

AUSPICI A

Recenzovaný časopis pro oblast společenských a humanitních věd

Reviewed Journal Dealing with Social Sciences

Рецензируемый журнал для общественных наук

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ
ČESKÉ BUDĚJOVICE

FILOSOFICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
PRAHA

2012

AUSPICIA

Recenzovaný časopis pro otázky společenských a humanitních věd.

Založen v r. 2004. Vydáván:

- Vysokou školou evropských a regionálních studií České Budějovice, Česká republika
- Filosofickým ústavem Akademie věd ČR, v.v.i. Praha, Česká republika
- ve spolupráci s jihočeskou pobočkou České společnosti pro politické vědy České Budějovice, Česká republika

AUSPICIA

A peer-reviewed journal for questions of the social sciences.

Founded in 2004. Published by:

- College of European and Regional Studies České Budějovice, Czech Republic
- Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic, v.v.i. Prague, Czech Republic
- in cooperation with the South Bohemian office of the Czech Society of Political Science České Budějovice, Czech Republic

*Číslo časopisu je věnováno
prof. PhDr. Jaroslavu Ernekerovi, DrSc.,
emeritnímu přednášejícímu Vysoké školy
evropských a regionálních studií
a garantovi jednoho ze studijních programů,
k jeho 75. narozeninám.*

S přáním všeho nejlepšího

kolegyně a kolegové

Adresa redakce: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, tel.: 00420 386 116 837, fax: 00420 386 116 824, auspicia@vsers.eu, předmět: Auspicia, http://vsers.cz/?page_id=729. Vychází dvakrát ročně. Objednávky telefonicky přijímá redakce. Předplatné na rok: 200 Kč. Způsob placení: fakturou (na základě objednávky). Sazba: L - PZv s.r.o., Na Barborce 2, Dobrá Voda u Č. Budějovic. Tisk: Tiskárna JIE s.r.o. Povoleno MK ČR pod ev. č. MK ČR E 14912. Prosinec 2012. Časopis je financován VŠERS. ISSN 1214-4967

Editorial Office Address: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, tel.: 00420 386 116 837, fax: 00420 386 116 824, auspicia@vsers.eu, subject: Auspicia, http://vsers.cz/?page_id=729. Issued twice a year. Orders will be taken over the phone at the editor's office. The annual subscription fee is 200 CZK. Payment: by invoice (based on an order). Type: L - PZv s.r.o., Na Barborce 2, Dobrá Voda u Č. Budějovic. Print: Tiskárna JIE s.r.o. Approved by MK ČR under reg. Nr. MK ČR E 14912. December 2012. This journal is financed by VŠERS. ISSN 1214-4967

EDIČNÍ RADA VŠERS · EDITORIAL BOARD OF VŠERS

Předseda ediční rady · Chairman of the Editorial Board

doc. Dr. Lubomír PÁNA, Ph.D.

Členové · Members

Dr. Milena BEROVÁ; doc. JUDr. PhDr. Jiří BÍLÝ, CSc.; Ing. Jiří DUŠEK, Ph.D.; RNDr. Růžena FEREBAUEROVÁ; PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.; PhDr. Lenka HAVELKOVÁ, Ph.D.; doc. Ing. Marie HESKOVÁ, CSc.; doc. Ing. Oldřich PEKÁREK, CSc.; doc. Ing. Ladislav SKOŘEPA, Ph.D.

REDAKCE ČASOPISU AUSPICIA · EDITORIAL OFFICE OF JOURNAL AUSPICIA

Předseda redakční rady · Chairman of the Editorial Board

doc. Ing. Marie HESKOVÁ, CSc.

Šéfredaktor · Editor-in-Chief

PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.

Technický redaktor · Technical Editor

Dr. Milena BEROVÁ

Redaktoři anglických textů · English Language Editors

Mgr. Richard ŘÍHA

PhDr. Christopher Erwin KOY, M.A., Ph.D. (USA)

Redaktor ruských textů · Russian Language Editor

Jekatěrina Anatoljevna ANISIMKOVA (Russia)

Redaktor německých textů · German Language Editors

Mgr. Magdalena MALECHOVÁ, Ph.D.

Dorothea CUCE (Germany)

Členové mezinárodní redakční rady (22) · Members of the International Editorial Board (22)

Ing. BEDNÁŘOVÁ Petra, Ph.D. (Vysoká škola technická a ekonomická, České Budějovice, ČR)

Ing. et Mgr. BRABEC Martin, Ph.D. (Filosofický ústav AV, Praha, ČR)

prof. Ing. DUFINEC Imrich, Ph.D. (Vysoká škola bezpečnostního manažerstva, Košice, Slovensko)

Ing. DUŠEK Jiří, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR)

doc. JUDr. HEJDA Jan, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR)

doc. Ing. HES Aleš, CSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

doc. Ing. HOLÁTOVÁ Darja, Ph.D. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

mjr. Mgr. KAVAN Štěpán, Ph.D. (Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje, České Budějovice, ČR)

prof. PhDr. KOPER Ján, Ph.D. (Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko)

doc. Mgr. KOROSTENSKI Jiří, CSc. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR)

Dr. MOSKVIN Dmitrij Jevgenjevič, Ph.D. (Jekatěrinburskaja akademija sovremennogo iskusstva, Jekatěrinburg, Rossija)

Ing. NOVOTNÝ Jakub, Ph.D. (Vysoká škola polytechnická, Jihlava, ČR)

doc. Dr. PÁNA Lubomír, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR)

JUDr. PETR Bohuslav, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR)

prof. POČTOVJUK Andrij Borisovič, Ph.D. (Kremenčuskij nacionalnyj universitet imeni Michaila Ostrogradskogo, Kremenčug, Ukrajina)

Dr. ROUČEK Libor (Parlement européen, Bruxelles, Belgique)

JUDr. SVATOŠ Roman, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR)

Ing. et Mgr. SVOBODA Jan, M.A. (Filosofický ústav AV, Praha, ČR)

prof. PhDr. SZARKOVÁ Miroslava, CSc. (Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko)

doc. Ing. ŠVIHLOVÁ Dana, Ph.D. (Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko)

doc. PhDr. VALEŠ Lukáš, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice ČR)

PhDr. VOBOŘIL Ladislav, Ph.D. (Univerzita Palackého, Olomouc, ČR)

OBSAH

EDITORIAL	11
1 VEŘEJNÁ SPRÁVA, ŘÍZENÍ	
VÝVOJ MÍRY NEZAMĚSTNANOSTI A TESTOVÁNÍ JEJÍ ZÁVISLOSTI NA POČTU OBYVATEL V OKRESE ČESKÉ BUDĚJOVICE	13
<i>Filip PETRÁČH – Jaroslav VRCHOTA</i>	
VLIV TÝMOVÉHO KLIMATU PRO INOVACE NA OSOBNÍ INICIATIVU ZAMĚSTNANCŮ	18
<i>Ladislav PILAŘ – Michaela ŠTÁDLEROVÁ – Jitka POKORNÁ</i>	
VLIV VYBRANÝCH INDIKÁTORŮ PROCESU NA ZVÝŠENÍ KVALITY A EFEKTIVITU VÝROBY	23
<i>Roman KUBÍČEK – Radka PROKEŠOVÁ</i>	
SYNERGICKÉ EFEKTY U VYBRANÝCH FISKÁLNÍCH VZTAHŮ VEŘEJNÉ SPRÁVY	26
<i>Eliška PASTUSZKOVÁ – Milana OTRUSINOVÁ</i>	
FINANČNÍ GRAMOTNOST	32
<i>Liběna KANTNEROVÁ</i>	
MALOOBCHODNÍ SÍŤ REGIONÁLNÍCH POTRAVIN	44
<i>Aleš HES – Štefan TOTH – Marta REGNEROVÁ</i>	
MIMOSOUDNÍ ŘEŠENÍ SPOTŘEBITELSKÝCH SPORŮ V ČR	48
<i>Alena SRBOVÁ</i>	
DIVADLA A JEJICH ČINNOST Z EKONOMICKÉHO POHLEDU (DISKUSE)	55
<i>Jana DVOŘÁKOVÁ – Jindřiška KOUŘILOVÁ</i>	
2 POLITOLOGIE	
EVROPSKÁ UNIE VE 21. STOLETÍ: EKONOMICKÁ KRIZE – VNITŘNÍ INTEGRITA V OHROŽENÍ	59
<i>Jana DZURNÁKOVÁ – Ivan PEŠOUT</i>	
PERSPEKTIVY DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE MUSLIMŮ V EVROPĚ	64
<i>Štěpán STRNAD</i>	
3 VYBRANÉ PŘÍSPĚVKY Z DALŠÍCH HUMANITNÍCH OBORŮ	
ZMĚNA HODNOTY MÍSTA – ZÁJEM VEŘEJNOSTI O REGENERACI VYBRANÝCH BROWNFIELDS	68
<i>Zuzana DVOŘÁKOVÁ LÍŠKOVÁ – Adéla MEZEROVÁ – Eva CUDLÍNOVÁ – Miloslav LAPKA</i>	
INFORMOVANOST OBYVATEL O PROBLEMATICE DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU A ZAJIŠTĚNÍ VE STÁŘÍ V KONTEXTU DŮCHODOVÉ REFORMY	73
<i>Radana KROUTILOVÁ NOVÁKOVÁ – Jana MINAŘÍKOVÁ – Lucie FRANTÍKOVÁ OGHOMONE</i>	
RUŠTINA VE SVĚTĚ: STAV A PERSPEKTIVY	80
<i>Jelena Nikolajevna STRELČUK</i>	
IMPORT AMERICKÉHO LINGVOKONCEPTU „CHALLENGE“	85
<i>Tatjana Michajlovna ŠKAPENKO</i>	
INTERKULTURNÍ VNÍMAVOST PŘI VÝUCE ANGLICKÉHO JAZYKA	90
<i>Jindřiška ŠULISTOVÁ</i>	
KRIMINÁLNÍ CHOVÁNÍ MLADISTVÝCH	93
<i>Marina LUPTÁKOVÁ</i>	
TREST SMRTI A ČESKÁ SPOLEČNOST	105
<i>Roman SVATOŠ</i>	
STRATEGIE A TAKTIKA V BEZPEČNOSTNÍM VZDĚLÁVÁNÍ	112
<i>Petr STEIN</i>	
OCHRANA KRITICKÉ INFRASTRUKTURY V OBLASTI ENERGETIKY: ROZDÍLY MEZI STÁTNÍM A SOUKROMÝM SEKTOREM	120
<i>Radovan KOŽÍŠEK</i>	

4 RECENZE

LUBOMÍR PÁNA – LUKÁŠ VALEŠ ET AL.: SOCIOLOGIE POLITIKY – MINULOST, SOUČASNOST, BUDOUCNOST (K TEORII, DĚJINÁM A PROBLÉMŮM)	134
<i>Lubomír BROKL</i>	
ANNA POLEDNÁKOVÁ ET AL.: VPLYV FINANČNÝCH TRHOV NA FINANČNÉ RIADENIE PODNIKOV PÔSOBIACICH V SR A ČR V KONTEXTE SÚČASNÝCH GLOBÁLNYCH PROCESOV	134
<i>Jakub KINTLER</i>	
NIKOLAJ FJODORovič ALEFIRENKO – LIDIJA GLEBOVNA ZOLOTYCH: FRAZEOLOGICKÝ SLOVNÍK	136
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	
SLOVNÍK SOCIOLINGVISTICKÝCH TERMÍNŮ	136
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	

5 VARIA

(informační texty, diskuse, zprávy z konferencí, vědeckých a odborných akcí, jubilea)

POLITICKÝ SYSTÉM Z HLEDISKA SVĚTOVÉHO NÁZORU	138
<i>Václav STUPKA</i>	
SEZNAM RECENZENTŮ VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ DO ČASOPISU AUSPICIA Č. 2/2012, PRŮBĚH A VÝSLEDKY RECENZNÍHO ŘÍZENÍ	146
SEZNAM AUTORŮ PŘÍSPĚVKŮ DO 9. ROČNÍKU ČASOPISU AUSPICIA (2012)	149
CHARAKTERISTIKA ČASOPISU A POKYNY AUTORŮM	152
FORMULÁŘ NA PŘEDPLATNÉ ČASOPISU	167

CONTENTS

EDITORIAL	11
1 (PUBLIC) ADMINISTRATION	
DEVELOPMENT OF UNEMPLOYMENT RATE AND TEST OF ITS DEPENDENCE ON NUMBER OF INHABITANTS IN DISTRICT OF ČESKÉ BUDĚJOVICE	13
<i>Filip PETRÁČH – Jaroslav VRCHOTA</i>	
INFLUENCE OF TEAM CLIMATE FOR INNOVATION ON PERSONAL INITIATIVE OF EMPLOYEES	18
<i>Ladislav PILAŘ – Michaela ŠTÁDLEROVÁ – Jitka POKORNÁ</i>	
INFLUENCE OF CHOSEN PROCESS INDICATORS ON INCREASE OF QUALITY AND ON EFFICIENCY OF PRODUCTION	23
<i>Roman KUBÍČEK – Radka PROKEŠOVÁ</i>	
SYNERGETIC EFFECTS IN SELECTED FISCAL RELATIONS OF PUBLIC ADMINISTRATION	26
<i>Eliška PASTUSZKOVÁ – Milana OTRUSINOVÁ</i>	
FINANCIAL LITERACY	32
<i>Liběna KANTNEROVÁ</i>	
RETAIL NETWORK OF REGIONAL GROCERIES	44
<i>Aleš HES – Štefan TOTH – Marta REGNEROVÁ</i>	
ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTIONS IN THE CZECH REPUBLIC	48
<i>Alena SRBOVÁ</i>	
THEATRES AND THEIR ACTIVITY FROM ECONOMIC PERSPECTIVE (DISCUSSION)	55
<i>Jana DVOŘÁKOVÁ – Jindřiška KOUŘILOVÁ</i>	
2 POLITICAL SCIENCE	
THE EUROPEAN UNION IN THE 21ST CENTURY: ECONOMIC CRISIS – INTERNAL INTEGRITY IN DANGER	59
<i>Jana DZURNÁKOVÁ – Ivan PEŠOUT</i>	
PERSPECTIVES OF MUSLIMS' DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT IN EUROPE	64
<i>Štěpán STRNAD</i>	
3 SELECTED ENTRIES FROM OTHER FIELDS IN THE HUMANITIES	
CHANGE IN VALUE OF LOCATION – PUBLIC INTEREST IN REGENERATION OF SELECTED BROWNFIELDS	68
<i>Zuzana DVOŘÁKOVÁ LÍŠKOVÁ – Adéla MEZEROVÁ – Eva CUDLÍNOVÁ – Miloslav LAPKA</i>	
KNOWLEDGE OF POPULATION OF PENSION SYSTEM AND PROVIDING FOR RETIREMENT IN CONTEXT OF PENSION REFORM	73
<i>Radana KROUTILOVÁ NOVÁKOVÁ – Jana MINAŘÍKOVÁ – Lucie FRANTÍKOVÁ OGHOMONE</i>	
RUSSIAN LANGUAGE AT PRESENT: STATUS AND PROSPECTS	80
<i>Jelena Nikolajevna STRELČUK</i>	
IMPORT OF AMERICAN CONCEPT “CHALLENGE”	85
<i>Tatjana Michajlovna ŠKAPENKO</i>	
INTERCULTURAL AWARENESS IN ENGLISH TEACHING	90
<i>Jindřiška ŠULISTOVÁ</i>	
CRIMINAL BEHAVIOUR OF JUVENILE DELINQUENTS	93
<i>Marina LUPTÁKOVÁ</i>	
CAPITAL PUNISHMENT AND CZECH SOCIETY	105
<i>Roman SVATOŠ</i>	
STRATEGY AND TACTICS IN SECURITY EDUCATION	112
<i>Petr STEIN</i>	
CRITICAL INFRASTRUCTURE PROTECTION IN POWER INDUSTRY: DIFFERENCES BETWEEN PUBLIC AND PRIVATE SECTOR	120
<i>Radovan KOŽÍŠEK</i>	

4 REVIEWS

LUBOMÍR PÁNA – LUKÁŠ VALEŠ ET AL.: SOCIOLOGY OF POLITICS – PAST, PRESENT, FUTURE (TO THE THEORY, HISTORY AND PROBLEMS)	134
<i>Lubomír BROKL</i>	
ANNA POLEDNÁKOVÁ ET AL.: IMPACT OF FINANCIAL MARKETS ON FINANCIAL MANAGEMENT OF COMPANIES WORKING IN THE CZECH REPUBLIC AND IN THE SLOVAK REPUBLIC IN THE CONTEXT OF CURRENT GLOBAL PROCESSES	134
<i>Jakub KINTLER</i>	
NIKOLAJ FJODOROVIČ ALEFIRENKO – LIDIJA GLEBOVNA ZOLOTYCH: PHRASEOLOGICAL DICTIONARY	136
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	
DICTIONARY OF SOCIOLINGUISTIC TERMS	136
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	

5 VARIOUS

**(information texts, discussion, information about conferences,
scholarly and specialized activities, jubilees)**

POLITICAL SYSTEM FROM POINT OF WORLD OUTLOOK	138
<i>Václav STUPKA</i>	
LIST OF REVIEWERS OF AUSPICIA No 2/2012 SCIENTIFIC ARTICLES, REVIEWING PROCESS AND RESULTS	146
LIST OF AUTHORS OF CONTRIBUTIONS OF THE 9TH VOLUME OF AUSPICIA (2012)	149
CHARACTERISTICS OF THE JOURNAL AND INSTRUCTIONS TO AUTHORS	157
JOURNAL SUBSCRIPTION FORM	168

СОДЕРЖАНИЕ

РЕДАКЦИОННАЯ СТАТЬЯ	11
1 (ОБЩЕСТВЕННОЕ) УПРАВЛЕНИЕ, АДМИНИСТРИРОВАНИЕ	
РАЗВИТИЕ УРОВНЯ БЕЗРАБОТИЦЫ И ТЕСТИРОВАНИЕ ЕЕ ЗАВИСИМОСТИ ОТ ЧИСЛЕННОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В РАЙОНЕ ЧЕСКЕ БУДЕЙОВИЦЕ	13
<i>Filip PETRÁČH – Jaroslav VRCHOTA</i>	
ВЛИЯНИЕ КОМАНДНОГО КЛИМАТА ДЛЯ ИННОВАЦИЙ НА ЛИЧНУЮ ИНИЦИАТИВНОСТЬ СОТРУДНИКОВ	18
<i>Ladislav PILAŘ – Michaela ŠTÁDLEROVÁ – Jitka POKORNÁ</i>	
ВЛИЯНИЕ ИЗБРАННЫХ ИНДИКАТОРОВ ПРОЦЕССА НА ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА И НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОИЗВОДСТВА	23
<i>Roman KUBÍČEK – Radka PROKEŠOVÁ</i>	
СИНЕРГИЧЕСКИЕ ЭФФЕКТЫ У ИЗБРАННЫХ ФИСКАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ ОБЩЕСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ	26
<i>Eliška PASTUSZKOVÁ – Milana OTRUSINOVÁ</i>	
ФИНАНСОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ	32
<i>Liběna KANTNEROVÁ</i>	
РОЗНИЧНАЯ СЕТЬ РЕГИОНАЛЬНЫХ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ	44
<i>Aleš HES – Štefan TOTH – Marta REGNEROVÁ</i>	
ВНЕСУДЕБНОЕ РЕШЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ СПОРОВ В ЧЕХИИ	48
<i>Alena SRBOVÁ</i>	
ТЕАТРЫ И ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ С ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ (ДИСКУССИЯ)	55
<i>Jana DVOŘÁKOVÁ – Jindřiška KOUŘILOVÁ</i>	
2 ПОЛИТОЛОГИЯ	
ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ В 21 ВЕКЕ: ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС – ВНУТРЕННЯЯ ЦЕЛОСТНОСТЬ ПОД УГРОЗОЙ	59
<i>Jana DZURNÁKOVÁ – Ivan PEŠOUT</i>	
ПЕРСПЕКТИВЫ ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ МУСУЛЬМАН В ЕВРОПЕ	64
<i>Štěpán STRNAD</i>	
3 ИЗБРАННЫЕ РАБОТЫ ИЗ ДРУГИХ ГУМАНИТАРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ	
ИЗМЕНЕНИЕ СТОИМОСТИ МЕСТА – ИНТЕРЕС ОБЩЕСТВЕННОСТИ К ВОЗОБНОВЛЕНИЮ ИЗБРАННЫХ «BROWNFIELDS»	68
<i>Zuzana DVOŘÁKOVÁ LIŠKOVÁ – Adéla MEZEROVÁ – Eva CUDLÍNOVÁ – Miloslav LAPKA</i>	
ИНФОРМИРОВАННОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ О ПРОБЛЕМАТИКЕ ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМЫ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ В СТАРОСТИ В КОНТЕКСТЕ ПЕНСИОННОЙ РЕФОРМЫ	73
<i>Radana KROUTILOVÁ NOVÁKOVÁ – Jana MINAŘÍKOVÁ – Lucie FRANTÍKOVÁ OGHOMONE</i>	
РУССКИЙ ЯЗЫК В МИРОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ	80
<i>Jelena Nikolajevna STRELČUK</i>	
ИМПОРТ АМЕРИКАНСКОГО ЛИНГВОКОНЦЕПТА «CHALLENGE»	85
<i>Tatjana Michajlovna ŠKAPENKO</i>	
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ ВОСПРИИМЧИВОСТЬ ВО ВРЕМЯ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ	90
<i>Jindřiška ŠULISTOVÁ</i>	
КРИМИНАЛЬНОЕ ПОВЕДЕНИЕ ПОДРОСТКОВ	93
<i>Marina LUPTÁKOVÁ</i>	
СМЕРТНАЯ КАЗНЬ И ЧЕШСКОЕ ОБЩЕСТВО	105
<i>Roman SVATOŠ</i>	
СТРАТЕГИЯ И ТАКТИКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОБЛАСТИ «БЕЗОПАСНОСТЬ»	112
<i>Petr STEIN</i>	
ОХРАНА КРИТИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В ОБЛАСТИ ЭНЕРГЕТИКИ: ОТЛИЧИЯ МЕЖДУ ГОСУДАРСТВЕННЫМ И ЧАСТНЫМ СЕКТОРАМИ	120
<i>Radovan KOŽÍŠEK</i>	

4 РЕЦЕНЗИИ

LUBOMÍR PÁNA – LUKÁŠ VALEŠ ET AL.: СОЦИОЛОГИЯ ПОЛИТИКИ – ПРОШЛОЕ, НАСТОЯЩЕЕ, БУДУЩЕЕ (К ТЕОРИИ, ИСТОРИИ И ПРОБЛЕМАМ)	134
<i>Lubomír BROKL</i>	
ANNA POLEDNÁKOVÁ ET AL.: ВЛИЯНИЕ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ НА ФИНАНСОВОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЯМИ, ДЕЙСТВУЮЩИМИ В СЛОВАКИИ И ЧЕХИИ, В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ГЛОБАЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ	134
<i>Jakub KINTLER</i>	
НИКОЛАЙ ФЕДОРОВИЧ АЛЕФИРЕНКО – ЛИДИЯ ГЛЕБОВНА ХОЛОТЫХ: ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ	136
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	
СЛОВАРЬ СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ	136
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	

5 РАЗНОЕ

(информационные тексты, дискуссии, новости с конференций, научных и специальных мероприятий, юбилеи)

СЛОВАРЬ СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ	138
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	

СПИСОК РЕЦЕНЗЕНТОВ НАУЧНЫХ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ «AUSPICIA» № 2/2012, ПРОЦЕСС И ИТОГИ РЕЦЕНЗИРОВАНИЯ	146
--	------------

СПИСОК АВТОРОВ СТАТЕЙ В ДЕВЯТОМ ВЫПУСКЕ ЖУРНАЛА «AUSPICIA» (2012)	149
--	------------

ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛА И УКАЗАНИЯ АВТОРАМ	162
--	------------

БЛАНК ПОДПИСКИ НА ЖУРНАЛ	168
---------------------------------	------------

EDITORIAL

Vážení čtenáři našeho časopisu!

V příspěvcích, které vám v tomto 19. čísle v rámci 9. ročníku vědeckého recenzovaného časopisu *Auspicia* předkládáme, se plnou měrou projevuje vliv dlouhodobé ekonomické nestability zemí Evropské unie spolu se současnou krizí jejího fungování. Cestou z krize budou nepochybně pouze trvalé kvalitativní i kvantitativní změny ve fungování veřejné správy, komerčních společností i jednotlivců směrem k vyšší odpovědnosti za své jednání (bez dluhů a jiného rizikového jednání) a vyšší efektivitě své činnosti (inovace ve všem), čemuž se řada příspěvků podrobně věnuje.

Zároveň naši autoři nezapomínají ani na další moderní trendy, tj. například na člověka finančně, kulturně a jazykově vzdělaného, myslícího na své zajištění ve stáří, žijícího nevšedními kulturními zážitky a nakupujícího regionální potraviny v čistém (bez starých i nových ekologických zátěží) a jakoby bezpečném prostředí, které je ovšem na druhé straně stále kosmopolitnější, globalizovanější a nebezpečnější, protože nejisté svým dynamickým, nekontrolovatelným a tedy nepředpověditelným vývojem. Evropa i Česko se mění, ale kdy tomu tak nebylo? Evropské země a jejich občané procházejí změnami zcela stejným tempem tak, jako kdykoli jindy ve své historii. Zdáni, že změn je více a že jsou větší, souvisí obvykle pouze s dlouhodobým podceňováním neutěšeného stavu a opožděnou reakcí na prohlubující se, nahromaděné a neřešené problémy v nějakém ustrnulém systému (např. změny po pádu komunismu).

Vědecké příspěvky v prvních třech sekcích časopisu opět prošly standardním složitým několikaměsíčním anonymním recenzním řízením a v lepším případě (část článků byla vyřazena) se téměř každého ze zde otištěných vědeckých článků dotkly větší či menší úpravy, doporučené 30 recenzenty v 1–3 recenzních posudcích na každý vědecký článek (celkem redakce obdržela 44 recenzních posudků z 22 většinou akademických pracovišť). Podrobný Seznam recenzentů vědeckých článků do časopisu *Auspicia* č. 2/2012, průběh a výsledky recenzního řízení jsou jako vždy k nahlédnutí na konci časopisu. Všechny recenzní posudky jsou pak v tištěné podobě i elektronické podobě k nahlédnutí v archivu redakce vydavatele.

Jelikož jsou všechny příspěvky v procesu korektur šéfredaktorem detailně slovu po slovu pročteny a rozsáhle korigovány (následné úpravy i obsahových nejasností a nedostatků ve spolupráci s autory se tentokrát týkaly celkem 16 příspěvků), lze na základě několikaleté osobní (ovšem subjektivní) zkušenosti říci, že se jejich kvalita kontinuálně zvyšuje.

Stále platí, že časopis je otevřen pro publikování všem zájemcům, kteří mohou nabídnout kvalitní příspěvky.

*Za redakci časopisu Auspicia
Jan Gregor, šéfredaktor*

---

1 VEŘEJNÁ SPRÁVA, ŘÍZENÍ, ADMINISTRATIVA · (PUBLIC) ADMINISTRATION

VÝVOJ MÍRY NEZAMĚSTNANOSTI A TESTOVÁNÍ JEJÍ ZÁVISLOSTI NA POČTU OBYVATEL V OKRESE ČESKÉ BUDĚJOVICE

Development of Unemployment Rate and Test of Its Dependence on Number
of Inhabitants in District of České Budějovice

Filip PETRÁCH – Jaroslav VRCHOTA

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Nezaměstnanost je v posledních letech velice diskutovaným problémem napříč všemi odvětvími. Z tohoto důvodu je důležité zjišťování příčin stavu, ve kterém se nezaměstnanost aktuálně nachází. Cílem tohoto příspěvku bylo statisticky prokázat či vyvrátit přímou závislost vývoje míry nezaměstnanosti na vývojovém trendu počtu obyvatel v produktivním věku v okrese České Budějovice v časové řadě.

Klíčová slova: nezaměstnanost – region – obyvatelstvo

ABSTRACT: In recent years, unemployment has been a largely-discussed problem across all sectors. For this reason it is important to find out the causes of this state in which it is now. The aim of this paper was to prove or disprove statistically a direct dependence of the development of unemployment rate on the trend of the number of inhabitants at productive age group in the district of České Budějovice in the observed period.

Key words: unemployment – district – inhabitants

ÚVOD

Nezaměstnanost s sebou přináší vážné důsledky pro sociální a politickou stabilitu ve společnosti, proto si jí všímá každá, i ta nejliberálnější z vlád vyspělých zemí. Cílem tohoto příspěvku je statisticky prokázat či vyvrátit přímou závislost vývoje míry nezaměstnanosti na vývojovém trendu počtu obyvatel v produktivním věku. Pro tento rozbor byla vybrána data v časové řadě deseti let 2001–2010 na území okresu České Budějovice.

METODIKA A CÍL

Dle H. Jírové (1999) se v tržní ekonomice obvykle vyskytuje stav, při němž část ekonomicky aktivních osob je nezaměstnaná, protože nemá odpovídající zaměstnání. Tento stav je považován za vážný symptom narušení rovnováhy v ekonomice. Nezaměstnanost je výlučně makroekonomický problém. Možnosti ovlivňování nezaměstnanosti na globální úrovni má pouze vláda.

V. Krebs (1997) říká, že k nezaměstnanosti jako k fenoménu se dá přistoupit z různých hledisek. Může se jednat o projev organizování a řízení zaměstnávání

lidí v zemi nebo zde lze hovořit o odrazu nepersonálních tržních sil, které ovládají lidský faktor, a nakonec ji lze považovat za důsledek schopností, dispozic a postojů jedinců.

O. Němec (2002) definuje nezaměstnanost jako setrvalý projev nerovnováhy mezi poptávkou a nabídkou na pracovním trhu ve smyslu převisu nabídky. Nezaměstnanost je brána jako podstatná a kvantitativní charakteristika spjatá s existencí tržního prostředí.

„Nezaměstnanost lze definovat jako takový stav ekonomiky, v němž osoby v produktivním věku, schopné práce a přející si pracovat, nemohou najít práci. Přesná definice tohoto pojmu se v různých zemích poněkud liší (různá věková hranice). Společně je však členění do tří skupin:

1. *Zaměstnaní* – vykonávají jakoukoliv placenou práci a rovněž ti, kteří práci mají, ale právě nepracují z důvodu nemoci, stávek nebo dovolených
2. *Nezaměstnaní* – nejsou zaměstnaní, ale
  - a) aktivně hledají vhodné zaměstnání,
  - b) byli z práce vysazeni a čekají na výzvu k návratu do práce nebo
  - c) čekají, že se budou příští měsíc hlásit do práce.

Ti, kdo jsou buď zaměstnaní, nebo nezaměstnaní, patří mezi ekonomicky aktivní obyvatelstvo.

3. *Ostatní občané (ekonomicky neaktivní)*, kteří nejsou zahrnováni mezi ekonomicky aktivní obyvatelstvo. Patří sem lidé v důchodu, ženy na mateřské dovolené a ženy pečující o děti v domácnosti, osoby v domácnosti, studenti, osoby dlouhodobě nebo trvale práceneschopné a lidé, kteří prostě práci nehledají.“ (Jírová 1999: 18)

V. Krebs (1997) za nejčastější považuje formu měření nezaměstnanosti pomocí ukazatele míry nezaměstnanosti.

$$u = \frac{U}{L} \cdot 100 (\%),$$

kde je:

U – počet nezaměstnaných, L – počet ekonomicky aktivních, u – míra nezaměstnanosti.

Pro příspěvek byly použity hodnoty na základě výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno Českým statistickým úřadem. Toto statistické šetření u domácností poskytuje údaje o celkové zaměstnanosti a nezaměstnanosti obyvatelstva a další údaje s touto problematikou související. Jsou přitom respektovány definice a obsahová náplň jednotlivých ukazatelů podle požadavků Eurostatu a doporučení Mezinárodní organizace práce (ILO). V České republice se provádí nepřetržitě od roku 1992 na celém území. Zjišťuje aktuální strukturu zaměstnanosti podle pohlaví, věku a kvalifikace, odvětví a charakteru zaměstnání respondentů.¹ Počet obyvatel v produktivním věku je reprezentován obyvatelstvem ve věku 15–64 let. Testované ukazatele byly upraveny pomocí kontingenčních tabulek, aby mohly být dále porovnávány. Kontingenční tabulky představují data za jihočeské okresy v jednotlivých letech. Dále byly vytvořeny lineární modely pro případnou predikci vývoje.

Předpokládáme, že n pozorování $Y_1, \dots, Y_n$ jsou složky náhodného vektoru Y , který můžeme vyjádřit jako:

$$Y_i = \beta_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j x_{ij} + e_i \quad i = 1, \dots, n,$$

(Hendl 2009)

X_{ij} představují náhodná čísla značící i -tou hodnotu pozorování pro j -tý predátor x_j , $i = 1, \dots, n$, $j = 0, 1, \dots, k$, β_j jsou neznámé náhodné (nenáhodné) parametry, $j = 0, 1, \dots, k$, e_i je náhodná chyba při i -tém pozorování, $i = 1, \dots, n$.

Funkce $\beta_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j x_{ij}$ je podmíněná střední hod-

nota závislé proměnné veličiny Y při pevně daných hodnotách predátorů x_j , $j = 1, \dots, k$. Budeme předpokládat, že pro náhodné chyby platí (Budíková 2010):

$$\begin{aligned} E(e_i) &= 0 && \text{náhodné chyby kolísají kolem nuly} \\ C(e_i, e_j) &= 0 \text{ pro } i \neq j && \text{náhodné chyby jsou lineárně} \\ &&& \text{nezávislé} \\ C(e_i, e_j) &= D(e_i) = \sigma^2 && \text{rozptyl je konstantní pro všechna} \\ &&& \text{měření} \end{aligned}$$

Takový model můžeme v maticovém zápisu zapsat jako:

$$Y = X\beta + e, E(e) = 0, \text{var}(e) = \sigma^2 I \quad (\text{Meloun 2006})$$

Kde I je jednotková matice. Matice X je typu $n \times (k + 1)$, má tedy n řádků a $k + 1$ sloupců a platí, že $k < n - 1$ a $h(X) = k + 1$.

Cílem regrese je nalézt odhady parametrů β_j , $j = 0, \dots, k$. Předpokládáme-li, že pro každou úroveň pozorování či měření $i = 1, \dots, n$ existuje pouze jediná hodnota Y_i , pak metodou nejmenších čtverců dostaneme odhad b jako řešení systému normálních rovnic $b = (X'X)^{-1} X'Y$ (Jarošová 2007; Wonnacot 2000; Budíková 2010).

Můžeme však také předpokládat, že pro každou úroveň i budeme mít k dispozici p_i hodnot Y_{ir} , $r = 1, \dots,$

$$p_i. \text{ Počet všech měření je pak } N = \sum_{i=1}^n p_i.$$

Jestliže na každé úrovni je pouze jedno měření (jako v tomto výzkumu), pak počet všech měření je $N = n$. Odhady b_j parametrů β_j , $j = 0, \dots, k$ vypočteme ze systému normálních rovnic $b = (X'PX)^{-1} X'PY$, kde prvky diagonální matice $P_{ii} = p_i$ a prvky vektoru Y jsou průměrné hodnoty pozorovaných hodnot na úrovních $i = 1, \dots, n$. Pro měření v rámci výzkumu bude matice P vždy jednotková. O odhadu b vektoru β víme, že je nestranný, $E(b) = \beta$, a že jeho varianční matice je $\text{var}(b) = \sigma^2 (X'PX)^{-1} = \sigma^2 V$ (Giovannini 2010; Meloun 2006; Budíková 2010).

Na hladině významnosti α budeme testovat nulovou hypotézu H_0 , která tvrdí, že hledaná hodnota parametru β_j pro $j = 0, \dots, k$, je rovna číslu β_{j0} . Proti alternativní hypotéze H_1 , která tvrdí, že $\beta_j \neq \beta_{j0}$, zvolíme $\beta_{j0} = 0$ pro nějaké $j = 0, \dots, k$. To znamená, že se ptáme, zda j -tý predátor v modelu nemá významný vliv na hodnotu Y . V tom případě můžeme hovořit o dílčím t -testu (Jarošová 2007; Meloun 2006; Budíková 2010).

1. Pomocí kritického oboru hodnot: Testová statistika se řídí Studentovým rozložením (Jarošová 2007) $t(N - k - 1)$, je-li H_0 pravdivá. Nulovou hypotézu tedy zamítáme na hladině významnosti α , když T se bude realizovat v kritickém oboru $W = (-\infty, -t_{1-\alpha/2}(N - k - 1)) \cup (t_{1-\alpha/2}(N - k - 1), \infty)$.

$$T = \frac{b_j - \beta_{j0}}{\sqrt{s^2 v_{jj}}} \quad (\text{Wonnacot 2000}).$$

¹ Český statistický úřad (2012): *Výběrové šetření pracovních sil*. [online]. cit. 29. 6. 2012. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/vyberove_setreni_pracovnich_sil_vsps>.

2. Pomocí intervalu spolehlivosti: Neobsahuje-li 100 (1- α)% interval spolehlivosti pro parametr β_j číslo β_{j0} , zamítáme nulovou hypotézu na hladině významnosti α .
3. Pomocí p-hodnoty: Provádíme-li test pomocí statistického softwaru, pak nulovou hypotézu zamítáme, jestliže p-hodnota je nanejvýš rovna hladině významnosti α . Tato metoda bude také využita ve výsledcích.

V rámci testování je n = počet let sledování úrovní a na každé z nich je jediné pozorování, tzn. $p_i = 1, i = 1, \dots$, počet let. Můžeme označit nejdříve Y = ukazatel a $x_1 = 2001, \dots, x_{10} = 2010$. Hledáme odhady parametrů modelu $Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + e_i$. Obdobně budeme označovat i ostatní ukazatele. Pro jednodušší představu bude závislost růstu na čase i s proloženou regresní přímkou znázorňována graficky. Toto znázornění ovšem není směrodatné, velmi důležitou roli zde hraje také měřítko, proto si grafické znázornění vždy ověříme pomocí testu nulové hypotézy, zda v modelu $Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + e_i$ je parametr β_1 (směrnice přímky) roven nule. Toto ověření bude probíhat v softwaru statistika, bude nás zajímat p-hodnota pro test hypotézy o nevýznamnosti směrnice regresní přímky (Jarošová 2007; Meloun 2006; Budíková 2010).

Dále budou vybrány k testování dvojice faktorů, na nichž bude pomocí statistiky potvrzena či vyvrácena hypotéza o závislosti těchto proměnných.

Na hladině významnosti α bude testována hypotéza H_0 , která tvrdí, že složky vektoru $X = (x^X)$ z dvou-rozměrného normálního rozložení jsou nezávislé, tj. $H_0: \rho = 0$, proti alternativní hypotéze H_1 , která tvrdí, že složky jsou lineárně závislé, tj. $H_1: \rho \neq 0$.

Testová statistika, kde R_{12} je výběrový korelační koeficient, řídící se Studentovým rozložením $t(n-2)$, je-li H_0 pravdivá (Budíková 2010)

$$T_0 = \frac{R_{12}}{\sqrt{1 - R_{12}^2}} \sqrt{n - 2} \quad (\text{Meloun 2006})$$

Nulovou hypotézu tedy zamítáme na hladině významnosti α , když T_0 se bude realizovat v kritickém oboru W . Kritický obor pro oboustrannou alternativu dostaneme jako $W = (-\infty, -t_{1-\alpha/2}(n-2)) \cup (t_{1-\alpha/2}(n-2), \infty)$. Kritický obor pro levostrannou alternativu $W = (-\infty, -t_{1-\alpha/2}(n-2))$. Kritický obor pro pravostrannou alternativu: $W = (t_{1-\alpha/2}(n-2), \infty)$. V našem případě bude test prováděn pomocí softwaru a nulovou hypotézu zamítáme, pokud p-hodnota bude menší než hladina významnosti α . Hypotézu o nezávislosti rovněž zamítáme na hladině významnosti α ve prospěch oboustranné alternativy, když se vypočtená realizace r_{12} nenachází v intervalu (Jarošová 2007; Wonnacot 2000; Budíková 2010):

$$V = \left(-\frac{t_{1-\frac{\alpha}{2}}(n-2)}{\sqrt{t_{1-\frac{\alpha}{2}}^2(n-2) + n-2}}, \frac{t_{1-\frac{\alpha}{2}}(n-2)}{\sqrt{t_{1-\frac{\alpha}{2}}^2(n-2) + n-2}} \right)$$

VÝSLEDKY A DISKUSE

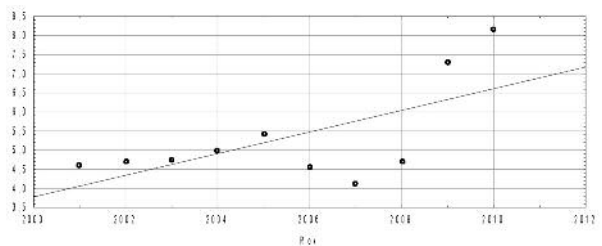
Na základě kontingenční tabulky byl sestaven prediktivní model pro okres České Budějovice a jeho funkce vykreslena do grafu, následně bylo pomocí hypotéz ověřeno, zda dochází k růstu jednotlivých ukazatelů, či nikoliv. Kontingenční tabulka byla přeformátována pro jednodušší interpretaci, statisticky bylo počítáno s čísly na 14 desetinných míst.

Z tab. č. 2 je zřejmé, že zde bylo $n = 10$ úrovní a na každé z nich bylo jediné pozorování, tzn. $p_i = 1, i = 1, \dots, 10$. Pro snazší orientaci bylo označeno $Y = \text{České Budějovice}$ a $x_1 = 2001, \dots, x_{10} = 2010$. Dále byly vyhledány parametry modelu $Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + e_i$.

Funkce vykreslující regresní model má funkci: $Y_i = -561,721 + 0,283 x_i + e_i$

Na obr. č. 1 byla vyjádřena závislost nezaměstnanosti na čase i s proloženou regresní přímkou. Při pohledu na graf se jeví, že nezaměstnanost v čase rostla. Tento jev však může být klamný (důležitou roli hraje také měřítko), proto bylo nutné tuto domněnku ověřit pomocí testu nulové hypotézy.

Graf č. 1: Nezaměstnanost v okrese České Budějovice.

Zdroj: Data ČSÚ, vlastní výpočet.

Nulová hypotéza

$H_0 =$ v modelu $Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + e_i$ je parametr $\beta_1 = 0$

Alternativní hypotéza

$H_A =$ v modelu $Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + e_i$ je parametr $\beta_1 \neq 0$

Potvrzení, či zamítnutí nulové hypotézy proběhlo ve statistickém softwaru Statistica pomocí p-hodnoty. Výpočet softwaru je znázorněn v tab. č. 1. Pro účely ověření H_0 je směrodatná hodnota p-hodnota, která nesmí přesáhnout hladinu významnosti α , jež byla zvolena 0,05.

p-hodnota = 0,043617 $\alpha = 0,05$
0,043617 < 0,05   p-hodnota < α

Jelikož konečné p-hodnota je 0,044 a je menší než zvolené α , byla **nulová hypotéza zamítnuta** na hladině významnosti 0,05 a bylo možné s rizikem omylu 5 % tvrdit, že nezaměstnanost v Českobudějovickém okrese rostla.

Tab. č. 1: Výpočet softwaru Statistica pro Nezaměstnanost v okrese České Budějovice.

Výsledky regrese se závislou proměnnou R= ,64597635 R2= ,41728544 Upravené R2= ,34444612 F(1,8)=5,7288 p <,04362 Směrod. chyba odhadu : 1,0730						
N = 10	b*	Sm. chyba – z b*	B	Sm. chyba - z b	t(8)	p-hodn.
Abs. člen			-561,721	236,9157	-2,37098	0,045178
Rok	0,645976	0,269888	0,283	0,1181	2,39350	0,043617

Zdroj: Data ČSÚ, vlastní výpočet.

U dat z výzkumu nezaměstnanosti a počtem obyvatel v produktivním věku byla testována závislost. Byl zvolen oboustranný test.

Nulová hypotéza

$H_0: \rho = 0$ veličiny nejsou závislé

Alternativní hypotéza

$H_A: \rho \neq 0$ veličiny jsou závislé

p-hodnota = 0,059421
0,059421 > 0,05

$\alpha = 0,05$
p-hodnota > α

Jelikož konečná p-hodnota je 0,059421 a byla větší než zvolené α , **nebylo možné** na základě získaných dat **zamítnout nulovou hypotézu** na hladině významnosti 0,05 a mohli jsme s rizikem omylu 5 % tvrdit, že míra nezaměstnanosti a počet obyvatel v produktivním věku v Českobudějovickém okrese byly nezávislé.

Tab. č. 2: Vývoj míry nezaměstnanosti a počtu obyvatel v okrese České Budějovice.

Rok	Nezaměstnanost v ČB okrese	Počet obyvatel v produktivním věku v ČB okrese v tis.
2001	4,61 %	70,6
2002	4,69 %	71,0
2003	4,76 %	71,3
2004	5,00 %	71,5
2005	5,44 %	71,7
2006	4,55 %	71,8
2007	4,12 %	71,7
2008	4,71 %	71,3
2009	7,30 %	70,9
2010	8,17 %	70,4

Zdroj: Data ČSÚ, vlastní výpočet.

Testování probíhá pomocí statistického softwaru. Proto je vypuštěn postup, kdy se zjišťuje kovariance jednotlivých veličin ($s^2_1 = 1331350684$, $s^2_2 = 1,761$, $s_{12} = 21468,47$), z které se vypočítá koeficient korelace ($r = -0,613155$), z něhož získáváme testovou statistiku ($T_0 = 1,4016$), aby se mohlo ověřit, zda se nachází v kritickém oboru hodnot či nikoliv, a rovnou se vychází z p-hodnoty = 0,059421.

ZÁVĚR

Na základě provedených analýz bylo statisticky ověřeno, že nezaměstnanost v okrese České Budějovice měla rostoucí trend v časové řadě let 2001–2010. Statisticky významná závislost mezi vývojem míry nezaměstnanosti a počtem obyvatel v produktivním věku však nebyla prokázána. Lze předpokládat, že na vývoj nezaměstnanosti mají vliv jiné faktory. Mezi tyto faktory lze zahrnout např. vznik či zánik soukromých zaměstnavatelů, průběh finanční a hospodářské krize a s tím spojenou redukcí pracovních míst ve veřejném sektoru či technologický rozvoj výrobních firem, který s sebou přináší menší náročnost na pracovní sílu.

Tab. č. 3: Výsledky regrese.

Výsledky regrese se závislou proměnnou R= ,61315546 R2= ,37595962 Upravené R2= ,29795457 F(1,8)=4,8197 p<,05942 Směrod. chyba odhadu: 1,1094						
	b*	Sm. chyba – z b*	b	Sm. chyba - z b	t(8)	p-hodn.
Abs. člen			122,9984	53,59712	2,29487	0,050877
Nezaměstnanost v ČB okrese	0,645976	0,269888	0,283	0,1181	2,39350	0,043617

Zdroj: Data ČSÚ, vlastní výpočet.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BUDÍKOVÁ, M. – KRÁLOVÁ, M. (2010): *Průvodce základními statistickými metodami*. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-3243-5.
2. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2012): *Výběrové šetření pracovních sil*. [online]. cit. 29. 6. 2012. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/vyberove_setreni_pracovnich_sil_vsps>.
3. GIOVANNINI, E. (2010): *Ekonomická statistika srozumitelně: z pohledu OECD*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-536-6.
4. HENDL, J. (2009): *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-482-3.
5. JAROŠOVÁ, E. – MAREK, L. – PECÁKOVÁ, I. (2007): *Statistika pro ekonomy – aplikace*. Praha: Kamil Mařík Professional Publishing. ISBN 978-80-86-946-40-5.
6. JÍROVÁ, H. (1999): *Trh práce a politika zaměstnanosti*. Praha: FN VŠE. 95 s. ISBN 80-7079-635-9.
7. KREBS, V. – DURDISOVÁ, J. – POLÁKOVÁ, O. – ŽIŽKOVÁ, J. (1997): *Sociální politika*. Praha: CODEX Bohemia. 328 s. ISBN 80-85963-33-7.
8. MELOUN, M. – MILITKÝ, J. (2006): *Kompendium statistického zpracování dat*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1396-2.
9. NĚMEC, O. (2002): *Lidské zdroje na trhu práce*. Praha: Oeconomica. 152 s. ISBN 80-245-0350-6.
10. WONNACOT, H. – WONNACOT, J. (2000): *Statistika pro obchod a hospodářství*. Praha: Victoria publishing. ISBN: 80-85605-09-0.

Příspěvek byl vypracován za podpory grantu GAJU 020/2011/S.

ADDRESS & ©

Ing. Filip PETRÁCH
Katedra ekonomiky
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
fpetrach@seznam.cz

Ing. Jaroslav VRCHOTA
Katedra řízení
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
Jaroslav.vrchota@gmail.com

VLIV TÝMOVÉHO KLIMATU PRO INOVACE NA OSOBNÍ INICIATIVU ZAMĚSTNANCŮ

Influence of Team Climate for Innovation on Personal Initiative of Employees

Ladislav PILAŘ – Michaela ŠTÁDLEROVÁ – Jitka POKORNÁ

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: Článek je zaměřen na analýzu možnosti predikce osobní iniciativy zaměstnanců na základě nástroje The team climate inventory (TCI-38), který byl validován v České republice s faktorovou strukturou: (1) Týmová vize, (2) Podpora inovací, (3) Bezpečná spolupráce, (4) Orientace na úkoly, (5) Komunikace. Na základě statistického testování prostřednictvím vícenásobné regresní analýzy byly sestaveny čtyři modely odhadující 72,3 % možností predikce osobní iniciativy zaměstnanců na základě faktorů (1) Týmová vize, (2) Podpora inovací, (3) Bezpečná spolupráce, (4) Orientace na úkoly. Možnosti aplikace a dalšího výzkumu jsou v článku diskutovány.

Klíčová slova: týmové klima pro inovace – osobní iniciativa – týmová vize – bezpečná spolupráce – orientace na úkoly

ABSTRACT: The paper is focused on analyzing the possibility of prediction of employees' personal initiative under the Instrument of The Team Climate Inventory (TCI-38) which was validated in the Czech Republic with the following factor structure: (1) Team vision, (2) Encouraging innovation, (3) Secure cooperation, (4) Focus on the tasks, (5) Communication. Based on the statistical analysis by the multiple regression analysis four models estimating the possibility of prediction of 72.3 % of initiative of employees were compiled, based on the following factors: (1) Team vision, (2) Encouraging innovation, (3) Secure cooperation, (4) Focus on the tasks. The possibilities of application and the further research are discussed in the article.

Key words: team climate for innovation – personal initiative – team vision – secure cooperation – task orientation

ÚVOD

Aby byl podnik v dnešní době konkurenceschopný na globálních trzích, potřebuje zaměstnance, kteří aktivně řeší problémy, hledají nové příležitosti a neustále zlepšují své pracovní prostředí. M. Frese a D. Fay (2001) považují osobní iniciativu zaměstnanců za klíčový prvek v konkurenceschopné společnosti v 21. století (Frese – Fay 2001) a dále za důležitý prvek v procesu transformace myšlenky na inovace (Frohman 1999; Michalik 2003; Rank et al. 2004; Talke – Salomo – Mensel 2006). Článek navazuje na výzkum v oblasti studie mediačního efektu osobní iniciativy ve vztahu mezi týmovým klimatem pro inovace a inovací (Pilař – Štádlarová 2012) a na výzkum zaměřený na validaci nástroje Team climate inventory (Hron et al. 2012). Cílem těchto výzkumů je modelovat moderační a mediační efekty konstruktů osobní iniciativa v modelu tvorby inovace v podniku. Výstupy vícenásobné regresní analýzy, která je popsána v tomto článku, jsou důležité zejména z hlediska predikce osobní iniciativy zaměstnanců vzhledem ke konstruktům týmového inovačního prostředí podniku.

Team climate inventory (TCI-38)

N. R. Anderson a M. A. West (1994) popisují TCI-38 jako nástroj pro měření důležitých aspektů inovačně zaměřeného týmového pracovního prostředí. V návaznosti na další výzkumy je TCI-38 popisováno také jako Team climate for innovation – Týmové klima pro inovace (Tseng 2009; Lu 2011). TCI-38 (Anderson – West 1994) byl sestaven na základě extrapolací a konfirmačních analýz z původní verze TCI-116 (West 1990) výzkumem na rozdílných subjektech. Původní verze byla redukována ze 116 proměnných na 38 proměnných, ze kterých byla sestavena čtyř-faktorová verze (38 otázek) s intervalem vnitřní konzistence alfa 0,84–0,94 (Anderson – West 1998): (1) *Vize* – jak jasně jsou definovány, sdíleny, dosažitelné a hodnocené týmové cíle a vize; (2) *Podpora inovací* – jak členové týmu vnímají ostatní členy týmu a vedoucího týmu v oblasti podpory nových myšlenek; (3) *Bezpečná spolupráce* – do jaké míry spolupracuje tým v oblasti rozhodování v oblasti inovací a jak bezpečně se cítí členové týmu v oblasti navrhování nových myšlenek; (4) *Orientace na úkoly* – do jaké míry považuje tým plnění úkolů vzhledem ke společné misi za důležitou součást týmové výkonnosti. TCI-38

byla následně validována v Itálii (Ragazzoni – Baiardi – Zotti – Anderson – West 2002), Řecku (Chatzi – Nikolaou 2008), Norsku (Mathisen et al. 2004) a Číně (Sun 2011).

Team climate inventory v České republice

Nástroj TCI-38 byl validován v roce 2012 (dále

jen TCI CZ). Na základě extrapolační a konfirmační faktorové analýzy bylo původních 38 faktorů redukováno na 29 vysvětlujících 79,46 % rozdílnosti ve výchozím souboru s následující faktorovou strukturou: (1) Týmová vize; (2) Podpora inovací; (3) Bezpečná spolupráce; (4) Orientace na úkoly; (5) Komunikace (Hron et al. 2012).

Tab. č. 1: Faktorová struktura nástroje TCI CZ.

	Faktorová zátěž
Týmová vize	
Přesvědčení o prospěšnosti cílů společnosti pro širší veřejnost	0,921
Přesvědčení respondenta o prospěšnosti cílů společnosti vzhledem ke své osobě	0,966
Orientace na cíl	
Sdílení znalostí k dosažení vysokého výkonu	0,956
Schopnost kriticky zhodnotit slabé stránky	0,977
Znalost cíle	0,974
Průběžné sledování vlastního výkonu	0,988
Bezpečná spolupráce	
Vysoká úroveň sdílení informací	0,944
Pochopení a akceptování	0,907
Podpora inovací	
Rozvoj nových myšlenek	0,933
Časová kapacita k vývoji nových nápadů	0,954
Podpora členů týmu k novým nápadům	0,982
Komunikace	
Frekvence formálního i neformálního kontaktu	0,904

* Zobrazeny pouze faktorové zátěže nad 0,9.

Zdroj: Hron et al. (2012).

Osobní iniciativa (PI)

M. Frese a D. Fay (2001) považují osobní iniciativu zaměstnanců za klíčový prvek v konkurenceschopné společnosti v 21. století (Frese – Fay 2001) a dále za důležitý prvek v procesu transformace myšlenky na inovace (Frohman 1999; Michalik 2003; Pace – Frese 2004; Talke – Salomo – Mensel 2006). Osobní iniciativu je možné definovat jako „individuální, pro-aktivní a samostatný přístup k práci nad rámec toho, co je formálně vyžadováno v daném zaměstnání“ (Fay – Frese 2001; Frese et al. 1997, 2007). Za pro-aktivní je zde považováno chování, kdy jednotlivec reaguje na nové požadavky, nebo opakované problémy okamžitě (Frese et al. 2007).

METODIKA A CÍL

Pro hodnocení úrovně týmového klimatu pro inovace byl použit dotazník TCI-38 (Anderson – West 1994), který byl nezávisle na sobě přeložen autory článku a překladatelskou společností. Data k validaci modelu byla získána na základě oslovení 486 středně

velkých podniků (Evropské společenství 2006) elektronickou formou kontaktu CAMI. Do analýzy byly zařazeny pouze podniky z oblasti služeb náročných na informace (KIBS) – 86 podniků. Dotazník vyplnilo 86 vedoucích týmů a 254 členů týmů (průměrný počet vyplnění na tým 2,95 zaměstnance). Pro měření úrovně faktorů týmového klimatu byla použita pětibodová Likertova škála (Likert 1932). Faktorová struktura (viz tab. č. 1) byla převzata z předešlého výzkumu (Hron et al. 2012). Cílem příspěvku je na základě vícenásobné regresní analýzy sestavit model predikce osobní iniciativy zaměstnanců na základě úrovně týmového klimatu pro inovace.

Pro odhad vlivu extrahovaných faktorů byla použita vícenásobná regresní analýza – metoda Stepwise – s cílem maximalizovat predikci s pokud možná co nejmenším počtem relevantních proměnných. Z důvodu počtu faktorů v modelu byl při interpretaci použit upravený R^2 (Adjusted R^2), který při predikci odstraňuje uměle navýšené hodnoty způsobené počtem proměnných, které vstupují do analýzy.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Pro kontrolu, zda mezi faktory neexistuje multikolinearita, byla použita diagnostika v programu SPSS 19.

Všechny indexy kolinearity jsou pod hodnotou 15, která naznačuje vhodnost použití, viz tab. č. 2.

Tab. č. 2: Multikolinearita.

Model	Dimenze	Váha	Index kolinearity	Rozptyl				
				(Konstanta)	FA1	FA2	FA4	FA3
4	1	4,763	1,000	,00	,00	,00	,00	,00
	2	,111	6,565	,27	,18	,10	,08	,00
	3	,073	8,064	,45	,71	,01	,01	,01
	4	,030	12,621	,02	,10	,77	,69	,01
	5	,023	14,343	,26	,00	,12	,22	,98

Zdroj: Vlastní zpracování.

Vícenásobná regresní analýza potvrdila možnost predikce osobní iniciativy zaměstnanců na základě úrovně týmového klimatu pro inovace. Pro vícenásob-

nou regresní analýzu byla zvolena metoda Stepwise, která vyřadila statisticky nesignifikantní proměnnou (Komunikace) a byly vytvořeny čtyři regresní modely.

Tab. č. 3: Výsledky modelů.

Model	R	R ²	Upravený R ²	Std. chyba odhadu	Změny		
					Změna R ²	Změna F	Změna Sig. F
1	,752 ^a	,566	,564	,734	,566	328,510	,000
2	,842 ^b	,709	,706	,602	,143	123,080	,000
3	,850 ^c	,722	,719	,589	,013	12,024	,001
4	,853 ^d	,727	,723	,585	,005	4,726	,031

a. Prediktory: (Konstanta), Týmová vize

b. Prediktory: (Konstanta), Týmová vize, Bezpečná spolupráce

c. Prediktory: (Konstanta), Týmová vize, Bezpečná spolupráce, Podpora inovací

d. Prediktory: (Konstanta), Týmová vize, Bezpečná spolupráce, Podpora inovací, Orientace na úkoly

Zdroj: Vlastní šetření.

Model 1 obsahuje pouze faktor Týmová vize z důvodu největšího podílu vysvětlené variance – 56,4 %. Přidáním faktoru Bezpečná spolupráce (viz Model 2) se vysvětlený podíl variance zvýší o 14,2 % na 70,6 %. Dle ukazatele změny Sig F je tato změna signifikantní. Přidáním faktorů Podpora inovací a Orientace na úkoly (viz Model 4) se odhad vlivu faktorů na osobní iniciativu zvýší o 1,8 %. Tento model vysvětluje 72,3 %

variance osobní iniciativy zaměstnanců. Ve srovnání s modelem 2 jde o nízké navýšení (3,6 %). Přesto se jedná o navýšení signifikantní (viz tab. č. 3).

F-test v tab. č. 3 potvrzuje, že na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ je možné pro predikci osobní iniciativy zaměstnanců použít prediktory: Týmová vize, Bezpečná spolupráce, Podpora inovací, Orientace na úkoly.

Tab. č. 4: Regresní koeficienty.

Model		Nestandardizované koeficienty		Standardizované koeficienty	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Konstanta)	,980	,125		7,862	,000
	FA1	,708	,039	,752	18,125	,000
2	(Konstanta)	,406	,115		3,544	,000
	FA1	,537	,036	,571	15,098	,000
	FA2	,354	,032	,419	11,094	,000
3	(Konstanta)	,394	,112		3,507	,001
	FA1	,492	,037	,523	13,241	,000
	FA2	,232	,047	,275	4,936	,000
	FA4	,159	,046	,206	3,468	,001
4	(Konstanta)	,270	,125		2,159	,032
	FA1	,476	,038	,506	12,658	,000
	FA2	,188	,051	,223	3,706	,000
	FA4	,118	,049	,153	2,405	,017
	FA3	,138	,064	,130	2,174	,031

Regresní rovnice:**Model 1:** $Y = 0,98 + 0,708 * FA1$ **Model 2:** $Y = 0,406 + 0,537 * FA1 + 0,354 * FA2$ **Model 3:** $Y = 0,394 + 0,492 * FA1 + 0,232 * FA2 + 0,159 * FA4$ **Model 4:** $Y = 0,27 + 0,476 * F1 + 0,188 * F2 + 0,118 * F4 + 0,138 * F3$

Osobní iniciativa (Model 4) = $0,27 + 0,476 * \text{Týmová vize} + 0,188 * \text{Bezpečná spolupráce} + 0,118 * \text{Podpora inovací} + 0,138 * \text{Orientace na úkoly}$

Největší možnost predikce poskytuje model 4, který vysvětluje 72,3 % variance. Největší vliv na osobní iniciativu zaměstnanců má faktor Týmová vize. Týmová vize vyjadřuje, jak jasně jsou definovány, sdíleny, dosažitelné a hodnocené týmové cíle a vize. Z výsledků konfirmativní faktorové analýzy je zřejmé, že s tímto faktorem nejvíce souvisí přesvědčení respondenta o prospěšnosti cílů podniku pro sebe a širší veřejnost. Tuto oblast je nutné definovat v podnikové politice vzhledem ke společenské odpovědnosti podniku a budovat u zaměstnanců přesvědčení, že plnění podnikových cílů má výrazný vliv na jejich profesní a osobní život. Druhou oblastí, která má největší vliv na osobní iniciativu zaměstnanců, je Bezpečná spolupráce. Bezpečná spolupráce vyjadřuje, jak bezpečně se cítí členové týmu v oblasti navrhování nových myšlenek. Dle výsledků faktorové analýzy tento faktor nejvíce souvisí s vysokou úrovní sdílení informací, pochopením a akceptováním názorů na pracovišti. Tento faktor je nutné podpořit zejména na úrovni vedoucích týmů, kteří jsou zodpovědní za vytváření týmového klimatu, což podporuje teorie K. Panuwatwaniche (2008). Je nutné vytvořit klima, ve kterém se zaměstnanci nebojí sdílet informace a zároveň iniciovat vlastní nápady bez obavy z nepřijetí svých názorů. Problematiku rozvoje osobní iniciativy lze rozšířit o výstupy analýzy sociálních skupin. Zde se otevírá prostor pro další výzkum v oblasti identifikace a analýzy vzájemných vazeb

zaměstnanců a jejich vlivu na inovace v podniku (Troshani 2007). Pokud by další výzkumy v této oblasti potvrdily, že interakce prostřednictvím sociálních sítí zvyšuje míru pochopení a akceptování v zaměstnání, lze v souvislosti se závěry tohoto výzkumu předpokládat pozitivní vztah sociálních sítí k inovacím v podniku prostřednictvím vlivu osobní iniciativy.

ZÁVĚR

Vícenásobnou regresní analýzou byly identifikovány faktory z nástroje TCI CZ se signifikantním vlivem na iniciativu zaměstnanců a následně byla sestavena regresní rovnice pro možnost predikce osobní iniciativy zaměstnanců: $\text{Osobní iniciativa} = 0,27 + 0,476 * \text{Týmová vize} + 0,188 * \text{Bezpečná spolupráce} + 0,118 * \text{Podpora inovací} + 0,138 * \text{Orientace na úkoly}$. Výsledky naznačují, že největší vliv na osobní iniciativu má faktor Týmová vize, který vyjadřuje, jak jasně jsou definovány, sdíleny, dosažitelné a hodnocené týmové cíle a vize. Druhým významným faktorem v predikci osobní iniciativy je faktor Bezpečná spolupráce, vyjadřující, jak bezpečně se cítí členové týmu v oblasti navrhování nových myšlenek. Na základě těchto výsledků je nutné zaměřit pozornost na personální činnost vedoucích týmů nebo personálního oddělení a podporovat vytváření klimatu s aspekty identifikovaných faktorů s cílem zvýšit osobní iniciativu zaměstnanců a v důsledku této iniciativy posílit konkurenční pozici společnosti na trhu.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ANDERSON, N. R. – WEST, M. A. (1994): *The Team Climate Inventory: Manual and User's Guide*. ASE/NFER-Nelson Press Windsor.
2. CHATZI, S. C. – NIKOLAOU, I. (2008): Validation of the four-factor Team Climate Inventory in Greece. *International Journal of Organizational Analysis*, Vol. 15, Iss. 4, pp. 341–357.
3. EVROPSKÉ SPOLEČENSTVÍ (2006): *Nová definice malých a středních podniků – Uživatelská příručka a vzor prohlášení*. ISBN 92-894-7917-5.
4. FRESE, M. – FAY, D. (2001): Personal initiative: an active performance concept for work in the 21st Century. *Research in Organizational Behavior*, 23, 133–187.
5. FRESE, M. – GARST, H. – FAY, D. (2007): Making things happen: reciprocal relationships between work characteristics and personal initiative in a four-wave longitudinal structural equation model. *Journal of Applied Psychology*, Vol. 92, No. 4, pp. 1084–1102.
6. FROHMAN, A. L. (1999): Personal Initiative Sparks Innovation. *Research-Technology Management*, Vol. 42, No. 3, pp. 32–38.
7. HRON, J. – PILAŘ, L. – POKORNÁ, J. – ŠTÁDLEROVÁ, M. (2012): Validation of four-factorial inventory of the climate of innovation in the Czech Republic. *The Journal AGRIS on-line Papers in Economics and Informatics*.
8. LAU, F. – HERBERT, M. (2001): Experiences from health information system implementation projects reported in Canada between 1991 and 1997. *Journal of End User Computing*, Vol. 13, No. 4, pp. 17–25.
9. LIEBOWITZ, J. (2005): Linking social network analysis with the analytic hierarchy process for knowledge mapping in organizations. *Journal of Knowledge Management*, Vol. 9, Iss. 1, pp. 76–86.
10. LIKERT, R. (1932): Technique for the Measurement of Attitudes. *Archives of Psychology*, Vol. 140, No. 55.
11. MATHISEN, G. E. – EINARSEN, S. – JØRSTAD, K. – BRØNNICK, K. S. (2004): Climate for work group creativity and innovation: Norwegian validation of the team climate inventory (TCI). *Scandinavian Journal of Psychology*, Vol. 45, No. 5, pp. 383–392.
12. Michalik, C. C. (2003): *Innovatives Engagement. Eine empirische Untersuchung zum Phänomen des Bootlegging*. Wiesbaden: Gabler.
13. PILAŘ, L. – ŠTÁDLEROVÁ, M. (2012): TCI in model of personal initiative. *Think Together 2012*.
14. PANUWATWANICH, K. – STEWART, R. A. – MOHAMED, S. (2008): The role of climate for innovation in enhancing business performance: The case of design firms. *Engineering, Construction and Architectural Management*, Vol. 15, Iss. 5, pp. 407–422.
15. RAGAZZONI, P. – BAIARDI, P. – ZOTTI, A. M. – ANDERSON, N. – WEST, M. (2002): Research note: Italian validation of the team climate inventory: a measure of team climate for innovation. *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 17, Iss. 4, pp. 325–336.
16. RANK, J. – PACE, V. L. – FRESE, M. (2004): Three avenues for future research on creativity, innovation, and initiative. *An International Review*, 53, 518–528.
17. SUN, R. – ZHAO, J. – CHEN, X. Y. (2011): Exploratory analysis about the status quo and differences of organizational innovative climate in China. *Nankai Business Review International*, Vol. 2, Iss. 2, pp. 195–212.
18. TALKE, K. – SALOMO, S. – MENSEL, N. (2006): A Competence-Based Model of Initiatives for Innovations. *Journal of Creativity and Innovation Management*, 15 (4), pp. 373–384.
19. TROSHANI, I. – DOOLIN, B. (2007): Innovation diffusion: a stakeholder and social network view. *European Journal of Innovation Management*, Vol. 10, Iss. 2, pp. 176–200.
20. TSENG, j. – HSU-MIN, L. (2009): The Team Climate Inventory (TCI): A psychometric test on a Taiwanese sample of work groups. *Small Group Research OnlineFirst*, 20 (10), p. 10. ISSN 1046-4964.
21. WEST, M. A. (1990): The social psychology of innovation in Gross. In: WEST, M. A. – FARR, J. L. (eds.): *Innovation and Creativity at Work: Psychological and Organizational Strategies*. Chichester: John Wiley.

ADDRESS & ©

Ing. Ladislav PILAŘ
Ing. Michaela ŠTÁDLEROVÁ
Ing. Jitka POKORNÁ
Katedra řízení
Provozně ekonomická fakulta
Česká zemědělská univerzita
Kamýcká 129, 165 21 Praha
Czech Republic
pilarl@pef.czu.cz
stadlerova@pef.czu.cz
pokornaj@pef.czu.cz

Tento článek byl zpracován v rámci řešení grantového projektu IGA: 201111140064 „Podnikové determinanty ovlivňující inovační klima v malých a středních podnicích v České republice“.

VLIV VYBRANÝCH INDIKÁTORŮ PROCESU NA ZVÝŠENÍ KVALITY A EFEKTIVITY VÝROBY

Influence of Chosen Process Indicators on Increase of Quality and on Efficiency of Production

Roman KUBÍČEK – Radka PROKEŠOVÁ

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Tento článek je zaměřen na zhodnocení vlivu vybraných indikátorů procesu na zvyšování kvality a efektivity výroby s využitím dat závodu VISHAY ELECTRONIC, spol. s r.o., Přeštice, pobočka Prachatice. Indikátory slouží ke sledování a následnému vyhodnocování efektivity výrobního procesu a slouží k jeho zkvalitnění. Poskytují relevantní data umožňující regulovat a řídit výrobní proces tak, aby docházelo k optimalizaci procesních časů, nákladů a efektivity sloužících k uspokojení potřeb zákazníků se zachováním přiměřeného zisku. Pro porovnání dat byly použity sledované hodnoty vybraných monitorovacích indikátorů firmy Vishay s.r.o. z let 2009 a 2010. Ke komparacím a vyhodnocení byly použity stanovené cílové hodnoty indikátorů pro rok 2010.

Klíčová slova: zisk – efektivita – proces – monitorovací indikátory

ABSTRACT: This paper is focused on the assessment of the selected indicators in the quality improvement process and production efficiency using the data from the plant VISHAY ELECTRONIC Ltd., Přeštice, Prachatice bureau. The monitoring indicators are used for monitoring and evaluation of the efficiency of production process and serve for the quality improvement. The indicators provide relevant data which enable the regulation and management of this manufacturing process to optimize the process time, cost and efficiency used to satisfy customer needs while keeping a reasonable profit. To compare the data the observed values of selected monitoring indicators of VISHAY ELECTRONIC Ltd. from 2009 and 2010 were used. The set target values of indicators of 2010 were used for comparisons and evaluation.

Key words: profit – efficiency – process – monitoring indicators

ÚVOD

Proces můžeme definovat jako obecný sled činností určený k vykonání určité práce [4]. Pro úspěšné sledování a vyhodnocování efektivity procesu musíme stanovit relevantní soubor indikátorů. Indikátor je ukazatel, který má předem stanovenou svou vstupní a výstupní formu a věcnou náplň [3]. Aby indikátor mohl tuto úlohu splnit, musí být dostatečně relevantní, objektivní, jednoznačný, věcně průhledný, kvantifikovatelný a dostupný; to znamená, že musí mít dostatečnou faktografickou a datovou základnu.

Tento systém indikátorů pro monitorování a evaluaci procesů ve výrobě používá i vybraná firma, na jejichž výrobních procesech lze využít vlivu indikátorů procesu na zvýšení kvality a efektivity výroby ověřit – VISHAY ELECTRONIC, spol. s r.o. Firma Vishay je jedním z největších světových výrobců pasivních elektronických komponentů a významným dodavatelem výrobků pro letecký a kosmický průmysl. Cílem firmy je poskytovat zákazníkům výrobky s co nejvyšší užžitnou hodnotou a reagovat na jejich požadavky

v co nejkratším čase, v odpovídající kvalitě a se zabezpečením maximálního zisku pro firmu. Tyto výrobky musí zabezpečovat parametry, které jsou deklarovány používáním normy ISO 9100, která specifikuje doplňující požadavky na systém managementu jakosti pro letecký a kosmický průmysl [1].

Interní proces firmy VISHAY ELECTRONIC, spol. s r.o. stanovuje povinně sledované indikátory, jako jsou produktivita, zmetkovitost, ztráta materiálu aj. Pro jednotlivé výroby jsou dále nastaveny specifické indikátory, které umožňují v reálném čase vyhodnocovat data, která významnou měrou ovlivňují výrobek ve vztahu k uspokojování potřeb zákazníků. Indikátory tak mohou monitorovat typy jednotlivých vad, jejich podíl a umožňují se cíleně zaměřit na největší problémy, které ovlivňují kvalitu jednotlivých výrobků. Všechny kontroly a testování poté, co je výrobek již hotov, nepřidávají výrobku hodnotu. Pouze ověřují, zda ve výrobku kvalita je či není a v tomto druhém případě též odhalují, kolik úsilí bylo zbytečně zmařeno. Pro kontrolu je nutné použít relevantní indikátory. Ty pak poskytují zpětnou vazbu vedoucí ke zlepšování výroby

ního procesu [5]. Další typy indikátorů umožňují sledování jednotlivých vad výrobků a tím umožňují v procesu evaluace zainteresovaným pracovníkům okamžitě reagovat a přijímat taková nápravná opatření, která mohou s co nejmenší prodlevou zajistit nápravu. Vyhodnocování hodnot některých monitorovacích indikátorů (např. zmetkovitost, opravitelnost) je prováděno s denní frekvencí, u jiných (např. produktivita, spotřeba materiálu, finanční ukazatele) s týdenní, měsíční a roční frekvencí. Zjištěné hodnoty a agregované hodnoty jsou vždy porovnávány se stanovenými cíli.

METODIKA A CÍL

Odborné cíle příspěvku jsou zaměřeny na ověření

vlivu sledovaných a vyhodnocovaných indikátorů na zvýšení kvality a efektivity procesů výroby na příkladu indikátorů výrobního procesu vybrané firmy Vishay electronic, s.r.o.

Pro porovnání dat byly použity sledované hodnoty vybraných monitorovacích indikátorů firmy Vishay, s.r.o. z let 2009 a 2010, dále pak ke komparacím a vyhodnocení byly použity stanovené cílové hodnoty indikátorů pro rok 2010.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Sledované a vyhodnocované byly následující indikátory s časovým limitem realizace daným dobou životního cyklu:

Tab. č. 1: Vybrané monitorovací indikátory a jejich popis.

Kód	Typ	Definice	Jednotka měření
Produktivita F43/P	Indikátor výstupu	Počet vyrobených kusů za hodinu práce	ks/hod
Zmetkovitost F43/R	Indikátor výsledku	Počet vyrobených kusů vyřazených pro neopravitelnou vadu v poměru k exportovaným kusům	% podíl z vyrobených kusů
Opravitelnost F43/Rep	Indikátor výsledku	Počet vyrobených kusů, které bylo možné opravit v průběhu výrobního procesu s přijatelnými náklady	% podíl z vyrobených kusů
Spotřeba materiálu F43/C	Indikátor vstupu	Spotřeba materiálu vztážená k jedné výrobní dávce	Počet kusů potřebný pro výrobu jedné výrobní dávky (ks)
Délka výrobního cyklu F43/L	Indikátor výsledku	Délka výrobního procesu od zadání po expedici hotového výrobku zákazníkovi	Počet dní
Rentabilita F43/F - a, b, c, d, e	Finanční indikátor	Ukazatele monitorující finanční výkonnost výrobku (profit)	Prodejní cena, náklady na vyrobení jednoho kusu, podíl nákladů, hrubý zisk (%), €/Kč)
Množství výrobku za rok F43/Q	Indikátor dopadu	Ukazatel objednaného množství výrobku	ks/rok

Zdroj: Interní materiály firmy Vishay, s.r.o. [2].

Tab. č. 2: Vyhodnocení monitorovacích indikátorů.

Indikátor	2009	2010	Změna	Cíl 2010
Produktivita F43/P	3,227	4,862	vzrůst o 50 %	3,8 ks/hod
Zmetkovitost F43/R	10,80 %	3,50 %	pokles o 62 %	5 %
Opravitelnost F43/Rep	3,16 %	0,50 %	pokles o 63 %	1 %
Spotřeba materiálu F43/C	550	520	pokles o 5,5 %	530 ks
Délka výrobního cyklu F43/L	16,6	12	zkrácení o 4,6 dne	13 dní
Množství výrobku F43/Q	91075	110 000	nárůst o 21 %	100 000 ks

Zdroj: Interní materiály firmy Vishay, s.r.o. [2].

Tab. č. 3: Vyhodnocení finančních indikátorů.

Rentabilita F43/F - a, b, c, d, e	2009	2010
Hodnota prodaného zboží v €/Kč Fa	1393447/36927140	1650000/42075000
Průměrná hodnota 1 ks v €/Kč Fb	15,3/405	15/397
Podíl materiálových nákladů (%) Fc	34,3	23,3
Fixní náklady + variabilní náklady (%) Fd	41,2	37
Hrubý zisk (%) Fe	24,5	39,7
Celkem (%)	100	100

Zdroj: Interní materiály firmy Vishay, s.r.o. [2].

Z výsledků uvedených v tabulkách je zřejmé, že použití relevantních indikátorů vede ke zlepšení celého výrobního procesu. Tyto indikátory je možné doplňovat či měnit v závislosti na aktuálních požadavcích. Soubor vhodných monitorovacích indikátorů a jejich vyhodnocování umožnilo firmě Vishay electronic, s.r.o. v průběhu roku 2010 dosáhnout snížení zmetkovitosti z 10,8 % na 3,5 %, snížení opravitelnosti z 3,16 % na 0,5 %, snížení materiálových nákladů z 34,3 % na 23,3 % a zvýšení hrubého zisku z 24,5 % na 39,7 %, a to i při snížení finální ceny výrobku o 2 %. Dále můžeme vidět, že největším finančním přínosem je snížení hodnoty indikátoru zmetkovitost F43/R. Finanční úspora za měsíce 1 až 12 roku 2010 vyčíslená v Kč byla 1 285 250,-. Náklady na proces monitorování a evaluace činí v roce 2010 67 275,- Kč (počet vynaložených hodin x cena práce za jednu hodinu). Z uvedeného vyplývá, že náklady na proces monitorování tvoří pouze 5 % z finanční úspory, které bylo tímto procesem dosaženo. Současně je třeba zdůraznit, že došlo k významnému zkrácení doby výrobního cyklu z 16,6 dne na 12 dní a to firmě Vishay electronic, s.r.o. umožňuje pružněji reagovat na potřeby zákazníka a snížit mu celkovou délku dodací lhůty. Také je potřeba zdůraznit, že dodávky finálního výrobku, dodaného zákazníkovi, vykazují hodnotu 0 ppm neshodného výrobku.

ZÁVĚR

Sledování a vyhodnocování vhodných indikátorů má na proces výroby strategický dopad. Použití vhodných indikátorů je nespornou výhodou při sledování výrobku v období jeho životního cyklu, umožňuje nám rychlou reakci a poskytuje nám prostřednictvím procesu evaluace vypovídající zpětnou vazbu. Průběžným sledováním výsledků a rychlostí změn ve prospěch zákaznických požadavků si firma udržuje stálý náskok před konkurencí v daném portfoliu výrobků. Právě na příkladu firmy Vishay electronic, s.r.o. je možné demonstrovat vysokou rentabilitu zavedení procesů monitoringu a evaluace do výrobního procesu, neboť je zřejmé, že náklady na tyto procesy jsou prakticky zanedbatelné vzhledem k jejich přínosům pro firmu, a to jak v oblasti finanční, tak i v oblasti zvyšování kvality.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. NORMA EN ISO 9100: *Letectví a kosmonautika-systémy managementu jakosti - Požadavky (založené na ISO 9001:2000) a systémy jakosti. Model zabezpečování jakosti při návrhu, vývoji, výrobě, instalaci a servisu (založený na ISO 9001:1994)*. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a zkušebnictví (2010).
2. *Interní data firmy Vishay electronic, s.r.o. Prachatice (2010)*.
3. HRABÁNKOVÁ, M. – ROLÍNEK, L. – ŠTYS, D. (2008): *The Methodology of Monitoring and Evaluation of Project Implementation into Practice*. České Budějovice. ISBN 978-80-7394-133-8.
4. NENADÁL, J. (2004): *Měření v systémech managementu jakosti*. Praha: Management Press. ISBN 80-7261-110-0.
5. NENADÁL, J. – NOSKIEVIČOVÁ, D. – PETŘÍKOVÁ, R. – PLURA, J. – TOŠENOVSKÝ, J. (2007): *Moderní systémy řízení jakosti*. Praha: Management Press. 284 s. ISBN 978-80-7261-071-6.

ADDRESS & ©

Ing. Roman KUBÍČEK
Katedra řízení
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
r.kubicek@seznam.cz

Ing. Radka PROKEŠOVÁ
Katedra právních oborů, řízení a ekonomiky
Zdravotně sociální fakulta
Jihočeská univerzita
Jírovcova 24, 370 04 České Budějovice
Katedra strukturální politiky EU a rozvoje venkova
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
rprokesova@seznam.cz

SYNERGICKÉ EFEKTY U VYBRANÝCH FISKÁLNÍCH VZTAHŮ VEŘEJNÉ SPRÁVY

Synergetic Effects in Selected Fiscal Relations of Public Administration

Eliška PASTUSZKOVÁ – Milana OTRUSINOVÁ

Zlín, Czech Republic

ABSTRAKT: Oblast veřejných financí zasahuje do života každého jedince. Obecně v sobě zahrnuje veškeré vazby a vztahy, které se odehrávají mezi představiteli veřejné správy na jedné straně a všemi ostatními subjekty na straně druhé. Cílem příspěvku je analyzovat a diskutovat vztahy probíhající mezi veřejnou správou a ostatními subjekty národního hospodářství s využitím principů 3E (Economy, Effectiveness, Efficiency) a identifikovat synergické efekty, které mohou vést ke zvýšení výkonnosti institucí veřejné správy, a to z pohledu příjemce a poskytovatele. Zkoumány jsou základní finanční vztahy veřejné správy v prostředí České republiky – oblast daní, dotací a dluhových nástrojů. Analýzou bylo zjištěno, že se synergické efekty v rámci finančních vztahů projevují jen u některých principů, a to pouze u dotací a dluhových nástrojů.

Klíčová slova: veřejná správa – synergický efekt – duální vztahy

ABSTRACT: The sphere of public finance affects the life of everyone. Generally, all links and relations that occur among representatives of public administration on one hand and among all other subjects on the other hand are included. The aim of this paper is to analyze and discuss the relations between public administration and all other subjects in the economy using the principles of 3E (Economy, Effectiveness, Efficiency) and identify synergetic effects that can lead to the increase of efficiency of public administrative institutions from the receiver's and provider's perspectives. Basic financial relations, among which taxes, subsidies and debt instruments are involved, are researched in the environment of the Czech Republic. It was found out that synergetic effects are to find only in selected areas, i.e. in case of subsidies and debt instruments.

Key words: public administration – synergetic effect – dual relations

---

ÚVOD

Veřejná správa a její finanční vztahy se přímo či nepřímo dotýkají každého subjektu v ekonomice. Fiskální vztahy existují jak mezi veřejnou správou a ostatními subjekty národního hospodářství, tak mezi institucemi veřejné správy navzájem. Všichni zúčastnění pak hrají v zásadě dvě role: představují plátce peněžních prostředků do veřejných rozpočtů, nebo naopak příjemce peněz z veřejných rozpočtů. V souladu se zákonitostmi veřejné volby však u jednotlivých finančních vztahů nenastává vždy stejné očekávání ohledně množství a způsobu použití daných zdrojů. Subjekty na obou stranách finančního vztahu mohou mít až protichůdné preference a představy, které lze nazvat „dualitou“ v rámci finančních vztahů (Pastuszková et al. 2011). Pokud však subjekty uvažují shodně a zaujímají stejné představy a očekávání týkající se konkrétního fiskálního vztahu, lze hovořit o „synergickém efektu“ tohoto vztahu. Na zkoumání existence těchto synergických efektů u základních fiskálních vztahů veřejné správy je zaměřen tento příspěvek.

CÍL A METODIKA

Cílem tohoto příspěvku je prezentovat výsledky výzkumu zaměřeného na analýzu a modelové zobrazení duálních vztahů a určení synergických efektů mezi veřejnou správou a ostatními zúčastněnými subjekty. Tyto vztahy byly sledovány ve třech liniích, a to na úrovni daní, dotací a dluhových nástrojů financování, tedy tří základních fiskálních vztahů mezi veřejnou správou a ostatními subjekty národního hospodářství. V rámci výzkumu byly duální vztahy zkoumány v souvislosti s otázkou výkonnosti veřejné správy, posuzované pomocí principů 3E – efektivnosti, hospodárnosti a účelnosti. Duální vztahy byly z tohoto pohledu nejdříve podrobeny prvotní analýze, jež testovala, zda lze u subjektů participujících na zmíněných třech vybraných fiskálních vztazích předpokládat takové chování, které odpovídá či naopak je v protikladu k principům 3E – efektivnosti, hospodárnosti a účelnosti. V případě, že u jednotlivých vztahů byly zjištěny shodné představy o dosahování dílčích principů 3E na obou stranách (jak u příjemců, tak u poskytovatelů peněžních

prostředků), bylo možné tento jev označit za synergický efekt.

Výsledná analýza duálních vztahů a synergických efektů byla zpracována pomocí dotazníkového šetření, kterého se zúčastnilo 852 respondentů z České republiky v období roku 2011. Do statistického zpracování a následné syntézy získaných poznatků bylo zahrnuto 825 platných dotazníků. Respondenti v roli příjemců i poskytovatelů daní, dotací a dluhových nástrojů byli zastoupeni jak z institucí veřejné správy (ministerstva, obce, kraje), tak z neziskových organizací, bank a podniků, osloveni byli i občané České republiky.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Dualita u fiskálních vztahů veřejné správy

Subjekty národního hospodářství mohou vůči veřejným rozpočtům vystupovat dvojím způsobem: buď představují plátce do veřejných rozpočtů, nebo naopak jsou příjemci prostředků z veřejných rozpočtů. Vzniká tak dualita vztahů, kdy obě strany mají odlišné představy o zdrojích a využití daných finančních prostředků: občané preferují nízké daně a vysoké dotace, byrokraté naopak, zákonodárci usilují o znovuzvolení a tedy o jim příznivou míru zdanění a zájmové skupiny se snaží o maximalizaci užítku ve svůj prospěch ovlivněním ostatních aktérů. Základním rozdílem mezi veřejnými a soukromými rozpočty je tedy různorodost názorů v rámci veřejné volby.

Dále pak existuje rozdíl mezi těmi, kteří platí daně, a těmi, kteří rozhodují, jak budou peníze utraceny. V soukromém sektoru (občan, rodina, organizace) v naprosté většině existuje souhlas jak se způsobem získávání finančních prostředků, tak se způsobem jejich využití. V systému veřejných financí se však setkáváme s tím, že ti, kteří platí daně, a naplňují tak veřejné rozpočty, mohou jen velmi málo ovlivnit, jak bude s jejich prostředky naloženo.

Duální vztahy mohou být definovány jako „*odlišné a protichůdné preference a představy subjektů na obou stranách finančního vztahu, tedy odlišné a protichůdné představy a preference příjemců a poskytovatelů finančních prostředků, které plynou z nebo do veřejných rozpočtů*“ (Pastuszková et al. 2011).

Duální vztahy nemusí nastávat u všech finančních vztahů veřejné správy a ostatních subjektů. V rámci některých vztahů lze předpokládat a vysledovat společné představy na obou stranách, zpravidla však lze předpokládat odlišná přání a očekávání. Protichůdné preference a představy subjektů na obou stranách veřejných rozpočtů přináší nesoulad mezi veřejnou správou a ostatními ekonomickými subjekty, v jehož důsledku vzniká nespokojenost ostatních ekonomických subjektů s výkonem veřejné správy, a nepochopení těchto duálních vztahů může vést ke snížení výkonnosti státní správy (Pastuszková et al. 2011).

Výkonnost veřejné správy a principy „3E“

Základní principy výkonnosti „3E“, dle anglických slov Economy, Efficiency, Effectiveness, vymezili

A. Chambers – G. Rand (1999). V českých překladech významu jednotlivých výrazů je těžké najít jednoznačný výstižný jednoslovný ekvivalent. Možností, jak chápat jednotlivé principy 3E, je více, často se jednotlivé významy a pojmy překrývají. Celá řada českých autorů používá v překladech různé významy, což výrazně ztěžuje orientaci v těchto ekonomických kategoriích. Dle R. Provozníkové (2009) dokonce mohou být účinnost a efektivnost i v rozporu. Ekonomické slovníky, ať tištěné či elektronické, nabízejí celou řadu překladů výše uvedených výrazů a často dochází k překrývání se zejména pojmů *efficiency* a *effectiveness*. Pojem „*efficiency*“ bývá překládán jako účinnost, efektivita, efektivnost, užítkovost, výkonnost, produktivita a „*effectiveness*“ jako účelnost, efektivnost, účinnost, účelovost atd.

Všeobecně známé a vžitě vysvětlení, jak chápat jednotlivé anglické pojmy, představuje citát P. F. Druckera (1993): „*Efficiency is doing things right, effectiveness is doing right things.*“ F. Ochrana (2005) definuje „3E“ jako základní postupy, na jejichž základě hodnotíme výdajové aktivity z hlediska minimalizace nákladů, nákladové efektivnosti a účelnosti vynaložených zdrojů s ohledem na stanovené cíle. Základní koncepce modelu „3E“ je dle P. Horvátha (2004) volně považována za základ sledování výkonnosti ve veřejné správě. Definice výkonnosti není však v literatuře, zabývající se veřejnou správou, příliš jednoznačně vymezena. Jak uvádí např. autoři A. Neely et al. (2005), „*Performance Measurement is a topic often discussed but rarely defined*“. Stejní autoři dále uvádějí vlastní definici, jak obecně chápat výkonnost a její měření: „*Performance measurement can be defined as the process of quantifying the efficiency and effectiveness of action.*“ P. Micheli – A. Neely (2010) uvádějí, že v mnoha vyspělých ekonomikách (ať se jedná o anglosaské země, Skandinávii či Nizozemí) se veřejné služby ocitly pod rostoucím tlakem na zlepšení své výkonnosti a účinnosti, a zároveň na snížení požadavků na daňové poplatníky při zachování objemu a kvality poskytovaných veřejných služeb. Výkonnosti veřejné správy se ve svých publikacích zabývají také například autoři M. Arnaboldi (2010), R. D. Behn (2003), Y. Jarrar – G. Schiuma (2007), S. Modell (2009) či J. S. Wholey – K. E. Newcomer (1997). Lze souhlasit s autory A. Afonsem – L. Schuknechtem – V. Tanzim (2010), kteří uvádějí, že měření efektivity veřejného sektoru je poměrně obtížné. Dle M. Otrusinové – D. Kubíčkové (2011) je při posuzování hledisek hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti nezbytné postupovat vždy komplexně.

V rámci definice vymezuje Zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole ve veřejné správě, co se pro účely zákona rozumí pod pojmy hospodárnost, efektivnost a účelnost. Výklad pojmů dle zákona byl použit v skutečně analýze duálních vztahů. Hospodárnost představuje měřítko na vstupu, tedy snahu vynakládat co nejnižší prostředky a obdržet odpovídající kvalitu; efektivnost představuje měřítko mezi vstupy a výstupy,

tedy dosáhnout požadovaného výstupu s co nejnižšími vstupy; účelnost představuje měřítko na výstupu a hodnotí míru dosahovaných výsledků při plnění stanovených cílů.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Duální vztahy byly v rámci výzkumu posouzeny u dvou finančních vztahů, které jsou pro veřejné rozpočty naprosto stěžejní. Jsou jimi daňové a dotační vztahy, jež veřejná správa využívá především k plnění dvou základních fiskálních funkcí – alokační a redistribuční. Mezi příjmy a výdaji veřejných rozpočtů však může docházet k časovému nebo celkovému nesouladu, který je nutné financovat jinými zdroji příjmů. Mezi nejvhodnější prostředky, využívané veřejnou správou ke krytí tohoto nesouladu, patří dluhové nástroje, z nichž můžeme jmenovat emise krátkodobých pokladničních poukázek (v případě státního rozpočtu) a dluhopisů s delší dobou splatnosti. Proto třetím fiskálním vztahem, u něhož byla zkoumána dualita a z ní vyplývající synergické efekty, byly vztahy související s využíváním dluhových nástrojů veřejné správy.

Během výzkumu, který se uskutečnil v rámci výzkumného projektu IGA/70/FaME/10/A na Fakultě managementu a ekonomiky UTB ve Zlíně v období let 2010–2011, byly vztahy mezi příjemci a poskytovateli finančních prostředků zkoumány u operací daňových, dotačních a vztahujících se k dluhovým nástrojům. Prvotní analýza se zabývala rozpoznáním synergických efektů plynoucích z dualnosti finančních vztahů veřejných rozpočtů. Na základě stanovení neekvivalentních plateb (mezi příjemci a poskytovateli daní, dotací a dluhových nástrojů) byly diskutovány základní prvky principů „3E“ – princip efektivity, hospodárnosti a účelnosti.

Daně charakterizují J. Široký et al. (2010) jako povinnou, nenávratnou, neekvivalentní a neúčelovou platbu. Z hlediska duality se jedná o vztahy mezi tím, kdo daně platí, a tím, kdo je přijímá. Lze předpokládat, že plátcí daní (poskyvatelé, tj. občané, právnické osoby včetně institucí veřejné správy) by chtěli platit takové daně, které by odpovídaly jejich platebním možnostem a účelu, který by si sami určili (účelově placené daně). Na straně příjemců (finanční úřady) vystupuje do popředí situace opačná. Příjemci usilují o jejich co nejvyšší výběr, prakticky z čehokoli a bez bližšího určení použití získaného objemu finančních prostředků.

Dotaci charakterizují M. Bakeš et al. (2006) jako peněžní prostředky poskytované právnickým nebo fyzickým osobám na stanovený účel – tzv. účelová

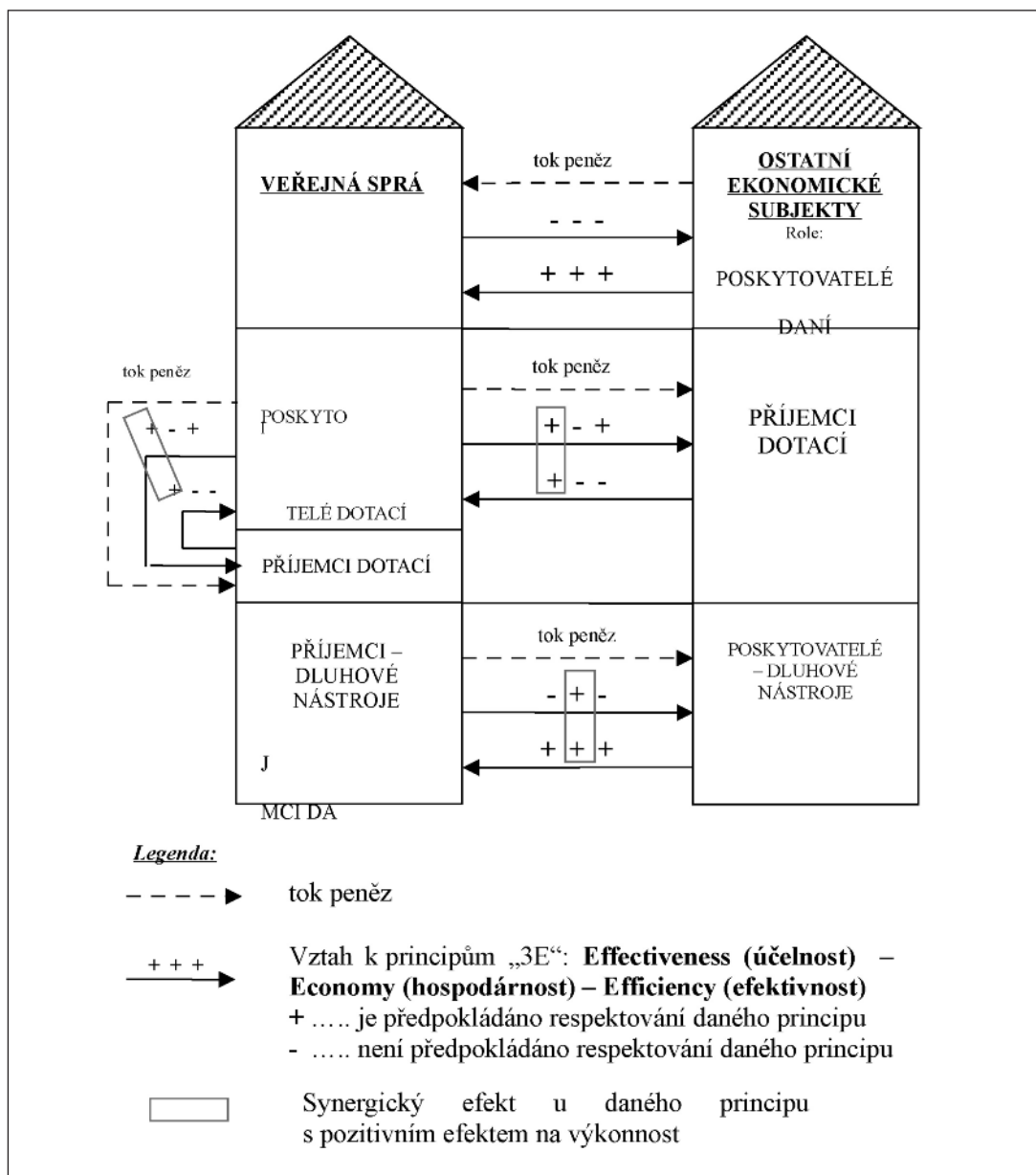
dotace, a peněžní prostředky bez bližšího účelového určení na doplnění chybějících zdrojů na příslušné úrovni v rozpočtové soustavě – tzv. neúčelová dotace. Dle Českého účetního standardu č. 703 jsou dotace vymezeny mezi transfery, kdy „*transferem je poskytnutí peněžních prostředků z veřejných rozpočtů nebo přijetí peněžních prostředků veřejnými rozpočty, včetně prostředků ze zahraničí, zejména v případě státního rozpočtu, rozpočtů územních samospráv či státních fondů, tedy zejména dotace, granty, příspěvky, subvence, dárky, nenávratné finanční výpomoci, podpory či peněžité dary, s výjimkou daní, poplatků a jiných obdobných dávek, a to bez ohledu na účel jejich poskytnutí.*“ Z hlediska poskytovatele dotace lze očekávat snahu o spravedlnost, poskytování dotací v optimální výši a především s vazbou na potřeby. Pokud se podíváme na druhou stranu, příjemci (fyzické a právnické osoby) usilují o dotace v co nejvyšší míře s přihlédnutím k účelu, na který je žádají. Je to z toho důvodu, že dotace představují v obecné rovině levný a často nenávratný zdroj financování.

V případě **dluhových nástrojů** lze nejvyšší význam přisoudit emisím státních nebo komunálních dluhopisů, které představují jednu z možností na „doplnění“ příjmové strany veřejných rozpočtů. Dluhopis je dle S. Poloučka (2009) forma přímého úvěru, kdy poskytovatelem úvěru je investor kupující emitovaný dluhopis. Z hlediska poskytovatele je možné spatřovat motivy pro nákup dluhových nástrojů v podobě nízké rizikovosti, relativně vysokého úroku a likvidity. Na straně příjemců finančních prostředků neboli emitentů dluhových cenných papírů převládají snahy o co nejnižší náklady spojené s daným cenným papírem a samozřejmě o co nejnižší placené úroky. Výhodou pro ně může být, že emise dluhových cenných papírů je v porovnání s jinými zdroji financování levnější a není ji nutné vázat na konkrétní účel.

Předpokládané synergické efekty u vybraných finančních vztahů

Obr. č. 1 znázorňuje předpokládané vztahy veřejné správy a ostatních subjektů k respektování principů 3E v rámci zmíněných fiskálních vztahů. Jak je z modelu patrné, dualita jednoznačně nastává u daní, lze ji rovněž očekávat v rámci dílčích principů u dotací a dluhových nástrojů. Synergické efekty lze tedy očekávat pouze v případě dotací u principu účelnosti (tedy shody na míře dosahovaných výsledků při plnění stanovených cílů) a u dluhových nástrojů u principu hospodárnosti (tedy shody obou stran na minimalizaci nákladů při zachování kvality). U daní není synergický efekt předpokládán.

Obr. č. 1: Model předpokládaného přístupu k principům „3E“ u příjemců a poskytovatelů daní, dotací a dluhových nástrojů a synergických efektů.

Zdroj: Pastuszková et al. (2011), upraveno.

Jak je z výše uvedeného modelu patrné, závěry prvotní analýzy, tedy předpokládaný přístup k jednotlivým principům 3E u příjemců a poskytovatelů daní, dotací a dluhových nástrojů, včetně očekávaných synergických efektů u jednotlivých finančních vztahů, lze shrnout do následujících předpokladů:

1. Společný zájem ze strany příjemců i poskytovatelů finančních prostředků v uvedených třech oblastech zkoumání lze nalézt pouze u oblasti dotací a dluhových nástrojů.
2. V případě daní byla zaznamenána vazba poskytovatele na všechny tři principy 3E (efektivnost, hospodárnost, účelnost), avšak v případě příjemce dota-

ce tyto vazby chybějí. Proto ve vztahu poskytovatele a příjemce daní nebyl nalezen synergický efekt. Je to z toho důvodu, že motivy příjemců a poskytovatelů daní jsou zcela opačné, lze tedy uvažovat o tzv. negativní korelaci. Příjemci chtějí daňový výnos maximalizovat, kdežto poskytovatelé se ho snaží minimalizovat.

3. Jiná situace je u dotačních titulů, kdy si jak příjemci, tak poskytovatelé uvědomují nutnost účelnosti dotací, ale již méně je zajímavá hospodárnost a efektivnost finančních prostředků. Poskytovatel dotací usiluje o účelnost a efektivnost, avšak pro příjemce je podstatný pouze jeden princip 3E – účelnost.

V důležitosti účelnosti u dotací se shodují oba subjekty. Existuje zde možnost synergického efektu.

4. Z hlediska dluhových nástrojů se jak emitenti dluhových nástrojů, tak poskytovatelé finančních prostředků snaží dodržovat kritérium hospodárnosti, ale účelnost a efektivitu mají na zřeteli jen poskytovatelé. Možnost synergického efektu je tedy zaznamenána u hospodárnosti, jejímž cílem jsou u obou zkoumaných stran co nejnižší náklady.

Skutečné synergické efekty u vybraných finančních vztahů

Výzkum provedený mezi respondenty na obou stranách vybraných fiskálních vztahů potvrdil existenci synergických efektů podle předpokladů, navíc se prokázal další synergický efekt u dotací v případě principu hospodárnosti, který předpokládán nebyl.

Výzkum ukázal, že synergické efekty u **daní** vůbec nenastávají.

U **dotací** se potvrdil synergický efekt hned u dvou principů, a to u účelnosti a hospodárnosti. Zde nastalo patrně největší překvapení výzkumu, kdy z předpo-

kladu negativního vztahu obou skupin, jak příjemců, tak poskytovatelů, prokázal výzkum pozitivní vztah praxe k důrazu na minimalizaci nákladů při zachování kvality poskytovaných výstupů. U dotací jsou tedy hned dva principy provázány synergickým efektem, lze tedy uvést, že dualita tu nastává v menší míře, neboť veřejná správa na straně poskytovatelů a subjekty soukromého sektoru a územní samospráva vykazují shodu v přístupu k nakládání s těmito finančními prostředky.

U **dluhových nástrojů** byl předpokládán synergický efekt v podobě důrazu na hospodárnost, tedy na minimalizaci nákladů souvisejících s výstupem. Ze strany veřejné správy tedy minimalizaci nákladů na emisi dluhopisů (či zajištění jiného dluhového nástroje) a ze strany poskytovatelů dluhových nástrojů (bank a investičních fondů) minimalizaci nákladů na obstarání dluhopisů (či poskytnutí jiné formy dluhu). Lze tedy předpokládat existenci synergického efektu v podobě důrazu obou stran na hospodárnost.

Synergické efekty, jejich předpoklad a ověření v rámci výzkumu shrnuje tab. č. 1.

Tab. č. 1: Synergické efekty u daní, dotací a dluhových nástrojů v rámci principů 3E.

Finanční vztah	PŘEDPOKLÁDANÝ synergický efekt u dílčího principu 3E	Shoda příjemců a poskytovatelů na respektování či nerespektování principu	Vliv efektu na výkonnost instituce veřejné správy	SKUTEČNÝ synergický efekt u dílčího principu 3E	Shoda příjemců a poskytovatelů na respektování či nerespektování principu	Vliv efektu na výkonnost instituce veřejné správy
Daně	-	-	-	-	-	
Dotace	Účelnost	respektování	pozitivní	Účelnost	respektování	pozitivní
	Hospodárnost	nerespektování	negativní	Hospodárnost	respektování	pozitivní
Dluhové nástroje	Hospodárnost	respektování	pozitivní	Hospodárnost	respektování	pozitivní

Zdroj: Pastuszková et al. (2011).

ZÁVĚR

Veřejné finance se dotýkají každého jedince a každé společnosti v ekonomice. Vzhledem k tomu, že veřejné rozpočty jsou naplňovány především z prostředků soukromého sektoru, mělo by být smyslem každé instituce ve veřejné správě takové zabezpečování svých funkcí, které by bylo v souladu s principy efektivnosti, hospodárnosti a účelnosti.

Cílem článku bylo ověřit existenci předpokládaných synergických efektů, tedy shodných představ a preferencí subjektů na obou stranách vybraného fiskálního vztahu, které shodně působí směrem k respektování principů 3E. Bylo zjištěno, že u duálních vztahů, zkoumaných na příkladu České republiky, existuje více vazeb s principy 3E u poskytovatelů než u příjemců daní, dotací či dluhových nástrojů a že zde existují tři možnosti synergických efektů, a to účelnosti a hos-

podárnosti v dotacích a hospodárnosti v dluhových nástrojích financování. U daní synergický efekt není očekáván. U dotací tedy dualita nenastává v takové míře, jako u ostatních sledovaných finančních vztahů.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. AFONSO, A. – SCHUKNECHT, L. – TANZI, V. (2010): Public sector efficiency: evidence for new EU member states and emerging markets. *Applied Economics*, 42, s. 2147–2164.
2. ARNABOLDI, M. (2010): Constructing performance measurement in the public sector. *Critical Perspective on Accounting*, 21(4), pp. 266–282. ISSN 1045-2354.
3. BAKEŠ, M. et al. (2006): *Finanční právo*. Praha: C. H. Beck. 118 s. ISBN 80-7179-431-7.

4. BEHN, R. D. (2003): Why Measure Performance? Different Purposes Require Different Measures. *Public Administration Review*, 63, pp. 586. ISSN 1540-6210.
5. DRUCKER, P. F. (1993): The Effective Executive – The Definitive Guide to Getting the Right Things Done. New York: HarperBusiness. ISBN 0887306128.
6. HORVÁTH, P. (2004): Nová koncepce controllingu: cesta k účinnému controllingu. Praha: Profess Consulting. 288 s. ISBN 80-725-9002-2.
7. CHAMBERS, A. – RAND, G. (1999): *The Operational Auditing Handbook. Auditing Business Processes*. Chichester: John Wiley. ISBN 0-47-97060-3.
8. JARRAR, Y. – SCHIUMA, G. (2007): Measuring performance in the public sector: challenges and trends. *Measuring Business Excellence*, 11(4), pp. 4–8, ISSN 1368-3047.
9. MICHELI, P. – NEELY, A. (2010): Performance Measurement in the Public Sector in England: Searching for the Golden Thread. *Public Administration Review*, 70, s. 591-600.
10. MODELL, S. (2009): Institutional research on performance measurement and management in the public sector accounting literature: a review and assessment. *Financial Accountability and Management*, 25(3), pp. 277-366. ISSN 1468-0408.
11. NEELY, A. – GREGORY, M. – PLATTS, K. (2005): Performance measurement system design: A literature review and research agenda. *International Journal of Operations & Production Management*, 25(12), pp. 1228–1263. ISSN 0144-3577.
12. OCHRANA, F. (2005): *Nákladově užitkové metody ve veřejném sektoru*. Praha: Ekopress. 175 s. ISBN 80-861-1996-3.
13. OTRUSÍNOVÁ, M. – KUBÍČKOVÁ, D. (2011): *Finanční hospodaření municipálních účetních jednotek: po novele zákona o účetnictví*. Praha: C. H. Beck. 178 s. ISBN 978-807-4003-424.
14. PASTUSZKOVÁ, E. et al. (2011): *Finanční řízení a výkonnost veřejné správy*. Žilina: Georg. 150 s. ISBN 978-80-89401-65-9.
15. POLOUČEK, S. (2009): *Peníze, banky, finanční trhy: teorie a praxe*. Praha: C. H. Beck. 414 s. ISBN 978-807-4001-529.
16. PROVAZNÍKOVÁ, R. (2009): *Financování měst, obcí a regionů: teorie a praxe*. Praha: Grada. 304 s. ISBN 978-802-4727-899.
17. ŠIROKÝ, J. et al. (2010): *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde. 352 s. ISBN 978-80-7201-799-7.
18. WHOLEY, J. S. – NEWCOMER, K. E. (1997): Claryfiing Goals, Reporting Results. Using Performance Measurement to Improve Public and Nonprofit Programs. NEWCOMER, K. E. (ed.): *New Directions for Evaluation*, 75, pp. 91-98. San Francisco: Jossey-Bass.
19. Český účetní standard č. 703.
20. Zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole ve veřejné správě.

Poděkování: tento příspěvek byl zpracován s podporou výzkumného projektu IGA/FaME/2012028.

ADDRESS & ©

Ing. Eliška PASTUSZKOVÁ, Ph.D.
Ing. Milana OTRUSÍNOVÁ, Ph.D.
Ústav financí a účetnictví
Fakulta managementu a ekonomiky
Univerzita Tomáše Bati
Nám. T. G. Masaryka 5555, 760 01 Zlín
Czech Republic
pastuszkova@fame.utb.cz
otrusinova@fame.utb.cz

FINANČNÍ GRAMOTNOST

Financial Literacy

Liběna KANTNEROVÁ

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: V současné době se média a také již i odborná veřejnost zabývají rostoucí zadlužeností českých domácností a jejím velmi často náročným řešením, vyplývajícím ze základní neznalosti pojmů a vztahů ve finančním světě. Cílem práce je ukázat možnosti a možné cesty řešení této situace vyplývající z analýzy chování klientů bank.

Klíčová slova: finanční gramotnost – banka – klient

ABSTRACT: Nowadays, media and professional public monitor a growing debt of households in the Czech Republic and their situation which is often difficult to deal with. It is often caused by ignorance of basic terms and relations in the financial world. The aim of this paper is to show a possible concept of financial literacy and to analyze the behaviour of bank clients.

Key words: financial literacy – bank – client

ÚVOD

Obrovský rozmach finančních služeb a rozmanitá nabídka finančních produktů s sebou přináší i nutnost alespoň základní znalosti problematiky a orientace v ní. Dříve převažující konzervativní chování domácností ve vztahu k úsporám a hlavně k zadluženosti se postupně mění, rostou tendence k rychlé spotřebě a důsledkem je i zadlužování se. Tato tendence však s sebou nenese jen výhody, ale i celou řadu rizik. Občané se s nabízenými produkty často důkladně neznají a mnohé společnosti z důvodu rostoucích tržeb se jim je ani nesnaží vysvětlit. Navíc je i cílenou snahou vyspělých zemí udržet vysokou úroveň masového konzumu, což je podporováno i v médiích. Zavádění splátkových prodejů, zkrácení životního cyklu výrobků, častější obměna v typech a modelech výrobků a služeb vede ke snahám spotřebitele mít nabízený produkt ihned, ačkoli na jeho pořízení nemá své vlastní finanční prostředky. Stále více domácností řeší

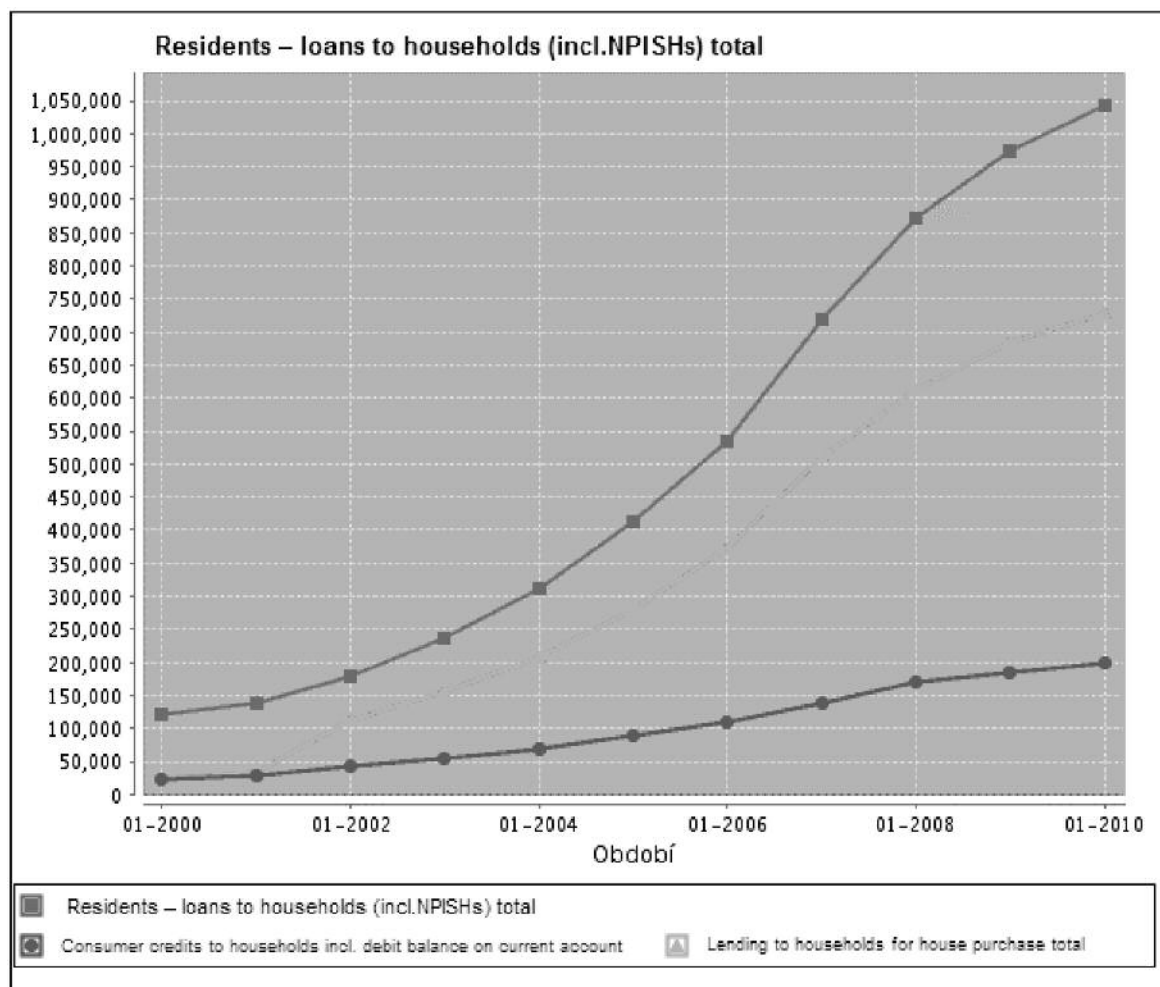
neschopnost splácení jedné půjčky půjčkou další. Tím se ale stávají pro banky a finanční společnosti rizikovějšími, a tak následně úvěry a půjčky získávají za stále se zhoršujících podmínek. Cílem tohoto článku není věnovat se vědomé, trestné činnosti, která také roste, ale pouze základním službám nabízeným prověřenými institucemi.

Rostoucí zadluženost českých domácností od konce 90. let minulého století znepokojuje odborníky již natolik, že ve spolupráci s médii připravili televizní programy „Krotitelé dluhů“, kde jsou probírány se zadluženými občany jejich situace, a Suma sumárum. Na tuto problematiku již reagují také některé vysoké a střední školy s novými předměty, kde připravují absolventy na orientaci v dané problematice. Také Ministerstvo školství chystá spuštění některých vzdělávacích programů, uvažuje se i o předmětu se základními pojmy a situacemi pro základní školy.

Orientaci v dané problematice nám usnadní následující graf č. 1.

Graf č. 1: Růst zadlužení domácností v ČR (Figure No 1: Increase of household debts in the Czech Republic).

Legenda:

1. Rezidenti – úvěry domácnostem, včetně NISH, celkem, červená křivka;
2. Spotřební úvěry obyvatelstva, včetně debet. zůstatků na BÚ celkem, modrá křivka;
3. Úvěry na bydlení obyvatelstvu celkem, zelená křivka.

Zdroj: ČNB (Source: Czech National Bank).

Z výše uvedeného grafu je zřejmé, že za posledních 10 let vzrostl objem finančních prostředků zapůjčených českým domácnostem téměř devítinásobně. Tento trend je výrazně ovlivněn úvěry na bydlení, ty vzrostly v uvedeném období více než dvacetkrát. Tyto úvěry patří ke státem podporované aktivitě obyvatelstva. Jedná se však převážně o dlouhodobé úvěry a tudíž rizikovější na rozdíl od spotřebních úvěrů, jejichž objem vzrostl osmkrát.

Podle ČSÚ české domácnosti dlužily koncem roku 2009 bankám téměř bilion korun (973,5 mld. korun). Mimoto měly od ostatních poskytovatelů aktiv napůjčováno podle statistik leasingových společností a ostatních finančních zprostředkovatelů (společnosti splátkového prodeje) dalších 104,1 mld. korun. Oproti roku 2000 se zadluženost domácností zvýšila více než osmkrát. I přes prudký růst dluhů je relativní zadluženost českých domácností – podle stavu půjček v po-

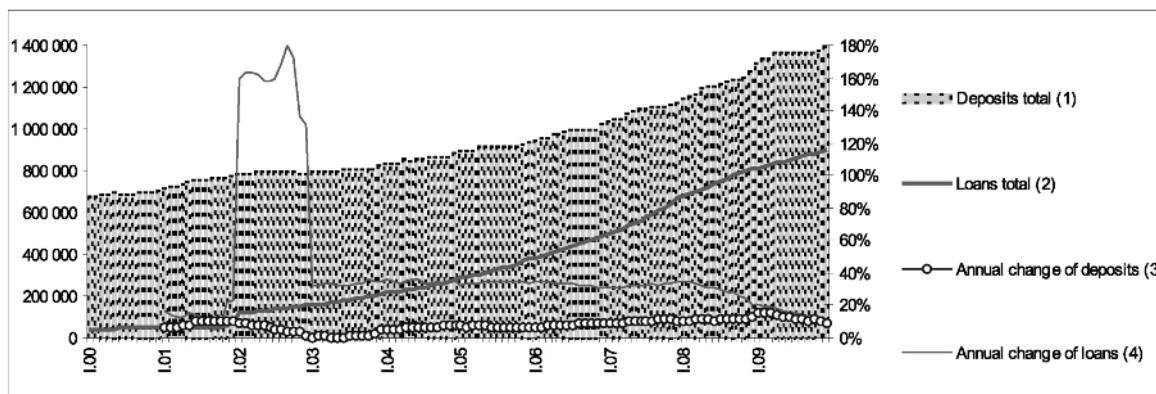
měru k příjmům domácností vyjádřených jejich hrubým disponibilním důchodem – téměř o polovinu nižší než v eurozóně. Tato relativní zadluženost stoupla v ČR za období 2000–2008 ze 13 % na 49,6 %. Objemy úvěrů obyvatelstva na bydlení (684 mld. korun) koncem roku 2009 se velmi přiblížily objemům jeho termínovaných vkladů u bank (734,4 mld. korun). Rizika jsou zatím nízká.

Nejcharakterističtější rysem zadlužování českých domácností byla v právě uplynulé dekádě jeho rychlost. Jestliže koncem roku 2000 dlužilo obyvatelstvo bankám 39,7 mld. korun, koncem roku 2009 již 897,4 mld. korun. Připočteme-li k dluhům obyvatelstva ještě zadluženost segmentu domácnosti-živnosti, vč. neziskových institucí, obsluhující domácnosti (NISD), pak se celková zadluženost sektoru zvýšila ze 121,5 mld. korun v roce 2000 na 973,5 mld. korun v roce 2009.

Rychlost, s níž se každoročně zvyšovaly dluhy českých domácností, je patrná z grafu č. 1. Počínaje lednem 2003 až do poloviny roku 2008 neklesly meziroční čistě přírůstky*) úvěrů obyvatelstvu pod hranici 30 procent. Teprve počínající krizová situace v ekonomice ústící do technické recese ve čtvrtém čtvrtletí 2008

a prvním čtvrtletí 2009 oslabila i tempo růstu úvěrů poskytovaných bankami obyvatelstvu, a to z +29,6 % v červenci 2008 na +11,1 % v prosinci 2009. Slábnutí tempa bylo plynulé (graf č. 2). Extrémní vývoj patrný z křivky v roce 2002 byl způsoben metodickou změnou ČNB.

Graf č. 2: Stavů úvěrů a vkladů sektoru domácností a jejich dynamika (v mil. korun, y/y změna v %) (Figure No 2: Loans and deposits of household and their dynamics (in million CZK; y/y in %)).

Legenda:

1. vklady obyvatelstva celkem;
2. úvěry obyvatelstvu celkem;
3. meziroční změny stavů vkladů obyvatelstva;
4. meziroční změny stavů úvěrů obyvatelstva.

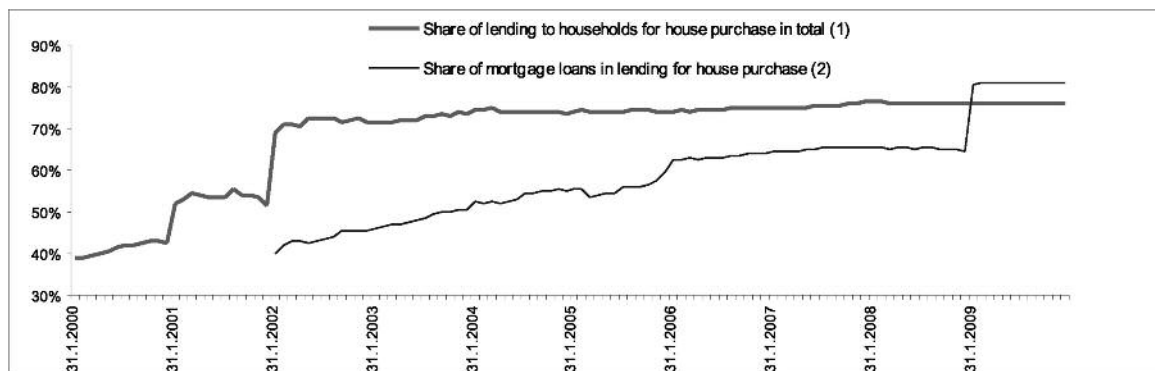
Zdroj: ČSÚ (Source: Czech Statistical Office (ČSÚ)).

Druhým výrazným rysem zadlužování českých domácností je kromě rychlosti i přetrvávající silná dominance úvěrů na bydlení. Jsou poskytovány především bankami a stavebními spořitelny v produktech hypotečních úvěrů a řádných či překlenovacích úvěrů ze stavebního spoření. Jen z velmi malé části (3,8 %) do nich patří i spotřebitelské úvěry na nemovitosti – ty v závěru roku 2009 tvořily pouze 26,2 mld. korun z celkových 684 mld. korun bankovních úvěrů poskytnutých obyvatelstvu na bydlení. Ještě výrazně menším

podílem (1,4 mld. korun na konci roku 2009) participovaly na úvěrech domácnostem na bydlení půjčky od nebankovních finančních zprostředkovatelů.

Prakticky od roku 2002 převyšují úvěry na bydlení 70 % celkového objemu úvěrů obyvatelstvu (graf č. 3). V lednu 2002 činil jejich podíl 69,2 %, nejvyšší byl na přelomu let 2007 a 2008, když v prosinci 2007 i v lednu následujícího roku dosahoval 76,4 %. Na více než třech čtvrtinách celkových úvěrů obyvatelstvu se půjčky na bydlení udržely i v závěru roku 2009 (76,2 %), viz graf č. 3.

Graf č. 3: Podíl úvěrů na bydlení na celkových úvěrech obyvatelstvu a podíl hypotečních úvěrů na úvěrech na bydlení (v %) (Figure No 3: Share of lending to households for house purchase in total loans and a share of mortgage loans in lending for house purchase (in %)).

Legenda:

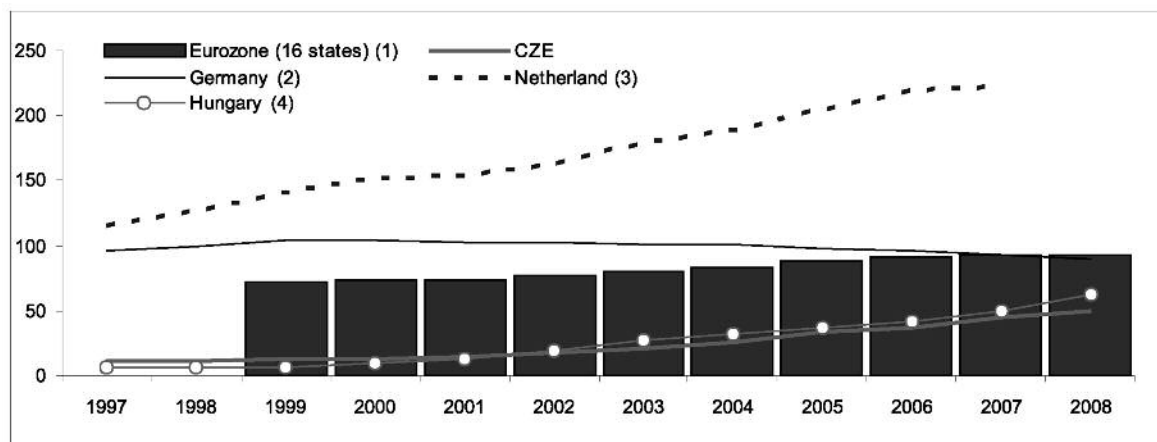
1. podíl úvěrů na bydlení na úvěrech obyvatelstvu celkem, červená křivka;
2. podíl hypotečních úvěrů na úvěrech na bydlení, modrá křivka.

Zdroj: ČSÚ (Source: Czech Statistical Office (ČSÚ)).

Ve srovnání se zeměmi EU bylo tempo růstu dluhů českých domácností v podobě relativní zadluženosti za roky 1999–2008 téměř dvojnásobné, ovšem úroveň této

relativní zadluženosti je stále přibližně poloviční (v ČR dosahuje 53,3 % relativní úrovně zadluženosti domácností v EU-16).

Graf č. 4: Míra hrubé zadluženosti domácností ve vybraných zemích a eurozóně (stavy půjček k hrubému disponibilnímu důchodu domácností v daném roce) (Figure No 4: Gross debt of households in selected states and the Eurozone (comparison of loans and gross disposable income).

Legenda:

1. Eurozóna (16 států);	4. Maďarsko;
2. Německo;	5. Česká republika.
3. Holandsko;	

Zdroj: ČSÚ (Source: Czech Statistical Office (ČSÚ)).

Zdá se však, že přes snahy všech příslušných institucí se nedaří nárůst tohoto jevu zastavit, jak vyplývá z provedeného, níže uvedeného průzkumu. Toto téma je velice obsáhlé a budeme se mu věnovat i v dalším výzkumu, který se bude snažit nalézat řešení v konkrétních situacích. V tomto článku půjde o základní orientaci v problematice a o rozbor výsledků z provedeného průzkumu.

METODIKA A CÍL

Průzkum finanční gramotnosti byl proveden mezi občany Českých Budějovic a blízkého okolí staršími osmnácti let. Toto šetření bylo provedeno dotazníkem – viz dále. Respondenti odpovídali na 14 otázek (uzavřených i polootevřených) z oblasti finančních služeb. Výzkum měl ukázat, jaké mají klienti znalosti, které finanční produkty využívají, jak by se zachovali v určitých situacích.

FINANČNÍ GRAMOTNOST – POJMY

Pojem finanční gramotnosti je velice široký. Je to soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe i svou rodinu v současné společnosti. Finančně gramotný občan se orientuje v dané problematice, je schopen řádně spravovat svůj rozpočet a dostát svým

závazkům včas a řádně i s ohledem na měnící se podmínky jeho i ve společnosti.

Do finanční gramotnosti patří složky:

- peněžní – schopnost spravovat hotovostní a i bezhotovostní prostředky a transakce;
- cenová – schopnost orientovat se v cenové nabídce trhu a inflaci;
- rozpočtová – schopnost s ohledem na cíl a možnosti vést finanční rozpočet, stanovovat finanční cíle a alokovat zdroje;
- numerická – potřeba numerických výkonů v rozhodování;
- informační – schopnost vyhledat, vyhodnotit a využít relevantní informace;
- právní – orientace v právním systému, znalost práv i povinností občana vyplývajících např. z uzavření finanční smlouvy (Nezval 2010).

Nejdůležitější součástí finanční gramotnosti je však rozpočet. Znalost příjmů a výdajů je nutná pro stanovení dalších finančních cílů – ať již jde o nákup větší investice či služeb ihned či spoření na ně v době pozdější. Dále je zapotřebí tak, jako v případě každé společnosti, znát, co vlastněme (aktiva) a jak tento majetek financujeme, příp., co nám tento majetek vynáší. Do aktiv domácnosti patří peníze – hotovost i vklady na účtech, cenné papíry, stavební spoření, podílové listy,

penzijní a jiné pojištění, nemovitosti, vybavení domácnosti atd. Do pasiv patří půjčky, leasing, hypotéky, alimony atd.

V roce 2010 byl na základě zadání Ministerstva financí proveden průzkum finanční gramotnosti obyvatel a jedna z otázek se týkala právě toho, zda si domácnosti vedou rozpočet. Z něj vyplynulo, že téměř polovina domácností si rodinný rozpočet nedělá.

V případě, že nastane přebytek aktiv nad pasivy, je možné přebytečné zdroje uložit jako spoření s výnosem nebo investovat. Rozdíl je v podstatě jen v tom, že v případě spoření je výnos nižší, ale jistý. V případě investice se zpravidla jedná o vyšší očekávaný výnos, ale s vyšším rizikem. V případě spoření je možné spořit s pomocí bankovních spořicíh produktů – spořicíh či termínovaných vkladů – nebo nakoupit cenné papíry, jako státní pokladniční poukázky či depozitní certifikáty. Spořit lze také ve státem podporovaném stavebním spoření či penzijním připojištění.

Jako investice je možné nakoupit cenné papíry v podobě akcií konkrétního podniku. Zde je zapotřebí větších znalostí nebo využití vhodné investiční společnosti, které jsou licencovány ČNB stejně jako banky. Investovat lze také s pomocí podílových fondů, které se liší cíli, rozložením rizika a časovým horizontem dosažení výnosu.

Možností, jak získat chybějící zdroje do rozpočtu, je celá řada. Zde je však zvláště třeba důsledně srovnat nabídky různých společností, ověřit si informace o nich atd. Bankovních úvěrů je celá řada a také leasingové společnosti mají široké portfolio půjček. Nejvíce opatrný musí být klient v případě spotřební půjčky u nebankovních společností a důkladně se seznámit se všemi podmínkami poskytnutí půjčky i restrikcí v případě jejího nesplácení.

Většina bank nabízí úvěry do 100 000,- Kč bez potřeby jistění. Některé soukromé společnosti nepotřebují ručení ani u vyšších částek. Co se však stane, není-li dlužník schopen splácet? U solidních institucí je možné přistoupit k dohodě o pomalejším, či dokonce odloženém splácení formou nového splátkového kalendáře. V případě razantnějších firem a také při nesplácení nového kalendáře dochází k soudní žalobě a následně k výkonu exekuce majetku klienta. Proto se v případě splácení větších částek doporučuje uzavřít i pojistku proti nesplácení dlužné částky.

Informace o postupu v případě finanční tísně poskytují také různé poradny, jako Poradna při finanční tísní, poradny zřízené exekutorskou komorou či poradny sdružené v Asociaci občanských poraden.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Průzkum byl proveden anonymně u 144 respondentů.

Následující tabulky č. 1–3 vypovídají o respondentech, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření.

Tab. č. 1 (Table No 1).

Age (Věk)	Number of respondents (Počet respondentů)
18–29	36
30–44	74
45–59	24
60 and more (60 a více)	10

Tab. č. 2 (Table No 2).

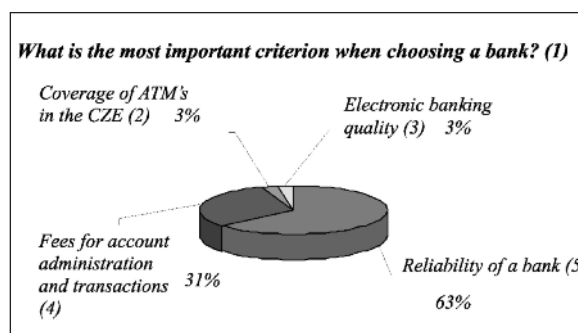
Social status (Sociální status)	Number of respondents (Počet respondentů)
student (student, učeň)	12
unemployed (nezaměstnaný)	2
employee (zaměstnanec)	103
self-employed (soukromý podnikatel)	17
retired (důchodce)	10

Tab. č. 3 (Table No 3).

Education (Vzdělání)	Number of respondents (Počet respondentů)
basic (základní)	6
vocational school (vyučen)	34
secondary school (střední odborná škola s maturitou)	67
college, universities (vyšší odborné, univerzity)	37

Následující grafy jsou vyjádřením odpovědí respondentů na otázky dotazníku. Graf č. 5 ukazuje rozložení zájmu respondentů při výběru banky.

Graf č. 5 (Figure No 5).

Legenda:

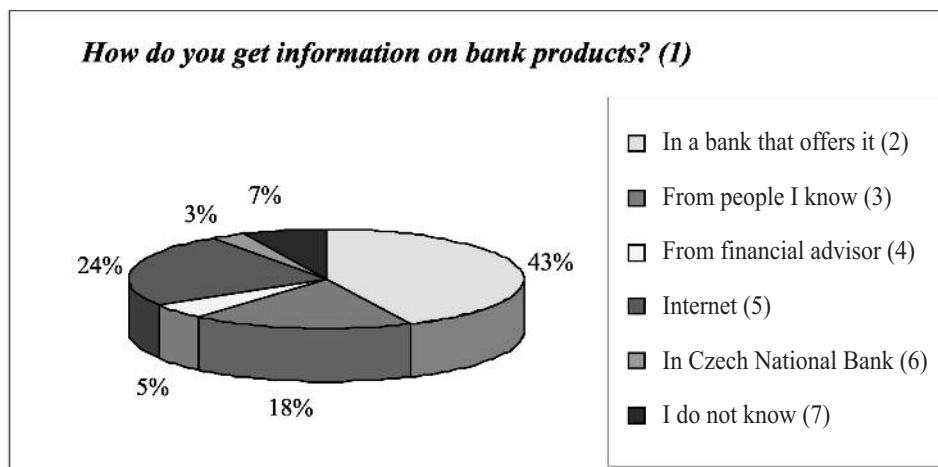
1. pokud si vybíráte banku, jaké je Vaše nejdůležitější kritérium;
2. pokrytí bankomatů na území ČR;
3. kvalita elektronického bankovníctví;
4. výše poplatků za vedení účtu a transakce;
5. spolehlivost banky.

To, že klienti bank upřednostňují spolehlivost banky, je dobrým signálem o tom, že se o bankovní služby skutečně zajímají. Bohužel ne vždy se bankám vyplácí obrovské investice do reklam – mnohem větší vliv na klienty zpravidla mívá plnění služeb, a je to vidět i na malém podílu kladných odpovědí na otázku o poplatcích za vedení účtu. Např. Poštovní spořitelna nabízí poměrně levné služby, slušné úročení na spořicímu účtu a pokrytí pobočkami, přesto řada klientů dražších

bank zůstává i přes neustálé stížnosti jejich klienty, neboť na poštách bývají příliš často velké fronty.

Graf č. 6 nám ukazuje rozložení informačních zdrojů respondentů. Je zde vidět, že internet jako zdroj využívá pouhých 24 % respondentů, zbytek většinou hledá informace klasickými cestami. Největší podíl respondentů – 43 % odpovědí – získává informace o bankovních produktech přímo v bance.

Graf č. 6 (Figure No 6).

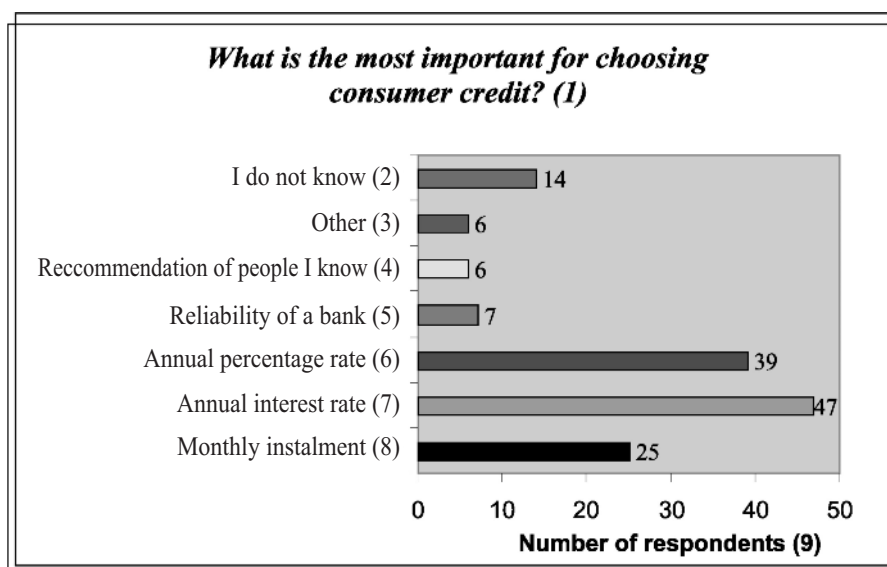
Legenda:

1. odkud nejčastěji získáváte informace o bankovních produktech;	4. od zprostředkovatele, finančního poradce;
2. od banky – poskytovatele produktu;	5. z internetu;
3. od známých, příbuzných;	6. od ČNB;
	7. nevím.

Graf č. 7 znázorňuje rozložení výběrových kritérií v případě, že respondent potřebuje spotřebitelský úvěr.

Největší podíl odpovědí získala roční úroková sazba, jako druhé kritérium následuje sazba RPSN.

Graf č. 7 (Figure No 7).

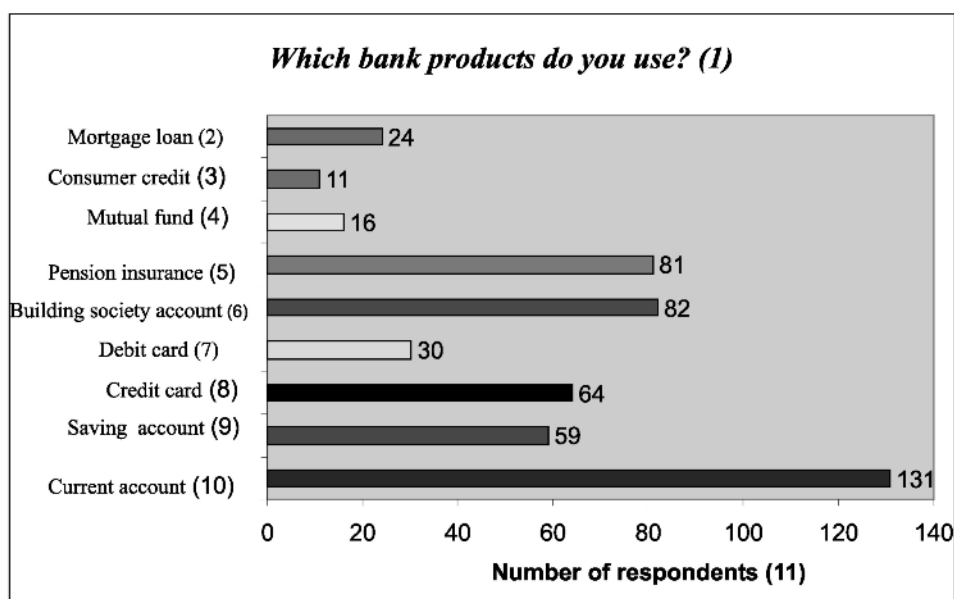
Legenda:

1. pokud si vybíráte spotřebitelský úvěr, co by bylo nejdůležitějším kritériem;	5. důvěryhodnost banky;
2. nevím;	6. RPSN (roční procentní sazba nákladů);
3. jiné;	7. roční úroková sazba;
4. doporučení přátel, příbuzných;	8. výše měsíční splátky;
	9. počet respondentů.

Podle průzkumu Ministerstva financí a ČNB je nákladovost úvěru (zátěž pro rozpočet nebo RPSN) základem kritériem pro výběr úvěru u 58 % respondentů jejich průzkumu provedeného agenturou STEM v r. 2010. A 32 % občanů v tomto průzkumu tvrdí, že ví, co se pod zkratkou RPSN skrývá.

Následující graf č. 8 nám ukazuje využití bankovních produktů. Zde jednoznačně vítězí běžný účet, následovaný stavebním spořením a penzijním připojištěním.

Graf č. 8 (Figure No 8).

Legenda:

1. jaké bankovní produkty využíváte;	7. debetní karta;
2. hypoteční úvěr;	8. kreditní karta;
3. spotřebitelský úvěr;	9. spořicí účet;
4. podílové fondy;	10. běžný účet;
5. penzijní připojištění;	11. počet respondentů.
6. stavební spoření;	

Grafy č. 9 a 10 jsou již zaměřeny na jednu ze stránek finanční gramotnosti. Prostudování podmínek před uzavřením jakékoli smlouvy by mělo být samozřejmostí pro všechny, ale u našich respondentů odpovědělo pouze 33 % z nich jednoznačně ano. Dalších 25 % odpovědělo spíše ano a 42 %, tedy téměř polovinu respondentů, podmínky smlouvy moc nezajímají. Co se smluvních podmínek týče, je zde situace o něco lepší, smlouvu spíše nečte 37 % dotázaných.

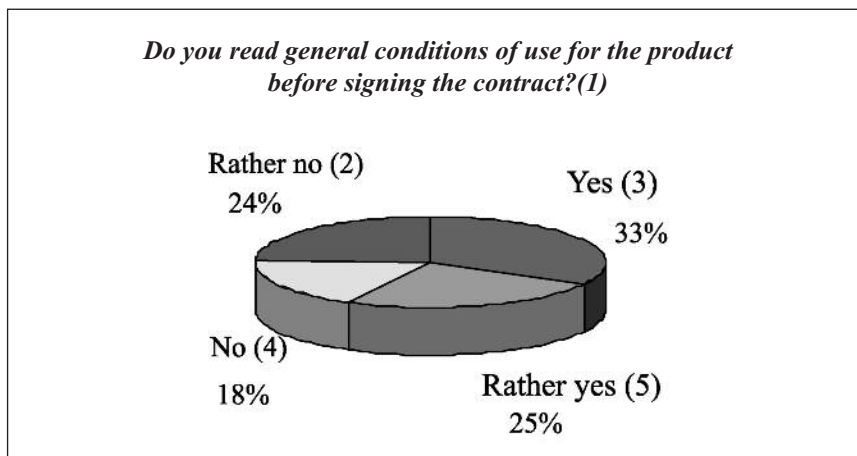
Pravda je, že smlouvy bývají zbytečně dlouhé a doba je uspěchaná, časové nároky na nás kladené jsou velké. Navíc tu nejsou jen dlouhé bankovní smlouvy,

jsou zde dlouhé smlouvy všeobecně, často ještě „vylepší“ o tzv. petit neboli části psané výrazně menším písmem, což je zejména pro starší generaci nebo občany postižené krátkozrakostí tristní situace, neboť mívají dioptrie v brýlích nastaveny na běžný tisk. Stejně tak jsou náročné návody k veškeré dostupné technice atd. Samozřejmě ve všech těchto situacích se jedná o důležité životní situace, ale přesto by se možná měla příslušná ministerstva a ČNB zamyslet nad tím, jak tuto situaci zjednodušit. Např. by mohla být stanovena obecná pravidla, která by ve smlouvách byla uvedena pouze odkazy na příslušné paragrafy v zákoně a ty by

prostě ve smlouvách a návodech chyběly. Do smluv a návodů by se dávaly jen podmínky a informace odlišné od tohoto zákonného standardu. Občan by si přečetl pouze tyto informace a ty ostatní by si buď nastudoval v zákonu, nebo by se tím vůbec nemusel zabírat. Zákon by mu garantoval ty správné podmínky. Stejně tak by si příslušné instituce mohly vzít v

z polských zákonů, které již nejméně před 7–8 lety zavedly povinnost každému výrobcu uvést povinné údaje o výrobku v určité velikosti písma, aby si i občané se slabším zrakem tyto údaje mohli přečíst. Petit by měl být zakázán, většinou ho totiž využívají firmy s úmyslem podvést klienta.

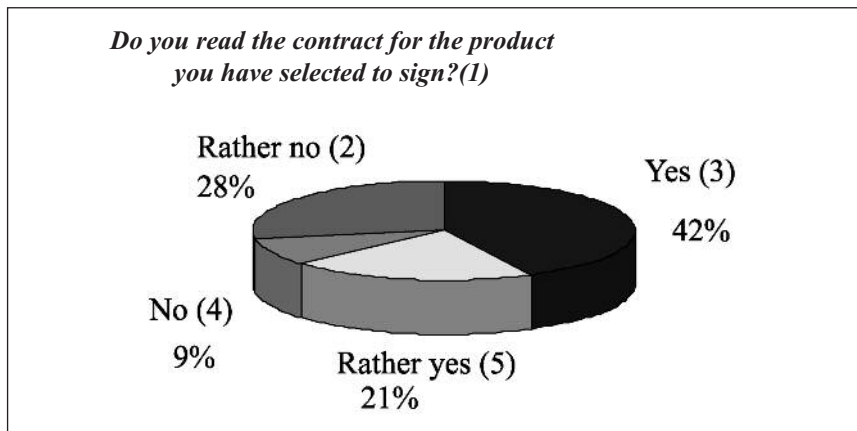
Graf č. 9 (Figure No 9).

Legenda:

1. než podepíšete smlouvu k uzavření Vámi vybraného produktu, prostudujete si předem všeobecné podmínky k tomuto produktu určené;	3. ano;
2. spíše ne;	4. ne;
	5. spíše ano.

Graf č. 10 (Figure No 10).

Legenda:

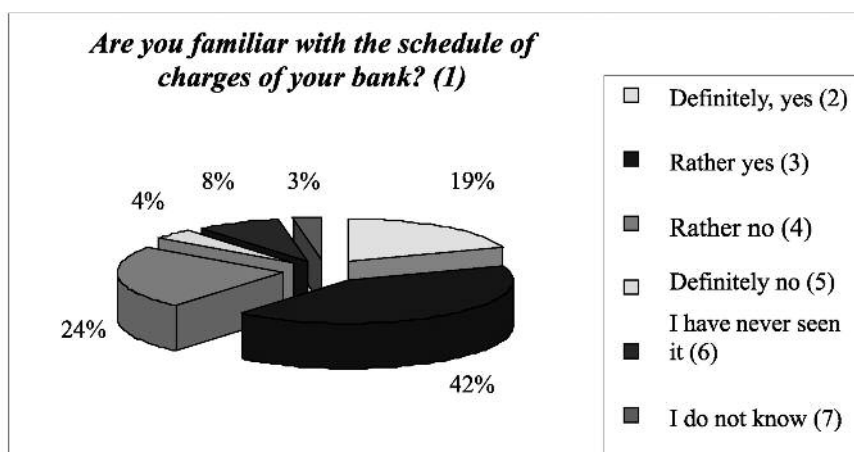
1. čtete smlouvu o finančním produktu, který uzavíráte;	3. ano;
2. spíše ne;	4. ne;
	5. spíše ano.

Podle zmiňovaného průzkumu Ministerstva financí a ČNB z roku 2010 čte smlouvu řádně 36 % občanů, dalších 23 % ji čte jen zběžně.

Graf č. 11 vypovídá o tom, jak se respondenti ori-

entují v sazebníku banky, u které mají veden běžný účet. 61 % respondentů uvádí, že se v sazebníku víceméně orientuje, ale 39 % dotázaných přiznává větší či menší, případně úplnou, neznalost sazebníku.

Graf č. 11 (Figure No 11).

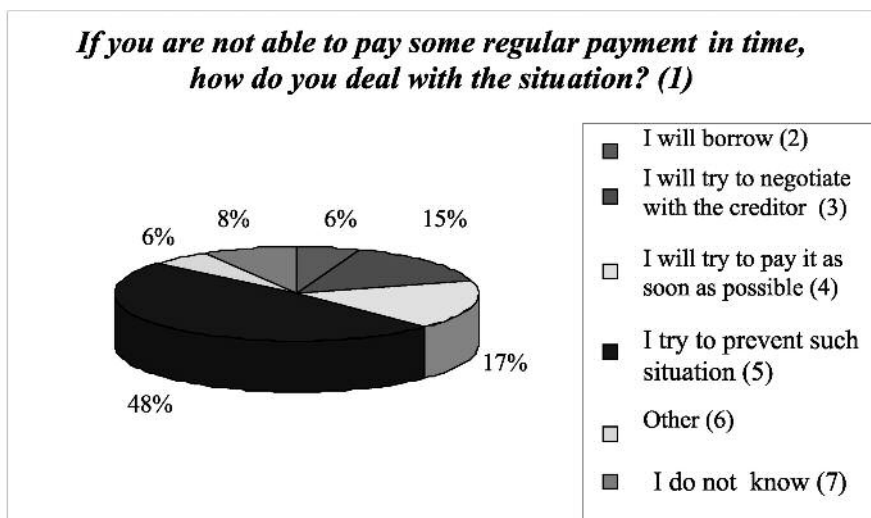
Legenda:

1. orientujete se v sazebníku banky, u které máte veden běžný účet;	4. spíše ne;
2. rozhodně ano;	5. rozhodně ne;
3. spíše ano;	6. nikdy jsem bankovní sazebník neviděl(a);
	7. nevím.

Následující graf č. 12 vypovídá o řešení situace v případě neschopnosti splácet půjčku. 48 % respondentů

uvádí, že se snaží, aby se tak nestalo. 38 % dotázaných si ví rady a plných 8 % si v této situaci zřejmě neví rady.

Graf č. 12 (Figure No 12).

Legenda:

1. pokud se vám stane, že nezaplatíte včas nějakou splátku, či pravidelnou platbu, jak tuto situaci vyřešíte;	4. snažím se co nejrychleji dluh doplatit;
2. půjčím si;	5. snažím se, aby se to nestalo;
3. informuji věřitele a budu se snažit o dohodu;	6. jiné;
	7. nevím;

Plných 48 % respondentů se bude snažit této situaci předcházet, ale jak? Je možné se této situaci vyhnout v době ekonomických problémů a možné ztráty zaměstnání ze dne na den? Různí finanční a bankovní experti se rozcházejí již v informaci, na jak dlouho by měl mít každý z nás finanční rezervu pro takovou situaci. Obvykle se udává doba 3–6 měsíců. Ale ve věku nad 45 let, u mla-

dých žen a v některých oblastech naší republiky je i půl roku na získání nového zaměstnání velice krátká doba, jak ukazuje praxe. Pak zbývá již jen to, co řada lidí podceňuje, a to jsou rodinné vztahy a rodinné zázemí. Pomoc rodiny bývá v takové situaci zpravidla jediným řešením.

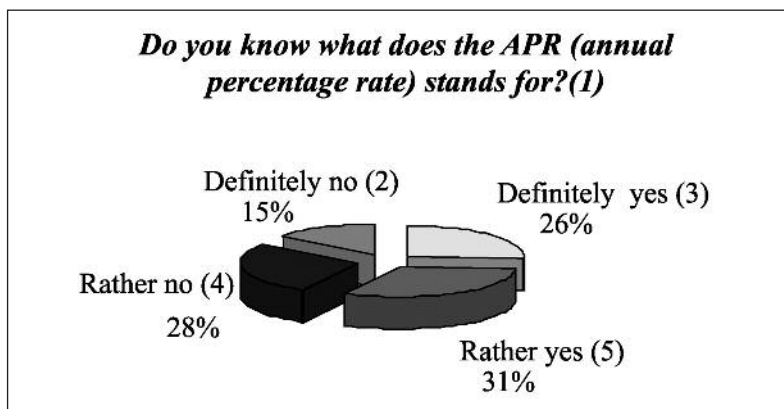
Graf č. 13 ukazuje u respondentů znalost RPSN.

Pouze 51 % respondentů ví, o co se jedná, a to jistě neví, že i vzorce udávané na internetu či v učebnicích neodpovídají plně skutečnosti. Jak ukázala praxe s jiným souvisejícím výzkumem, ani řada pracovníků finančních institucí neví, co jejich konkrétní firemní sazba RPSN zahrnuje a co ne. I když jsou rozdíly ve výpočtu minimální, má zde ČNB dluh vůči veřejnosti

v tom, že by mělo být striktně dáno, co do RPSN zahrnovat. Novela zákona na ochranu spotřebitele sice informační povinnosti finančních institucí již zvýšila, ale v této zákonem požadované informaci v praxi bohužel není jednotnost. Zcela mimo pochybnost je i fakt, že část z 51 % respondentů se bála přiznat nevědomost, a proto uvedla, že ví, o co jde.

Graf č. 13 (Figure No 13).

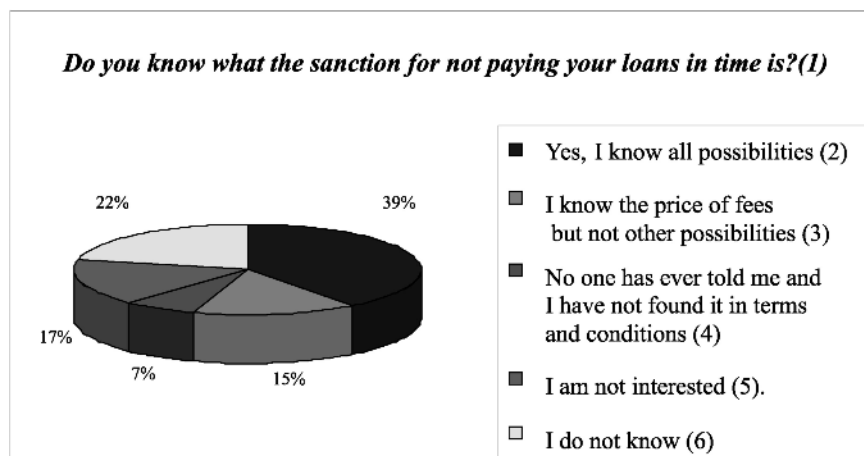
Legenda:

1. víte, co znamená RPSN (Roční procentní sazba nákladů);	3. rozhodně ano;
2. rozhodně ne;	4. spíše ne;
	5. spíše ano;

V grafu č. 14 je znázorněno rozložení odpovědí respondentů v případě, že se ocitnou v situaci, kdy nejsou schopni splácet půjčené finanční prostředky. Téměř polovina dotázaných (46 %), neví, jaké postihy je v takovéto situaci mohou potkat. Zde je nutné podotknout, že v jiném souvisejícím výzkumu bylo zjištěno, že odpověď „nevím“ může zahrnovat povědomost o exe-

kučním řízení, ale povědomost velmi povrchní. Občané se exekuce sice velmi obávají, ale to, jaká mají oni či exekutoři práva, zpravidla neví. V této situaci velmi pomáhají média v již zmiňovaných pořadech, kde jsou probírány konkrétní situace, a také tlak na Exekutorskou komoru ČR pro časté chyby a porušování práv občanů v exekučním řízení.

Graf č. 14 (Figure No 14).

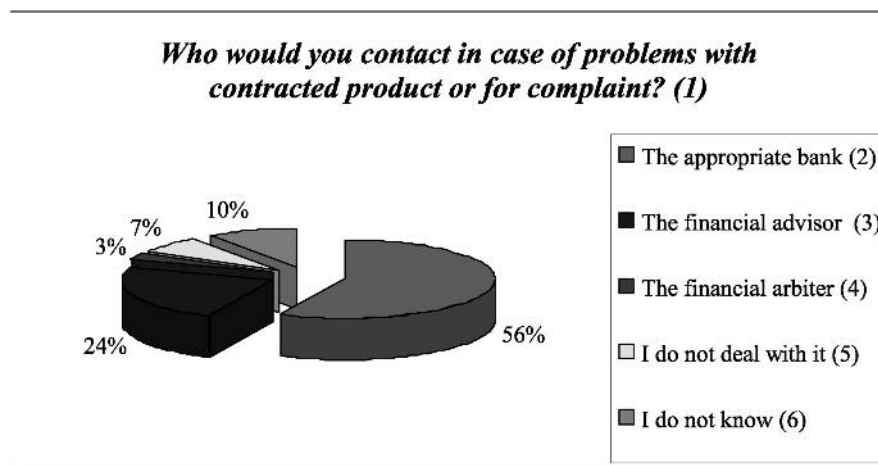
Legenda:

1. víte, jaké postihy Vás mohou čekat, pokud nebudete své půjčky či hypotéky splácet v řádném termínu;	4. nikdo mi o tom neřekl a ani z obchodních podmínek jsem se nic nedozvěděl(a);
2. ano, znám všechny možnosti postihu;	5. nezajímám se o to;
3. znám výši sankcí (poplatků), ale další možnosti neznám;	6. nevím.

Graf č. 15 znázorňuje orientaci respondentů v situaci, kdy mají nějaký problém s finančním produktem. Zde je situace ve srovnání s některými předchozími

otázkami poměrně dobrá, neboť pouhých 17 % respondentů by si nevědělo rady, 7 % se tím předem nezabývá.

Graf č. 15 (Figure No 15).

Legenda:

1. na koho se obrátíte v případě problémů se sjednaným produktem či reklamací;	4. na finančního arbitra;
2. na bankovní ústav, kde mám produkt sjednaný;	5. nezabývám se tím;
3. na finančního poradce, který mi produkt sjednal;	6. nevím.

ZÁVĚR

České domácnosti se naučily využívat bankovní i nebankovní instituce k získávání dodatečných zdrojů na krytí svých potřeb či rozdílu mezi příjmy a výdaji.

Z výše uvedených údajů vyplývá, že schopnost splácet své závazky u občanů klesá. Určitě se na tomto faktu podílí rostoucí nezaměstnanost v době trvání celosvětové recese (podle vývoje statistik ČSÚ), ale svůj podíl sehrává i finanční gramotnost, či spíše negramotnost občanů ČR.

Tato práce zjistila, že 63 % respondentů se při výběru finanční instituce řídí její důvěryhodností. Všeobecné obchodní podmínky ale nechte 42 % dotázaných. Respondenti průzkumu nejvíce využívají běžný účet, ze spořicíh produktů je nejvíce využíváno stavební spoření a penzijní připojištění.

Z úvěrových produktů jsou nejvíce využívány kreditní platební karty a hypoteční úvěr. Pouze 57 % dotázaných ví, co je RPSN. Pouze 39 % respondentů ví o postizích, které je čekají v případě nesplacení. Je logické, že řadu respondentů čeká dluhová past a jejich lepší vzdělání ve finanční oblasti by jim výrazně pomohlo řešit situaci.

Jak bylo nastíněno již v úvodu, příslušné zodpovědné instituce se snaží tuto zneklidňující situaci řešit. Např. Ministerstvo financí vydalo ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy „Standardy finanční gramotnosti“, které jsou postupně zaváděny do výuky na základních a středních školách. Česká národní banka zdarma do škol rozeslala manuál

„Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia“ od autorů M. Skořepy a E. Skořepové. Potřebné informace jsou k dispozici také na různých internetových portálech, což je ale forma, jíž využívají především mladší lidé a domácnosti vybavené výpočetní technikou. Velký dopad má i spolupráce s médii, která v různých pořadech ukazují, v jakých situacích se naši občané ocitají a jak jsou jejich gramotnost a situování se na finančních trzích nedostatečná.

V práci, započaté na tomto úseku, je zapotřebí pokračovat, neboť se v průběhu šetření vyskytla řada jiných fakt (např. to, že sazba RPSN je zpracovávána různými bankami různě), která si vyžadují detailnějšího zkoumání a ve spolupráci s příslušnými institucemi sjednání nápravy.

Bohužel lze závěrem konstatovat, že, pokud by bylo s morálkou a profesionální etikou v tomto státě vše v pořádku, nebylo by podvodů a nebylo by ani zapotřebí klást tak velký důraz na finanční vzdělávání občanů.

CONCLUSION

Financial education has always been important for consumers in helping them to budget and manage their income, save and invest efficiently, and avoid becoming victims of fraud. As financial markets become increasingly sophisticated and as households assume more of the responsibility and risk for financial decisions, financial education is increasingly necessary for individuals, not only to ensure their own situation.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. Měnová a finanční statistika ČNB [online] (2011). [citováno 12. 7. 2011]. Dostupné z http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.PARAMETRY_SESTAVY?p_Sestuid=6847&p_strid=ABBAF&p_lang=CS
2. Národní strategie finančního vzdělávání [online] (2010) [citováno 12. 7. 2011]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/file/11782>
3. Zadlužení domácností vzrostlo na 1,057 bilionu [online] (2011) [citováno 12. 7. 2011]. Dostupné z <http://www.czech-ba.cz/monitoring-medii/23506-3/zadluzeni-domacnosti-vzrostlo-na-1057-bilionu>
4. Finanční gramotnost – kvantitativní výzkum pro Ministerstvo financí [online] (2007) [citováno 12. 7. 2011]. Dostupné z http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/fintrh_vzdelavani_59012.html.
5. FEELEY, L. A. – FEELEY, C. J. (2005): *Spendright – The Smart Start for Students*. Cmk/Spendright. ISBN 0974315915.
6. <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>
7. <http://www.novinky.cz/ekonomika/196890-vetsina-bank-manipuluje-se-sazbou-rpsn.html>
8. JOHNSON, R. (2004): *Bond Evaluation, Selection, and Management*. J. Willey. ISBN 978-0-470-47835-6.
9. LAWLESS, R. E. (2010): *The Student's Guide to Financial Literacy*. Greenwood Press. 230 s. ISBN 0313377-189.
10. REVENDA, Z. (2005): *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. Praha: Management Press. 627 s. ISBN 978-807261-132-4.
11. Sborník prezentací z konference „*Jak správně finančně vzdělávat dospělé*“, konané na VŠE v Praze 25. 11. 2011.

ADDRESS & ©

Ing. Liběna KANTNEROVÁ, Ph.D.
Katedra účetnictví a financí
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
kantner@ef.jcu.cz

MALOOBCHODNÍ SÍŤ REGIONÁLNÍCH POTRAVIN

Retail Network of Regional Groceries

Aleš HES – Štefan TOTH – Marta REGNEROVÁ

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: V současné době se stále častěji u českých spotřebitelů objevuje významný trend – vyhledávání především regionálních tuzemských potravin. Jde o reakci na případy dovozu nekvalitních, mnohdy i zdravotně závadných potravin ze zahraničí. Spotřebitelé si postupně začínají uvědomovat význam lidského zdraví a přímý vliv kvality konzumovaných potravin vyráběných podle tradičních receptur. Proto je nutné podpořit nejen domácí, tedy české, potraviny, ale i produkty přímo z konkrétního kraje. Příkladem konkrétního obchodního řetězce, který na tento trend zareagoval, je společnost Jednota s.d., která jako první z maloobchodních řetězců již řadu let vytváří prodejní síť nabízející čerstvé a regionální potraviny v Jihočeském kraji. Společnost Stores ČR začala v loňském roce vyhledávat regionální výrobce či pěstitele a společnost Ahold rovněž v roce 2011 vybrala mezi svými stávajícími i novými dodavateli pečiva regionální firmy, které budou zásobovat v širší míře prodejny Albert v ČR. Tento trend je nutné prověřit zejména z hlediska zájmu o tyto produkty ze strany spotřebitelů.

Klíčová slova: maloobchod – zákazník – potraviny – marketing – regionální trh

ABSTRACT: At present Czech consumers start an important trend – a trend of searching for domestic regional food products. It is a reaction to imported food that is of poor quality and often even unsafe. Consumers start to realize the importance of human health and direct impact of quality of consumed food produced according to traditional recipes on health. Therefore it is necessary to promote not only local, ie. Czech food products, but also the products from specific regions. One of the first chains that reacted to this trend several years ago is „Jednota s.d.“ food store chain that started to create a sales network offering fresh and regional products in the Region of South Bohemia. The company Stores CR also started to search for regional producers, followed by Ahold company which selected in 2011 among its existing and new suppliers of bakers ware regional companies that will supply Albert shops in the country in a larger scope. This trend should be observed carefully, the attention should be paid to the interest of consumers in these products especially.

This contribution was processed within the Research Project of MSM 6046070906 „The economics of Czech agricultural resources and their efficient use within multifunctional systems of agriculture and food“, Faculty of Economics and Management, Czech University of Life Sciences in Prague.

Key words: retail – customer – groceries – marketing – regional market

ÚVOD

V současné době revitalizace hospodářské situace se v maloobchodních korporacích začínají projevat snahy více upevňovat své síťové integrace a prostřednictvím právní interference si zajistit a podpořit své globální postavení na trhu. Nezávislé a kooperované (franchisingové) maloobchody fungují v tvrdém a rychle se měnícím prostředí, kde se objevují staré hrozby od velkých retailingových společností a nové příležitosti v podobě nabídky původních regionálních potravin. P. Kotler (2007) uvádí, že spotřebitelská demografie, životní styl a nákupní vzorce chování se rychle mění, stejně jako maloobchodní technologie. Vše se odráží v nákupním rozhodování spotřebitelů a to se již zcela zřetelně projevuje při prodeji potravin. Podle A. Kusé

(2010) na rozdíl od velkých retailingových společností, které ovlivňují poptávku potravin zejména formou nabídky výrobků (např. privátními značkami) a způsobují tím nekorektní tvorbu spotřebitelských cen potravin vůči dodavatelům, menší a nezávislé maloobchodní formáty mohou silně konkurovat doložitelnou zárukou původu zboží pocházejícího z regionálních produkčních zdrojů. V podmínkách České republiky se směr podpory lokální konkurenceschopnosti začíná budovat prostřednictvím sítí v rámci sdružení či klastrů, které v propojenosti regionální výroby potravin s regionálními maloobchodními provozovny mohou silně změnit spotřebitelské chování při nákupu potravin. Spotřebitelům zde jde především o jasnou deklaraci původu kvalitních potravin a o podporu regionálních výrobců a zpracovatelů s tradičními recepturami.

MATERIÁL A METODIKA

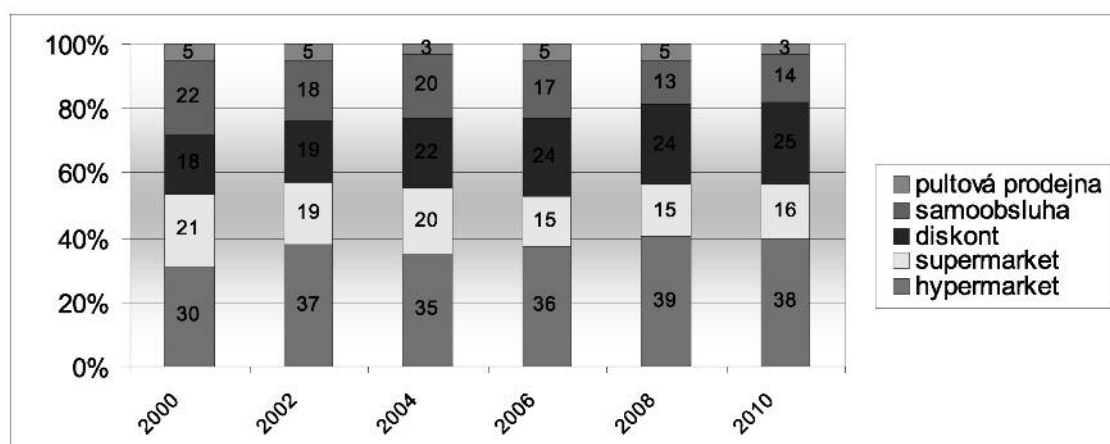
Velkoplošné provozní formáty maloobchodu s potravinami (typu hypermarket, supermarket a diskont) obvykle nezískávají reálné a konkrétní znalosti potřeb nakupujících a jsou zaměřeny spíše na vlastní poskytování prodejních formátů centrálně řízených a podpořených progresivními marketingovými nástroji, kterými zákazníci ovlivňují. Celý systém prodeje je určen především k obsluze velkého počtu nakupujících. Upevňující se dominance velkoplošných prodejen však způsobuje narušení a odosobnění bezprostředního kontaktu se zákazníky. Jak vyplývá z výzkumů prováděných Katedrou obchodu a financí České zemědělské univerzity v Praze v letech 2010–2011, je s tímto anonymním a neosobním prostředím při prodeji potravin nemalá část zákazníků (25 % z celkového počtu 150 respondentů) nespokojena a hledá alternativní formy nabídek, které jsou osobnější a k nim bližší. Vzniká zde tedy prostor pro zkoumání nových variant maloobchodního prodeje potravin v regionálním měřítku. Výzkum byl založen na přesné deskriptivní analýze jednotlivých fází rozhodovacího procesu spotřebitelů s cílem reálně posoudit a vyhodnotit jejich konkrétní chování při nákupu potravin v určitém regionu. Studium nákupního rozhodování může prověřit jasnou a doložitelnou záruku původu potravin, pocházejících z regionálních produkčních zdrojů z vytvořené regionální sítě, např. klastru. K tomu, aby spotřebitelé dokázali identifikovat potraviny vznikající na daném území, mohou přispět mimo jiné i korektní a všeobecně uznávané regionální značky. Zkoumání bylo provedeno na konci roku 2010 a na počátku roku 2011 v regionu Jihočeského kraje, kde je vytváření sítě s tradiční regionální výrobou a prodejem regionálních původních potravin nejdále. Byl uskutečněn jak kvalitativní průzkum pomocí nestandardizovaných rozhovorů s představiteli výrobních a obchodních podniků v počtu 10, tak kvantitativní průzkum pomocí dotazníku pro zákazníky Jednoty s.d. České Budějovice. Přestože jsou získané výsledky statisticky nevýznamné vzhle-

dem k nízkému počtu respondentů (110 dotázaných), prokázaly dostatečnou informativní váhu ke zkoumanému problému. Hlavními metodami zpracování byly: deskriptivní analýza, analýza a strukturovaná syntéza výsledků, dedukční logika, komparace, analogická úvaha.

VÝSLEDKY

Prodej kvalitní a konkurenceschopné nabídky potravin je čím dál tím náročnější. Tento problém postihl jak velkoplošné formáty v rámci maloobchodních řetězců, tak střední i malé nezávislé obchodníky nabízející potraviny. Ti ale na tom mohou být lépe ve vazbě na nabídku čerstvých potravin s deklarací původu surovin, pocházejících z regionálních zdrojů. Přestože mohou být cenově dražší, váha ve spotřebitelském rozhodování při nákupu potravin se přiklání čím dál tím více ke kvalitě, tuzemské šikovnosti a tradici výroby potravin v konkrétním regionu. Přestože se nákupy potravin v České republice ze 75 % uskutečňují v obchodních řetězcích, zájem o malé prodejny s čerstvými potravinami neustále roste. Je to způsobeno tím, že i malé prodejní formáty nezávislých maloobchodníků se více přizpůsobují zákazníkům jak v sortimentní skladbě potravin, tak především dostupností a obslužností. Navíc skutečně mohou mnohem lépe než velké řetězce dokázat regionální původ zboží a podporovat tradici potravinářských výrobků, které se tím zabývají pouze zvýrazněním určitého tradičního zboží v regále po složení „zápisného“. To ovšem předpokládá vytvoření určité sítě zpracovatelských podniků a maloobchodů, která by mnohem lépe a věrohodněji dokázala deklarovat původ výroby potravin. Z následujícího grafu je patrný trend nákupních míst potravin za celou Českou republiku. Ten potvrzuje nárůst v počtu hypermarketů, naopak pokles se projevuje v obchodech provozujících samoobslužný formát prodeje. Vyrovnanou tendenci má v posledních letech pultový prodej a také využívání diskontní formy prodeje.

Graf č. 1: Hlavní nákupní místa potravin v ČR.

Zdroj: INCOMA Research [dostupné na <http://www.incoma.cz/>, 4/2011].

Pro vytváření maloobchodní sítě v Jihočeském kraji vyznívá jako nejvýhodnější maloobchodní formát s podporou regionálních potravin diskontní nebo supermarketní samoobslužný formát s prodejní plochou do 1500 m² nebo síť maloplošných maloobchodních provozoven do 400 m², umístěných ve střediskových obcích a v menších městech. Pro tento formát se vyslovilo 88 % respondentů. Co se týká udělování značek osvědčujících původ potravin, průzkum prokázal, že téměř 50 % respondentů věnuje velmi malou pozornost informacím, které jsou spojeny s nakupovaným výrobkem a udělovanou značkou. Spotřebitelům tak uniká řada často velmi závažných a podstatných údajů, protože prostudovat informace a další doplňující charakteristiky daného produktu spojené se značkou u potravin je velmi důležitou součástí moderního nákupního procesu, aby spotřebitelé věděli, od koho a s jakou zárukou kvality potravin nakupují. Ze strany nabídky potravin lze všechny strategie budování značky produktu aplikovat na regionální úroveň budování značek v rámci vytvořené maloobchodní sítě s deklarací původu potravin. Jedná se o to, že do značky je nutné začlenit všechny faktory potravin, které jsou lokálního (regionálního) charakteru a z tohoto důvodu jedinečné v rámci dané destinace (např. v regionu Jihočeského kraje je originální používání jedinečné mouky a ostatních surovin od mlýnů Bratři Zátkové, s.r.o. z Boršova nad Vltavou).

Značky představují podle P. Kotlera – G. Armstronga (2010) silná aktiva, která musí vznikat a být řízena s rozvahou. Vytváření a vybudování silné regionální značky zahrnuje zajištění tržního postavení značky (brand positioning), výběr názvu (brand name selection), sponzorství značky (brand sponsorship) a rozvoj značky (brand development). Tyto kroky znamenají podle I. Pavézové (2010), že nemůže být vybudován význam, dokud nebyla vytvořena identita, reakce na značku se neobjeví, dokud se nevyvine povědomí o významu značky a nakonec zákazník nemůže získat vztah ke značce, dokud nejsou vyvolány správné reakce. D. Herman (2003) uvádí, že řízení značky (branding) je vytváření systému, který vzbuzuje emocionální očekávání a zároveň umožňuje jejich uspokojení. V této souvislosti autor definuje tzv. emocionální značky (emotional brands), které ve spotřebitelích vzbuzují pocity, jelikož jsou založeny na psychologické nebo sociální aktivaci. To vyplynulo i z kvalitativního průzkumu při nestandardizovaných rozhovorech s vedením výrobců i maloobchodníků Jihočeského kraje, že tato teorie může u regionálních značek velmi pomoci zejména při aktivaci podpory prodeje tradičních regionálních potravin a receptur.

Je zde však jedna zásadní otázka: Kdo by měl regionální značku budovat? V případě obecných značek (firemních, prostorových apod.) se většinou budování značek zahrnuje do celé strategie firem prostřednictvím zkušených manažerů, sdělovacích prostředků a reklamních agentur. Pro budování regionální značky je nutné postupovat ve dvou krocích:

1. Regionální potravina si musí získat vlastní prestiž svou jedinečností, stabilitou v kvalitě a vhodnou prezentací – neformální stránka budování regionální značky.
2. Značku detailně popsat v pravidlech, oficiálně vyhlásit v souladu s právní úpravou a přihlásit na příslušném úřadě a deklarovat osobu (organizaci, klastr), která přebírá zodpovědnost za její dodržování a kontrolu – formální stránka budování regionální značky.

Regionální značky představují nový, dosud nevyužívaný zdroj k rozvoji lokálních producentů. Podpora regionálních místních výrobců a zpracovatelů potravin prostřednictvím propojení výroby s maloobchodem je cestou, jak zvýšit konkurenceschopnost regionálních producentů v rámci vnitřního obchodu vůči nadnárodním korporacím a jak dokázat spotřebitelům, že regionální produkty jsou pro ně kvalitní s deklarací jejich původu. Regionální značky ponechávají peněžní toky v lokálním měřítku a tím udržují regionální ekonomiku životaschopnou. V současné době se tento trend – vyhledávání regionálních tuzemských potravin – objevuje mezi českými spotřebiteli. Jde o reakci na případy dovozu nekvalitních, mnohdy i zdravotně závadných potravin ze zahraničí bez záruky původu. Spotřebitelé si začínají uvědomovat význam lidského zdraví a přímý vliv kvality konzumovaných potravin na ně. Proto stále častěji cíleně vyhledávají nejen domácí, ale zejména produkty přímo z konkrétního kraje.

DISKUSE

Průzkum prokázal, že převážná většina nakupujících při nákupu potravin jednoznačně preferuje české produkty od domácích (regionálních) výrobců. Při součtu odpovědí „ano“ (28 %) a „převážně ano“ (63 %) se jedná dokonce o 91 % všech oslovených respondentů. To znamená, že se nakupující ve velké míře zajímají o produkty domácí provenience a tedy i regionálního původu. Zahraničním výrobkům dává přednost pouze 1 % respondentů, což představuje zanedbatelnou skupinu (tato preference je typická spíše pro jiné kategorie spotřebního zboží). V případě otázky, zda dávají spotřebitelé přednost „tradičním“ českým produktům vyrobeným podle tradičních receptur byla zaznamenána kladná odpověď dokonce u 73 % respondentů (36 % ano, 37 % převážně ano). Tento výsledek ukazuje na výraznou váhu tradičních osvědčených kvalitních potravinářských produktů ve spotřebitelském vnímání. Poměrně silné zastoupení má ovšem i skupina respondentů, kteří takové produkty ve svém nákupu nepreferují, v tomto případě se jednalo o 25 % z celkového počtu oslovených.

Nabízený sortiment tradičních kvalitních českých potravin je podle hodnocení respondentů spíše nedostatečný. Podle svých zkušeností hodnotí 27 % nakupujících zastoupení tradičních produktů vyrobených podle tradičních postupů v současném rozsahu nabí-

zeného sortimentu maloobchodních prodejen jako dostatečný, 73 % jako nedostatečný. Je tedy možné konstatovat, že oslovení spotřebitelé by rozšíření sortimentu o tyto výrobky většinou uvítali.

ZÁVĚR

Jedním z předpokladů fungování regionální maloobchodní sítě je regionální značení výrobků jako prostředek pro zviditelnění tradičních destinací a využití jejich socioekonomických výhod ve prospěch jejich obyvatel. U místních obyvatel zvyšují regionální značky sounáležitost s regionem a iniciují různé formy spolupráce v regionu mezi podnikateli, veřejnou správou, neziskovým sektorem i ochranou přírody, např. vybudováním sítí či klastru. Co se týká fungování sítí v podobě např. klastru na podporu prodeje regionálních produktů (potravin), je nutné poptávku podniků, kooperujících v rámci regionální sítě, zpracovávat prostřednictvím subjektu, který funguje na principu virtuální organizace a je složený pouze z těch podniků a institucí, které požadovanou činnost dokážou zvládnout nejlépe. Tento subjekt pak může v rámci vytvořeného regionálního tržního prostředí dobře fungovat. Zkoumaný příklad z Jihočeského kraje je tomu dobrým důkazem.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. HERMAN, D. (2003): The Making or Faking of Emotionally Significant Brands: Creating a genuine feel-appeal for your brand. *Social Science Research Network* [online]. [cit. 2011-07-19]. Dostupný z <http://SSRN-id430900-1.pdf>
2. KOTLER, P. (2007): *Moderní marketing*. Praha: Grada Publishing. 1041 s. ISBN 978-80-247-1545-2.
3. KOTLER, P. – ARMSTRONG, G. (2010): *Principles of Marketing*. New Jersey: Pearson Education. ISBN 978-0-13-700669-4.
4. KUSÁ, A. (2008): Trendy nákupného správania sa eurospotrebiteľa na slovenskom trhu. In: *Obchod, jakost a finance v podnikách – determinanty konkurenceschopnosti VI*. ČZU: Praha, s. 106–109. ISBN 978-80-1774-1.
5. PAVÉZOVÁ, I. (2010): *Model zavádění a šíření regionální značky*. Doktorská disertační práce. České Budějovice: JU.

Článek byl zpracován v rámci VZ MSM 6046070906 „Ekonomika zdrojů českého zemědělství a jejich efektivní využívání v rámci multifunkčních zemědělskopotravinářských systémů“ Provozně ekonomické fakulty České zemědělské univerzity v Praze.

ADDRESS & ©

doc. Ing. Aleš HES, CSc.
Ing. Štefan TOTH
Ing. Marta REGNEROVÁ, CSc.
Katedra obchodu a financí
Provozně ekonomická fakulta
Česká zemědělská univerzita
Kamýčká 129, 165 21 Praha 6 – Suchbátka
Czech Republic
hes@pef.czu.cz
toth@pef.czu.cz
regnerova@pef.czu.cz

MIMOSOUDNÍ ŘEŠENÍ SPOTŘEBITELSKÝCH SPORŮ V ČR

Alternative Dispute Resolutions in the Czech Republic

Alena SRBOVÁ

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Cílem příspěvku je objasnění mimosoudního řešení spotřebitelských sporů z pohledu Evropské unie a z pohledu České republiky. Součástí textu je popis postupu, který je používán v praxi při mimosoudních řešeních spotřebitelských sporů v České republice. Příspěvek se dále zaměřuje na hodnocení povědomí a případné zkušenosti s mimosoudním řešením spotřebitelských sporů. Informace pro posouzení znalosti spotřebitelů v uvedené oblasti byly získány z vlastního primárního šetření.

Klíčová slova: mimosoudní řešení spotřebitelských sporů – spotřebitel – Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR – nástroje marketingové komunikace

ABSTRACT: This paper focuses on the explanation of the term „Alternative Dispute Resolution“ in the European Union and in the Czech Republic. The first part of this paper is the description of the Alternative Dispute Resolutions process in the Czech Republic. The other part of this paper is aimed at the awareness evaluation and the possible experience of the Alternative Dispute Resolution. Two methods of the marketing research were used in this part of the paper – the questionnaire survey and the regulated deep interview.

Key words: Alternative Dispute Resolutions – consumer – Ministry of Industry and Trade – tools of marketing communication

ÚVOD

Současné trhy představují nabídku stále se rozšiřujícího sortimentu produktů, které s sebou přinášejí i řadu problémů, spojených např. s kvalitou produktů či ochranou spotřebitele. Znalost spotřebitelských práv ve své podstatě pokulhává za tempem, jakým se rozšiřuje nabídka. Spotřebitel je konfrontován se situacemi spojenými se zakoupením výrobků nebo služeb, které nesplňují zákonem stanovené podmínky. V takových případech je spotřebitel chráněn příslušnými ustanoveními občanského zákoníku a zákona o ochraně spotřebitele. Na základě příslušných paragrafů uvedených zákonů může spotřebitel využít možnosti daný výrobek reklamovat (v případě, že si je vědom svých práv). Bohužel v některých případech dochází k tomu, že se obchodník snaží vzniklým problémem nezabývat nebo se jím zabývat nekorektně na úkor zákazníka. V současné době lze takovou situaci – vzniklý spor – vyřešit podáním soudní žaloby nebo pomocí mimosoudního řešení spotřebitelských sporů.

Pojem mimosoudní řešení spotřebitelských sporů

Pojem mimosoudní řešení spotřebitelských sporů je poměrně nový. Pro vymezení uvedeného pojmu je možné použít definici, která je převzata z práva Evropské unie, a to konkrétně ze Zelené knihy o alternativních způsobech řešení sporů v oblasti občanského

a obchodního práva. Alternativní způsoby řešení sporů pro účely této Zelené knihy jsou definovány jako mimosoudní procesy řešení sporů, které jsou vedeny třetí nezávislou stranou, vyjma rozhodčího řízení. Tyto způsoby řešení sporů jsou uváděny pod anglickou zkratkou „ADR“ – Alternative Dispute Resolution. Navíc se tato Zelená kniha zaměřuje pouze na občanské a obchodní právo, včetně práva pracovního a spotřebitelského [2].

Zelená kniha uvádí existenci dvou typů alternativního řešení sporů, které jsou závislé na specifických zákonných opatřeních a které rozlišuje samotná Evropská unie.

V prvním případě se jedná o postupy, v nichž třetí (nezávislá) strana pomáhá stranám sporu se dohodnout, avšak nezaujímá přitom formální stanovisko. Důležitou iniciativu zde měla Evropská komise, která se snažila o to, aby v mimosoudním řešení sporů byly dodržovány určité zásady. Na základě toho Evropská komise vydala doporučení, které se týkalo postupů, v nichž třetí strana nezaujímá stanovisko, ale pouze pomáhá stranám sporu, aby samy našly řešení [2, 4]. Toto doporučení ze dne 4. dubna 2001 uvádí čtyři zásady, a to nestrannost, transparentnost, účinnost a spravedlnost [2].

Druhým typem postupů jsou postupy, v nichž sama třetí strana nalézá řešení, které pak předkládá stra-

nám sporu. V důsledku toho Evropská komise vydala 30. března 1998 doporučení, které se týká postupů, v nichž třetí strana ve sporu rozhodne, a to způsobem pro strany buď závazným, nebo nezávazným. Toto doporučení se vztahuje taktéž na rozhodčí řízení v oblasti spotřebitelských sporů a obsahuje dalších sedm základních zásad: nezávislost, transparentnost, možnost kontradiktorního postupu jednání, účinnost, zákonnost, svobodu jednání a zastupování [3, 4].

V rámci České republiky Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (dále jen „MPO ČR“) charakterizuje mimosoudní řešení spotřebitelských sporů jako „systém, který při řešení sporů umožňuje alternativní postup, tedy jiný postup než klasickou soudní cestou. V tomto systému jsou řešeny spory, které vznikají z neplnění smluvních závazků, kde na jedné straně stojí podnikatel a na druhé straně spotřebitel. Klasickým spotřebitelským sporem jsou například spory o uznání reklamace vad zboží koupeného v obchodě, ale i jiné spory, které vznikají z právních vztahů mezi podnikateli a spotřebiteli“ [10].

Proces mimosoudního řešení spotřebitelských sporů v České republice

MPO ČR vydalo pravidla pro realizaci mimosoudního řešení spotřebitelských sporů v rámci České republiky.

V těchto pravidlech je uvedeno, že řízení podle těchto pravidel nemůže být zahájeno např. tehdy, pokud již byl podán podnět, soudní žaloba, nebo podnět je zjevně neoprávněný atd.

Podnět na zahájení řízení může být podán osobně do protokolu, elektronicky, poštou nebo telefonicky, a to na kontaktní místo. Po přijetí podnětu pracovník kontaktního místa telefonicky nebo jiným vhodným způsobem kontaktuje protistranu a zašle jí podnět k vyjádření na poštovní nebo elektronickou adresu, kterou protistrana uvede.

Jestliže se protistrana nevyjádří do 15 dnů ode dne, kdy byl podnět odeslán, má se za to, že se protistrana řízení nechce účastnit.

V případě zapojení protistrany pracovník kontaktního místa doporučí stranám další postup. Je možné, že spor bude vyřešen podáním doporučení (rady), nebo řízení bude dále probíhat formou mediace, nebo formou rozhodčího řízení.

Jestliže bude spor řešen formou mediace, která není zpoplatněna, pracovník kontaktního místa nabídne stranám sporu seznam mediátorů. Z tohoto seznamu si strany sporu vyberou mediátora. Jestliže se nedohodnou, určí mediátora pracovník kontaktního místa. Tento pracovník může také zprostředkovat kontakt obou stran s tímto mediátorem. Další postup se řídí Mediačním řádem, který je přílohou k výše uvedeným pravidlům [13].

Celý proces mediace je rozdělen do tří fází, a to fáze přípravy jednání, fáze průběhu jednání a fáze ukončení jednání. Doba, která je potřebná pro vyřešení sporu, je od dvou hodin výše. Je možné, že bude také odložena

na jiný termín. Důvodem může být dodání dalších podkladů pro vyřešení sporu [15].

V první jmenované fázi mediátor jedná individuálně s každou ze stran (osobní jednání či telefonický kontakt) nebo v rámci společného jednání zúčastněných stran.

Druhá fáze mediace je nazývána jako fáze průběhu jednání, kdy je vytvořena dohoda o mediaci, která stanoví důležité podmínky účasti na mediačním jednání.

Mediátor průběžně poskytuje stranám sporu informace o procesu mediace, o předmětech jednání a pomáhá stranám vysvětlit všechny nejasné a sporné body.

Fáze ukončení v sobě zahrnuje uzavření dohody nebo odstoupení alespoň jedné ze stran od mediace [12].

Další možností mimosoudního řešení sporu je rozhodčí řízení, které je zpoplatněno, kdy pracovník kontaktního místa sepíše rozhodčí smlouvu. Další průběh se řídí Rozhodčím a poplatkovým řádem pro spotřebitelské spory, který byl schválen Platformou. Po skončení řízení zašle Rozhodčí soud kopii rozhodčího nálezu také na sekretariát Platformy [13].

Dle Zvláštního dodatku Řádu pro rozhodčí řízení pro spotřebitelské spory je možné, aby rozhodčí řízení probíhalo elektronickou formou.

Spotřebitel zahajuje rozhodčí řízení on-line pro spotřebitelské spory podáním žaloby Rozhodčímu soudu na administrační místo. Dále musí zaplatit poplatek ve výši 3 % z hodnoty předmětu sporu, nejméně však 800,- Kč.

Po zaplacení poplatku za rozhodčí řízení posoudí Rozhodčí soud, zda žaloba splňuje podmínky Řádu pro spotřebitelské spory a vyrozumí žalovaného v souladu s tímto Řádem pro spotřebitelské spory. Poté vytvoří do pěti pracovních dnů sudiště, a zpřístupní tak žalobu účastníkům řízení.

Po vyjádření protistran k žalobě v žalobní odpovědi následuje vydání rozhodčího nálezu Rozhodčím soudem, který je uveřejněn na sudišti. Tento nálezn musí být uveřejněn na sudišti ještě dalších třicet dní ode dne jeho vydání. Po uplynutí této lhůty bude sudiště znepřístupněno [7].

Dle Pravidel řízení pro mimosoudní řešení spotřebitelských sporů řízení končí, jestliže se strany dohodnou na smírném řešení sporu, nebo vydáním rozhodčího nálezu, nebo usnesením Rozhodčího soudu. Další možností je také vůle některé ze stran se řízení neúčastnit, nebo vyplývá-li taková vůle strany z jejího jednání [13].

Jestliže některá ze stran nebyla spokojena s kvalitou nebo způsobem řešení sporu, je možné podat procesní stížnost na MPO ČR, a to do 30. dne ode dne, kdy se stěžovatel dozvěděl o důvodu procesní stížnosti. Nejpozději může být procesní stížnost podána jeden rok ode dne, kdy důvod procesní stížnosti nastal. O výsledku projednání procesní stížnosti bude stěžovatel vyrozuměn nejpozději do 60 dnů ode dne, kdy byla procesní stížnost doručena [13].

CÍL A METODIKA

Cílem tohoto příspěvku je prezentovat úroveň povědomí a případné zkušenosti s mimosoudním řešením spotřebitelských sporů (dále jen „ADR“) u samotných spotřebitelů, jimž především je tento systém určen. Dále je tento cíl rozšířen o zhodnocení medializace mimosoudního řešení spotřebitelských sporů ze strany subjektů, které se aktivně podílejí na fungování ADR.

Příspěvek prezentuje výsledky získané vlastním marketingovým výzkumem. Pro primární výzkum byla zvolena metoda dotazování. Respondenty byli spotřebitelé jako potenciální účastníci ADR, kteří se mohou setkávat s problematickým nebo nedostatečným vyřizováním reklamací a hledají účinnou možnost řešení sporu s obchodníky. Dotazování probíhalo elektronickou formou prostřednictvím internetového portálu Google.cz a bylo realizováno od 6. do 22. září 2011. V případě výběru vzorku byla použita metoda nepravděpodobnostního vzorkování, a to nahodilý neboli pohodlnostní výběr. Bylo osloveno 114 respondentů, kteří byli požádáni, aby nejen vyplnili dotazník, nýbrž také aby tento dotazník rozeslali svým známým. Hodnoceno bylo celkem 72 dotazníků, které splňovaly stanovená pravidla.

Dotazník obsahoval celkem 13 otázek, z toho čtyři byly identifikační. Výzkumným cílem dotazníku bylo zjistit, zda respondenti znají projekt ADR, z jakého zdroje se o daném projektu dozvěděli a zda této možnosti již využili pro řešení svého sporu s obchodníkem.

Příspěvek dále prezentuje výsledky marketingového výzkumu získané pomocí individuálních hloubkových rozhovorů se subjekty, které jsou aktivně zapojeny do tohoto systému. Konkrétně se jednalo o JUDr. Bartuškovou z Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, s Mgr. Plachou a Bc. Rejnkem z Hospodářské komory České republiky, s Ing. L. Dupalem a Ing. L. Novákem ze Sdružení českých spotřebitelů. V rámci těchto rozhovorů byly kladeny otázky týkající se dosavadní realizace ADR v České republice, zejména propagace ADR.

K formulovanému výzkumnému cíli byly stanoveny tři hypotézy, a to:

H1: Více než polovina respondentů ví o možnosti řešení sporů s obchodníky prostřednictvím ADR.

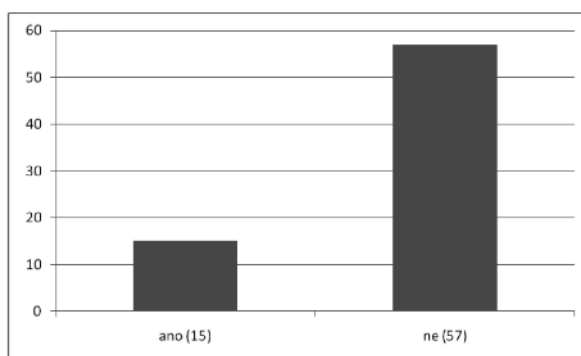
H2: Alespoň třetina respondentů již využila systému ADR pro řešení svých sporů s obchodníky.

H3: Prezentace systému ADR byla dostačující a jeho znalost je vysoká.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Pro zhodnocení hypotézy H1 „Více než polovina respondentů ví o možnosti řešení sporů s obchodníky prostřednictvím ADR.“ byly použity výsledky z dotazování prováděného prostřednictvím internetového dotazování, a to konkrétně z otázky č. 1 a 2.

Graf č. 1: Setkal(a) jste se již s projektem *mimosoudní řešení spotřebitelských sporů*, který zajišťuje Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR?

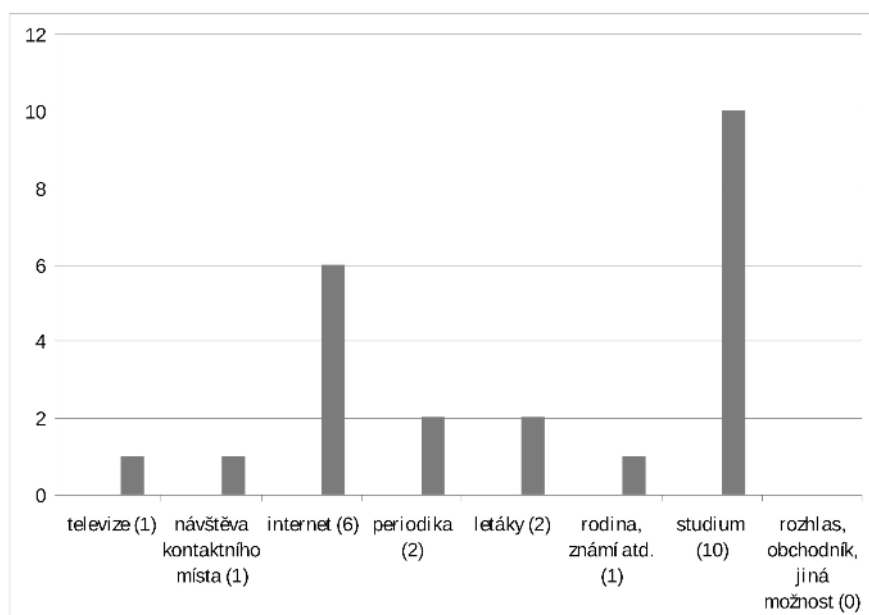

Zdroj: Vlastní šetření.

Z celkového počtu 72 respondentů vědělo o ADR pouze 15 dotázaných, což je 21 %. Naopak o této možnosti řešení svého sporu s obchodníkem nevědělo 57 respondentů (79 %).

Počet mužů, kteří se zapojili do dotazníkového šetření, byl 15, a žen bylo 57. Z celkového počtu mužů byli 3, kteří znali systém ADR (tj. 20 % dotázaných mužů), z žen se jednalo o 12 respondentek (tj. 22 % dotázaných žen).

V případě, že respondenti odpověděli kladně na otázku „Setkal(a) jste se již s projektem *mimosoudní řešení spotřebitelských sporů*, který zajišťuje Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR?“, postupovali k otázce č. 2. Ta se zaměřila na zjištění zdrojů, ze kterých se dotázaní o ADR dozvěděli. Zde si respondenti mohli jako odpověď vybrat i více než jednu variantu. Výsledky jsou shrnuty v následujícím grafu.

Graf č. 2: Jak jste se o mimosoudním řešení spotřebitelských sporů dozvěděl(a)?

Zdroj: Vlastní šetření.

V případech, že respondenti znali systém ADR, byly nejčastějším zdrojem informace získané při studiu nebo prostřednictvím internetu. Naopak ani jeden respondent nevěděl, že by se o ADR dozvěděl z rozhlasu nebo osobní návštěvou kontaktního místa, které spotřebitelské spory řeší mimosoudně.

Na základě uvedených skutečností je možné hypotézu H1 „Více než polovina respondentů ví o možnosti řešit své spory s obchodníky prostřednictvím ADR“ vyvrátit, protože více než tři čtvrtiny respondentů ze zkoumaného vzorku nemá o tomto systému žádné informace.

Tuto skutečnost dokumentuje také zpráva o stavu Projektu mimosoudního řešení spotřebitelských sporů, kterou za Českou republiku zpracovala Hospodářská komora České republiky a kterou vytvořila na základě dat z informačního systému ADR. V období od dubna 2008 do konce ledna 2011 bylo zaevidováno a řešeno 3 314 případů-podnětů, což je v průměru 1 100 případů za rok na celém území České republiky [5].

Důvodem nedostatečného využívání tohoto systému ze strany spotřebitelů je podle představitelů Sdružení českých spotřebitelů jeho nedostatečná medializace, což vyplývá z hodnocení pilotního projektu kontaktními místy tohoto sdružení [17].

Garant tohoto projektu, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, přitom v pilotní fázi ve spolupráci s Evropským spotřebitelským centrem pro ČR vydal 80 tis. kusů brožurek. Tento informační materiál uvádí přínosy, základní principy a formy řešení sporů pomocí ADR. Nedílnou součástí tohoto prospektu je také uvedení seznamu kontaktních míst, kam se mo-

hou nejen spotřebitelé, ale i obchodníci obracet [9, 11]. Tyto letáky byly k dispozici na kontaktních místech.

Z řízeného hloubkového rozhovoru s JUDr. Bartuškovou z Ministerstva průmyslu a obchodu ČR vyplynulo, že pro prezentaci projektu byla před jeho oficiálním spuštěním zorganizována společná tisková konference ministra průmyslu a obchodu a prezidenta Hospodářské komory České republiky. Dále byly veškeré informace o projektu včetně seznamu mediátorů, rozhodců a kontaktních míst zveřejněny na internetových stránkách ministerstva. Informace o projektu byly zveřejněny na webových stránkách všech spolupracujících úřadů. Projektu věnovala značnou pozornost i média [1, 9].

Další podpora medializaci ADR v České republice byla poskytována ze strany Hospodářské komory České republiky, jak uvedla Mgr. Plachá z této instituce. Jednalo se o vytvoření internetových stránek (www.adr.komora.cz), kde může spotřebitel podat podnět v elektronické podobě, a to prostřednictvím formuláře [14].

V případě Hospodářské komory České republiky byla prezentace systému ADR podpořena ve zpravodajích, které vydávají krajské pobočky Hospodářské komory České republiky, jak konstatoval Bc. Rejnek z Jihočeské hospodářské komory v Českých Budějovicích. Tištěné články vycházely především v období, kdy mimosoudní řešení spotřebitelských sporů bylo ve své pilotní fázi [15].

Nebyla opomenuta ani celorepubliková periodika, jako jsou Hospodářské noviny z 2. dubna 2008 [14].

Přesto se nepodařilo ve větší míře informovat spotřebitele o možnosti vyřešit svůj spor s obchodníkem

formou mimosoudního řešení spotřebitelských sporů, což vyplývá z našeho dotazníkového internetového šetření, které vyvrátilo hypotézu H1. Daný výsledek elektronického dotazování by mohl současně vyvrátit hypotézu H3 „*Prezentace systému ADR byla dostačující a znalost je vysoká.*“.

V srpnu 2011 Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR jako zadavatel oznámilo na informačním systému veřejných zakázek (www.isvzus.cz) veřejnou zakázku „Mimosoudní řešení spotřebitelských sporů – Alternative dispute resolution (ADR)“. Záměrem zadavatele je zřízení a provozování Systému mimosoudního řešení sporů – Alternative dispute resolution (ADR). Dodavatel, který bude vybrán, zajistí jednak základní služby spočívající v zabezpečení fungování 14 kontaktních míst ve všech krajích České republiky, jednak vytvoří a zajistí provoz Informačního systému a také zabezpečí mediální podporu a školení.

V případě mediální podpory půjde o zajištění:

- a) vydání informačního letáku, jehož obsahem bude základní charakteristika systému ADR, principy jeho fungování a organizační zajištění, včetně seznamu kontaktních míst s uvedením adresy, telefonického a e-mailového spojení;
- b) distribuce letáků podnikatelským a spotřebitelským sdružením (svazy, asociace apod.), obecním úřadům, živnostenským úřadům apod.;
- c) prezentace systému na internetových stránkách ADR a Ministerstva průmyslu a obchodu ČR s průběžnou aktualizací;
- d) prezentace systému v masmédiích minimálně dvakrát čtvrtletně;
- e) pravidelného vydávání a distribuce tiskových zpráv týkajících se ADR.

Ministerstvo předpokládá, že výdaje na mediální podporu budou každý rok činit cca 100 000,- Kč [8].

Může se zdát, že finanční částka, kterou ministerstvo předpokládá investovat každý rok, je dostačující. Podíváme-li se na jednotlivé výše uvedené položky, předpokládaná částka již tak vysoká není.

V případě, že by se každoročně vydal informační leták o formátu 210 x 297 mm, který bude plnobarevný, oboustranný se dvěma ohyby a na papíře o gramáži 150 gr lesklá křída, tak by se náklady pohybovaly od 60 000,- do 90 000,- Kč [5, 16]. Náklad letáku by byl 50 000 kusů, z toho by 10 000 kusů připadlo na podnikatelská a spotřebitelská sdružení (svazy, asociace apod.), obecní úřady, živnostenské úřady apod. Zbylých 40 000 kusů by bylo určeno pro kontaktní místa, tj. cca 2 800 kusů na každé kontaktní místo.

Je nutné počítat také s distribučními náklady, které budou spojeny s dodáním informačních letáků na kontaktní místa, ale také podnikatelským a spotřebitelským sdružením (svazy, asociace apod.), obecním úřadům, živnostenským úřadům apod. Dále jsou to náklady spojené s průběžnou aktualizací systému na internetových stránkách ADR a ministerstva, náklady určené na prezentaci systému v médiích atd.

Z textu uvedeného v zadávacím řízení Ministerstva průmyslu a obchodu ČR není možné zjistit, jakou podobu by měla mít prezentace v médiích: zda by se měla zaměřit pouze na tištěná média, nebo např. také na televizi či rozhlas.

Bezsporu vhodnou formou, ale i na druhé straně nákladnou formou, by bylo předání informací o ADR spotřebitelům prostřednictvím upoutávky v televizi. Příkladem by mohla být informační kampaň Sdružení obrany spotřebitelů „Trvejte na svých právech“, která se skládala z TV spotů ve veřejnoprávní televizi a TV Prima. Tato kampaň probíhala od května do prosince 2006 [18].

Pro zhodnocení hypotézy H2 „*Alespoň třetina respondentů již využila systému ADR pro řešení svých sporů s obchodníky*“ byla v dotazníkovém šetření uvedena pouze jedna osobní zkušenost jedné z respondentek.

Tato respondentka využila možnosti vyřešit svůj spor s obchodníkem mimosoudní cestou. O této možnosti se dozvěděla prostřednictvím internetu a na kontaktní místo se obrátila s reklamací fotoaparátu. To jí doporučilo nejprve kontaktovat obchodníka a podat reklamaci na nefunkční výrobek. U obchodníka ale bohužel neuspěla, proto se opět obrátila na kontaktní místo, které učinilo další kroky, aby mohlo být zahájeno mimosoudní řešení sporu. Doporučilo, aby byla využita mediace, která taktéž proběhla, a to ve prospěch respondentky. Sama respondentka také uvedla, že byla s touto formou vyřešení sporu maximálně spokojena a v průběhu ADR nebyly z její strany zjištěny žádné nedostatky.

Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že *hypotéza H2 nebyla potvrzena*, protože pouze jedna respondentka uvedla, že již využila možnosti vyřešit svůj spor s obchodníkem mimosoudní cestou.

Další výzkum by se zde mohl zaměřit na zjištění důvodů, proč respondenti, kteří mají informace o ADR, této možnosti doposud nevyužili.

Systém ADR je vhodnou alternativou pro vyřešení sporu mezi spotřebitelem a obchodníkem ve srovnání se zdlouhavým procesem soudního řízení. Pro rozšíření povědomí o ADR je zjevně nutné zvýšit účinnou formu propagace tohoto systému.

MPO ČR pro pilotní fázi projektu využilo následující nástroje marketingové komunikace: realizace tiskové konference, prezentace ADR prostřednictvím některých periodik, vydání a distribuce informační brožury a uveřejnění informací na internetových stránkách ministerstva a internetovém portálu ADR. S ohledem na omezené množství finančních prostředků ministerstva na komunikaci projektu mimosoudního řešení je navrženo, že vítěz výběrového řízení na zřízení a provozování systému mimosoudního řešení spotřebitelských sporů zajistí prezentaci systému v médiích minimálně dvakrát čtvrtletně a pravidelně bude vydávat a distribuovat tiskové zprávy týkající se ADR.

ZÁVĚR

Výsledky realizovaného marketingového výzkumu prokázaly, že mimosoudní řešení spotřebitelských sporů není mezi samotnými spotřebiteli dostatečně známé. Dotazování prokázalo, že téměř 80 % respondentů se s pojmem ADR nikdy nesetkalo. Většina z těch, kteří již o tomto systému věděli, informace získala při svém studiu nebo na internetu. Bohužel žádný z nich nezískal informace osobní návštěvou kontaktního místa, které zprostředkovává mimosoudní řešení spotřebitelských sporů, nebo prostřednictvím rozhlasu.

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR podniklo několik kroků k tomu, aby se spotřebitelé ve větší míře o systému ADR dozvěděli. Příkladem by mohlo být uskutečnění tiskové konference před oficiálním spuštěním projektu mimosoudního řešení spotřebitelských sporů, nebo vydání a distribuce informačních brožur. Výsledná neznalost respondentského vzorku marketingového výzkumu prokazuje, že komunikace ministerstva je nedostatečná a postrádá kontinuální strategické prvky. Pro zvýšení znalosti spotřebitelů o projektu mimosoudního řešení spotřebitelských sporů je nutné zpracovat marketingovou komunikační koncepci, která ve svém finále nemusí být nákladnější, než jednorázové akce.

Příkladem rozšíření povědomí o systému ADR může být spolupráce se vzdělávacími subjekty, kde je formou přednášek a workshopů možné informovat a zasáhnout poměrně značné množství mladých spotřebitelů. Dalším institutem rozšíření povědomí mohou být dále reference spokojených spotřebitelů, kteří nemuseli pro řešení sporu využívat soudní cestu. V našem průzkumu spokojenost uvedla bohužel pouze jedna respondentka. Ta byla s touto formou vyřešení svého sporu s obchodníkem maximálně spokojena a v průběhu ADR nebyly z její strany zjištěny žádné nedostatky. Pro zlepšení znalosti systému ADR je nutné opakovaně zkoumat znalost spotřebitelů.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

- BARTUŠKOVÁ, Z. (2011): MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR. *Individuální hloubkový rozhovor o ADR*. Praha, 21. 6. 2011.
- EU. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2002): *Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law (COM(2002) 196 final)*. Brussels.
- EU. DIE KOMMISSION DER EUROPÄISCHEN GEMEINSCHAFTEN. *Empfehlung der Kommission vom 30. März 1998 betreffend die Grundsätze für Einrichtungen, die für die außergerichtliche Beilegung von Verbraucherrechtsstreitigkeiten zuständig sind Text von Bedeutung für den EWR* (98/257/EG). Brussels.
- EU. EVROPSKÁ KOMISE (2007): *Evropská soudní síť – alternativní způsoby řešení sporů* [online]. [cit. 2011-11-12]. Dostupný z http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_cs.htm
- HOSPODÁŘSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY. *Zpráva o stavu Projektu mimosoudního řešení spotřebitelských sporů ke dni 31. ledna 2011*.
- INETPRINT. *On-line kalkulace tisku letáku* (2011) [online]. [cit. 2011-09-22]. Dostupný z <http://www.inetprint.cz/on-line-kalkulace-tisku-letaku/?action=preview&clid=36918&clk=i1qM2BP3rOJ0zgrHdBAdb&statc=CLCOK>
- KLEIN, B. (2008): *Zvláštní dodatek Řádu pro rozhodčí řízení pro spotřebitelské spory a Pravidla o nákladech rozhodčího řízení pro spotřebitelské spory*. 4. 4. 2008.
- MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR (2011): *Díl 3 – Návrh rámcové smlouvy* [online]. [cit. 2011-09-22]. Dostupný z <http://www.mpo.cz/dokument57655.html>
- MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR (2009): *Dílčí hodnocení pilotní fáze projektu MPO pro mimosoudní řešení spotřebitelských sporů za rok 2008*. [online]. [cit. 2011- 09-22]. Dostupný z <http://www.mpo.cz/dokument57655.html>
- MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR (2008): *Mimosoudní řešení spotřebitelských sporů (ADR)*. [online]. [cit. 2011-09-13]. Dostupný z <http://www.mpo.cz/dokument42173.html>
- MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR. *Mimosoudní řešení spotřebitelských sporů v České republice – leták*. Duben 2008.
- MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR (2007). *Projekt mimosoudního řešení spotřebitelských sporů – Mediační řád (poskytování mediace v systému řešení spotřebitelských sporů)*.
- MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR (2007): *Projekt mimosoudního řešení spotřebitelských sporů – Pravidla řízení pro mimosoudní řešení spotřebitelských sporů („Pravidla“)*.
- PLACHÁ, L. (2011): HOSPODÁŘSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY. *Individuální hloubkový rozhovor o ADR*. Praha, 21. 6. 2011.
- REJNEK, P. (2011): JIHOČESKÁ HOSPODÁŘSKÁ KOMORA. *Individuální hloubkový rozhovor o ADR*. České Budějovice, 14. 9. 2011.
- REPTISK (2011): *Kalkulace tisku letáku* [online]. [cit. 2011-09-22]. Dostupný z <http://www.reptisk.cz/kalkulace-tisku/letaky-a-plakaty/>
- SDRUŽENÍ ČESKÝCH SPOTŘEBITELŮ – Petr KREJCAR. *Zpráva o výsledcích projektu mimosoudního řešení spotřebitelských sporů k 31. 12. 2010 za regionální kontaktní místo ŠČS, o. s., v Hradci Králové*. 6. 1. 2011.

18. SOS – SDRUŽENÍ OBRANY SPOTŘEBITELŮ
(2006): *Trvejte na svých právech se Sdružením obrany spotřebitelů* [online]. [cit. 2011-09-22].
Dostupný z <http://www.spotrebitel.info/kampan/spoty.html>

ADDRESS & ©

Ing. Bc. Alena SRBOVÁ
Katedra obchodu a cestovního ruchu
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
asrbova@ef.jcu.cz

DIVADLA A JEJICH ČINNOST Z EKONOMICKÉHO POHLEDU (DISKUSE)

Theatres and Their Activity from Economic Perspective (Discussion)

Jana DVOŘÁKOVÁ – Jindřiška KOUŘILOVÁ

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Provozování a rozvoj divadelních scén má v naší společnosti bohatou historii. Má však také zvláště v současném období problémy se zajišťováním svých četných nezaměnitelných funkcí. V popředí stávajících problémů stojí ekonomické souvislosti více než jindy. Cílem příspěvku je prezentovat vybrané aspekty financování regionálních divadel a předložit k diskusi další zamýšlené okruhy, které jsou v současné době ve stadiu zpracovávání.

Klíčová slova: divadlo – fundraising – soběstačnost – vícezdrojové financování

ABSTRACT: The operation and development of theatre scenes in our society has a rich history. It has also, however, particularly in the current period, problems with ensuring its many non-substitutable functions. In the foreground of the existing problems there are economic connections more than ever. The aim of this contribution is to present selected aspects of the regional theatre financing and discuss the proposed additional issues which are currently at the stage of processing.

Key words: theatre – fundraising – self-sufficiency – multiple-source financing

ÚVOD

Divadlo má ve společnosti své nezastupitelné místo, patří k organizacím, poskytujícím obyvatelstvu kulturní služby a majícím převážně výchovně vzdělávací charakter. Současně svými ekonomickými aktivitami nepřímo přispívá k tvorbě HDP, dokáže alespoň částečně generovat zisky. Divadlo se stává důležitým faktorem při rozhodování obyvatel žít v daném místě. Bývá často navštěvováno studenty, kdy nelze přehlédnout jejich zájem o coby potenciálních daňových poplatníků, jakož odvozeně i zájem o rozvoj daného území. Existence divadla v daných lokalitách přispívá k soustředování obyvatel s vyšším vzděláním, vyššími příjmy a tím se zpětně podílí na rozvoji daného regionu. Díky svému pozitivnímu společenskému vlivu jsou divadla subvencována převážně prostřednictvím veřejných rozpočtů, zřizována na úrovních městských, krajských a státních. Z výše uvedených důvodů by mělo být snahou politických reprezentantů, rozhodujících o alokaci veřejných zdrojů, divadlo nejen zachovat a podpořit, ale i pomáhat jeho rozvoji. Je nesporné, že provoz vícesouborových divadel, zejména těch majících operu, je velmi nákladný, spotřebovává velké finanční zdroje. Není proto divu, že je na ně pohlíženo jako na největšího zatěžovatele obecných rozpočtů, byť se z hlediska kulturní vyspělosti jedná o prestižní ukazatel úrovně daného regionu (viz i šlechtická sídla středověku).

CÍL A METODIKA

V současné době je zpracováváno téma, komplex-

ně zabírající problematiku ekonomických faktorů provozování divadel s tím, že je nutné zakomponovat nejen ryze ekonomické prvky (divadlo coby součást kreativního průmyslu, jako veřejný statek, podnikový subjekt, ale i jako nositel umění, kultivovanosti obyvatelstva). V této souvislosti předkládáme k diskusi níže uvedené problémové okruhy, kterými jsou oblast financování, zahrnující jak dotační tituly, vlastní produkční činnost, tak i donátorství z řad podniků a fyzických dárců, marketingové koncepce, management, změny legislativy a jejich dopad na účetnictví, dopady daňové, které lze poměrně přesně kvantifikovat, ale i vliv např. mentálního, behaviorálního účetnictví. Samozřejmě součástí jsou modely, které je možné aplikovat na tento okruh činnosti. Měkké ukazatele, jako jsou kvalita nabízeného produktu, umělecká prestiž a společenský přínos divadel, jsou těžko definovatelné, nicméně při použití vybraných vhodných metod (příspěvek k HDP, WTP – ochota platit, hedonická hodnocení apod.) je sledování těchto ukazatelů možné a může se v konečném důsledku stát rozhodujícím při přerozdělování národních veřejných zdrojů.

Cílem tohoto příspěvku je analyzovat dostupné materiály z oblasti modelu financování vícesouborových divadel v ČR (část A) a dále uvést možné tematické okruhy, které by mohly sloužit k širší diskusi nejen v odborné veřejnosti (část B).

Nelze si nepovšimnout, že ryze odborné texty jsou často doprovázeny názvy, které se snaží zaujmout

a poukázat na neutěšený stav, srov. např. České divadlo v EU nežije, Namísto standardizace velikosti syra podporovat rozvoj kultury v celé EU, Harpagon po česku, Nevěsta prodaná pod cenou (Kneschke 2010).

VÝSLEDKY A DISKUSE

Část A. K vývoji a současnému stavu financování divadel

Ve faktografické části tématu lze identifikovat celou řadu tematických okruhů:

1. **Aktuální situace, trendy:** v roce 2005 vláda ČR a obce vydaly za kulturu v přepočtu 1 euro na občana. Průměr evropské patnáctky činí 2 eura. V roce 2010 činil tento poměr 2:10. Výdaje české vlády jsou vícenásobně pod standardem EU, na úrovni 0,5–0,6 % státního rozpočtu včetně plateb církvím a navíc s klesající tendencí. Na podobné úrovni se pohybují výdaje na kulturu v Portugalsku, které (bez církví) dosahují 0,6 % státních výdajů (Kneschke 2010).
2. **Způsoby financování divadel:** české profesionální divadlo je postaveno na německých základech, neboť, jak uvádí J. Herman (2010), české území bylo až do roku 1945 přirozenou součástí německého kulturního prostoru, proto na našem území probíhaly v zásadě shodné vývojové procesy jako v kulturním prostoru německém. Tam v současné době dochází ke kofinancování divadel městem a spolkovými zeměmi, zhruba stejným podílem. Stát se na jejich financování nepodílí, nebo jen výjimečně. Z ekonomických důvodů jsou posledních dvacet let hledány efektivnější modely a dochází k transformacím příspěvkových organizací na jiné vhodné právní formy, např. GmbH, a ke spojování divadel z blízkých měst. Příkladem může být Landestheater Niederbayern (svaz divadel), který vznikl již v roce 1952 a zajišťuje divadelní produkce ve městech Pasov, Landshut a Straubing. Tento svaz má dva divadelní soubory v Pasově a nastudovaná představení jsou hrána pro diváky v Landshutu a ve Straubingu; významně tak šetří náklady za provoz tří divadel. Na financování divadel v Rakousku se podílejí: stát, spolkové země i města, např. vídeňská divadla jsou podporována z 1/3 státem a ze 2/3 městem, přičemž procento soběstačnosti musí dosáhnout 20 %. Severské země podporují svá divadla v podstatě v poměru 50 % stát a 50 % místní samospráva. V Holandsku je stanovena minimální hranice soběstačnosti na 15 %, 60 % rozpočtu divadel kryjí regionální rozpočty a zbytek stát. Cca 50 % se na rozpočtu divadel v Dánsku podílí stát. Zcela odlišný model financování je ve Švýcarsku, kdy se na financování divadel podílí soukromá sféra, která převyšuje podíl státu téměř dvojnásobně a procento soběstačnosti dosahuje tento neziskový sektor 25 %, což je o téměř 10 % méně, než v Německu. V Anglii jsou divadla financována z 25 % v podstatě státem, který

je zde zastupován Radou pro umění, 25 % rozpočtu zajišťuje stát a 50 % si musí zajistit samo divadlo (NekoIny et al. 2006).

Divadla v ČR jsou financována především z městských rozpočtů, stát a kraj se na jejich financování podílí minimálně (celkem z cca 10 %). Minimální hranice soběstačnosti pro získání státní podpory je 11 %. Navíc pro divadla neexistuje stabilně jiný větší příjem než státní (veřejný), a tak si jednotlivá divadla musejí hledat sponzory vlastními silami, což je v této rané fázi novodobého kapitalismu téměř nemožné. Soukromé podniky, které působí na daném území, jsou buď ve vlastnictví zahraničních investorů a jejich prioritou není podporovat aktivity na území jiného státu, nebo jsou ve vlastnictví jednotlivců (velkopodnikatelů), kteří až na výjimky většinou mají jiné priority, nepocítují nutnost sounáležitosti a určité míry solidarity.

Tab. č. 1 uvádí vývoj podílu financování regionálních divadel v ČR; jména konkrétních divadel, přiřazených subjektům A až G, jsou k dispozici u autorek (Dvořáková 2011).

Tab. č. 1: Podíl státu a kraje na financování regionálních divadel (v %).

		2007	2008	2009	2010
subjekt A	stát	4,85	4,91	4,63	4,37
	kraj	4,42	5,68	5,4	2,59
	fundraising	2,7	2,35	2,52	1,77
	soběstačnost	31,03	32,6	33,81	33,5
subjekt B	stát	2,35	2,15	x	x
	kraj	0,66	0,34	x	x
	fundraising	0,78	0,14	x	x
	soběstačnost	18,56	18,87	x	x
subjekt C	stát	3,42	x	4,76	3,05
	kraj	7,19	x	7,6	3,17
	fundraising	0	x	0,52	0,3
	soběstačnost	17,56	x	16,36	22,65
subjekt D	stát	2,74	2,79	x	3,32
	kraj	1,88	0,15	x	1,54
	fundraising	0	0	x	0,1
	soběstačnost	16	14	x	10,44
subjekt E	stát	4,36	3,17	4,34	3,61
	kraj	1,35	1,37	1,29	1,3
	fundraising	0,48	0,56	0,3	0,1
	soběstačnost	14,54	16,5	13,91	14,59
subjekt F	stát	3,45	3,82	3,84	2,98
	kraj	3,09	3,08	1,33	1,15
	fundraising	0,78	0,72	0,42	0,1
	soběstačnost	14,54	14,9	14,66	17,6
subjekt G	stát	3,1	3,11	2,75	x
	kraj	0,44	0,56	0,54	x
	fundraising	0,64	0,62	0,41	x
	soběstačnost	19,19	15,8	14,6	x

Zdroj: Vlastní zpracování.

V tab. č. 1 jsou analyzována vybraná regionální vícesouborová divadla, u nichž byl v daném období sledován vývoj poskytovaných státních dotací v členění na státní a krajské, fundraisingu a soběstačnosti (míra samofinancovatelnosti) ve vztahu k dosaženým celkovým nákladům subjektů. Tam, kde nejsou uvedeny číselné hodnoty, se údaje nepodařilo zjistit. Nicméně i z takto získaných dat je patrné, že financování divadel z téměř 70 % zajišťují městské rozpočty. Vzhledem k valorizaci mezd, týkající se i pracovníků v kultuře v době nedávné, a stále se snižujícímu objemu finančních prostředků, alokovanému do městských rozpočtů v rámci daňového určení, se rozevírají pomyslné nůžky mezi dotacemi poskytovanými územně samosprávnými celky (kraji), státem a městy. V průběhu let nedocházelo ani k výraznějšímu růstu vlastních zdrojů divadel a vyvíjený tlak na zvýšení dotace na provoz u městských rozpočtů nebyl vždy úspěšný. Proto dlouhodobě docházelo k podfinancování divadel, která se nyní nacházejí ve znatelně tíživé ekonomické situaci. Tento trend postihl všechna divadla bez rozdílu právní formy.

Z tab. č. 1 je dále zřejmé, že:

- dotace poskytované krajem a státem jsou ve srovnání se zeměmi EU minimální;
- svou soběstačností česká divadla dokazují, že jsou ekonomicky výkonnější;
- fundraising v podobě reklamy a sponzoringu je v podstatě zanedbatelný, u některých subjektů nebyl v průběhu let nastartovaný vůbec.

Obecně divadla podporovaná z veřejných zdrojů kryjí fixní náklady dotací poskytovanou zřizovatelem a variabilní náklady dotacemi poskytnutými krajem, státem a rovněž příjmy ze své vlastní produkce, a zajišťují tak určitou uměleckou nadstavbu. Snižováním dotací na krytí fixních nákladů dochází ke změnám v personální politice, kdy není možné zaručit uměleckotechnický servis a výrobu, v rámci úspor základního materiálu dochází k redukci nastudovávaných inscenací. Snižováním dotací na úhradu variabilních nákladů nemohou divadla realizovat zvyšování umělecké kvality prostřednictvím kvalitních režijních týmů a umělců, marketingových koncepcí. Snižování nákladů obou typů s sebou přináší omezené poskytování kvalitních kulturních služeb, následně dochází k odlivu diváků, což se v konečném důsledku projeví i omezením vlastní produkce a zpětně zhoršením ekonomických ukazatelů.

Zajištění potřebných zdrojů prostřednictvím vývozu opery a baletu jako jazykově bezbariérových žánrů je v podstatě nemožné a, pokud se tak děje, je to pouze u světově známých divadelních reprezentantů, jako je např. Národní divadlo v Praze, nebo okrajově i u ostatních divadel, ale bez výrazného a hlavně pravidelného ekonomického dopadu. Obecně platí, že divadelní kulturu není možné komerčně vyvážet z důvodu její vysoké nákladovosti. Divadla v okolních státech navíc nemají zájem na předání dotace za-

hraničnímu subjektu, neboť stejně jako divadla v ČR i ona bojují o veřejnou dotaci a raději dotaci uhradí svou produkcí.

Co však v této oblasti můžeme zaznamenat jako možný přínos, je rozvoj mezinárodních divadelních přehlídek, kam jsou zvány nejkvalitnější subjekty s tím, že jsou jim hrazeny režijní náklady spojené s účastí, což s sebou sice nepřináší ekonomický efekt, ale je to významné z hlediska umělecké kvality a prestiže.

Jistou alternativou v doplnění chybějících zdrojů se jeví podpora mezinárodních koprodukcí v rámci dotačních titulů EU, kdy jsou vedle nákladů souvisejících s realizací nových projektů hrazeny také náklady mzdové. Nová řešení v jejich dofinancování se naskýtají např. i pomocí rozvinutějších forem fundraisingu, sponzoringu a mecenášství.

Část B. Další zpracovávané okruhy

Níže je částečně zpracována pasáž k divadlu jako součásti tzv. kreativního průmyslu (bod 1). V dalších bodech jsou prezentovány zamýšlené tematické okruhy, které budou výsledkem analýz a zpracování v dalším období. Všechny okruhy zde považujeme za příhodné pro diskusi v odborné veřejnosti.

1. Divadlo jako součást kreativního průmyslu:

v rámci výzkumu kreativních průmyslů, jimiž se od března 2011 zabývá Divadelní ústav na Institutu umění, je na divadlo pohlíženo jako na důležitou součást kreativních průmyslů vzhledem k tomu, že je schopno výsledky své činnosti uplatnit v rámci kreativních průmyslů (např. zfilmovaný původní divadelní text). Kromě toho je také schopno soustřeďovat v divadelním prostoru kreativní jedince, kteří pro dané místo či region představují konkurenční výhodu. Pětiletý projekt by měl zmapovat kulturní a kreativní průmysly v ČR, doporučit strategii k lepší organizaci a efektivnějšímu financování umění a kultury z veřejných prostředků, a to jak na celostátní, tak regionální úrovni. Během tohoto období by měly regiony přesně definovat svou kulturní politiku, investovat do svého rozvoje, infrastruktury, zkvalitnění života svých obyvatel a využít svého potenciálu k přilákání kreativní třídy, která dokáže generovat mnohem větší příjmy, než pracovníci ve výrobě a ve službách. První knihou vydanou v České republice, která se zabývá tématem kreativních průmyslů, jejich historickým vývojem a novým směřováním v ekonomice, je publikace Kreativní průmysly – příležitost pro novou ekonomiku (Cikánka 2009).

Tomuto směřování přispěl fakt, že kreativní průmysly vytvářejí pracovní místa a podílejí se na tvorbě HDP země. Podle M. Cikánka (2009) je vůbec důležité, že se kreativita jako taková v historii stala součástí politického mainstreamu na nejvyšší úrovni.

V této souvislosti bylo např. zjišťováno, zda jsou vytvořeny atraktivní podmínky pro potenciální kreativní třídu v regionu Jihočeský kraj a, protože se

kreativní třída shlukuje v místě kreativních center (měst), byly tyto podmínky sledovány v krajském městě České Budějovice:

- společenské a kulturní prostředí, které rozvíjí kreativitu;
- atraktivita prostředí, ve kterém by kreativní třída mohla žít, a infrastruktura;
- síť služeb;
- zázemí pro vědu a výzkum;
- ochota politické reprezentace podporovat tento trend.

Např. na základě šetření (Dvořáková 2011) bylo zjištěno, že město České Budějovice má na cca 100 000 obyvatel (a Jihočeská univerzita se svými osmi fakultami a jedním vědeckým ústavem, které navštěvuje cca 13 000 studentů) dostatečnou síť kulturních organizací, které buď zřizuje samo nebo na jeho území působí a které případně podporuje ze svých grantových schémat:

- 4 kulturní domy;
- 10 kulturních center;
- 7 kulturně vzdělávacích center;
- 27 galerií;
- 5 muzeí;
- 2 archivy;
- 4 knihovny včetně knihoven Jihočeské univerzity;
- 8 divadelních scén;
- 17 divadelních souborů (z toho 1 repertoárové zřizované městem České Budějovice);
- 3 kina;
- 5 hudebních klubů;
- 104 hudebních těles různých žánrů;
- 20 uměleckých spolků;
- 37 uměleckých a tanečních škol a tanečních spolků;
- 23 ostatních zájmových spolků orientovaných na kulturu;
- 20 uměleckých agentur.

2. Veřejný statek nebo služba

3. Vliv uměleckého přínosu, výchova, duševní hygiena

4. Přínos k HDP, Index štěstí, hrubé národní štěstí, behaviorální ekonomie

5. Ekonomika divadel – modely a teorie

6. Úloha dotací

7. Ekonomika divadla (podniku), daně a účetnictví, vč. kalkulace, účetnictví: mentální – behaviorální – asymetrické, dotace, tržby, náklady, celková soběstačnost

8. Regionální aspekty

ZÁVĚR

V rámci zpracování struktury tématu k ekonomickým aspektům provozu a rozvoji divadel jsou prezentovány především výsledky zaměřené na postavení divadla v regionu a vývoj způsobů financování regionálních divadel v ČR, včetně pohledu na zjištěné způsoby financování v zahraničí. Z uvedeného

průzkumu je zřejmý diametrální rozdíl ve financování divadel v ČR a v zemích EU. Ačkoli má každá země svůj sofistikovaný systém dotování státních divadel, je subvence vždy rozdělena v podobném poměru mezi stát a místní samosprávu (příp. zemskou správu a místní správu). V ČR leží veřejná dotace divadel na místních samosprávách, dotace krajské a státní jsou spíše symbolické, což je z hlediska zachování budoucí existence divadel neudržitelné.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. CIKÁNEK, M. (2009): *Kreativní průmysly – příležitost pro novou ekonomiku*. Praha: Institut umění – Divadelní ústav. 79 s. ISBN 978-80-7008-231-7.
2. DVOŘÁKOVÁ, J. (2011): *Kreativní průmysly jako možný nástroj vedoucí ke zlepšení ekonomiky ziskového a neziskového sektoru v regionu*. Sborník příspěvků z vědecké konference INPROFORUM 2011. České Budějovice: EF JU, s. 115–123. ISBN 978–80–7394–315-8.
3. HERMAN, J. (2010): *Koncepční model operního divadla v Praze*, s. 7–8 (pro odbor umění a knihoven Ministerstva kultury České republiky).
4. KAISER, M. M. (2009): *Strategické plánování v umění: Praktický průvodce*. Praha: Institut umění – Divadelní ústav. s. 80–87. ISBN 978-80-7008-236-2.
5. KNESCHKE, J. (2010): *České divadlo v EU nežije* [on-line]. Praha: kulturnipecka.cz [cit. 6. 1. 2010] Dostupný z <http://www.kulturnipecka.cz/tema-mesice/ceske-divadlo-v-eu-nezije>
6. NEKOLNÝ, B. (2006): *Divadelní systémy a kulturní politika*. Praha: Divadelní ústav s. 87–104. ISBN 80-7008-197-X.

ADDRESS & ©

Ing. Jana DVOŘÁKOVÁ
Katedra účetnictví a financí
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
externí doktorské studium
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
jana.dvorakova@jihoceskedivadlo.cz

doc. Ing. Jindřiška KOUŘILOVÁ, CSc.
Katedra účetnictví a financí
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
kourilova@ef.jcu.cz

---

2 POLITOLOGIE · POLITICAL SCIENCE

EURÓPSKA ÚNIA V 21. STOROČÍ: EKONOMICKÁ KRÍZA – VNÚTORNÁ INTEGRITA V OHROZENÍ

The European Union in the 21st Century: Economic Crisis
– Internal Integrity in Danger

Jana DZURŇÁKOVÁ – Ivan PEŠOUT

Bratislava, Slovak Republic

ABSTRAKT: Aktuálne obdobie hlbokoj ekonomickej a finančnej krízy eurozóny prináša so sebou aj komplexnú a širokospektrálnu krízu legitimacy Európskej únie, ktorá do značnej miery ovplyvňuje nie len jej pôsobenie vo vzťahu k svojim vlastným členom, ale najmä jej úlohu relevantného a zodpovedného aktéra na medzinárodnej scéne. V nadchádzajúcom období bude pre Európsku úniu kľúčovou predovšetkým nevyhnutnosť rozhodnutia o svojej ďalšej existencii a fungovaní. V tomto príspevku bude preto našim hlavným cieľom poukázať na súčasnú krízu legitimacy Európskej únie a následne predstaviť aktuálne diskutované spôsoby budúceho smerovania Európskej únie, zahŕňajúce v krátkosti ako výhody, tak aj nevýhody každej z nich a zároveň načrtnúť obraz o zložitosti, rozsahu vplyvu a dopadov jednotlivých variácií.

Kľúčové slová: kríza eurozóny – legitimita Európskej únie – budúce smerovanie

ABSTRACT: The current period of the deep economic and financial crisis of the eurozone entails a comprehensive and wide-ranging crisis of legitimacy of the European Union, which to a large extent affects not only the activities of the European Union towards its own member states, but in particular its role as a responsible and relevant international actor. In the forthcoming period it will be particularly crucial for the European Union to make a decision on its future existence and functioning. In this paper, therefore we will pay our attention to the current crisis of the European Union legitimacy, as well as, to actually discussed ways of the future direction of the European Union outlining briefly advantages and disadvantages of each mode and drawing a picture of the complexity and the extent of impacts of each variation.

Key words: crisis of eurozone – legitimacy of the European Union – future direction

---

ÚVOD

Problematika legitimacy Európskej únie sa v súčasnom období ekonomickej a finančnej krízy eurozóny dostáva do popredia omnoho viac, ako kedykoľvek pred tým. Spochybnované nie sú už len konkrétne opatrenia, či postupy, ale aj celkový význam existencie Európskej únie ako takej. Uvedená skutočnosť ju tak privádza na doposiaľ najdôležitejšiu križovatku svojho vývoja. Pomaly, ale isto sa Európska únia blíži k momentu, kedy bude nevyhnutné rozhodnúť o svojom zániku, resp. prežití, prípadne o podobe a forme budúceho systémového a štrukturálneho fungovania, a tým zároveň aj o legitimitě svojich aktivít a činnosti.

Cieľom tohto príspevku je preto v uvedených kontúrach načrtnúť aktuálny status legitimacy Európskej únie a zároveň predstaviť doposiaľ rozpracované možnosti jej ďalšieho vývoja zahŕňajúce v krátkosti ako výhody, tak aj nevýhody každej z nich. Na základe uve-

dených variácií bude následne do určitej miery možné posúdiť vhodnosť ich implementácie a zároveň dopad na ďalšie prehĺbenie ekonomickej krízy, prípadne zhoršenie už tak upadajúceho mocenského medzinárodného postavenia Európskej únie, a v konečnom dôsledku aj vytvoriť si obraz o zložitosti a rozsahu vplyvu jednotlivých smerovaní.

Legitimita Európskej únie

Otázka legitimacy Európskej únie je záležitosťou, ktorá sprevádza proces európskej integrácie od jeho samotných počiatkov. Napriek dlhodobému skúmaniu jej podstaty a spôsobov, ako ju čo možno najlepšie a najefektívnejšie preklopiť do existencie a pôsobenia Európskej únie, je táto dodnes značne kontroverzným predmetom debát spojených s akýmikoľvek systémovými, či procedurálnymi zmenami jej fungovania. Spochybnená pritom bola už samotná iniciatíva vzniku tohto integračného zoskupenia, ktorá podľa autorov

Banchoffa and Smitha, bola historicky riadená skôr elitnými skupinami ako hlasom ľudí, čím prirodzene došlo k spochybneniu legitimacy integračného procesu ako celku, ktorému takto chýbal akýkoľvek výraz podpory zo strany ľudí (Banchoff – Smith 1999). Z vývojového hľadiska sa ale pod výrazný pokles všeobecnej legitimacy Európskej únie podpísali popri uvedenom aj tzv. demokratický, sociálny, či kultúrny deficit a v neposlednom rade najmä aktuálna finančná a hospodárska kríza.

V prípade demokratického deficitu ide zvlášť o činnosť inštitúcií Európskej únie, komplexnosť, zložitnosť a transparentnosť rozhodovacích procedúr či politických procesov, ktoré sú pre občanov jednotlivých členských štátov nezrozumiteľnými, nepostihnuteľnými a neovplyvniteľnými, čím sa vytráca akýkoľvek ďalší záujem ľudí o ich poznanie (Jones 2009). V rámci sociálneho deficitu sa kľúčovou stala potreba skutočnej nadnárodnej diskusie o dôležitých sociálnych otázkach, medzi ktoré sa radia: sociálne, zdravotné či dôchodkové poistenie, spoločná fiškálna politika apod. V spojitosti s kultúrnou legitimitou Európskej únie sa vzhľadom na fakt, že v prípade občanov členských štátov Európskej únie „*neexistuje ani subjektívna identifikácia (zdieľanie spoločnej identity a lojality), ani objektívna identifikácia (založená na etnicko-kultúrnych kritériách) vo vzťahu k Európskej únii*“ (Meunier 2003: 6), dostáva do popredia záujem vytvoriť pre ľudí priestor všeobecnej identifikácie s Európskou úniou a všetkým, čo k nej patrí.

To, čo však doposiaľ najvýraznejšie a najzávažnejšie oslabilo legitimitu a integritu Európskej únie, je aktuálna finančná a ekonomická kríza ústiaca do hlbkej a dlhodobej hospodárskej recesie eurozóny. Kvôli tejto kríze totiž nedochádza už iba k všeobecnej viacstrannej kritike činnosti Európskej únie, ale aj ku komplexnej a širokospektrálnej kríze, v rámci ktorej Európska únia ako medzinárodný aktér stráca nie len celkovú atraktivitu a dôveryhodnosť, ale zároveň aj podporu všetkých spoločenských skupín, čím dochádza k ohrozeniu samotnej jej existencie.

Z tohto ekonomického hľadiska je možné upriamiť pozornosť na fakt, že už počiatky vzniku Európskej menovej únie boli sprevádzané poukazovaním na skutočnosť, že medzi jej členskými krajinami existuje výrazná nerovnováha, ktorá by mohla ohroziť úspech jej fungovania. Kritika sa pritom odvíjala najmä od teórie tzv. „optimálnej menovej zóny“², objavujúcej sa v diskusiách ekonomických kruhov v 60-tych rokoch 20. storočia, ktorá už v tom čase nevyhnutne podmienila existenciu a správne fungovanie menovej únie existenciou únie politickej a fiškálnej. Počas krátkej

existencie Európskej menovej únie však bola ekonomická situácia relatívne pokojná a stabilná. Výrazný zlom nastal v súvislosti s americkou hypotekárnou krízou, ktorá prepukla v roku 2007, následne v roku 2008 prerástla do celosvetovej finančnej krízy a potom v roku 2009 vyústila do krízy eurozóny, ktorá sa neustále prehľbuje (Overtveldt 2011).

Súčasná ekonomická situácia Európskej menovej únie, ku závažnosti ktorej prispelo aj nerešpektovanie prvotných upozornení ekonómov politickými elitami, je teda aj naďalej, a to napriek snahám Rady EÚ pre ekonomické a finančné záležitosti (ECOFIN), ktoré sú spojené s vytvorením Európskeho nástroja finančnej stability (ESFS) a Európskeho finančného stabilizačného mechanizmu (EFSM), ako aj s vytvorením nového medzinárodného bankového regulačného rámca Európskej centrálnej banky, výrazne napätá. Neustále zhoršovanie economickej situácie Grécka, ktoré si doposiaľ vyžiadalo dva záchranné finančné balíčky, ako aj neistá finančná stabilita Írska, Španielska a Talianska poukazujú na fakt, že ani krátkodobé, ani dlhodobé opatrenia neprinášajú výraznejšie upokojenie a teda nie sú tým najefektívnejším riešením (Blaese 2012).

Kríza takto odhalila nespočetné množstvo problémov ako fiškálnej, tak monetárnej politiky Európskej únie, ktoré sa už nedajú vyriešiť len jednoduchými finančnými či štrukturálnymi korekciami. Ide o moment, kedy sa Európska únia musí rozhodnúť, akým smerom sa bude uberať jej budúcnosť, o čo by sa mala oprieť a kde by mala hľadať zdroj legitimacy jej činnosti tak, aby bola schopná riešiť problémy rýchlo a efektívne, prekonať aj tie najťažšie krízové situácie, a ochrániť tak svojich občanov.

Riadená transformácia

Väčšina výskumníkov, ekonómov a politikov v tomto smere zdieľa jednotný názor na potrebu a neodvratiteľnosť vytvorenia fiškálnej únie, ktorá by centrálnie „*sústredila finančné zdroje, ktoré by mali byť využité ako odpoveď na prípadné šoky v období ekonomického rastu*“ (Spence 2010). Existuje ale v tejto situácii nejaký konkrétny postup vytvorenia fiškálnej únie? Podľa M. Leonarda, riaditeľa prvého celoeurópskeho think-tanku s názvom Európska rada pre zahraničné záležitosti (ECFR), je riešení hneď niekoľko. Každé z nich však v sebe zahŕňa aj veľké množstvo pozitív a negatív. Medzi najzákladnejšie aktuálne riešenia krízy eurozóny, založené na odlišných procedurálnych postupoch a zohľadňujúce snahu nezhoršiť všeobecný mocenský pokles Európskej únie, podľa neho patria nasledovné 4 možnosti (Leonard 2011).

² Teória tzv. optimálnej menovej zóny (angl. optimum currency area) pochádza z dielne ekonómov a teoretikov R. Mundella, R. McKinnona a P. Kenena, podľa ktorých je základom optimálnej menovej zóny pevný menový kurz a konvertibilita meny, pričom od menovej únie sa odlišuje tým, že nepredstavuje integráciu finančných trhov a nezahŕňa v sebe ani liberalizáciu kapitálových transakcií. Bez ohľadu na to však za predpoklad vedúci k jednotnej mene považujú popri voľnom pohybe tovarov aj existenciu centrálnej monetárnej a fiškálnej authority (Maes 2002).

Prvou je **Asymetrická integrácia**, ktorá predstavuje pokračovanie v súčasnom nastavení, v rámci ktorého sú ústrednými prvkami možnosti Európskej únie kontrolovať verejné financie členských štátov finančné nástroje, ako napríklad už spomínaný dočasný Európsky nástroj finančnej stability (ESFS), či Európsky finančný stabilizačný mechanizmus (EFSM), ktoré by mal v budúcnosti nahradiť Európsky stabilizačný mechanizmus (ESM), poskytujúce finančnú asistenciu krajinám Európskej únie s ekonomickými problémami, ako aj Medzinárodný menový fond, určený na riadenie úsporných opatrení (Leonard 2011).

Medzi najvýraznejšie problémy tejto varianty Leonard radí skutočnosť, že vzhľadom na to, že uvedené nástroje fungujú mimo rámca zakladajúcej zmluvy, umožňuje to krajinám obchádzať „doložku neposkytovania pomoci“³ definovanú už v Maastrichtskej zmluve, a zároveň tento spôsob komplikuje prijímanie rozhodnutí tým, že akákoľvek alokácia zdrojov jednotlivých nástrojov musí byť jednomyselné odsúhlasená vládami členských štátov a rozhodnutia musia prejsť ratifikáciou národných parlamentov. To bude mať okrem iného za následok aj rozdelenie Európy na dva bloky, a síce dlžníci vs. veritelia, a samotná Európska únia by mohla prejsť od riadenia založeného na pravidlách k riadeniu založenému na moci (Leonard 2011).

Druhá možnosť, tzv. **Menšia eurozóna** („two-speed Europe“), bola pôvodne ideou lídra nemeckej CDU/CSU Wolfganga Schäublea a jeho kolegu Karla Lamersa, ktorí ešte v roku 1994 propagovali ideu vytvorenia „európskeho jadra“ s vlastnou menou tak, aby nedošlo k vytváraniu ekonomicky slabého a nestabilného spoločenstva (Larres 2009). Dnes sa Európa k tejto štruktúre kvôli nefunkčnosti eurozóny vracia opäť. Slovom bývalého nemeckého vicekancelára a ministra zahraničných vecí J. Fischera „*sa stará deliaca línia medzi Európskym hospodárskym spoločenstvom vedeným Nemeckom a Francúzskom a Európskym združením voľného obchodu na čele s Britániou a Škandináviou znovu objavuje*“ (Fischer 2011). Táto skutočnosť našla svoj praktický odraz napríklad v otázke poskytnutia záchranného balíčka Grécku a ostatným krajinám južnej Európy, za ktoré sa postavili predovšetkým krajiny eurozóny, pričom spomedzi nečlenských krajín eurozóny sa v mene solidarity k pomoci pripojili len Poľsko a Švédsko. Druhým príkladom je potom francúzsky návrh vytvorenia permanentnej „Rady eura“, ktorá by pre nečlenské krajiny eurozóny v rámci možnosti byť súčasťou relevantných rozhodovacích procesov zna-

menala maximálny možný odsun na vedľajšiu koľaj a v konečnom dôsledku by spôsobila odklon od liberálnej ekonomickej politiky (Barisch 2010).

Inou variantou tohto vývojového modelu je priamo vystúpenie, resp. vyčlenenie, niektorých krajín z eurozóny. Cena, ktorú by však bolo za takúto transformáciu potrebné aktuálne zaplatiť, je už ale pomerne vysoká, a to bez ohľadu na to, či by šlo o odchod slabšej alebo silnej krajiny.⁴ Výskumníci Švajčiarskej svetovej finančnej spoločnosti UBS sa zhodujú, že tento scenár by bol z finančného hľadiska asi tým najhorším. Straty produkcie krajín eurozóny by sa totiž pohybovali v rozmedzí približne 20–40 % HDP a boli by sprevádzané všeobecným bankrotom a finančným rozvratom (Deo – Donovan – Hatheway 2011b). Ba čo viac, v prípade, že by Európska únia tento prepád aj prežila, jej medzinárodný vplyv v akejkoľvek podobe by sa ocitol v ruínach rovnako ako zničená ekonomika eurozóny. Je predsa len skutočne ťažko predstaviteľné, že by aktér, neschopný riešiť si vlastné vnútorné problémy, bol na medzinárodnej scéne vnímaný a akceptovaný ako rovnocenný partner, na ktorého je možné sa bezvýhradne spoľahnúť.

Tretou variáciou sa stala **Politická únia opretá o zmenu zakladajúcej zmluvy**. Táto možnosť je ale cestou s najpočetnejším súborom vývojových možností. Ako už bolo uvedené vyššie, súčasná požiadavka vytvorenia fiškálnej únie doplnenej ekonomickou a politickou úniou má veľmi veľa otáznikov a neexistuje ani žiaden riadne a detailne rozpracovaný plán realizácie tejto cesty, ktorý by odpovedal na nespočetné množstvo otázok, akými sú napríklad: Ako ďaleko je v takejto integrácii potrebné zísť? Je postačujúce vytvoriť len fiškálnu úniu, alebo je nevyhnutné, aby bola podporená aj politickou úniou? Ako nastaviť práva, povinnosti a kompetencie jednotlivých inštitúcií? Čo všetko má nová zmluva zahŕňať a čo nie? Má v nej byť zakotvená aj možnosť vylúčenia štátu z eurozóny? V tomto prípade je teda prakticky nemožné predpokladať výsledok a všetky sprievodné dopady na zodpovednej úrovni. V rámci tejto možnosti je ale zo skúsenosti s Lisabonskou zmluvou možné očakávať viacero schvaľovacích a ratifikačných obštrukcií jednotlivých členských krajín, čo v konečnom dôsledku môže mať práve opačný, a teda dezintegračný výsledok.

Poslednou možnosťou je tzv. **Federácia bez federalistov**, ktorej základom by sa mala stať všeobecne záväzná právna medzivládna dohoda podpísaná členskými štátmi mimo rámca zakladajúcich zmlúv Európskej únie, čím by sa vytvorila fiškálna federácia

³ Doložka neposkytovania pomoci bola pôvodne stanovená ešte v Zmluve o Európskej únii (tzv. Maastrichtská zmluva) z roku 1993. Podľa tejto klauzuly nie je ani v prípade núdze poskytovanie medzištátnej pôžičky možné. Ekonomické problémy sa teda vzhľadom k uvedenej doložke majú v rámci Európskej únie riešiť prostredníctvom monetárnej politiky Európskej centrálnej banky (Baldwin – Wyplosz 2006).

⁴ S. Deo – P. Donovan – L. Hatheway vo svojej práci zdôrazňujú, že počiatočné ekonomické náklady vystupujúcej krajiny by sa pohybovali v rozmedzí od 9,500 EUR do 11,500 EUR na osobu a následne každým rokom by šlo približne o sumu 3,000 až 4,000 EUR na osobu (Deo – Donovan – Hatheway 2011a: 11).

mimo pôsobnosť inštitúcií Únie. Išlo by v podstate o uplatnenie federatívneho prístupu v parciálnej oblasti. Väčšina teoretikov sa však obáva, že rovnako ako v prípade „menšej eurozóny“ by táto variácia mohla viesť k rozdeleniu Európskej únie na 2 časti (euro-krajiny s rýchlo postupujúcou integráciou a ostatné pomaly sa integrujúce krajiny), alebo by dokonca mohla viesť priamo k samotnému postupnému odsúvaniu Európskej únie na okraj pozornosti.

Ekonomická vs. politická kríza

V tomto bode si je však potrebné uvedomiť, že finančná a ekonomická kríza posledných rokov vytvorila, ako bolo už vyššie spomenuté, určitú patovú situáciu, v ktorej proti sebe stojí ekonomická nevyhnutnosť a zároveň politická nemožnosť realizácie opatrení potrebných na jej zabezpečenie, ktorá je výsledkom neschopnosti Európskej únie flexibilne reagovať a zaujať patričné stanovisko, potrebné pre riešenie problému a opreté o konsenzuálny princíp. Občania už len s obavami z nejasného výsledku sledujú prijímanie veľkého množstva rôznych opatrení, pričom veľmi rýchlo strácajú vieru v akékoľvek ďalšie kroky podniknuté Európskou úniou, čím sa do určitej miery vytráca aj aspekt demokratickosti, čo sa v doplnení krízy ekonomickej dnes označuje aj ako tzv. „kríza politická“.

Vynikajúcim príkladom uvedenej dvojpolovej patovej situácie môže byť aktuálna požiadavka vytvorenia fiškálnej únie doplnenej ekonomicou a politickou úniou, v rámci ktorých sú za najproblematickejšie aspekty spoločnej dohody považované nasledovné (Leonard 2011: 1):

1. vytvorenie akéhosi ministerstva financií Európskej únie, ktorého úlohou by malo byť vynucovanie dodržiavania daňových zákonov;
2. možnosť zvyšovať si takto vlastné zdroje;
3. existencia bankovej kontroly, regulácie a poistenia;
4. spoločné zastúpenie v medzinárodných inštitúciách;
5. mechanizmus zabezpečenia demokratickej legitimacy uvedených procesov.

V tomto kontexte sa však vynárajú aj ďalšie otázky: ako, kedy a kde vziať peniaze na realizáciu uvedených opatrení? Budú mať tieto z dlhodobejšieho hľadiska požadovaný efekt? Dokážu vyriešiť momentálnu vážnu krízu eurozóny a ochrániť občanov pred zhoršením životných podmienok bez ďalšieho zhoršenia už tak upadajúcej všeobecnej moci Európskej únie? Sú vôbec aplikovateľné na aktuálnu štruktúru a systémové fungovanie Európskej únie? Toto sú najčastejšie kladené otázky týkajúce sa ďalšieho vývoja Európskej únie, ktoré veľmi presne vyjadrujú zložitú dosiahnutia politického konsenzu zameraného na realizáciu a plnenie ekonomických plánov.

ZÁVER

Odvíjajúc sa od uvedeného je možné konštatovať, že budúci mechanizmus fungovania Európskej únie je

do značnej miery neurčitý. Skutočnosť, že úroveň stability eura je nízka a veľmi krehká, výrazne podkopáva komplexnú legitimitu Európskej únie a vytvára priestor pre úvahy o rozpade, resp. rozdelení, Európskej únie. V tomto bode je však potrebné si uvedomiť, že v súčasnosti, aj napriek tomu, že by sa členské štáty mohli rozhodnúť pre vystúpenie z Európskej menovej únie, neexistuje k tomu v rámci súčasnej relevantnej legislatívy Európskej únie právny základ (Deo – Donovan – Hatheway 2011a). Pre ďalšiu existenciu eurozóny a zachovanie samotnej Európskej únie a jej integrity je teda nevyhnutným predpokladom integrácia zahŕňajúca fiškálnu úniu podporenú úniou politickou. Praktickú realizáciu a samotný výber najschodnejšej cesty stabilizácie aktuálnej situácie a určenie ďalšieho vývoja modus operandi Európskej únie však aktuálne vo svojich rukách majú lídri jednotlivých členských krajín.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BALDWIN, R. – WYPLOSZ, C. (2006): *Ekonomie evropské integrace*. Praha: Grada Publishing.
2. BANCHOFF, T. – SMITH, M. P. (1999): *Legitimacy and the European Union: The Contested Polity*. New York: Routledge.
3. BARISCH, K. (2010): A New Reality for the European Union. In: Stewart, M. P. – Sarotte, M. e. – Barisch, k. – Kupchan, ch. a. – Cameron, f. – McNamara, k. r. (eds.): *Crisis in the Eurozone: Transatlantic Perspectives*. New York: The Council on Foreign Relations, pp. 8–12.
4. BLAESE, J.-D. (2012): *Power Shift, the Financial Crisis and the European Union: How did the crisis affect the Union's power in international institutions?* München: GRIN Verlag.
5. DEO, S. – DONOVAN, P. – HATHEWAY, L. (2011a): „Euro break-up – the consequences“ (UBS Investment Research [online]. London: Global Economics Research [cit. 2012-1-8]. Dostupný z <http://bruxelles.blogs.liberation.fr/UBS%20fin%20de%20l'euro.pdf>.
6. DEO, S. – DONOVAN, P. – HATHEWAY, L. (2011b): *Eurozone: Where next?* (UBS Investment Research) [online]. London: Global Economics Research [cit. 2012-1-8]. Dostupný z <http://bruxelles.blogs.liberation.fr/UBS%20fin%20de%20l'euro.pdf>.
7. FISCHER, J. (2011): *Europe's Sovereignty Crisis* [online]. Berlin: Project Syndicate [cit. 2012-1-14]. Dostupný z <http://www.project-syndicate.org/commentary/fischer64/English>.
8. JONES, E. (2009): Output Legitimacy and the Global Financial Crisis: Perceptions [online]. *Journal on Common Market Studies*, 47, No. 5, pp. 1085–1105 [cit. 2012-1-11]. Dostupný z http://www.jhubc.it/facultypages/ejones/JCMS_47_5.pdf.

9. LARRES, K. (2009): *A companion to Europe since 1945*. London: Blackwell Publishing Ltd.
10. LEONARD, M. (2011): *Four Scenarios for the Reinvention of Europe*. London: European Council on Foreign Relations (ECFR).
11. MAES, I. (2002): *Economic Thought and the Making of European Monetary Union*. Cheltenham (UK): Edward Elgar Publishing. ISBN 978-1-8406-4800-3.
12. MEUNIER, S. (2003): Trade Policy and Political Legitimacy in the European Union [online]. *Comparative European Politics*, 1, No. 1, pp. 67–90 [cit. 2012-1-11]. Dostupný z http://www.iee.umontreal.ca/publicationsfr_fichiers/DIVERS/Texte-Meunier.pdf.
13. Overtveldt, J. V. (2011): *The End of the Euro: The Uneasy Future of the European Union*. Chicago: Agate Publishing. ISBN 978-1-932841-61-9.
14. SPENCE, M. (2010): *The End of Fiscal Sovereignty in Europe* [online]. Milano: Project Syndicate [cit. 2012-1-13]. Dostupný z <http://www.project-syndicate.org/commentary/spence12/English>.

ADDRESS & ©

Mgr. Jana DZURŇÁKOVÁ
Odbor zahraničnej pomoci
Ministerstvo vnútra SR
Pribinova 2, 812 72 Bratislava
Slovak Republic
jana.dzurnakova9@gmail.com

PhDr. Ivan PEŠOUT, PhD.
Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica
Slovak Republic
ivan.pesout@umb.sk

PERSPEKTIVY DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE MUSLIMŮ V EVROPĚ

Perspectives of Muslims' Demographic Development in Europe

Štěpán STRNAD

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Se vzrůstajícím počtem příslušníků muslimských komunit v evropských zemích sílí také jejich požadavky na zohlednění vlastních kulturních a společenských hodnot v právních systémech evropských států. Trvalou součástí veřejného diskurzu především v západní Evropě se stala otázka míry a obecně práva muslimů přetvářet kulturně-spoločenské vzorce v hostitelských zemích. Cílem článku je zhodnotit, zda je oprávněné obávat se tzv. islamizace Evropy, která má být výraznou hrozbou evropské kulturní tradici.

Klíčová slova: Islám – imigrace – Evropa – demografie

ABSTRACT: Demands of taking into consideration their own cultural and social values in the legal systems of European states are strengthening with the increasing number of Muslim communities in the European countries. The question of the measure and the right of Muslims to recreate cultural and social patterns in the host countries has become a permanent part of public discourse primarily in Western Europe. The aim of the article is to evaluate the relevance to be afraid of so called islamisation which is about to be the major threat for the European cultural tradition.

Key words: Islam – immigration – Europe – demography

ÚVOD

Evropský étos vychází z tradice antické filosofie, římského práva a křesťansko-judaistického učení. Klade důraz na hodnoty demokracie, které jsou v současnosti považovány za přirozené a samozřejmé. V posledních několika dekadách však do Evropy nekontrolovatelně migrovalo a stále migruje mnoho příslušníků islámského vyznání, kterým jsou tyto hodnoty cizí. Část migrantů se vyznačuje úsilím prosadit islámské právo i ve svých hostitelských zemích či dokonce v té extrémističtější variantě jako jediné celosvětové náboženství. V hostitelských zemích západní Evropy vznikají různá muslimská hnutí a skupiny, jejichž zájmy mohou být naprosto neslučitelné s evropskými kulturními principy. Chtějí zavést takový systém, jaký funguje v jejich rodných zemích. Tento systém je moderně smýšlejícím evropským občanům zcela cizí. Radikální islám tak může pro Evropu představovat neopominutelnou sociální bezpečnostní hrozbu.

Zahraniční dělníci sice sehráli významnou roli v evropském ekonomickém zázraku padesátých let 20. stol. Byli to především dělníci z Evropy (Italové, Španělé, Portugalci a Jugoslávci) a nakonec se tito dělníci vraceli do zemí, z nichž pocházeli. Tyto dělníky pak vystřídaly miliony nových přistěhovalců z Asie,

Blízkého východu a Afriky. Mnozí z nich přicházeli jako uchazeči o politický azyl, avšak ve skutečnosti se vydali hledat lepší život pro sebe a své děti. Na rozdíl od poválečné vlny zahraničních dělníků neměli vůbec v plánu vracet se do své rodné země. Mnozí z nich ani nestáli o začlenění do evropských společností, jak tomu bylo u první přistěhovalecké vlny. To vytvářelo sílící politické, sociální a kulturní problémy, které se však až do přelomu tisíciletí převážně pokládaly za zvládnutelné. A tak se téměř přes noc to, co bylo pokládáno za menší problém na místní úrovni, stává hlavním politickým problémem, jelikož roste odpor domácích obyvatel, kteří se odmítají stát cizinci ve vlastní zemi.

V současnosti žijí mnozí přistěhovalci (nejen muslimští) v komunitách vydělených ze společnosti hostitelské země. Nemají žádné německé, britské či francouzské přátele, nestýkají se s nimi, často ani nemluví jejich jazykem. Jejich kazatelé jim hlásají, že jejich hodnoty a tradice jsou nadřazené hodnotám a tradicím bezvěrců, a jakýkoli styk s nimi, a to dokonce i se sousedy, je nežádoucí. Přistěhovalecká mládež si stěžuje, že je obětí a že je vyřazena, ale toto společenské a kulturní uzavírání se do ghetta je často dobrovolné. Západoevropské vlády a společnosti jsou často kritizovány za to, že nedělají pro integraci nových občanů dost. Ale i kdyby dělaly mnohem více, není jisté, že

by integrace byla úspěšná. Někteří vysocí evropští političtí představitelé již otevřeně přiznali, že model multikulturalismu selhal.⁵

Střet civilizací

Protože bude Evropa i v příštích několika desítkách let dále šedivět, bude potřebovat mladší pracovníky, aby zajistili přežití v rozumném pohodlí starší generaci, která již nebude schopná pracovního procesu. Evropa tedy bude přistěhovalce ze zahraničí potřebovat, ale, zda budou k mání přistěhovalci s potřebnou kvalifikací, to je již jiná otázka (Laqueur 2006: 25). Problémy mohou nastat i s prosazováním hodnot, které muslimům nejsou příliš blízké a na jejichž základě Evropa funguje. Jedná se o hodnoty individualismu, liberalismu, ústavnosti, lidských práv, demokracie nebo oddělení církve a státu. Tyto hodnoty nacházejí u jiných muslimů jen malý ohlas. Pokusy Západu propagovat tyto ideje provokují u lidí s jiným kulturním zázemím obranný postoj a obrat k jejich vlastní tradici. Z toho podle amerického politologa S. Huntingtona (2001) plyne, že osou budoucí světové politiky bude konflikt mezi Západem a ostatním světem, zvláště tím islámským. Konflikty mezi státy náležejícími k různým civilizacím však budou častější, dlouhodobější a násilnější než střety uvnitř jednotlivých civilizací.

Nezápadní civilizace budou usilovat o dosažení bohatství, technologií a zbraní Západu a zároveň o zachování vlastních hodnot a institucí. Budou se chtít modernizovat bez toho, aniž by se přizpůsobily. Západ tak bude konfrontován s civilizacemi, jejichž moc poroste, ale jejichž hodnoty mu budou protikladné. Proto si musí uchovat hospodářskou a vojenskou moc potřebnou k ochraně svých hodnot. Zároveň však musí projevovat pochopení pro náboženské a filosofické základy jiných civilizací a hledat a rozvíjet společné prvky. Ani v budoucnu nebude existovat jedna civilizace, a proto se musíme učit žít pospolu (Barša 2001: 59–60).

Muammar al Kaddáfí, bývalý libyjský vůdce, prohlásil: „*Jsou zde znamení, že Alláh daruje vítězství Islámu v Evropě bez mečů, bez zbraní, bez dobývání. Nepotřebujeme terorismus, nepotřebujeme sebevražedné atentátníky. 52 milionů muslimů v Evropě změní Evropu v muslimský kontinent v příštích desetiletích*“ (CZLibertyBell 2009). Muslimští imigranti tvoří 90% většinu. Německá vláda dokonce uvedla, že úpadek německé populace nemůže být zastaven. Předpovídá, že se Německo stane muslimským státem v roce 2050 (CZLibertyBell 2009).

Není ale zcela jisté, zda bude Evropa koncem tohoto století muslimská. Mohlo by to spíše platit o některých

městech a dokonce zemích a je nesporné, že muslimský element bude hrát v evropské politice a společnosti mnohem větší roli než v současnosti. Z celé řady důvodů je však velmi pochybné, zda to bude platit pro kontinent jako celek. Především proto, že všichni přistěhovalci nejsou muslimové, neboť přicházejí z Indie a jihovýchodní Asie, z tropické Afriky či z Karibiku a jiných částí světa. A, i když je pravda, že muslimští přistěhovalci byli vůči začlenění velmi rezistentní, není jisté, že to bude se stejnou intenzitou pokračovat po několik generací. Není totiž zřejmé, jaký význam bude mít „islámství“ pro jednotlivce nebo společenství. Evropa na konci století se bude nesporně velmi lišit od Evropy dnešní. Ale nebude nutně muslimská, natož islamistická (Laqueur 2006: 26).

Demografická perspektiva

Demografická exploze muslimského obyvatelstva tak v dohledné době nehrozí. Průměr muslimské populace v EU je více než 5 %. W. Laqueur, spisovatel a historik, očekává, že v roce 2025 bude mít Evropa zhruba 40 milionů muslimů, tedy 8 % své populace. V roce 2050 by toto procento mohlo vzrůst na 15 %, ale stále v žádném případě nebudou muslimové většinou (Sedláček 2010). Již nyní je však zřejmé, že tato čísla budou vyšší, než se W. Laqueur domnívá. Dochází ovšem k velmi zajímavému trendu. Porodnost klesá nejen u muslimů žijících v nemuslimských státech, ale i u muslimů žijících ve státech, kde tvoří většinu obyvatelstva. Stále více muslimských zemí má klesající demografickou křivku. Pokud současné trendy budou pokračovat, je jen otázkou času, kdy státy, jako Alžírsko, Tunisko či Maroko, budou mít obdobně nízkou porodnost, jako Itálie nebo Španělsko.

Odhaduje se, že v roce 2030 bude v Evropě více než 58 milionů muslimů. Nyní jich je více než 44 milionů (Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life, 2011). Největší muslimskou menšinu v Evropě v poměru k počtu obyvatel má Belgie. Muslimové zde tvoří téměř 6 % populace a do roku 2030 se odhaduje vzrůst jejich podílu až na 10,2 % (Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life, 2011). V roce 2010 migrovalo do Francie, Itálie a Velké Británie více než 60 tisíc muslimů do každé této země. Nejvíce muslimských migrantů přijalo v roce 2011 Španělsko, a to více než 70 tisíc. V dalších letech se očekává, že migrace poklesne (Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life, 2011). Nepatrně poklesne také porodnost: u muslimských žen v průměru o dvě desetiny dítěte, u nemuslimských žen o jednu desetinu (Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life, 2011). Mezi evropské země s největším vzrůstem

⁵ Protipřistěhovalcké výroky byly vždy doménou spíše krajní pravice, nicméně například již i německá kancléřka A. Merkelová v roce 2010 prohlásila, že „*multikulturalismus selhal, ale naprosto selhal*“ (Dimitrov – Ehl 2010). Předseda sesterské strany (bavorské CSU) a bavorský premiér H. Seehofer se vyjádřil důrazněji: „*Německo není žádnou přistěhovalckou zemí*“ (ibid). Vedle německé kancléřky se o rok později zařadil také britský premiér D. Cameron, který prohlásil multikulturalismus rovněž za selhaný projekt a zdůraznil potřebu budování silné národní identity: „*Popravdě řečeno, pasivní tolerance, která v poslední době převládá, musí být vystřídána aktivním liberalismem*“ (sko 2011)

muslimských komunit se v příštích letech zařadí Makedonie, kde se v roce 2030 očekává zvýšení z 34,9 % na 40,3 % muslimské populace, dále např. Švédsko, Belgie, Rakousko a Velká Británie (Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life, 2011).

Takové demografické změny nejsou v žádném případě ojedinělé. V USA nemá například New York „bílou“ většinu a během několika let na tom nebudou jinak ani Washington, Los Angeles a San Francisco. Mezi Evropou a USA je však výrazný rozdíl, protože Spojené státy americké jsou historicky vystavěny na imigrantských vlnách a kultuře „tavicího kotle“.

Dalším faktem je, že evropští muslimové nejsou všeobecně nepřátelští vůči svým evropským spoluobčanům. V roce 2006 Pew Global Attitudes Project zjistil, že mezi evropskými muslimy (oproti muslimům žijícím v muslimských státech) převažuje pozitivní stanovisko vůči křesťanům – ve Francii pozitivní názor sdílí 91 % muslimského obyvatelstva, ve Španělsku 82 %, v Británii 71 % a v Německu 69 %. Není to tedy tak, že by všichni evropští muslimové křesťany nesnášeli a chtěli se jich zbavit. Není to ani tak, že by chtěli po celé Evropě nastolit islámskou nadvládu. Tato představa je absurdní. Tato fakta tedy nenavědčují tomu, že by hrozilo „dobytí“ Evropy islámem (Sedláček 2010).

Imigrace v masovém rozsahu nastala po druhé světové válce, příští vlna přistěhovalců souvisela hlavně s rozpadem koloniálních impérií. Všeobecně se však předpokládalo, že je to dočasný jev a že se tyto „hostující dělníci“ budou vracet do svých domovských zemí, jakmile vydělají peníze, jež jim umožní rozvinout ekonomickou aktivitu v rodných městech či vesnicích. Ve skutečnosti se však vrátila pouze asi polovina ze dvou až tří milionů hostujících dělníků. V mnoha případech si přivedli příbuzné a nevěsty a vládám se nechtělo prosadit proti nim zákon. Tak vznikaly hlavní cizinecké komunity. V současné době v období dlouhodobé evropské ekonomické nestability existuje riziko možné radikalizace muslimských komunit.

Největší nárůst žadatelů o azyl ze strany muslimů byl v západní Evropě zaznamenán na počátku 80. a 90. let. Mezi žadateli o politický azyl byli islamisté, nebo dokonce teroristé, kterým v jejich zemi skutečně hrozilo zatčení (Laqueur 2006: 30). Prokázalo se, že někteří nelegální přistěhovalci a uchazeči o azyl byli zločinci, kteří v nové vlasti začali zakládat zločinecké gangy. Zdaleka největším cílem většiny uchazečů o azyl v letech 1990 až 2000 bylo Německo. Počet skutečných i předstíraných uchazečů o azyl začal klesat po roce 2002, protože byla zavedena přísnější imigrační opatření (Laqueur 2006: 31).

ZÁVĚR

Je evidentní, že v Evropě nastanou demografické změny a otázkou je, jak tyto změny ovlivní její budoucnost. Muslimské komunity v Berlíně, Miláně, Madridu, Stockholmu, Londýně i Kodani se budou

rozšiřovat, ale do poloviny století patrně na většině míst muslimská většina nebude. Fanatismus některých muslimských komunit v Evropě by se neměl příliš přeceňovat. Tyto komunity sice občas projevují soucit s islámskými bojovníky, ale většina jejich členů vůbec nestojí o mučednickou smrt, nýbrž o klidný, rozumný a pohodlný život. U sociálně znevýhodněných muslimských občanů evropských zemí by měla být snaha přimět je, aby o sobě přemýšleli a aby se zmenšila jejich závislost na vedení fundamentalistických imámů, kteří chtějí udržovat své „stádo“ ve fyzickém i duchovním ghettu. Děti jsou vychovávány tradičním islámským způsobem a z jazyka své hostitelské země často neznají více, než co je nutné pro základní potřebu dorozumění. Evropští pedagogové soudí, že starší část této generace (a zejména muži) je převážně ztracena a důraz by se měl klást na vzdělání těch mladších.

V Evropě však muslimská ghetta zatím převažují. Dalším problémem je také nezaměstnanost mladé generace a její závislost na sociálním státě. U zájemců o občanství je důležité, aby kromě jazykových znalostí byla podmínkou rovněž znalost zákonů a kultury dané země a také způsobu jejího života. Stanou-li se „původní obyvatelé“ menšinou, nemohou čekat, že se většina přizpůsobí jejich způsobu života, jejich jazyku a zákonům. Pak bude na nich, aby se začlenili do změněné společnosti. Do tohoto stadia sice situace ještě nedospěla, ale přesto není příliš brzy na přemýšlení o podobě takové nové společnosti a o tom, jaké asi bude mít důsledky.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BARŠA, P. (2001): *Západ a islamismus: střet civilizací, nebo dialog kultur?* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
2. CZLibertyBell, *Islamic Colonization World CZ titulky* [online]. Youtube, 2009. Dostupné z WWW: <http://www.youtube.com/watch?v=74iYg1SQREo>
3. DIMITROV, M. – EHL, M. (2010): *Multikulturalismus naprosto selhal, prohlásila Merkelová* [online]. ihned.cz, 18. 10. 2010. Dostupné z WWW: <http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-47229300-merkelova-integrace-cizincu-selhal>
4. HUNTINGTON, S. (2001): *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers.
5. LAQUEUR, W. (2006): *Poslední dny Evropy... Humanistická Evropa nebo islamistická Eurábie?* Praha: Lidové noviny.
6. Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life. *The Future of the Global Muslim population* [online]. 2011. Dostupné z <http://pewforum.org/Muslim/Resources-on-the-Future-of-the-Global-Muslim-Population.aspx>

7. SEDLÁČEK, L. (2010): *Jak Islám Nedobývá Evropu* [online]. Hospodářské noviny. Dostupné z <http://sedlacek.blog.ihned.cz/c1-48348620-jak-islamnedobyva-evropu>
8. sko (2011): *Multikulturalismus selhal, prohlásil po Merkelové i britský premiér Cameron* [online]. ihned.cz, 5. 2. 2011. Dostupné z WWW: <http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-49799250-multikulturalismus-selhal-prohlasil-po-merkelove-i-britsky-premier-merkel>

ADDRESS & ©

Mgr. Štěpán STRNAD
Katedra společenských věd
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
strnad@vsers.cz

---

3 VYBRANÉ PŘÍSPĚVKY Z DALŠÍCH HUMANITNÍCH OBORŮ · SELECTED ENTRIES FROM OTHER FIELDS IN THE HUMANITIES

ZMĚNA HODNOTY MÍSTA – ZÁJEM VEŘEJNOSTI O REGENERACI VYBRANÝCH BROWNFIELDS

Change in Value of Location – Public Interest in Regeneration
of Selected Brownfields

*Zuzana DVOŘÁKOVÁ LIŠKOVÁ – Adéla MEZEROVÁ
– Eva CUDLÍNOVÁ – Miloslav LAPKA*

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: Všechny typy brownfields, které vznikají, mají své specifické důvody, přičemž jednou z hlavních příčin je restrukturalizace ekonomiky státu i jednotlivých regionů. Tato restrukturalizace je následkem radikálních změn sociálně-ekonomické struktury, které jsou charakterizovány přesunem pracovních sil z primární až do terciární sféry hospodářství. Cílem příspěvku je na příkladu třech vybraných brownfields představit metodiku na posouzení potenciálu změny hodnoty místa (brownfields) z pohledu veřejného zájmu. Ze zjištěných výsledků vyplývá, že minimální hodnotu z hlediska veřejného zájmu má průmyslový areál Prachatice, naopak u bývalé sklárny Lenora a bývalého průmyslového areálu Jitona Vimperk je hodnota brownfields z pohledu veřejného zájmu specifická.

Klíčová slova: brownfields – Jihočeský kraj – regenerace

ABSTRACT: All types of brownfields are created for specific reasons and one of the main causes is the state economy restructuring as well as restructuring of the economy of particular regions. This restructuring is the result of radical changes in social and economic structures which are characterized by the move of the workforce from primary to tertiary economic sphere. The objective of this contribution is to present the methodology for evaluation of the potential of change in the value of location (brownfields) from the point of view of public interest in three selected brownfields. From the results found, we can see that the minimum value from the point of view of public interest is in the industrial area in Prachatice, on the other hand the value of brownfields of the former glass works in Lenora and former industrial area of the company Jitona Vimperk is very specific from the point of view of public interest.

Key words: brownfields – Region of South Bohemia – regeneration

---

ÚVOD

První informace o řešení problematiky brownfields a jejich regenerace jsou z konce 60. let 20. století (Thorton 2006). Tehdy se jimi zabývaly především rozvinuté státy. V České republice to bylo až o několik let později. Přesněji je za zlomový okamžik řešení problematiky brownfields v České republice považován rok 1997.

Nemovitosti typu brownfields představují někdy zásadní problém a překážku pro další rozvoj obcí a měst směrem k udržitelnosti. Vyznačují se nejasnými a složitými majetkoprávními vztahy (Ackerman – Soler 2000), zdevastovanými výrobními či jinými budo-

vami (Alker 2000) a nezřídka i přítomností ekologické zátěže. Regenerace těchto lokalit je finančně velice nákladná, proto potenciální investoři upřednostňují pro své projekty výstavbu na greenfields.

R. Laforteza (2007) uvádí, že brownfields jsou velmi podhodnocené a nepochopené oblasti, jejichž obnova může být značně komplikovaná, například přítomností nebo potenciální přítomností nebezpečných látek, znečišťujících látek nebo kontaminací. Brownfields tak představují zásadní problém a překážku pro udržitelný rozvoj obcí, měst i regionů (Regenerace brownfields 2007).

S problematikou brownfields se potýká i Jihočeský kraj, který se snaží najít řešení, jak co nejméně

zatěžovat tzv. greenfields a efektivně využívat lokality brownfields.

K výrazným ekonomickým změnám, rušení neprosperujících podniků, vojenských újezdů a k restrukturalizaci u nás dochází po roce 1989, po změně politického systému, v předchozí době zde proto problém s brownfields prakticky neexistoval (Kuráž 2006). R. Kuda (2007) a V. Opatová (2008) přisuzují vznik brownfields především sociálním a ekonomickým změnám současné společnosti. Příčinou jsou restrukturalizační tlaky ve společnosti, jejichž řešení trh nezvládne. Jedním z důvodů, proč se v dnešní době setkáváme s brownfields, je dezindustrializace hospodářství. Zejména po odklonu těžkého průmyslu začaly být opuštěné průmyslové areály problémem pro restrukturalizaci průmyslové výroby.

Rok 1989 byl zlomový především pro české zemědělství. Transformace české ekonomiky na tržní ekonomiku přinesla do zemědělského sektoru mnoho změn. Jednou z těchto změn byl pokles objemu zemědělské produkce, jenž způsobil, že mnoho objektů užívaných v zemědělství ztratilo svou funkci a nadále nebyly využívány. Zde je počátek problematiky zemědělských / venkovských brownfields (Svobodová – Věžník 2009). Výrazně vzrostl počet průmyslových brownfields a zvýšil se i počet nevyužívaných dopravních objektů, především drážních ploch. Tyto objekty jsou v dnešní době majetkem Českých drah, a.s. nebo jsou dány do Správy železniční dopravní cesty (Jackson 2004).

Po roce 2000 dochází k nárůstu opuštěných a nevyužívaných vojenských areálů (Dolejší – Janouš 2002). J. B. Jackson et al. (2004) doplnili další typ brownfields, který představují nepotřebné instituční budovy a areály, jako jsou nemocnice, věznice, školy apod. Specifickými venkovskými brownfields jsou dle M. Bremové (2008) gigantické betonové krychle – kulturní domy postavené v éře socialismu, kde dnes funguje maximálně pohostinské zařízení a jinak pro ně obce nemají využití. Velkou část brownfields tvoří domy se silně zastaralým bytovým fondem, jejichž majitelé nedisponují dostatečným množstvím finančních prostředků na jejich celkovou rekonstrukci a vybydlení panelových sídlišť (Břichnáč – Kynčlová 2006).

CÍL A METODIKA

Odborné cíle příspěvku jsou zaměřeny na představení metodiky na hodnocení potenciálu změny hodnoty místa (brownfields) z pohledu veřejného zájmu. Přičemž změna hodnoty místa (brownfields) z pohledu veřejného zájmu je vnímaná jako a) ekologická hodnota založená na významu místa pro přírodní režimy; b) hodnota z hlediska územního plánování; c) hodnota z hlediska regionálního plánování a dalšího rozvoje území.

K hodnocení bylo navrženo celkem 7 parametrů. Jejich bližší interpretace je uvedena v tab. č. 1. Bodové

hodnocení jednotlivých parametrů brownfields vychází ze studie německého Ministerstva životního prostředí, která přinesla dosud nejkomplexnější posouzení nákladů a přínosů souvisejících s regenerací brownfields. Jednotlivé parametry jsou bodově hodnoceny dle zmiňované německé studie (tab. č. 1) a po úpravě dle místních specifik aplikovány na Jihočeský kraj. Hodnocení bylo provedeno na základě podkladů získaných z terénního šetření, z Vyhledávací studie pro lokalizaci brownfields na území Jihočeského kraje (2007) a Agentury pro podporu podnikání a investic CzechInvest.

Představená metodika byla aplikována na 3 lokality, doporučené agenturou CzechInvest (bývalá sklárna Lenora, bývalý průmyslový areál Jitona Vimperk, průmyslový areál Prachatice).

Výsledky hodnocení potenciálu změny hodnoty místa (brownfields) z pohledu veřejného zájmu jsou využitelné pro regionální a územní plánování a jsou již využívány agenturou pro podporu podnikání a investic CzechInvest.

Tab. č. 1: Změny hodnoty místa z pohledu veřejného zájmu (veřejný zájem na regeneraci).

Parametr, interpretace s bodovou hodnotou	
Kontaminace lokality	
+1 bod	lokality není kontaminována
0 bodů	možná kontaminace podzemní vody – lze předpokládat
- 1 bod	objekt je kontaminovaný
Kvalita ovzduší	
+1 bod	mírné znečištění
0 bodů	překročení přípustných limitů znečišťujících látek v ovzduší
- 1 bod	velmi časté překračování přípustných limitů znečišťujících látek v ovzduší
Mikroklima	
+1 bod	bez výrazných změn mikroklimatu dané lokality – otevřený prostor, minimum zpevněné plochy, dostatek zeleně
0 bodů	bez výrazných změn, méně zastavěné plochy – extravilán
- 1 bod	mohou nastat změny mikroklimatu – zastavěná plocha, minimum zeleně – intravilán
Rozvoj města a vliv na okolí	
+2 body	lokality se nachází v obci s rozšířenou působností (ORP) – možnost další expanze
+1 bod	obec (mimo ORP) – možnost další expanze
0 bodů	expanze není možná
Dodatečné efekty	
+2 body	další pozitivní efekty (např. zvýší se cena okolních nemovitostí a pozemků, změna neatraktivních lokalit, bez zásadního vlivu na hustotu dopravy)

+1 bod	převažuje pozitivní efekt nad negativními (zvýšená cena hodnoty pozemků, mírná změna hustoty dopravy)
0 bodů	bez významu
- 1 bod	negativní efekty převažují nad pozitivními – např. znatelný nárůst hustoty dopravy
- 2 body	další negativní efekty – dopravní zátěž lokality, snížení hodnoty pozemků
Cestovní ruch	
+1 bod	pozitivní vliv
0 bodů	bez výrazných změn
- 1 bod	negativní vliv
Prostorová funkčnost	
+2 body	přímá vazba na ostatní plochy, např. na plochy určené pro odpočinek, bydlení, podnikání, dopravu, zásobování...
+1 bod	ostatní plochy se nacházejí v blízkém okolí – dobrá dostupnost
0 bodů	není přímá vazba – v blízkosti lokality se ostatní plochy nevyskytují nebo nejsou určené

Zdroj: Vlastní zpracování.

Dle bodového hodnocení jsme pak jednotlivé brownfields separovali na brownfields s potenciálem vysokým, specifickým a minimálním (tab. č. 2).

Tab. č. 2: Hodnota brownfields z pohledu veřejného zájmu.

VYSOKÁ	6–10 bodů
SPECIFICKÁ	1–5 bodů
MINIMÁLNÍ	-6–0 bodů

Zdroj: Vlastní zpracování.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Pro daný příspěvek byla metodika aplikována na třech vybraných brownfields v západní části Jihočeského kraje. Základní charakteristiku a využití brownfields uvádíme v tab. č. 3.

Tab. č. 3: Charakteristika brownfields.

Název	Lokalizace	Obec	Rozloha	Původní využití	Současný stav
Bývalá sklárna, Lenora	48°55'14.514"N 13°47'52.969"E	Lenora	43 300 m ²	průmysl, sklárna a služby	částečně obchod
Bývalý průmyslový areál Jitona, Vimperk	49°3'41.47"N 13°47'4.804"E	Vimperk	37 000 m ²	průmysl, výroba nábytku	bez využití, částečně pronajaté
Průmyslový areál, Prachatice	49°0'34.791"N 14°0'14.319"E	Prachatice	57 700 m ²	průmysl	bez využití

Zdroj: Vlastní zpracování.

Tab. č. 4: Bodové hodnocení lokalit brownfields

NÁZEV LOKALITY	ZMĚNA HODNOTY MÍSTA – ZÁJEM VEŘEJNOSTI O REGENERACI BROWNFIELDS							CELKEM BODŮ
	kontaminace lokality	kvalita ovzduší	mikroklima	rozvoj města a vliv na okolí	dodatečné efekty	cestovní ruch	prostorová funkčnost	
Bývalá sklárna, Lenora	-1	0	1	1	1	0	0	2
Bývalý průmyslový areál Jitona, Vimperk	-1	0	-1	0	2	0	1	1
Průmyslový areál, Prachatice	-1	0	0	0	-2	1	2	0

Zdroj: Vlastní zpracování.

Ze sledovaných brownfields (viz tab. č. 4) má minimální hodnotu z pohledu veřejného zájmu průmyslový areál Prachatice. U objektu jsme zaznamenali částečnou kontaminaci, čemuž odpovídá bodová hodnota (-1) a dle zjištění lze předpokládat mírné zhoršení ovzduší (0) – překročení přípustných limitů znečišťujících látek v ovzduší; v rámci rozvoje města a vlivu brownfields na okolí není možná jeho expanze (0 b). Průmyslový areál znamená z hlediska dodatečných efektů hlavně snížení ceny pozemku pro samotnou lokalitu a její okolí. Rozvoj cestovního ruchu se v dané lokalitě nepředpokládá (1 b). Z hlediska prostorové funkčnosti (2 b) je jeho výhodou přímá vazba na ostatní plochy, např. plochy určené k odpočinku, podnikání či dopravě.

U sledované lokality bývalé sklárny Lenora nám vyšla hodnota brownfields z pohledu veřejného zájmu jako specifická, s celkovým počtem bodů 2. U lokality jsme zjistili částečnou kontaminaci, lze předpokládat mírné zhoršení ovzduší, bez výrazných změn mikroklimatu. Sklárna Lenora se nachází v obci, z čehož lze předpokládat, že brownfields v centru se bude v blízké době regenerovat, a proto je tu možnost jeho další expanze (1 b). Z hlediska dodatečných efektů převažuje pozitivní efekt nad negativním, to znamená, že pozemek sklárny v centru obce má vyšší hodnotu, než kdyby byl na periferii.

U brownfields bývalého průmyslového areálu Jitona Vimperk (hodnota brownfields specifická) je předpokládána částečná kontaminace, u mikroklimatu můžou nastat změny; expanze u této lokality není možná z důvodu její lokalizace. Z dodatečných efektů převládají pozitivní efekty (např. zvýšení ceny okolních nemovitostí a jiné); z hlediska prostorové funkčnosti (1 b) se ostatní plochy (plochy k fungování zázemí) nacházejí v blízkém okolí s dobrou dostupností.

K uskutečnění regenerace uvedených brownfields bude nutné zkombinování veřejných a soukromých financí. Kombinace veřejných a soukromých financí není klíčová pouze u brownfields v Jihočeském kraji, nýbrž v celé České republice. M. BreMOVÁ (2008) uvádí, že pro regeneraci brownfields je zásadní zainteresování soukromého kapitálu. Tento názor sdílí i JACKSON et al. (2004), ale doplňují, že soukromý investor nemůže sám nést rizika, která s regenerací brownfields souvisejí. Námi zjištěné výsledky u sledovaných lokalit brownfields lze porovnat s výsledky Vyhledávací studie pro lokalizaci brownfields v Jihočeském kraji, zpracované v roce 2007. Tato studie rozdělila brownfields do 3 tříd: I. velmi významné, doporučené k dalšímu zpracování; II. významné, doporučené ke zvážení, zda budou dále sledovány; III. méně významné, sledování není doporučeno.

ZÁVĚR

Vysoký zájem veřejnosti o regeneraci brownfields je především u těch lokalit, které nezpůsobí velké

změny v okolí: výrazně neovlivní hustotu dopravy, nezhorší čistotu ovzduší nebo nezmění místní mikroklima. Veřejný zájem se upírá k existenci ekologické zátěže. Lokality, které jsou zatížené ekologickou zátěží, byly zařazeny do třídy s vysokým či specifickým zájmem veřejnosti o regeneraci. Provedená regenerace by pro obec znamenala vyřešení problému s ekologickou zátěží a s ní spojeným ohrožením zdraví člověka a samozřejmě ochranu životního prostředí. Regenerací brownfields nejen v Jihočeském kraji nedojde pouze k vyřešení výše zmiňovaných problémů, nýbrž vytvoří se i nové pracovní pozice. Lze předpokládat, že nová pracovní místa částečně přispějí k utlumení tendence k odlivu pracovních sil z menších obcí do větších měst. Druhotným efektem je ztraktivnění lokality, s čímž souvisí možné zvýšení cen okolních nemovitostí. Dojde i ke snížení kriminality, která se dříve soustředila do nevyužívaných lokalit.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ACKERMAN, J. – SOLER, S. (2000): *Upsizing Brownfields Sites: Creating Value beyond the Surface* [online]. Dostupný z <http://www.brownfields2000.com>
2. ALKER, S. et al. (2000): The Definition of Brownfields. *Journal of Environmental Planning and Management*, 43, 1, pp. 49-69.
3. BREMOVÁ, M. (2008): *Návrh na využití brownfields ve vybraném území Jihočeského kraje*. DP. České Budějovice: EF JU. 99 pp.
4. BŘICHNÁČ, P. – KYNČLOVÁ, M. (2006): *Revitalizace brownfields jako inteligentní volba růstu v USA*. Praha: PĚF UK [online 19. 1. 2011]. Dostupný z <http://www.aldebaran.cz/~brichnac/skola/brownfields.pdf>
5. CLARINET (2002): *Brownfields and Redevelopment of Urban Areas*. Vídeň: Federal Environmental Agency Ltd.: Umweltbundesamt GmbH. 117 pp. [online 15. 1. 2011]. Dostupný z <http://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/umweltthemen/altlasten/clarinet/brownfields.pdf>
6. DOLEJŠÍ, V. – JANOUŠ, V. (2002): *Armáda opustí v kraji sedm měst a obcí*. Mladá fronta dnes. 16. 11. 2002.
7. JACKSON, J. B. et al. (2004): *Brownfields snadno a rychle*. Příručka zejména pro pracovníky a zastupitele obcí. Praha: IURS.
8. KUDA, F. – SMOLOVÁ, I. (2007): *Technické a geografické aspekty integrace neprůmyslových brownfieldů do území*. Ostrava: VŠB-TU.
9. KURÁŽ, V. (2006): *Remediace brownfields v ČR. Případová studie*. Praha: FS ČVUT [online 19. 1. 2011] Dostupné z <http://www.brownfields.info.cz/category/konference-seminare-a-prezentace-pdf/>

10. LAFORTEZZA, R. (2007): Visual preference and ecological assessments for designed alternative brownfield rehabilitations. *Journal of Environmental Management*, 89, pp. 257-269.
11. OPATOVÁ, Y. (2008): *Brownfields-greenfields-město*. Úloha zeleně při obnově devastovaných území města. Brno: VUT.
12. REGENERACE BROWNFIELDS (2007): *Planeta*. MŽP. 15, 3, s. 3. ISSN 1801-6898.
13. SVOBODOVÁ, H. – VĚŽNÍK, A. (2009): To the problems of agricultural brownfields in the Czech Republic – Case study of the Vysocina region. *Agricultural Economics*, 55, 11, pp. 550–556 [online 23. 1. 2011] Dostupné z <http://journals.uzpi.cz/publicFiles/12533.pdf>
14. THORNTON, G. et al. (2006): The challenge of sustainability: incentives for brownfield regeneration in Europe. *Environmental Science & Policy*, pp. 116-134.

Výsledky příspěvku jsou součástí projektu GAČR: Economic aspects of regeneration of brownfields in South-Bohemian region P402/10/P344 a projektu CZ 1.05/2.1.00/01.0024

ADDRESS & ©

RNDr. Zuzana DVOŘÁKOVÁ LÍŠKOVÁ, Ph.D.
Mgr. Adéla MEZEROVÁ
doc. Ing. Eva CUDLÍNOVÁ, CSc.
PhDr. Miloslav LAPKA, CSc.
Katedra strukturální politiky EU a rozvoje venkova
Ekonomická fakulta
Jihočeská univerzita
Studentská 13, 370 05 České Budějovice
Czech Republic
zu.li@seznam.cz

KNOWLEDGE OF POPULATION OF PENSION SYSTEM AND PROVIDING FOR RETIREMENT IN CONTEXT OF PENSION REFORM

Informovanost obyvatel o problematice důchodového systému a zajištění ve stáří v kontextu důchodové reformy

*Radana KROUTILOVÁ NOVÁKOVÁ – Jana MINAŘÍKOVÁ
– Lucie OGHOMONE*

Zlín, Czech Republic – Bath, Great Britain

ABSTRACT: In order to ensure a better quality of life at old age within the context of demographic aging, it is increasingly important to enhance societal awareness on the need for financial security following retirement. The construct of this paper is based on a pilot survey conducted in the Zlín region of the Czech Republic which has identified a knowledge gap within adult population on the subject of pension premium payments and entitlements to pension insurance benefits.

Key words: pension insurance – pension reform – parametric changes – retirement pension benefits – public awareness

ABSTRAKT: K zajištění vyšší kvality života ve stáří v kontextu demografického stárnutí je nezbytné posilovat informovanost obyvatel o problematice důchodového zabezpečení. Na příkladu pilotního šetření ze Zlínského kraje dokládáme, že současná informovanost obyvatel není v této oblasti dostatečná a povědomí občanů o svých povinnostech v oblasti odvodu pojistného na důchodové pojištění a o nárocích na čerpání dávek důchodového pojištění není uspokojivé.

Klíčová slova: důchodové pojištění – důchodová reforma – parametrické změny – starobní důchod – penzijní připojištění – informovanost občanů

INTRODUCTION

According to demographic projections of the Czech Statistical Office, approximately three million people over the age of 65 are expected to live in the Czech Republic by the year 2050. The concept of Pension Reform represents only a fraction of the issues associated with aging population, however, an understanding of this system is becoming increasingly important not only for seniors but also for the general public. Upon fulfillment of certain criteria, pension insurance provides its payers with financial security in a variety of life situations, such as old age and disability; and/or in the event of the death of the main family earner. As the Czech Republic's legal system imposes an obligation to pay social insurance contributions on economically active workers only, this leads to existence of a cluster of people without pension insurance, thus, none or inadequate financial security for old age or disability. This cluster of people, therefore, relies mainly on drawing social welfare benefits at old age.

Following admission in to the European Union on 1 May 2004, the Czech Republic has adopted the provisions of social security coordination which is ap-

plicable within the European Community. As a Member State, it continues to apply national laws alongside the EU coordination rules, which take precedence over national legislation and ensure their interdependence. These provisions are currently applied across 31 European countries. In order to monitor the development of social protection in EU Member States, the European Commission requires access to current and detailed data and information about systems, current status and development of social protection in the Member States. One of the basic tools of statistical monitoring of social protection is the European System of integrated Social Protection Statistics - ESSPROS [1].

The Czech pension system is currently formed of two pillars. The first pillar includes the compulsory basic pension insurance which is defined by benefit (DB) and continuously funded on a so called Pay-As-You-Go/ PAYGO basis. This universal system covers all economically active individuals with the legislation being uniformed for all insured persons. Variations to the system exist only in the field of organisational and administrative support for the so-called power sectors (i.e., soldiers, policemen, fire fighters, members of the Prison Guard etc.) in which case the pension schemes

are managed by the relevant ministry - the Ministry of Interior, Ministry of Defence and Ministry of Justice [2].

The second pillar is represented by a voluntary complementary additional pension insurance with state contribution which is capital funded and defined by contributions (DC).

The upcoming "major" pension reform comes to effect at the beginning of the year 2012. The aim of the reform is to primarily motivate younger, economically active citizens (up to and around the age of 35) to increase their savings for the period of retirement. Critics of the reform believe that the changes will mainly benefit people with higher income who will be able to deposit larger proportion of their funds to the retirement account (available within the opt-out system) than those with average or below average incomes. Both groups, however, will be entitled to draw lower state pension benefits than the pension provided under the current legal regulations.

Regardless of the accepted reform, its implications will affect every Czech citizen entitled to a pension after its implementation, furthermore, the greater impact will be felt by the younger generation. Our main focus in the pilot questionnaire survey was on whether Czech citizens feel sufficiently informed about the pension insurance system.

DESCRIPTION OF INVESTIGATION

The pilot survey was conducted using a standard quantitative survey method in the form of a single anonymous questionnaire. The research took place between 1 and 30 November 2010 in Zlín, using a rep-

resentative sample of 102 citizens aged 18 years and above. The age range of respondents was set as the distinguishing variable (18-35 years - younger age, 36-55 years - middle age, 56 and over - older age). The sample was selected to include a proportional representation of all age groups as well various professions [3].

The main objective of the pilot survey was to investigate knowledge of citizens of the Zlín region on the current pension system and their attitudes towards its changes. A subsequent goal was to find out people's views on the pension reform, the compulsory and optional participation in pension insurance, the amount of pension benefits and increase in the retirement age.

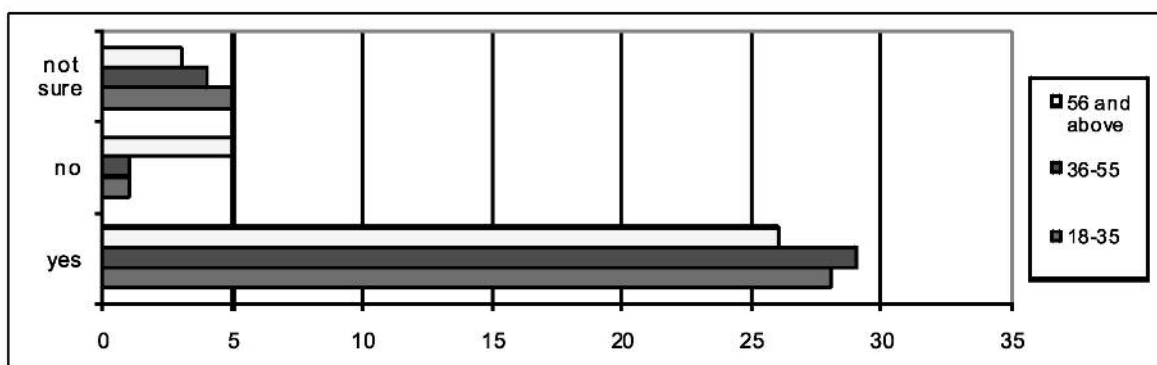
Due to subsequent investigation targets the following research areas were selected: The need for pension reform (1), The focus of pension reform (2), Participation in the pension insurance system (3), Voluntary complementary additional pension instance (4), The average amount of pension benefit payment paid in 2010 (5), Increasing the retirement age (6), Awareness of the pension instance (7).

RESULTS SUMMARY

1. The need for pension reform

The majority of respondents perceive pension reform as an essential and necessary step to secure funds to cover pension benefits for future retirees. It can be argued that this view prevails across the age spectrum. Only a small proportion of respondents (3 %) believe that pension reform is unnecessary, this view is primarily held by elderly people (Figure No 1).

Figure No 1: Do you consider the pension reform as necessary?

Source: Minaříková (2011).

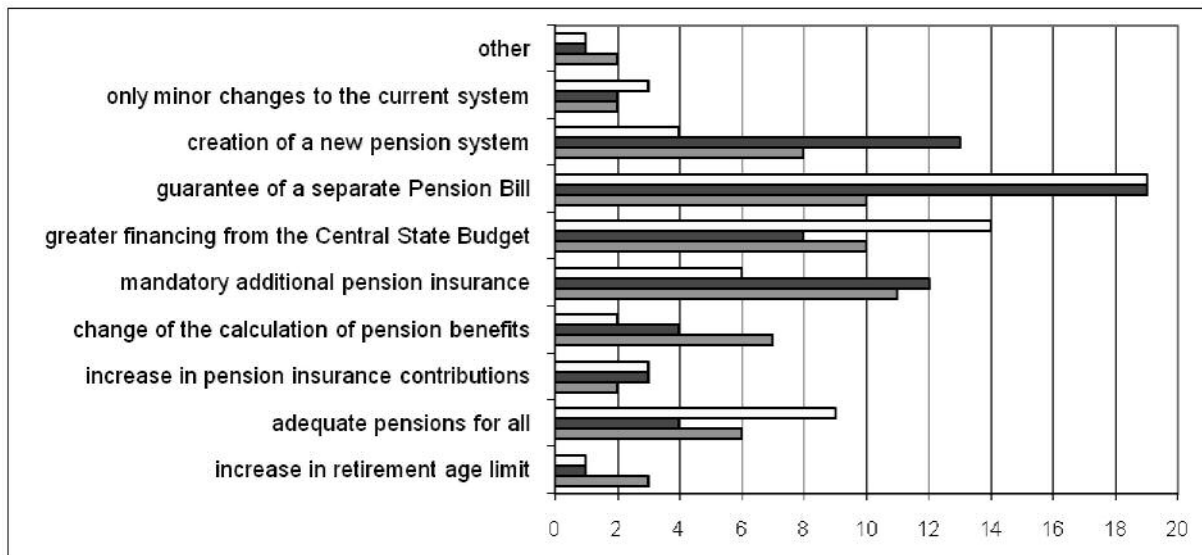
2. The focus of pension reform

A majority of respondents finds it crucial to secure existence of a separate Pension Bill followed by securing sufficient funding for payment of pension benefits from the Central State Budget.

These views are often supported by elderly generation which also seems to put more importance on en-

suring adequate pensions are available for all pensioners, regardless of their previous income. The remaining age groups place greater emphasis on introduction of mandatory complementary additional pension insurance and would be in favor of creation of an entirely new pension system (Figure No 2).

Figure No 2: What do you think the pension reform should include?

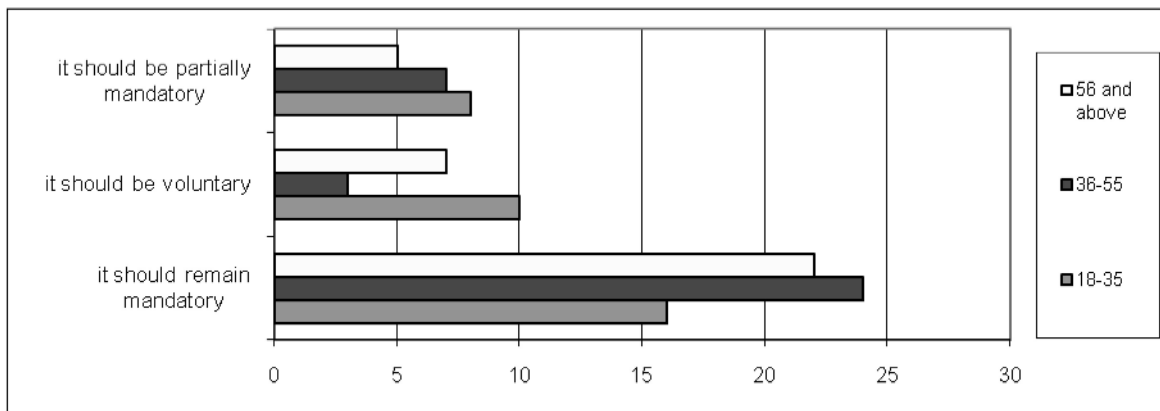
Source: Minaříková (2011).

3. Participation in the pension insurance system

3/5 of respondents consider compulsory participation in the state retirement system as essential. One fifth of respondents stated that it should remain compulsory

at least partially. The remaining 1/5 of respondents, mostly younger generation, prefer completely voluntary participation (Figure No 3).

Figure No 3: What is your opinion on the participation in state pension insurance system?

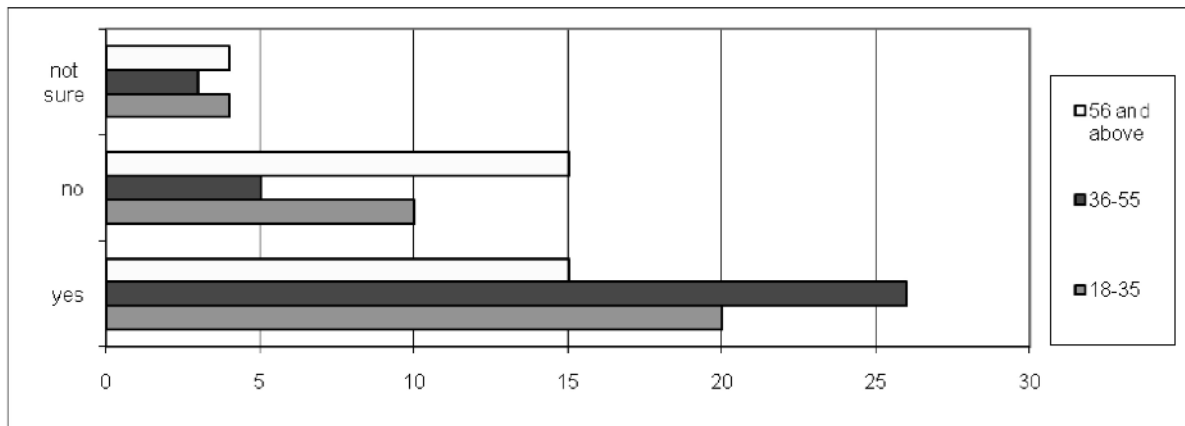
Source: Minaříková (2011).

4. Voluntary complementary additional pension instance

Majority of middle-aged respondents (59 %) consider having complementary additional pension insurance as important. The same view is held by a majority of younger respondents, a category which will ultimately

need to take partial responsibility for their financial security at old age. Disagreement with the need for voluntary pension insurance was expressed primarily by senior citizens who perceive complementary additional pension insurance as a form of a relatively favourable one-time saving (Figure 4).

Figure No 4: Is the voluntary complementary additional pension insurance needed?

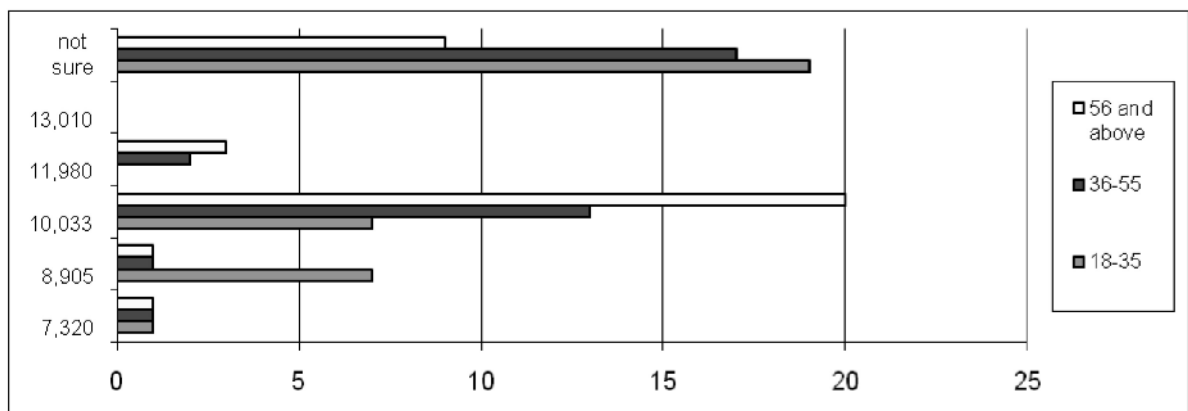
Source: Minaříková (2011).

5. The average amount of pension benefit payment paid in 2010

At the time of the survey, the average amount of pension benefit payment was CZK 10,033. This amount has since increased, nevertheless, a relatively high number of respondents failed to respond to the question concerning the amount of average pension payment in the Czech Republic. Majority of younger and mid-

dle-aged respondents were unable to provide any estimation as to how high the average pension benefit is. The correct answer was provided by predominantly elderly people who either already receive a pension, or are approaching retirement age and requested a preliminary calculation of the benefit. The remaining, mainly young respondents rather underestimated the average amount (Figure No 5).

Figure No 5: How much do you think the current average retirement benefit is?

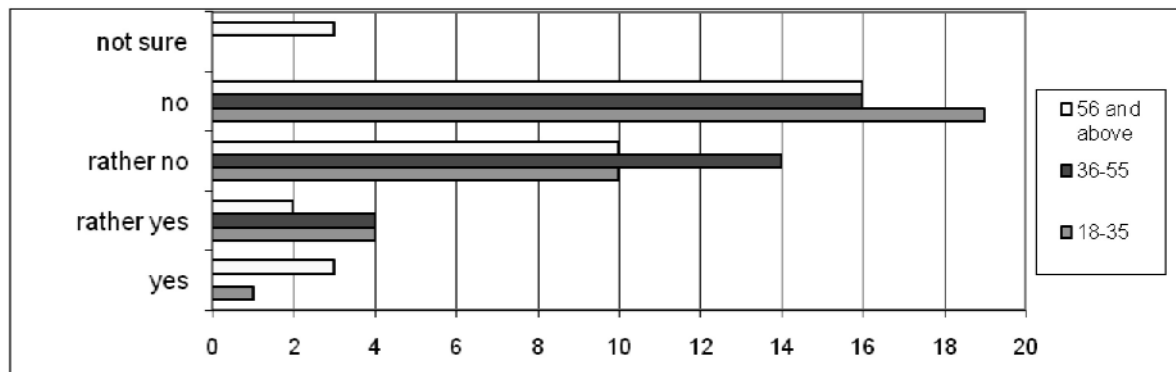
Source: Minaříková (2011).

6. Increasing the retirement age

Increasing the retirement age represents a crucial aspect of the ongoing pension reforms in the European Union. This process faces a general disapproval in all countries having many connotations, such as unemployment and difficult placement of pre-retirement age people in the labor market. The vast majority of respondents (85 %) across the age spectrum disagrees

or rather disagrees with the increase of the retirement age. A small percentage of seniors believe that the retirement age should increase while some are undecided on this topic. This finding likely stems from the fact that some people continue working even after becoming entitled to a retirement pension as long as their health and the employer support it (Figure No 6).

Figure No 6: Do you agree with the increase of the retirement age limit?

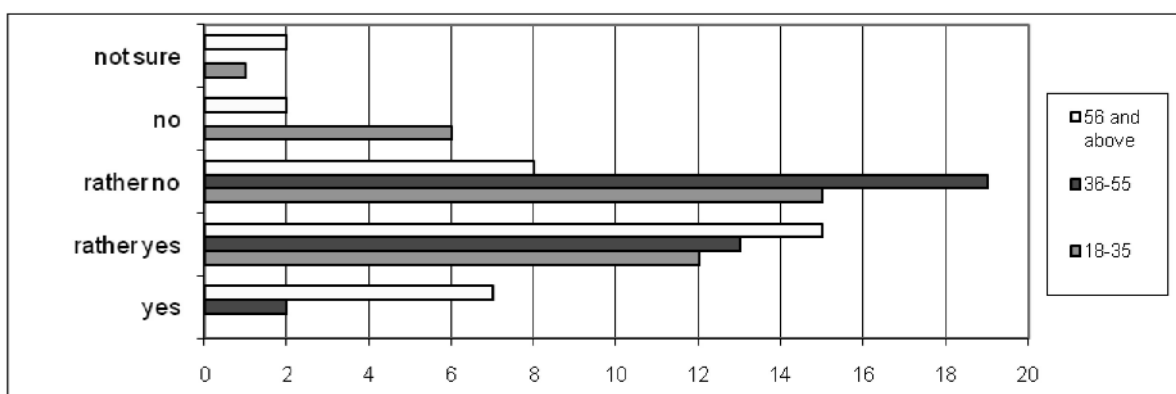
Source: Minaříková (2011).

7. Awareness of the Pension Insurance

Lack of information on pension insurance is felt particularly by younger and middle aged groups (Figure No 7). The respondents obtain most information on pension system from radio, television, newspapers, internet and other social sources such as friends. A relatively small proportion of respondents seek information from the staff of the Czech Social Security Administration. These are primarily middle-aged and elderly individuals who are most likely to turn to the CSSA staff with specific queries about pension. It would be advisable that general information about upcoming changes should therefore be published through the media and streamed on the Internet.

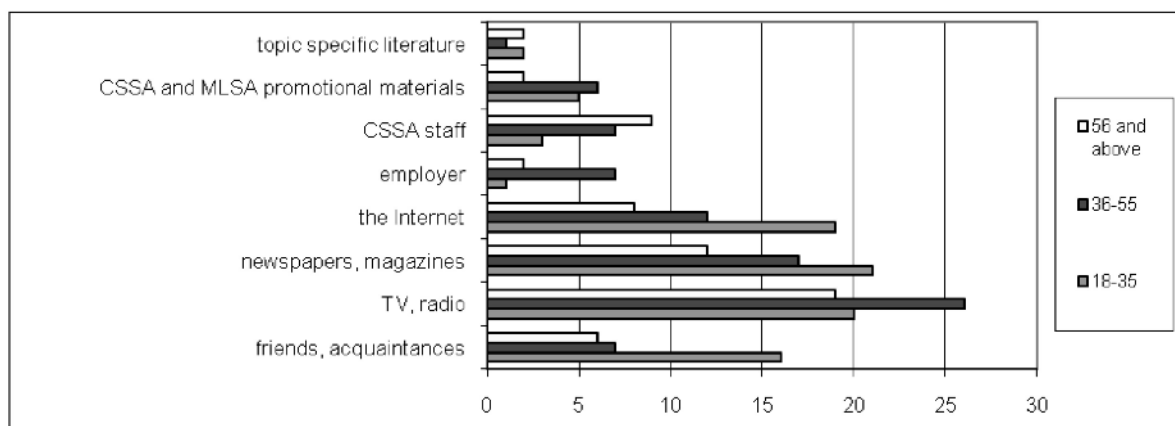
According to the findings, interestingly, particularly younger people seem to seek information predominantly from their acquaintances and friends. The second choice for the younger generation as a source of information on pension insurance appears to be the Internet. The CSSA web site should, therefore, customise its content to target this age group specifically. As evident from figure 8, radio and television also contribute to dissemination of information, however, this seems to be often simplified and distorted. Obtaining information from an employer seems to remain a domain of the middle-aged group of respondents (Figure No 8).

Figure No 7: Do you feel there is generally enough information available about the pension system?

Source: Minaříková (2011).

Figure No 8: What sources do you use to obtain information on pension insurance?

Source: Minaříková (2011).

CONCLUSION

The results of the conducted pilot survey clearly demonstrate the interest of the population of the Zlín region in the pension system, its changes and expected impacts on individuals. It, however, highlights that they do not feel adequately informed. The state pillar remains to be perceived as a central and irreplaceable part of the pension system. Only a minor percentage of future retirees are currently able to save enough to mitigate the fall in income after retirement. The vast majority of middle or low income citizens will need to rely on the state pension benefits as their only source of income in retirement. It seems, therefore, paramount to increase the availability and the amount of information about when, under what conditions and what amount the future pensioners will be entitled to. This would give them an opportunity to adequately plan for their retirement in advance [3].

While the Ministry of Labor and Social Affairs provides methodological framework, the Czech Social Security Administration is responsible for the management of the pension system and dissemination of information. Although the CSSA spends a relatively large amount on publishing promotional materials, this source of information proved to be used by a relatively few respondents. Information published by the CSSA is usually centered on duties of citizens within the social security system and those approaching retirement age; however what it fails to provide, is further guidance to help the younger generation understand the principles of the pension system [3].

Under the planned reform, new duties will be provided for the CSSA. This will include providing information about records held for each insured individual in relation to their future old-age pension entitlement at the end of each calendar year. The so-called Pension Insurance Record Card will be posted to these individuals and will include a breakdown of received

contributions from the employee and their employer and the assessment base for calculation of the pension benefit entitlement. To enable implementation of the proposed change, the employers will be legally obliged to provide the Record Cards to the CSSA in electronic format. Once the Single Collection Point (JIM) is established, it will provide information about the paid premiums while the CSSA would only be obliged to provide information about the assessment base [3].

Insured individuals will be able to find information on the approximate amount of their retirement benefits based on the records held by the CSSA. However, the provided calculation will remain an indicative projection with no legal obligation to pay this amount in the future.

Providing that the level of information available on the pension system increases as expected by the Ministry of Labor and Social Affairs, the adult public should gain much more realistic idea about their future pension entitlement and most importantly about the approximate amount of their future pension benefits. Supported by a wider media campaign, this should aid individuals in deciding on how to financially secure their retirement.

BIBLIOGRAPHY

1. HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, L. (2011): Analýzy a stratégie systémů sociální ochrany. Systém sociální ochrany pro rodiny s dětmi. In: *Závěrečná správa v rámci projektu Agentúry pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu č. SAMRS/2009/04/20 pod názvom Podpora systém sociálnej ochrany pre Republiku Srbskú.*
2. MINAŘÍKOVÁ, J. (2011): *Informovanost obyvatel Zlínského kraje o problematice důchodového systému a zajištění na stáří.* Dissertation. Zlín: Department of Pedagogical Sciences of Faculty of

Humanities of Tomas Bata University. Dissertation
Supervisor Radana Kroutilová Nováková.

3. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ (2009): *Důchodové pojištění* [online]. MPSV.CZ [cit. 2009-12-20]. Available at: <http://www.mpsv.cz/cs/3>.

ADDRESS & ©

Mgr. Radana KROUTILOVÁ NOVÁKOVÁ, Ph.D.
Department of Pedagogical Sciences
Faculty of Humanities
Tomas Bata University
T. G. Masaryka 1279, 760 01 Zlín
Czech Republic
krutilova@fhs.utb.cz

Bc. Jana MINAŘÍKOVÁ
Czech Social Security Administration
Tomáše Bati 3792, 762 61 Zlín
Czech Republic
Jana.Minarikova@CSSZ.cz

Lucie OGHOMONE, B.A.
Department of Politics
Language and International Studies
University of Bath
1 West North, BA2 7AY Bath
Great Britain
frantikova@yahoo.co.uk

РУССКИЙ ЯЗЫК В МИРОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Russian Language at Present: Status and Prospects

Елена Николаевна СТРЕЛЬЧУК

г. Иваново, Россия

РЕЗЮМЕ: В статье рассматривается современное состояние русского языка в мировом пространстве. Исследуется его функционирование на территории государств бывшего Советского Союза, определяются причины повышенного интереса в странах Европы, Азии и Африки. Отмечается роль государственной политики в распространении русского языка за рубежом.

Ключевые слова: русский язык – статус русского языка – страны Ближнего и Дальнего Зарубежья – позиция правительства России

ABSTRACT: The article deals with the modern state of the Russian language at present. Its functioning on the territory of the former USSR states as well as the reasons of increased interest in European, Asian, and African countries are under examination. The role of the government policy in the process of the Russian language popularization abroad is taken into consideration, as well.

Key words: Russian language – status of Russian language – CIS countries and far abroad countries – position of Russian government

---

ВВЕДЕНИЕ

Русский язык, занимавший несколько десятилетий назад второе место (после английского языка) по распространенности в мире, после распада Советского Союза заметно уступил свои позиции другим языкам. Нынешнее экономическое состояние России и ее политическая мощь способствуют возвращению интереса к изучению русского языка. Однако не во всех государствах наблюдаются тенденции к укреплению его позиций.

МЕТОДИКА И ЦЕЛЬ

Наше исследование преследовало цель изучить современное состояние русского языка в мировом пространстве, определить его функционирование в странах Ближнего и Дальнего зарубежья. Для достижения поставленной цели использовались аналитический и сравнительно-сопоставительный методы. В ходе исследования проводился опрос преподавателей русского языка, работающих за пределами России.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ДИСКУССИЯ

На сегодняшний момент вопрос о функционировании русского языка за пределами России как никогда актуален. Существуют две различные

тенденции: с одной стороны, противоречивость ситуации по распространению русского языка в странах Ближнего Зарубежья (раньше на этом пространстве русский язык служил языком межнационального общения), с другой, повышенный интерес к изучению русского языка как иностранного в странах Дальнего зарубежья. По официальным данным, для 200 миллионов человек русский язык является родным, еще 350 миллионов его понимают. По распространенности он занимает 3–4 место в мире.

Рассмотрим сначала положение русского языка в государствах Ближнего Зарубежья. На постсоветском пространстве есть несколько стран, в которых позиции русского языка прочны. Это Белоруссия – статус государственного, Казахстан и Киргизия – статус официального языка. Президент Казахстана Н. А. Назарбаев в одном из своих выступлений отметил, что «*знание родного языка – это одна из первостепенных очередных задач, владение английским языком – мировая тенденция, а прекрасное знание русского – наше богатство, которое потерять неразумно*» [7]. К этим государствам примыкает Азербайджан, где статус русского языка официально не регулируется, но русский занимает второе место после азербайджанского. По данным МИД России, 70 % населения владеют русским языком, на нем до сих пор продолжается обучение

в школах и вузах (125 тысяч студентов получают высшее образование).

Изменилась в лучшую сторону и ситуация в Таджикистане. В этой стране до недавнего времени у русского языка не было статуса не только государственного, но и языка межнационального общения. По последним данным Минобразования Таджикистана, в стране функционирует 1570 классов с русским языком обучения, что составляет лишь 2,2 % от общего числа школьников. 9 июня 2011 года был принят законопроект, который вернул русскому языку прежний статус *«языка межнационального общения»*. *«Владение русским языком не только обеспечивает определенные преимущества при поступлении в российские вузы, но и крайне необходимо трудовым мигрантам из бывших республик»*, – сказал в своем выступлении советник-посланник посольства РФ в Республике Таджикистан В.Е. Ваниев на семинаре для преподавателей, состоявшемся недавно в Таджикском национальном университете [2].

Однако в других государствах Ближнего Зарубежья русский язык стал заметно уступать свои позиции другим иностранным языкам. В Грузии и Армении распространение получил английский язык. В Узбекистане русский приобрел статус *«языка национального меньшинства»*. Новое поколение узбеков не имеет возможности изучать его. В стране всего один русскоязычный телеканал – «Спорт». Более того, местные власти в конце прошлого года запретили частным кабельным телеканалам транслировать передачи российских телекомпаний ДТВ и ТНТ, мотивируя это тем, что русскоязычные программы развращают население Узбекистана и не соответствуют менталитету узбекского народа.

В Туркмении русский язык изучают как иностранный. Этот же статус он приобрел и в странах Прибалтики, хотя в Латвии на нем говорит 81,2 % населения, в Литве – 78 %, Эстонии – 30 %. В банках, крупных магазинах, ресторанах, отелях – во многих местах звучит русская речь. Студенты изучают русский в ряде вузов, работают курсы для взрослых. Правда, как отмечают преподаватели Шауляйского университета в Литве, *«современное молодое поколение хотя и изучает русский язык, но плохо общается на нем»* [5]. Он преподается практически во всех школах Таллинна и Вильнюса, но как второй иностранный язык. Не случайно итоги латвийского референдума оказались не в его пользу. Большинство граждан Латвии (75,1 %) не поддержало предоставление русскому языку государственного статуса. Тем не менее, многие политики, общественные деятели и эксперты считают, что это вовсе не означает поражения русского движения в Латвии. Главной целью референдума было привлечение внимания к проблеме, демонстрация того, что в этой стране есть спрос на русский язык. И итоги народного решения, в ходе которого 24,9 % граждан Латвии высказались за придание русскому

языку статуса государственного, свидетельствуют о том, что эта задача была выполнена.

Проведение референдума в Латвии привлекло внимание граждан других стран. О том, как добиться для русского языка государственного или хотя бы официального статуса в Украине, шла речь на круглом столе *«Русский язык: обретение европейского статуса. Опыт и перспективы»*, который состоялся в Симферополе в начале марта 2012 года. В Украине в разные годы предпринималось несколько попыток провести референдум о придании русскому языку государственного статуса, однако все они по разным причинам закончивались безрезультатно. Между тем, и это подтверждают последние избирательные кампании и данные серьезных социологических исследований, языковая проблема является одной из ключевых в современной Украине. Она имеет политический характер. В настоящее время происходит вытеснение русского языка из средств массовой информации, русский кинематограф и русская классика переводятся на украинский язык, в школах на изучение русского языка отводится 2 часа в неделю (иногда он как предмет отсутствует вообще). И это при том, что практически все население Украины говорит на русском языке (90 %). Лидер *«Русского Единства»* Сергей Аксенов считает, что *«общеевропейский референдум мог бы дать результаты, принципиально отличные от итогов латвийского референдума. По данным социологов, сегодня примерно половина граждан Украины поддерживает придание русскому языку государственного статуса» ...»* [8].

В той или иной степени с подобными проблемами русскоязычное население сталкивается и в Молдове. Взятый правящим Альянсом курс на «евроинтеграцию» фактически подразумевает «румынизацию» страны со всеми вытекающими последствиями как для русского языка, так и для его носителей. Напомним, что с приходом новой власти в 2001 году вопрос о предоставлении русскому языку статуса второго государственного был отнесен на задний план. Однако, так или иначе, языком межнационального общения он по-прежнему остается. И тут роль играет не позиция государства, а отношение населения к языку. Поэтому определить перспективы русского языка в Молдове или какой-либо другой стране бывшего Советского Союза довольно сложно. Самые разнообразные факторы и причины могут оказать влияние на его статус, но среди основных следует назвать политические и экономические разногласия между Россией и странами постсоветского пространства.

При столь неоднозначном отношении государств бывшего Советского Союза к функционированию русского языка на их территории следует отметить повышенный интерес к русскому в странах Дальнего зарубежья. Трансляция телепередач на русском языке в Китае, официальное использование его на выборах в Нью-Йорке, расширение изучения в не-

которых странах Африки. И это неполный перечень того, где сказывается влияние русского языка.

Сегодня этот язык входит в десятку самых распространенных языков в Европе. На нем общается 7 % граждан из 25 стран Евросоюза, и этот процент увеличивается с каждым годом. В Польше русский язык занимает второе место после английского (в 90 годы он был на 16 месте). Интерес заметен в Словакии и Чехии (25 % населения знают русский язык). В Болгарии развивается билингвальное обучение. В Сербии в последние годы русский язык интенсивно возвращается во многие школы. *«На сегодняшний момент по всей Греции насчитывается порядка 1 миллиона граждан, говорящих по-русски (при общей численности населения 10 миллионов). Многие из них являются потомками белой эмиграции, сохранившими язык своих дедов, но 90 % студентов Афинского университета на отделении славистики и иностранных языков – это граждане, не имеющие ни этнического, ни культурного отношения к России. Они видят за русским языком большое будущее и мечтают стать переводчиками»* [1].

Такой интерес к русскому языку вызван рядом причин. Среди них, конечно, и общее вероисповедание, и культурное наследие России. Но одной из главных следует назвать экономический потенциал нашей страны. Один из немецких дипломатов отметил: «Без иностранного языка можно делать покупки, но невозможно продать». Сегодня русский язык в Европе изучают не только будущие филологи и переводчики, но и представители сферы бизнеса. Услуги культурных центров во Франции и Германии по изучению русского языка востребованы как никогда. Русский язык преподается в языковых школах для взрослых и средних учебных заведениях экономического профиля в Испании. В институте международных отношений Бургенланда (Австрия), где в качестве обязательного второго иностранного изучаются разные языки, русский занимает первое место.

Изменились позиции русского языка в странах Азии и Африки. Динамика его востребованности в сфере туристического бизнеса и совместных коммерческих фирм отмечается во Вьетнаме. В Турции русский язык изучается как второй иностранный в 70 % вузах страны, а также в школах и профессиональных лицеях; преподавателей не хватает. На конференции, проходившей в 2011 году в Стамбуле, было отмечено: *«В настоящее время интерес к русскому языку велик, как никогда в истории нашей страны. Благоприятна политическая ситуация, укрепляются культурные и туристические связи»* [6].

Похожая ситуация складывается и в Китае. Созданы комитеты по развитию культурных связей между странами и обучению русскому языку, разрабатываются программы и пишутся учебные пособия, создаются экзаменационные центры

и проводятся конференции. В этой стране русский изучают в качестве второго и даже первого иностранного языка. Получить высшее профессиональное образование в России – заветная мечта многих китайских юношей и девушек. Уже сейчас вузы России насчитывают тысячи выходцев из КНР, изучающих русский язык.

Много студентов учится в наших университетах и из стран Африки. И на самом континенте организовано преподавание русского языка. Популярен русский язык в Сенегале (страна находится южнее Сахары), где его изучают даже школьники (приблизительно 10000 учащихся). Заметим, что не у многих из них появится возможность побывать в России, но интерес к русской культуре велик. «Основным проводником российского присутствия в Сенегале служат именно культурные связи», – отметил в своем выступлении на семинаре В. М. Шаклеин [4]. Значительно увеличилось число студентов, изучающих русский язык в Гане (Западная Африка). В Тунисе русский выбирают в качестве основной специальности или второго-третьего иностранного языка. При этом преподаватели Туниса отмечают, что Министерство высшего образования к распространению русского языка не проявляет никакого внимания. Его распространение происходит стихийно и связано с развитием туризма в этой стране.

Расширяются потребности и возможности для профессионального и личного использования русского языка в США. Из числа российских мигрантов им владеет около 1 млн 200 тыс. человек, считающих его основным языком общения. Число изучающих русский язык в вузах и школах составляет около 34 тысяч человек. Многие американцы изучают его в качестве второй специальности или второго иностранного языка. Создаются серии учебных пособий и материалов. С 1945 года и по настоящее время в Милдбери активно работает летняя языковая школа. В США печатается русская литература, выходят в свет журналы и газеты, например, «Новый свет», «Курьер», «Панорама», «Пятница-экспресс», «Кстати» и многие другие.

Однако не во всех странах Дальнего зарубежья наблюдается тенденция к усилению позиций русского языка. Во многих она осталась на прежнем уровне. Как и раньше, в небольшом количестве, но издаются русскоязычные журналы, работают радио на русском языке, магазины русской книги и воскресные русские школы в Канаде, где продолжают общаться на русском наши соотечественники и выходцы из бывших республик СССР. В Чили и Аргентине проводятся Дни русского языка и русской книги. В прагматических целях изучается русский язык как второй иностранный в центре СЕЛЕ при Мексиканском Национальном Автономном Университете. Однако официальный интерес к его распространению во многих государствах Латинской Америки отсутствует. Это связано с про-

блемами политического и экономического характера.

По тем же причинам присутствие русского языка заметно сократилось в Австралии. Русский язык и русская культура постепенно становятся уделом только филологов. Даже в университете Маквори, где русское отделение продолжает активную жизнь, оно функционирует на правах бедного, т.е. бюджетного, что вызывает неудовольствие университетской администрации, постепенно сокращающей аудиторный фонд русистов. В то же время преподавание других славянских языков (украинского, польского, хорватского и др.) сохраняется, несмотря на малое количество студентов, т.к. финансово на 100 % обеспечивается национальными диаспорами. В сложившейся ситуации есть над чем задуматься российским фондам и организациям, организующим поддержку русского языка в мире. Они оказывают посильную помощь многим зарубежным странам: проводят конференции и выездные семинары, организуют курсы повышения для преподавателей русской русского языка, обеспечивают необходимой литературой.

Тем не менее, проблема функционирования русского языка в отрыве от России по-прежнему актуальна. Во многих странах нет средств информации на русском языке. В Мексике доступен только журнал «Смена». Даже в некоторых европейских государствах отсутствуют достоверные сведения о России. Преподаватель из Брюссельского вуза В. В. Козакевич-Лютаурас пишет следующее: «В Бельгии студенты обычно ничего не знают о России. О России говорят и пишут мало, и будущим переводчикам с русского языка ориентироваться в пейзаже российской жизни очень трудно» [3]. В Дании долгое время к России и русскому языку вообще сохранялось негативное отношение. В 2005 году прошел нелицеприятный фильм немецкой журналистки о Владимире Путине. Ситуация изменилась в лучшую сторону, когда новая датская принцесса оправилась с первым рабочим визитом в Россию. Сейчас у датских пенсионеров считается хорошим тоном принимать у себя русских детей на каникулы (только они почему-то из Украины).

Непростые политические отношения влияют и на отношение японцев к русскому языку. В стране восходящего солнца до сих пор распространен негативный стереотип имиджа России. Только 10 % выпускников частного университета в Саппоро находят работу с русским языком, хотя интерес к России в этой стране у многих японцев по-прежнему существует. Он зародился еще в 19 веке и связан с духовными исканиями и любовью к русской литературе.

Таким образом, на функционирование русского языка в мировом пространстве оказывают влияние самые разнообразные факторы: политические, эко-

номические, культурные, религиозные. С нашей точки зрения, именно они оказываются решающими в распространении русского языка на территории того или иного государства.

Отрадно, что в последние годы российское правительство осознает: укрепление позиций русского языка в мире отвечает стратегическим интересам России, повышает эффективность ее экономической, научно-технической, культурной, дипломатической деятельности, содействует возрастанию престижа страны на мировой арене. Об этом не раз говорил в своих выступлениях президент Российской Федерации Д. А. Медведев в ходе официальных государственных визитов во многие страны. Отмечая важность интенсивного изучения русского языка, который, как он отметил, «ни в чем не уступает английскому», президент подчеркнул, что для расширения границ его пространства «не надо жалеть ни сил, ни нервов, ни средств». По словам Д. А. Медведева, «необходимы три составляющие: политическая поддержка со стороны руководства страны, выделение достаточного количества финансовых ресурсов и внедрение новых методик» ...» [9]. О последнем составляющем следует сказать особо.

В последнее десятилетие методика преподавания русского языка как иностранного активно развивается. Ее продвижению способствуют компьютерные технологии. В интернете созданы порталы «Грамота.ру», «Русские словари», «Культура письменной речи», размещены дистанционные курсы для желающих выучить и усовершенствовать свои знания по русскому языку, работает программа «В эфире Россия». Определенную роль в сохранении позиций русского языка играет фонд «Русский мир», поддержавший грантами многие зарубежные организации и открывший 50 центров «Русского мира» в разных странах. Этим же целям служат фестивали «Русское слово» и «Европейский фестиваль русского языка». Распространением русского языка за рубежом занимаются и наши соотечественники. Ими организуются субботние школы и русскоязычные лагеря. Российские коллеги помогают иностранным, оказывая им самую разнообразную помощь: от проведения семинаров до безвозмездной передачи учебников и пособий по русскому языку.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, анализируя современное состояние русского языка в мировом пространстве, можно констатировать: позиции его неоднозначны, и зависят они от разных причин. Роль государственной политики в этом направлении является приоритетной.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ИСТОЧНИКИ

1. АНДРЕЙЧЕНКО, Е. (2011): Русский язык в Греции: дух Эллады и русская душа. *Русский язык за рубежом*, 6, с. 112, s. 111–113.
2. ВАНИЕВ, В. (2011): Семинар для преподавателей русского языка в таджикском национальном университете. *Русский язык за рубежом*, 3, с. 125, s. 124–125.
3. КОЗАКЕВИЧ-ЛЮТАУРАС, В. (2010): Один аспект в преподавании предмета «Страноведение в России» на примере бельгийского вуза. In: TIRADO, R. G. – SOKOLOVA, L. – VOTYAKOVA, I. (eds.): *II Международная конференция «Русский язык и литература в международном образовательном пространстве: современное состояние и перспективы»*. Гранада: Industrias Graficas Abulenses, с. 470, s. 470–474.
4. ШАКЛЕИН, В. (2011): Преподавание русского языка в образовательной среде Сенегала. In: ШАКЛЕИН, В. М. (ред.): *Декада русского языка в Сенегале: Материалы научно-методической конференции и семинар для преподавателей-русистов*. Москва – Дакар, РУДН, с. 12, s. 11–19.
5. ШЕВЕЛЕВА, Н. – БОЙКЕНЕ, И. (2010): Современная ситуация и перспектива обучения русскому языку как иностранному в Литве. In: TIRADO, R. G. – SOKOLOVA, L. – VOTYAKOVA, I. (eds.): *II Международная конференция «Русский язык и литература в международном образовательном пространстве: современное состояние и перспективы»*. Гранада: Industrias Graficas Abulenses, с. 702, s. 679–702.
6. ЮНАЛ, К. (2011): Русский язык в турецкой образовательной системе. In: ЮНУСОВ, И. Ш. (ред.): *Материалы Международной научно-практической конференции «Русский мир и русское слово в межкультурном пространстве»*. Стамбул: Фатих Университет, с. 462, s. 458–462.
7. [viperson.ru /wind.php?ID=211713](http://viperson.ru/wind.php?ID=211713)
8. http://russ-din.org/index.php?option=com_
9. <http://www.rcnk-vietnam.org/RUSSIAN/RCNKHNNews.asp?id=322>

ADDRESS & ©

Доц. Елена Николаевна СТРЕЛЬЧУК, к.пед.н.

Кафедра русского языка

Гуманитарный факультет

Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Ивановский государственный химико-технологический университет»

ул. Ф. Энгельса 7, 153 000 г. Иваново

Russia

Strelchukl@mail.ru

ИМПОРТ АМЕРИКАНСКОГО ЛИНГВОКОНЦЕПТА «CHALLENGE»

Import of American Concept „Challenge“

Татьяна Михайловна ШКАПЕНКО

г. Калининград, Россия

РЕЗЮМЕ: В статье рассматривается один из наиболее значимых американских лингвоконцептов «challenge», который в настоящее время активным образом заимствуется различными языковыми системами. Исследуются философско-исторические корни концепта, сопоставляется структура американского концепта «challenge» с концептом русского «вызова», рассматриваются проблемы перевода данного слова на русский язык и выясняется степень вероятного влияния данного концепта как на внутренние психологические структуры личности, так и на мировые общественно-политические процессы в целом.

Ключевые слова: лингвоконцепт «challenge» – концепт «вызов» – эвфемизмы «дружественный огонь» – «гуманитарные бомбардировки»

ABSTRACT: The paper deals with the process of import of American linguistic concept „challenge“ which is one of the most popular loans by different language systems nowadays. The philosophical and historical roots of the concept are analysed, the semantic structure of the American concept „challenge“ is compared with the structure of the Russian concept „vyzov“, the problems of translation of given word into Russian are considered. The degree of probable influence of this concept on internal psychological structures of the person and global political processes is found out.

Key words: linguoconcept «challenge» – linguoconcept «вызов» – euphemisms «friendly fire» – «humanitarian bombardment»

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время Соединенные Штаты Америки являются не только ведущим донором общественно-экономических и политических идей, но и самым активным лингвокогнитивным донором в мире. Уже не первое десятилетие США осуществляют успешный экспорт этноспецифичных американских концептов в другие языковые системы и концептосферы. Это проникновение происходит первоначально на уровне переводческих поисков подходящих эквивалентов, затем переходит в этап активного вживления найденного переводного эквивалента в концептосферу принимающего языка и заканчивается определенным переструктурированием системы координат в его концептосфере. Несомненно, ведущую роль в вышеописанном виде экспорта играет на сегодняшний день лингвоконцепт «Challenge».

МЕТОДИКА И ЦЕЛЬ

Наше исследование преследовало цель продемонстрировать на основе сочетания лингвистического и историко-философского анализа осо-

бенности внутренней структуры лингвоконцепта «challenge» и его ведущую роль в осуществлении концептуального и геополитического remapping-a (передела) мира.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ДИСКУССИЯ

Первые встречи автора данной статьи с американским лингвоконцептом challenge состоялись, как и у многих других переводчиков, с творческих мук в связи с необходимостью перевода данного слова в составе названия тем различных научных конференций. Переводить его как «проблемы» соответствовало бы устоявшимся принципам формулирования тематики в русском научном дискурсе, однако означало бы погрешить против истины, кроющейся в американском концепте. Было очевидно, что сама проблема занимала в семантике скромное место второстепенной семы, роль которой сводилась исключительно к порождению вызова американскому индивидууму и стимулированию его развития. Употреблять же в переводе русское слово «вызов» означало бы измену отечественной концептосфере, в которой в процессе решения проблем

никогда не наблюдалось примата действия. В нашем случае сомнения усугублялись переводом названий тем конференций с языка-посредника – польского, который с легкостью отбросил национально-интеллектуальные условности, переводя challenge как wyzwanie. Стремясь держать верный курс эволюционного развития под звездно-полосатым флагом, польские переводчики отказались и от слова problemu, и от слова zagadnienia – с уникальным объемом содержания: „kwestia zwykle wymagająca przemyślenia, rozwiązania, rozstrzygnięcia, także temat” («вопрос, требующий обдумывания, рассмотрения, решения, также тема»). Хотя, следует отметить, что, несмотря на чрезвычайно высокую частотность использования слова wyzwanie в современном польском дискурсе, словари польского языка до сих пор не фиксируют его нового значения.

Еще большие проблемы представляла адаптация в российской научной среде другого американского лингвоконцепта – панели. В соответствии с устоявшимися национальными воззрениями, на панели на Руси выходят исключительно дамы легкого поведения. Заставить ученых оказаться на панели могли только чрезвычайные обстоятельства, к которым, несомненно, относилась встреча с цивилизованным обществом. Из русского конференционного дискурса постепенно исчезло и привычное наименование ведущего дискуссии: председатель секции, с его колхозно-коммунистическими коннотациями, стал сдавать свои позиции под напором западного модератора, с его лингвотехническими для русского уха ассоциациями (ср. трансформатор, аккумулятор и т.п.).

Таким образом, незаметно произошел некий remapping – перекартирование структуры научных дискуссий от: «объект дискуссии – проблемы; субъект – участники конференции; руководящий субъект – председатель секции» к структуре: «объект дискуссии – вызовы; субъект – участники панели; руководящий субъект – модератор». Стоит ли печалиться русским ученым по поводу такого happening'a и рассматривать его в качестве un-happening'a, вопрос дискуссионный. Тем более, когда над ними висит гораздо более грозный challenge: болонизации образования и индекса Хирша. Однако все эти концептуальные новшества касаются внутреннего употребления, предписанного в качестве лекарства от постсоветского лузерства (от англ. looser) исключительно научной среде. В качестве же концепта массового потребления, несомненно, предназначается challenge, который стал ведущим предметом экспорта во все страны мира.

Как отмечает А. А. Ривлина в статье под говорящим названием «Проблемы» vs. «Вызовы»: компенсация лингвокультурной лакуны», «распространенное и привычное для носителей русского языка слово «проблема / проблемы» в публицистическом, политическом и некоторых других типах

дискурса сегодня часто уступает место ранее малоупотребительному слову «вызов», причем, что еще более непривычно, в форме множественного числа – «вызовы», особенно в словосочетании «угрозы и вызовы»: «вызовы современности», «глобальные угрозы и вызовы», «вызовы информационной безопасности» [3] и др.

Рассмотрим сначала, насколько русский язык и русская концептосфера предрасположены к такому вливанию новой, американской крови в тело исконного, обросшего собственной исторической плотью и памятью вызова. Наиболее полно объем семантики слова вызов описывается толковым словарем Д. Н. Ушакова: «Вызов 1. Действие по гл. вызвать в 1 знач. Вызов врача на дом. | Предложение, требование явиться. Вызов в милицию. Получить вызов. | Сигнал, звонок, которым вызывают в телефонных и телеграфных аппаратах и т.д. (спец.). 2. Призыв к борьбе, состязанию. Послать кому-нибудь вызов на состязание, на соревнование. | То же спец. - на дуэль (устар.). 3. Поступок, оцениваемый как объявление борьбы, как оскорбление общепринятых норм (книж.). Вызов советской общественности. Вызов здравому смыслу». Как видим, вызов в русской концептосфере рассматривается в двух основных плоскостях: как требование явиться куда-либо (против воли вызываемого), и как некое преднамеренное действие индивидуума, которое противостоит традиционным нормам общества. В исторической памяти основной коннотацией, безусловно, является вызов как форма приглашения на дуэль.

Проведенное нами анкетирование среди носителей русского языка позволило выявить наличие исключительно негативных ассоциаций со словом «вызов». На просьбу конкретизировать свои ощущения участники анкетирования предложили следующий ассоциативный ряд: «скорая помощь, поединок, дуэль, врач, школа, родители, общество, одежда». Наличие последнего слова было пояснено участником опроса как связь с «вызывающим поведением». Таким образом, как беспристрастное словарное толкование, так и субъективные ощущения носителей языка свидетельствуют об исключительно негативной коннотации содержащейся в концепте русского «вызова».

Рассмотрим теперь словарные дефиниции английского слова «challenge». Англо-русский словарь В. Мюллера на первое место выдвигает значение, маркируемое русскими словарями как устаревшее: challenge – 1. вызов (на состязание, дуэль и т. п.) 2. оклик (часового) 3. сложная задача, проблема...; to challenge to socialist emulation – вызывать на социалистическое соревнование; сомневаться, отрицать – the teacher challenged my knowledge – учитель усомнился в моих знаниях; оспаривать; подвергать сомнению; to challenge the accuracy of a statement – оспаривать правильность утверждения.

Обращает на себя внимание перевод предложения *the teacher challenged my knowledge* как «оспаривать, подвергать сомнению», в результате чего вуалируется неприемлемый для русского языка и для норм общения семантический компонент «сомневаться в знаниях ученика – это значит бросать ему вызов». В то же время определенное сходство в семантике английского *challenge* и русского вызова можно увидеть при переводе обозначения действия, характерного для советской действительности с ее духом социалистического соревнования.

The Random House Dictionary выделяет в семантике рассматриваемого слова дополнительно значение «стимулирующей трудности» – «*difficulty in undertaking that is stimulating*», *Makmillan Dictionary* – значение призыва к состязанию в силе и умениях: «*a call to engage in contest of skill, strength and etc.*». *Longman's Dictionary of English Language and Culture* определяет понятие „*challenging*“ как «то, что требует полного использования возможностей и способностей; что-то трудное, но интересное» – „*needing the full use of one's abilities and effort; difficult, but in an interesting way*“. Википедия выделяет в значении слова два основных элемента: трудность и победу: «*challenge is a general term referring to things that are imbued with a sense of difficulty and victory*». Как видим, в отличие от семантики русского слова «вызов» в английском «*challenge*» отсутствуют семы вынужденности выполняемого действия и противостояния обществу. В нем превалирует компонент «стимула», проистекающего из некоей трудной ситуации, побуждающей индивидуума к конкурентной борьбе, в которой он использует все собственные силы, а, следовательно, развивается сам и непременно одерживает победу. То есть, имеет место достаточно парадоксальное развитие семантики американского концепта: с одной стороны, вызов не может существовать без наличия какой-либо проблемы, с другой, развитие семы «стимула или призыва к действию» отодвинуло эту сему на самую периферию. В то же время семы со значением тех действий, которые должны последовать за получением вызова – борьба и обязательная победа над вызовом-проблемой – выдвинулись на первый план и практически слились с вызовом в единое целое. Именно такое концептуальное содержание концепта обуславливает его детерминирующую роль в эволюционных процессах американской нации.

Философские основы такого подхода содержатся, на наш взгляд, в работе британского историка, философа истории и культуролога Арнольда Тойнби. В своем труде под названием «Вызов-и-ответ» он разрабатывает концепцию развития мировых цивилизаций в рамках их эволюционного продвижения от вызова к ответу. «Вызов побуждает к росту. Ответом на вызов общество решает вставшую перед ним задачу, чем переводит себя в более

высокое и более совершенное с точки зрения усложнения структуры состояние. Отсутствие вызовов означает отсутствие стимулов к росту и развитию» [4]. Тойнби оспаривает традиционное мнение о том, что благоприятные природные условия стимулируют общественно-экономическое развитие. Он говорит о феномене слишком хорошей земли как о препятствии активной деятельности общества. По его словам, «функция "внешнего фактора" заключается в том, чтобы превратить "внутренний творческий импульс" в постоянный стимул, способствующий реализации потенциально возможных творческих вариаций». К числу наиболее существенных вызовов-стимулов А. Тойнби относит и стимул новых земель, и стимул заморской миграции. Становление американской нации, как известно, основывалось на этих двух стимулах.

Именно концепция «вызов-и-ответ» легла в основу эволюции американской цивилизации, став основной движущей силой не только общенационального, но и индивидуального развития. Настоящий американец – это человек, чья жизнь состоит из вызовов, на которые он дает ответы, развиваясь и одерживая победы. Такой концептуальный подход отражается и на языковом уровне: не только любая проблема, но и любой физический недостаток сразу же получает лингвоконцептуальный статус *challeng'а*. Толстому американцу брошен вызов по горизонтали: *horizontally challenged*, невысокому – по вертикали: *vertically challenged*, слепому – по зрению: *visually challenged*, умственно неполноценному – по развитию: *developmentally challenged*, физически неполноценному – по физиологии: *physically challenged*. И даже лысому брошен вызов по фолликулам (луковицам волос), ибо такой американец именуется *follicly challenged*.

Если выше мы говорили о трудностях перевода на другие языки самого лингвоконцепта *challenge*, то задачу перевода на какой-либо человеческий язык его многочисленных эвфемизированных клонов можно охарактеризовать не иначе как *translate-challenged*. Причем нет никакой уверенности в том, что ее решение будет стимулировать наше интеллектуальное развитие. На одном из российских переводческих форумов один из отчаявшихся участников дискуссии предложил общий вариант перевода – «челледжнутые», образованный по образцу и подобию русских разговорных слов со значением *developmentally challenged*. Вариант, безусловно, некорректный, но, тем не менее, заставляет задуматься над лингвокогнитивной природой всех этих бойких американских собратьев по когнитивному несчастью. Можно ли считать такое языковое самокодирование, такое запрограммирование индивидуума на борьбу с вызовами психически здоровым и безопасным? В свете проведенного нами выше анализа ядра и периферии концепта представляется вполне обоснованным предположение о том, что при интерпретации любой проблемы или

любого отклонения от нормы как челленджа, реагирование на проблему происходит на уровне рефлекса Павлова. При этом вместо миски с едой (или лампочки) выступает даже не сама проблема, а ее вербальное обозначение. Дается сигнальная кодировка на языковом уровне: Challenge – и получается мгновенный рефлексивный ответ. Обращает на себя внимание логическая переакцентуация с проблемы на обязательность ее устранения, не решения, а именно – устранения, победы над ней в результате борьбы. Выпячивание семы «вызов» как «стимул к борьбе и победе» при одновременном усечении семы «проблема» приводит к тому, что рефлексивные усилия по осмыслению сути проблемы и средств ее решения сводятся к минимуму и заменяются неудержимым стремлением к победе.

Именно такое концептуальное «челленджирование» американского сознания приводит к массовому тиражированию специфической разновидности героев – таких, как супермен, бетмен, терминатор и им подобных. Размышляя об этноспецифичности лингвоконцепта challenge, Е. Есенкова утверждает, что такой в высшей степени агентивный концепт несет в себе исключительно позитивный социальный заряд. Не мешает и нам, дескать, встряхнуться, особенно в свете нашей привычной обломовской лени. Взбодриться и увидеть, наконец, существующий мир, его проблемы и самих себя как challenge. По ее словам, *«если данный концепт, несущий в себе положительный заряд, будет принят русским сознанием, это пойдет только на пользу современному русскому обществу»* [1]. Однако, здесь стоит остановиться и вспомнить, что в России тоже были времена – длительный период существования Советского Союза – когда лингвоконцепты «герой» и «подвиг» были основными составляющими самосознания советского народа. Радикальная смена общественно-экономической формации в СССР породила публичную дискуссию об этих основополагающих концептах. Ее итогами стали выводы публицистов о неадекватности данных концептов в свете новой парадигмы ценностей. По их мнению, необходимость в героях следует рассматривать как свидетельство аномальности общественно-экономической ситуации, ведь только в условиях аномальных ситуаций рождается потребность в подвиге. Само слово «подвиг» было признано непереводаемым на другие языки мира, что окончательно поставило на нем клеймо рудимента погибшей социалистической системы.

Примечательно, что обращение к словарным дефинициям «героя» и «подвига» показывают, что эти слова никогда не осмыслились у нас в терминах «индивидуум – вызов». В то же время их обязательной семой являлся элемент жертвенности собой ради блага общества. Согласно словарю В. И. Даля: Герой м. ж., витязь, храбрый воин, доблестный воитель, богатырь, чудо-воин; || доблестный сподвижник вообще, в войне и в мире, самоотвер-

женец. ср. доблесть, славная отвага, самоотвержение. Словарь С. И. Ожегова также указывает в качестве первого значения: Герой, -я, м. Человек, совершающий подвиги, необычный по своей храбрости, доблести, самоотверженности. Герои Великой Отечественной войны. Г. труда.

Заметим, что ни в одном словаре английского языка мы не нашли толкования слова hero, которое содержало бы компонент самоотверженности. На первое место в семантике английского героя ставятся его необыкновенные личностные качества и та реакция, которую он вызывает у других: *a man of distinguished courage or abilities, admired for his brave deeds and noble qualities*. Вполне вероятно, что именно наличие семы жертвенности своего частного «Я» ради общественного блага в семантике русского и советского героя и совершаемого им подвига явилось одной из причин того, что оба концепта попали в разряд отверженных. О. Леонтович выделяет также в семантике концепта американского challenge еще один компонент, который отсутствовал в противостоянии советского героя с внешним, враждебным обществом миром – дух авантюризма и стремление к соперничеству [2]. Действительно, концепт советского героя был полностью лишен эгоцентричности и стремления к возвышению над другими. В новом социально-экономическом устройстве такой концепт и его носители были обречены на вымирание.

В то же время challenge продолжал свое победное шествие по национальным языкам и географическим картам. Вокруг него образовалось не только деривативное семейство искусственных эвфемистических образований модели X-challenged, но и внешняя зона когнитивной деривации. К такой, в первую очередь, стоит отнести предложенный Дж. Бушем концепт «Axis of Evil». После победы над Evil Empire концепция «вызов-и-ответ» диктовала необходимость срочного нахождения новых вражеских вызовов, поэтому появление нового глобального зла было предопределено. К когнитивной сфере деривации challeng'a относятся также милитаризованные концепты-названия военных операций: «Буря в пустыне» и «Несокрушимая свобода», «Неотвратимое возмездие» и «Шок и трепет», оксюмороны «гуманитарные бомбардировки» и «дружественный огонь», менее яркие словоизобретения типа «сопутствующих потерь» и т.п.

Правда, что касается «гуманитарных бомбардировок», авторство данного словосочетания часто приписывается экс-президенту Чехии Вацлаву Гавелу. В 2004 году сенатор и кандидат в депутаты Европейского парламента Рихард Фалбр в одной из воскресных телепередач на вопрос ведущей о том, *«мог бы Вацлав Гавел стать президентом Европы?»*, ответил, что *«не представляет себе на этом посту человека, который изобрел понятие „бомбардировка в гуманитарных целях“»*. В. Гавел назвал сенатора «луном», в ответ на что Рихард

Фалбр привел выдержки из статьи Гавела в газете *Le Monde* 29 апреля 1999 года: «Я думаю, что во вторжении НАТО в Косово имеется элемент, в котором никто не может сомневаться: воздушные атаки, бомбы не вызваны материальной заинтересованностью. Их характер – исключительно гуманитарный: главную роль играют принципы, права человека, которые имеют приоритет даже над государственным суверенитетом. Это делает вторжение в Федерацию Югославия законным даже без мандата ООН» [6]. В этой дискуссии для нас наиболее важным представляется то, что еще существуют люди, которые способны увидеть за вербальной оболочкой эвфемизмов их голую, зачастую кровавую суть. Попытки через изменения в языке навязать способ восприятия мира и способ действия не всегда оказываются успешными.

Тридцать шестой президент США Линдон Джонсон, руководивший страной в 1963–1966 гг. говорил: «*I report to you that our country is challenged at home and abroad that it is our will that is being tried and not our strength, our sense of purpose and not our ability to achieve a better America*» [5]. Уже в ту эпоху когнитивного и геополитического детства «challenge-a» он с гордостью заявлял о всесторонних вызовах Америке: и изнутри и извне, однако не сомневался в том, что испытаниям подвергается только воля американцев, но не их сила, осмысленность цели и достижение ими результата – лучшей Америки. На сегодняшний день проблема состоит в том, что практически уже никто в мире не сомневается в силе и воле американцев, nobody challenges their CHALLENGE. Если же попытаться сделать это хотя бы на лингвистическом уровне и сорвать вербальный покров с эвфемистических оборотней, то под «дружественным огнем» мы увидим убитых солдат-союзников, под «сопутствующими потерями» – жертв среди гражданского населения, под «гуманитарными бомбардировками» – тех, кто непolitкорректно и не без вызова именовал себя «targets». Развитие общества и государства в терминах концепции «вызов-и-ответ» не может осуществляться без побежденных, и первые потери нации несут на лингвоконцептуальном уровне.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, лингвоконцепт «challenge» представляет собой чрезвычайно сложную внутреннюю и внешнюю структуру. К внутренней мы относим ядерную часть концепта: «стимул-борьба-победа» и его периферию: «трудность, проблема». К внешней – деривативное семейство эвфемизмов, образованных по модели: X-challenged, и когнитивное семейство эвфемизмов: ось зла, дружественный огонь, сопутствующие потери и т.п. Данный лингвоконцепт не только имеет свои философско-исторические корни, но оказывает огромное воздействие на психическое состояние отдельных индивиду-

умов, принуждаемых к постоянной борьбе и победам, и еще большее воздействие на характер современных геополитических процессов.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ИСТОЧНИКИ

1. ЕСЕНКОВА, Е. (2008): *Концепт как один из ключевых концептов американской культуры*. [on-line]. [cit. 04. 11. 2011]. Доступ на http://conf.msu.ru/archive/Lomonosov_2008/22_7.pdf
2. ЛЕОНТОВИЧ, О. (2003): *Россия и США: Введение в межкультурную коммуникацию*. Волгоград: Перемена.
3. РИВЛИНА, А. (2005): *Проблемы VS. «вызовы»: компенсация лингвокультурной лакуны*. In: *Лакуны в языке и речи*. Сборник научных трудов. Выпуск 2. Благовещенск. 2005. С. 62. http://window.edu.ru/window/library/pdf2txt?p_id=34387&p_page=7
4. ТОЙНБИ, А. (2001): *Вызов-и-ответ*. [on-line]. [cit. 04. 11. 2011]. Доступ на http://pryahi.in-deep.ru/history/toinby_02.html.
5. ДЖОНСОН, Л.: *Exclusive Quotes*. [on-line]. [cit. 04. 11. 2011]. Доступ на: <http://exclusive-quotes.com/quotes/419>.
6. ВИКИПЕДИЯ <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ СЛОВАРЕЙ

1. Англо-русский словарь (1995). Мюллер В. К. 24-е изд. – М.: Русский язык.
2. The Random House Dictionary of the English Language (1987). New York, p. 408.
3. Longman's Dictionary of English Language and Culture (2005): Издательство: Pearson.
4. Macmillan Dictionary and Thesaurus: Free English Dictionary Online. [on-line]. [cit. 15. 6. 2012]. Доступ на: www.macmillandictionary.com
5. Współczesny słownik języka polskiego (2007). Warszawa: Dunaj Bogusław.

ADDRESS & ©

Доц. Татьяна Михайловна ШКАПЕНКО, к.фил.н.
Кафедра славянских и балтийских языков
Факультет филологии и журналистики
Балтийский федеральный университет им. И. Канта
ул. А. Невского, д. 14, 236 041 г. Калининград
Russia
shkapenko_pavel@mail.ru

INTERCULTURAL AWARENESS IN ENGLISH TEACHING

Interkulturní vnímavost při výuce anglického jazyka

Jindřiška ŠULISTOVÁ

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRACT: This contribution is focused on the importance of intercultural sensitivity, foreknowledge and the awareness that a foreign language study does not mean only its perfect grammar acquisition but also the understanding the cultural elements of the second-language speakers and in this way subsequently understanding the attitudes, values and behaviour of the language / culture being studied.

Key words: intercultural awareness – language – differences

ABSTRAKT: Tento příspěvek se soustředí na důležitost interkulturní vnímavosti, informovanosti i uvědomění, že studium cizího jazyka neznamena jen jeho gramatické zvládnutí, ale především pochopení kulturní náležitosti mluvčích studovaného jazyka a tím i následně pochopení jejich postojů, hodnot i chování.

Klíčová slova: interkulturní vnímavost – jazyk – rozdíly

INTRODUCTION

The intercultural awareness covers a wide range of things, e.g., language itself, history, dress code, customs, religion, race, geography, national spirit, body language, cuisine and eating habits, greeting ways and the ability to put them in use when communicating. All of these items can vary immensely across cultures. It is widely recommended not to have prejudice towards anything which might give a peculiar impression, just to respect, and adjust to, a different culture.

Intercultural awareness can be seen from various angles, such as sociolinguistics, neurolinguistics, applied linguistics as well as many teaching approaches deal with a range of ways of the acquisition of intercultural aspects of a studied language. These features may be found very helpful when travelling, working or studying abroad, being employed by a foreign company with headquarters in the Czech Republic or in its subsidiaries, etc.

METHODOLOGY AND TARGET

The article is based on the theoretical study accompanied by practical examples. The aim is to show the phenomenon of intercultural awareness from various angles, to highlight its importance in a process of a foreign language learning.

INTERCULTURAL AWARENESS FROM DIFFERENT POINTS OF VIEW

Sociolinguistics focuses on the relation between the language and its users or society. The science examines

the register, formal, informal which may be expressed with other expressions than in the native language of a speaker learning English. Formal register meets the requirements of a polite conversation code; sentences and structures tend to use modal verbs in case of asking a favour or expressing an order or would utterances and of course please and thank you.

This is all accompanied by a proper intonation for a question, order, favour and so on. One is to pay attention to the intonation as the meaning could be changed in certain situations, i.e. when asking simple question *How are you?* the intonation is rising and then falling. If the intonation is different it may show a lack of interest of the other party.

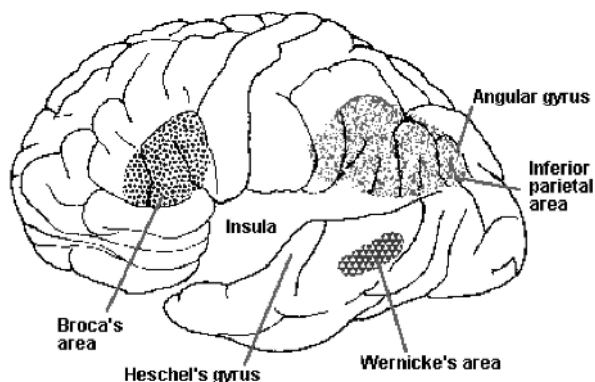
Addressing people in English varies from addressing people in Czech. English does not have the T/V feature as Czech does. English uses the pronoun you for second person in singular and in plural, too. Czech offers two, one variant for the second person in singular ty and the second person in plural vy. People may be addressed by the noble titles such as *Sir, Madam* or title and last name e.g. *Mr, Mrs, Miss or Ms Smith* or by their academic degrees (Spolsky 2010: 21).

Sociolinguistics examines language and the society regarding social classes which is determined by the way of vowels and consonants pronouncing, taking into account the length, or leaving out the sound at all. K. Fox in her book *Watching the English* gives examples on dropping the vowels and consonant by lower classes and upper classes when asked the time: a member of a lower class *'alf past six* whereas a member of an upper class would reply sounding like *'hps'* as

leaving out all vowels (Fox 2004: 74). The vocabulary choice indicates the social class as well. Upper-classes tend to apply the French part the vocabulary than the working class, for example pardon instead of sorry, what.

Next field dealt by sociolinguistics is a relation of a language and gender. Girls and boys and woman and men employ a diverse scale of vocabulary when speaking. It depends on their age, maturity, area, field of education or work. Language and gender is also linked to the political correctness. Instead of using policeman/policewoman, a police officer is a political correct expression as it does not discriminate any gender.

Neurolinguistics is another scientific discipline being connected with cross-cultural awareness. A part of brain responsible for speech comprehension is Wernike's area and Broca's area relates to speech encoding (Crystal 2004: 175). An idea or a message is created in a Wernike's area and then it continues to Broca's area where the message is put into codes, it is encoded. Speech comprehension and encoding are key skills when communicating (in this case with either native English speakers or speakers of other languages when the common language is English). The figure below shows the location of Wernike's and Broca's areas.

Fig. 17-2. A drawing of the lateral aspect of the dominant hemisphere of the human brain showing the approximate locations of Broca's, Wernicke's, and the inferior parietal speech areas. Note that the temporal lobe has been pulled out, exposing the insula beneath. (Geschwind, N: *Sci Amer* 226(4):76-83, 1972)⁶

The process of conversation can take many steps although it does not have to seem so at the first glance. The simple oral or written exchange such as *'Hi Peter, how are you doing? Well. And you?'* includes according to D. Crystal and his *How Language Works* the points below:

- Formulating the idea / message which is meant to be passed on;

- Using linguistic structure / code (sentence, vocabulary) suitable to a speaker and its companion to make sure the message will be understood;
- Knowledge of pronunciation, way of intonation as well as body language accompany a conversation (whereas in written people tend to use punctuation; a question mark for a question, exclamation mark for an order or exclamation, etc., or in an informal written contact, there is a growing use of emoticons);
- Feedback (Crystal 2007: 176, 177).

These points stated above appear to be a matter of course, surely in a mother tongue. But learners of other languages are to be aware of them and pay attention in a learning process.

Last but not the least, discourse features will be briefly mentioned when acquiring the second language. Each language has certain conversation rules available which are to be respected and kept when speaking to a native speaker; otherwise one may cause a social faux-pas. Such as turning down praise:

"A: I like you sweater. (this is said by an English native speaker, JŠ)

*B: It _s so old. My sister bought it for me in Italy some time ago. (this is said by a learner of English, JŠ)"*⁷

Or one can confuse a native speaker when mixing up the discourse elements of both languages, e.g.:

A: Would you like to have a cup of coffee?

B: Yes, thank you. (instead of saying yes, please)

Of course, there are not only discourse rules to be learned and regarded but also grammatical features of language should be watched by learners as the English grammar does not correspond to the Czech one. The principles are crucial when communicating. R. Ellis in his book *Second Language Acquisition* divides the three kinds of talk, i.e. grammatical foreigner talk, ungrammatical foreigner talk and baseline talk. These differ in a level of active grammar and vocabulary use. J. Průcha included recommendations of the European Parliament and the EU Council about communicative competences in foreign languages in his copy on an intercultural communication and it states that communication is based on understanding, expressing one's thoughts, facts, and feelings in both written and oral form as well as understanding of different cultures and employing it in practice (Průcha 2010: 46).

CONCLUSION

To sum up, cross-cultural training is not a matter of several lessons but a long-term issue of both teachers' and students' education. Any major changes and developments concerning the given topic are neces-

⁶ <http://www.unmc.edu/physiology/Mann/mann17.html>, 30/3/12.

⁷ Ellis, R. (2010): *Second Language Acquisition*, p. 44.

sary to be observed and passed on first to the staff who provide the education and who subsequently spread the know-ledge in the institutions they work in. The more teachers are informed about the culture of the target language, the better it will be for their students.

USED LITERATURE AND INFORMATION SOURCES

1. CRYSTAL, D. (2007): *How Language Works*. London: Penguin Books.
2. FOX, K. (2004): *Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour*. London: Hodder.
3. KRAMSCH, C. (2009): *Language and Culture*. Oxford: OUP.
4. PRŮCHA, J. (2010): *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada.
5. ROD, E. (2008): *Second Language Acquisition*. Oxford: OUP.
6. ROWLEY, J. (2009): The Culture of Business English. *Business Spotlight*, No. 1, p. 31.
7. SCOVEL, T. (2009): *Psycholinguistics*. Oxford: OUP.
8. SPOLSKI, B. (2010): *Sociolinguistics*. Oxford: OUP.
9. TOMALIN, B. – STEMPLESKI, S. (2008): *Cultural Awareness*. Oxford: OUP.

ADDRESS & ©

Mgr. Jindřiška ŠULISTOVÁ
Katedra cizích jazyků
Vysoká škola technická a ekonomická
Okružní 10, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
4014@mail.vstecb.cz

KRIMINÁLNÍ CHOVÁNÍ MLADISTVÝCH

Criminal Behaviour of Juvenile Delinquents

Marina LUPTÁKOVÁ

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: Cílem stávajícího příspěvku je na základě psychologického výzkumu zmapovat osobnostní charakteristiky vězněných mladistvých a upřesnit, v jakém směru se odlišují od průměrných charakteristik mužské populace mladistvých v ČR.

Klíčová slova: mládež – kriminalita – faktory kriminality – prevence

ABSTRACT: This study focuses on how the personal psychological characteristics of the juvenile delinquents kept in prison are different from those of average male population in The Czech Republic.

Key words: juveniles – criminal behaviour – criminal factors – prevention

Jedním z trvalých společenských úkolů je boj s kriminalitou obecně a zvláště v tomto kontextu s kriminalitou mládeže. V podmínkách České republiky se z kriminologického hlediska věková skupina mládeže rozděluje na tři věkové podskupiny:

- 12–15 let (nezletilí);
- 15–18 let (mladiství);
- 19 let (věk blízký věku mladistvých) (Jelínek – Sovák 1996).

Někteří autoři do kriminality mládeže řadí i kriminalitu mladých dospělých (od 18 do 24 let), resp. až do 29–30 let (Zapletal 1995; 1996).

Preventivní programy, jejichž snahou je ovlivnit skupinu mládeže, vykazují svou úspěšnost a efektivitu jedině v tom případě, je-li prevence provedená včas a jsou-li známy možné příčiny kriminality této věkové skupiny.

Cílem stávajícího příspěvku je na základě sondy (psychologického výzkumu) zmapovat osobnostní charakteristiky vězněných mladistvých ve věznicí Všehrdy v situaci platnosti zák. č. 218/1993 Sb., který řeší řadu provinění mladých lidí alternativními prostředky a k nepodmíněnému trestu odnětí svobody se uchyluje pouze v případech, kdy není možné – z různých důvodů – použít žádného alternativního postupu. Metoda sondy předpokládala aplikaci vybraných psychologických technik a metod (zejména použití testů

a zaměřeného klinického rozhovoru); dále studium soudních spisů, zejména případných znaleckých posudků z oblasti psychologie a psychiatrie, zpráv OSPOD a škol.

Rozsah sondy dále předpokládal, že bude provedeno psychologické vyšetření mladistvých vězňů, kteří nastoupili trest odnětí svobody ve věznicí Všehrdy v časovém intervalu od 1. listopadu 2010 do 31. ledna 2011. Rozsah sondy byl 30 uvězněných mladistvých.

Metodologie zkoumání této problematiky si „vynucuje“ rozdělení tohoto příspěvku do dvou částí.

V první části se soustředíme na hlavní teoretické přístupy, které popisují základní zdroje vzniku kriminality. V druhé části se budeme věnovat analýze výsledků psychologického výzkumu mladistvých pachatelů ve věznicí Všehrdy.

1. Základní teorie vzniku kriminálního chování

Moderní kriminologie získává rozhodující podnět k rozpracování teoretických přístupů, které popisují vznik kriminálního chování, až s nástupem pozitivizmu ve filosofii, sociologii a vědě vůbec.

Vznik pozitivizmu je spojený se jménem francouzského sociologa první třetiny 19. století A. Comta, který zdůrazňoval, že věda musí vyrůstat z pevného základu faktů, a proto jakákoli představitost, spekulace a fantazie v rámci poznávání objektu musí uvolnit místo nezaujatému pozorování⁸.

⁸ COMTE, A. (1831): *Cours de la Philosophie positive*. Paris. Sociální teorie se však věnovaly zkoumání příčin kriminálního chování již před vznikem pozitivizmu. Tak například antický filosof Pythagoras obhajoval v této problematice biologický přístup, když psal, že jsme předurčení k dobrým a špatným skutkům ve stejné míře jako i tělesnému zdraví či nemoci a to všechno závisí především na našich rodičích a na konstituci našeho těla, a to v míře větší, než na nás samotných. Oproti tomu lékař a filosof Hippokrates odmítal vliv biologických faktorů při předurčení kriminálního chování člověka, a více zdůrazňoval vliv vnějších faktorů (výchovy, sociálního prostředí, podnebí). Platón a Aristoteles zformovali základní pojmoslovní tzv. chorob duše, přičemž rozlišovali nebezpečné skutky psychicky nemocného člověka a vědomé násilné činy protispolečenského charakteru. Pro antickou filosofii je typické, že hledá souvislosti mezi chováním člověka, jeho temperamentem a výchovou. (Pokračování na následující straně.)

Ideje pozitivizmu se projeví také ve třech hlavních teoretických směrech, které popisují vznik kriminálního chování jednotlivce: a) biologickém (zvaném také „antropologický“); b) psychologickém; c) sociologickém.

Vznik každého z těchto teoretických směrů je zpravidla spojován se jmény C. Lombroso, G. Tarde a A. Kettle.

Bez ohledu na skutečnost, že pozitivismus v té době, jak ho obhajoval A. Comte, již dávno nahradily pluralistické koncepce, eventuálně neomarxismus, nebo „kritická kriminologie“ či postmodernismus, přítomnost těchto hlavních teoretických směrů lze lehce „vystopovat“ v každé současné koncepci, škole a teorii, která se snaží popsat vznik příčin kriminálního chování jednotlivců (Guilinsky 2004: 68).

Inovativní přístup k této problematice nabízí L. Čírtková, podle níž jsou v současné kriminologii tři hlavní teoretické přístupy, které popisují vznik kriminálního chování: a) sociostrukturální teorie; b) socioprocesuální teorie; c) viktimologicky orientované teorie. Nutno uvést, že i tato klasifikace zohledňuje existenci již zmiňovaného biologického, psychologického a sociologického přístupu při interpretaci příčin vzniku kriminálního chování jednotlivců (Čírtková 1998).

1.1 Sociostrukturální teorie

Soustředí se především na využití sociologických přístupů k výzkumu problematiky a následně se rozděluje na teorie sociální dezorganizace a teorie anomie.

Teorie sociální dezorganizace (W. Thomas, F. Znamerki, R. Parc) využívá pojmy sociální organizace a dezorganizace.

Ve stavu sociální organizace se systém vyznačuje následujícími třemi parametry: a) souladem norem a hodnot; b) systémovou soudržností, kdy členové společenství drží pospolu, v rámci jejich vztahů fungují

kontrolní mechanismy a současně vytvářejí neformální struktury; c) řádným způsobem interakce, kdy členové dbají na dobré způsoby při vzájemných vztazích.

Pro stav dezorganizace je příznačný stav opačný – rozpad a deziluze v mezilidských vztazích. Důsledkem je anonymita ve společenských vztazích, rozčarování a frustrace obyvatelstva, což následně skrze působení rozličných sociálních institucí negativně ovlivňuje chování dětí a mládeže. Kriminální chování je za této konstelace vnímáno jako zcela přirozená reakce na tyto vnější nepříznivé okolnosti. Teorie anomie analyzuje hlavní reprezentant druhé vlny pozitivizmu, francouzský sociolog E. Durkheim. Hlavním postulátem této teorie je tvrzení, že v době radikálních sociálních změn se otřásají v základech tradiční hodnoty, přičemž platí, že nové ideály prozatím ještě nevznikly a nezačaly se etablovat⁹.

Psychologickou interpretaci teorie anomie provedli R. Agnew, D. Eliot, D. Greenberg a H. Voss. Neschopnost jednotlivce dosáhnout cílů, které si vytyčil zcela přirozeně, vyvolává u těchto jednotlivců napětí a zatlačuje je do pozice sociálně méněcenných outsiderů. U jednotlivců následně vznikají anomické stavy, které doprovázejí pocity totálního zklamání a rozčarování. Zločin je za této situace jednou z možností, jak nahromaděné vnitřní napětí uvolnit.

1.2 Socioprocesuální teorie

Další skupina – tzv. socioprocesuální teorie – zkoumají vlivy makro a mikro spolků, ve kterém působí jednotlivec, a to skrze mechanismy sociálního učení.

V rámci těchto teorií jsou rozlišovány: a) kognitivní teorie sociálního učení; b) teorie sebekontroly a vnější kontroly; c) teorie labellingu; d) teorie životní cesty a hledání smyslu života.

Teorie kognitivního sociálního učení (Social Learning) zahrnuje také teorii diferencované asociace (Sutherland – Cressey 1960). Skupina těchto teorií

Ve středověku jeden z nejvýznamnějších filosofů Tomáš Akvinský ve svém nedokončeném spisu *Summa Theologiae* v rámci učení o vůli rozeznává jak smyslné chtění, tak rozumnou vůli. Smyslné chtění je určené vášněmi, kdežto rozum se může povznést nad ně, a stává se tak zdrojem svobody vůle. Rozum sice vůli ukazuje cíl, avšak vůle ho může uposlechnout, nebo nemusí. Tomáš Akvinský totiž ve vůli a rozumu spatřuje dvě přesně oddělené mohutnosti. Učení Akvinského následně zásadním způsobem ovlivnilo teorii přirozeného práva a výklad příčin lidského chování.

Později v roce 1624 vrchní soudní rada církve katolické Pavel Zakkias ve své práci „Soudní a medicínské otázky“ zformoval základní principy soudní psychiatrie a zdůrazňoval význam zdokumentovaných kriminalistických metod zkoumání všech účastníků vyšetřování zločinu: pachatele, jeho obětí a svědků.

Inspirativní byl také pohled světoznámého německého filosofa I. Kanta na zločiny, které spáchaly osoby duševně narušené. Ve své studii „Antropologie“ píše, že, když člověk cílevědomě způsobí jinému člověku neštěstí a vzniká otázka jeho viny, t. j., když je zapotřebí stanovit, jestli byl pachatel trestného činu psychicky nemocen, nebo zdravý, je soud povinen poslat věc trestného činu k posouzení nikoli na lékařskou, nýbrž na fakultu filosofickou, protože to je otázka pro expertizu filosofickou a psychologickou (КИРИЛЛОВ, С. Й. – ПОПОВ, С. Й. – ЧУМАКОВ, А. Н. (2004): *История философии: учебное пособие для вузов*. Москва: Юрист, a též СЕРДИУК Л. В. (2002): *Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование*. Москва: Юрлитинфо).

⁹ Durkheim považuje za anomickou takovou situaci, kdy chybí odpovídající regulace diferencovaných aktivit. V jeho studiích o sebevraždách se anomie týká absence sociálních pravidel, tentokrát však ve vztahu k nezvládnutým individuálním touhám. Anomické jsou takové poměry, kdy tužby jednotlivců nejsou dostatečně regulovány společnými normami, a v důsledku toho nemají jednotlivá individua při sledování svých cílů žádné vodítko morální povahy. Naprostá anomie je ovšem empiricky nemožná, neboť všechny společnosti jsou charakterizovány větším či menším stupněm normativní regulace. Uvnitř téže společnosti se mohou mírou své anomie lišit jednotlivé skupiny, a to podle stupně, v jakém pozbyly své morální jistoty a byly dezorientovány ve svých očekáváních. Nebezpečí anomie zvyšuje ekonomický vzestup, který stimuluje lidskou žádostivost a budí zdání, že vše závisí pouze na jednotlivci (viz podrobněji Keller 2004: 195–235). Ke strukturálnímu funkcionalismu, teorii anomie a k teorii napětí (Strain Theories) se hlásí také významný americký sociolog R. Merton. Podle toho, jak se chovají individua v anomických poměrech, mluví o typologii konformistů, ritualistů, reformátorů, o retreatistickém chování (sebevrahů, uživatelů narkotik, již se snaží utéct ze života), ale také o vzbouřencích a revolucionářích (Мертон 2005).

vychází z premisy, že všechny sociální vzorce, ale též zločin, jsou výsledkem procesů sociálního učení a nápodoby¹⁰. Subjekt v tomto procesu hraje aktivní roli, a to tím, že autonomně zpracovává své životní zkušenosti a přisuzuje měnícím se životním situacím určitý axiologický (hodnotový) význam. Do tohoto kontextu spadá také koncepce „atraktivitu zločinu“ amerického autora J. Katze. Podle jeho mínění zločinnost mnohokrát postrádá zjištěné, majetkové pohnutky a pachatel ji pojímá jako oblast, kde lze získat doposud nepoznané zážitky a svým způsobem se osobnostně realizovat.

Komplementární teorie diferencovaných asociací (Sutherland – Cressey) byla jednou z neproduktivnějších koncepcí své doby, protože umožňovala vysvětlit jak „obyčejnou pouliční kriminalitu“, tak i kriminalitu mnohdy skrytou, „bílých límečků“. Nedostatkem této koncepce, podobně jako i mnohých jiných kriminologických koncepcí v námi zkoumané oblasti, byla skutečnost, že nedokázala dát odpověď na množství závažných otázek (proč lidé mají právě ty společenské kontakty, kterými aktuálně disponují; nevysvětlila také původ zločinnosti a deviantního chování atd.) (Guilinsky 2004: 91).

Teorie kontroly a sebekontroly (Hirschi 1969)¹¹ zkoumá proces vzniku společensky konformního jednání jednotlivců. Předpokladem vzniku takového chování je eufunkční (bezporuchová) činnost formálních a neformálních institucí společenské kontroly. Když se vazby mezi formálními a neformálními institucemi kontroly oslabují anebo se rozpadávají, vzniká prostor pro kriminální chování, které umožňuje hned teď bezodkladně (ve stylu donedávna, tj. do propuknutí stávající ekonomické krize, populárního reklamního sloganu „odvaž se a užij si!“) uspokojování všech potřeb a přání.

Teorie Labellingu (etiketování a stigmatizace)

Zakladatel této teorie H. Becker (1963: 9) vyslovil později často citovanou větu, že deviantem je individuum, kterému prostředí pověsilo tuto visačku (etiketu) na krk, a že deviantní chování je právě ten způsob chování, který takto označilo okolí¹². Tomuto stanovisku předchází koncepce amerického sociálního psychologa G. Mida, který rozvinul myšlenku symbolického interakcionismu, jenž souvisí se skutečností, že jenom lidskému druhu je vlastní charakterizovat, klasifikovat a interpretovat chování jiných lidí.

Uplatnit myšlenky symbolického interakcionismu se v oblasti kriminologie pokusil F. Tannenbaum (1938). Dítě se stává zlým, protože ho takto označují jeho nejbližší. Tento proces „nálepkování“ Tannenbaum nazývá „dramatizací zla“. Aby se tomu předešlo, navrhuje neoznačovat lidi přímo jako alkoholiky, narkomany či zloděje, nýbrž eufemisticky, více lahodícím a méně traumatizujícím způsobem jako lidi, kteří mají problémy s alkoholem, narkotiky či se zákonem.

V tomto kontextu H. Becker rozpracoval model tzv. deviantní kariéry. Podle jeho mínění odsouzený mladistvý pachatel po návratu z výkonu trestu zůstává trvale stigmatizován jako ten, kdo již jednou byl odsouzen, což mu brání, aby se plnohodnotně zapojil do normálního občanského života. Odpovědi takto stigmatizovaného individua mohou být recidivy trestné činnosti. Tyto ideje H. Beckera dále rozvíjí například E. Lemert ve své koncepci „sekundárních deviací“ (1951) a E. Shur (1965), který zavádí pojem „zločinu bez obětí“ (alkoholismus, drogová závislost, provozování prostituce). K těmto teoriím se hlásí také současný německý sociolog a kriminolog F. Sack (1968), který vychází z postulátu, že absolutní většina populace v dnešních moderních společnostech se dostala alespoň jednou ve svém životě do rozporu s platnými zákony. Avšak jenom oficiální sankce soudní moci může zcela náhodně z jinak bezúhonného člověka učinit zločince. Člověk, který je takto stigmatizován, se začíná chovat jako zločinec a jeho život se ocitá „doslova v troskách“, což Sack hodnotí jako nespravedlivost.

Teorie stigmatizace odhaluje důležitou vrstvu vztahu mezi zločincem a společností. I tato teorie je sice zatížena určitou jednostranností, avšak současně nás nutí zamyslet se nad skutečností, zda odsouzení člověka za první nepatrný přečin nepřinese ve svých důsledcích více škody, než užítku (Guilinsky 2004: 99).

Další koncepce, *teorie životní cesty*, zkoumá trajektorie vývoje kriminality v rámci životní dráhy jednotlivce. Tato teorie si klade tyto otázky: proč začne jednat zločinně, proč u ní setrvává, eventuálně ji stupňuje, anebo nakonec proč s kriminální činností končí. V tomto kontextu se pozornost soustřeďuje především na tyto aspekty: zkoumají se životní události, které splňují funkci prvotních stimulů deviantního chování jednotlivců, analyzuje se schopnost jednotlivce vypořádat se se

¹⁰ Tyto názory mají své zdroje v koncepci G. Tarde, který ve svých knihách „Zákony nápodoby“ a „Filosofie trestu“ (obě knihy vyšly v roce 1890) objasňoval chování zločinců mechanismy nápodoby a učení. Protože v základech každého zločinného aktu jsou psychologické mechanismy, mají soudci podle jeho názoru rozhodovat o vině či nevině obviněného, avšak samotná náprava spadá do kompetence lékařské komise. Současně byl G. Tard jedním z prvních teoretiků, kteří si povšimli, že růst blahobytu ve všech společenských vrstvách nevede automaticky k poklesu zločinnosti, přičemž v této souvislosti upozorňoval na růst trestných činů lidí bohatých a požívajících společenskou prestiž (tj. fakticky mluví o kriminalitě skupiny tzv. bílých límečků).

¹¹ Svou koncepci sociálních vztahů T. Hirschi vytvořil na základě empirického výzkumu a dotazování 5,5 tisíc žáků městských škol v San-Francisku. Dospěl k závěru, že, čím bližší vztahy má dítě s rodiči, čím lepší má studijní výsledky ve škole, čím více je vtaženo do různorodé konformní činnosti ve společnosti, tím menší je pravděpodobnost, že si dítě bude osvojovat deviantní způsoby chování.

¹² Je nutné zdůraznit, že v jeho koncepci labellingu se znovu projevuje již dávno diskutovaný spor mezi nominalisty a realisty ve středověké filosofii – je to nesporné poučení z dějin filosofie.

stereotypními situacemi a míra podpory prostředí, které může zapůsobit jako nárazníková zóna, jež pomáhá zvládat situace, pro jednotlivce stresové a nepříznivé.

Každý kriminální čin je výsledkem svobodného rozhodnutí jednotlivce. Proto ani nepříznivé sociální okolnosti, ve kterých se člověk ocitá, nemusí automaticky znamenat, že jednatel ovlivněný těmito okolnostmi začne páchat kriminální činnost. Na počátku kriminálního chování je osoba s určitým stupněm antisociálního jednání. Individuální, antisociální predispozice představují klíčový moment, který lze identifikovat již ve věku dítěte 8–10 let. Patří k nim hyperaktivita, impulzivita, neschopnost se soustředit a odmítání vnějšího výchovného působení. Za nepříznivé životní okolnosti lze považovat například nezaměstnanost, či dlouhodobé stavy finanční nouze. Dočasné situační vlivy, jako frustrace či roztržky v partnerských vztazích (eventuálně v mezilidských vztazích obecně), mohou v této konstelaci sehrát roli „rozbušek“, které podnítky kriminální chování. Tyto faktory působí komplexně, protože oslabují konvenční vztahy jednotlivce a společnosti a vytlačují jednotlivce do prostoru kriminální scény (Čírtková 1998).

Blízká teorii životní cesty je *koncepte hledání smyslu života*: vychází z pozice, že v západních společnostech narůstají stavy odcizení (alienace), dochází k rozkladu základních orientací a z hlediska hledání smyslu života se společnost propadla do hodnotového vakuu. Lidské jednání v těchto společnostech doprovází stále více apatie, agresivita a závislost, které podle V. Frankla (1960: 520; 1972: 23; 1994) vytvářejí jádro tzv. noogenní neurózy – těmito stavy trpí podle jeho mínění až 20 % západoevropských občanů.

1.3 Viktimologicky orientované teorie

Soustředují se na vysvětlení kriminálního chování na základě chování obětí a měnících se situací.

Model zranitelnosti, která je důsledkem životního stylu, rozpracovává myšlenku, že různí lidé se specifickým způsobem – vzhledem k tomu, jaký vyznávají životní styl – vystavují nebezpečným situacím (Čírtková 1998). Míra zranitelnosti lidí v rámci životního stylu, který vyznávají, závisí například na tom, jestli jsou přívrženci cestování autostopem, jakým způsobem si zabezpečují svůj majetek před krádežemi

a poškozením, jestli jsou důvěřiví vůči neznámým osobám atd.

Mezi viktimologicky orientované patří též *teorie rozdílných struktur příležitosti*. Tato teorie vychází z předpokladu, že pachatel vždy cílevědomě a prozíravě nachází vhodný objekt ke svému útoku podle kalkulace podstupovaného rizika a předpokládaného zisku (Čírtková 1998).

Je zapotřebí zdůraznit, že výše charakterizované tři hlavní teoretické přístupy, které popisují vznik kriminálního chování jednotlivců, přirozeně nevyčerpávají veškeré poznání kriminologie¹³ v této oblasti. Popíšme na tomto místě ještě jednu velice produktivní teorii, kterou jsou *multifaktorové kriminogenetické koncepce* a s ní související problematika faktorů ovlivňujících kriminální chování jednotlivce.

1.4 Multifaktorové kriminogenetické koncepce

Při výkladu kriminogeneze používají více, současně působících činitelů (faktorů) různého druhu a původu. Zakladatel této školy E. Ferri spatřoval příčiny kriminality ve vzájemném působení činitelů (především hustoty obyvatelstva, náboženských poměrů, veřejného mínění, obchodu, zemědělství, bezpečnosti); následně pak činitelů antropologických (věku, pohlaví, tělesných vlastností), ale také klimatických a pedologických faktorů (srážková činnost, teplota a vlhkost vzduchu, kvalita půdy atd.). Ve svém hlavním díle „Kriminální sociologie“ E. Ferri zdůrazňoval, že tyto faktory nepůsobí na kriminální chování jedinců v intencích logiky tzv. železného determinizmu, nýbrž podle měnící se situace a podle pravidel teorie pravděpodobnosti¹⁴.

Snaha a potřeba „vystopovat“ faktory ovlivňující vývoj kriminálního chování vyústila v mnohočetné teorie, které se opírají o úvahu o existenci tzv. *rizikových a ochranných* faktorů podmiňujících vznik kriminálního chování¹⁵. Kriminogenní rizikové faktory, vyvolávající, usnadňující nebo podporující páchaní trestných činů, jsou vzájemně a kombinovaně propojené. Žádný faktor sám o sobě nemůže být pokládán za výhradní a jednoznačnou příčinu kriminálního chování, ale ani různé jejich kombinace (například agresivita u dětí žijících v nuzných poměrech a navíc ještě v nefungujících rodinách) nevysvětlují pozdější delikvenci či kriminální chování. Nanejvýš můžeme mluvit o kumulativních účincích propletených kombinací

¹³ Problematice vzniku kriminálního chování jednotlivců se věnují například biologické (antropologické) teorie – koncepce dvojčat – Loehlim, Nichols; chromozomová teorie R. Foxe; frekvence pulsu D. Farringtona, M. Wadswortha a A. Raine; úroveň testosteronu a serotoninu v krvi (viz podrobněji: Fishbein 2001 a též Sheley (ed.) 2000; psychologické teorie – což je celá plejáda psychoanalytických a neopsychoanalytických koncepcí; sociologické teorie – chicagské školy a ekologie zločinnosti (klasická je práce Thrasher 1927); teorie subkultur (Cloward – Ohlin 1960); teorie neutralizace (Syke – Matza 1957); teorie konfliktu (Simmel; Marx; Coser; Dahrendorf), a kromě toho celá řada postmoderních teorií, mezi které patří i velice funkční teorie inclusive / exclusive (Taylor; Walton; Loung aj.).

¹⁴ Prvním autorem, který v dějinách evropské filosofie použil pravděpodobnostní výklad působení rozmanitých faktorů na sociální procesy, byl francouzský filosof Ch. L. Montesquieu ve své práci *O duchu zákonů* (1752).

¹⁵ K této problematice viz podrobnou a systematickou studii Š. Blatníkové – K. Netíka (2008), která je doprovázená množstvím odkazů na literaturu – jak teoretickou, tak na publikované výzkumy – a může být proto doporučena jako základní zdroj (v češtině) pro studium dané problematiky.

rizikových faktorů, zvyšujících pravděpodobnost volby antisociálního chování¹⁶.

Studie zabývající se identifikací vnějších rizikových faktorů (tzv. faktory na úrovni komunity)¹⁷ popisují různé rizikové faktory sociálního vývoje: chudobu (zejména zdůrazňují nebezpečí chudoby dětí a mládeže), nezaměstnanost (opět zejména mladých lidí), nevyhovující bydlení a nedostupnost sociální bytové výstavby a hospodářskou a společenskou marginalizaci (Blatníková – Netík 2008: 14). Spletitost a splývání rizikových faktorů činí obtížnějším stanovit jejich nezávislé, interaktivní a sekvenční vlivy na kriminální a antisociální chování (Blatníková – Netík 2008: 15) a vybízí badatele ke stanovení toho, které faktory predikují páchaní trestné činnosti nezávisle na ostatních.

Ve známé Cambridgeské studii (Farrington 2006) se D. J. West (1982; viz Blatníková – Netík 2008: 15) rozhodl pro pět klíčových faktorů, které ve věku 8 let velkou měrou přispívaly k počátku kriminální kariéry: nízký rodinný příjem, početná rodina, kriminalita rodičů, nízká inteligence dítěte a špatné výchovné postupy rodičů. Následně D. Farrington v již zmíněné studii rozeznal a pojmenoval prediktory vývoje kriminálního chování (ve věku 8–10 let), ve kterých se budoucí delikventi lišili od budoucích „nedelikventů“:

- rušivé, poruchové chování v dětství;
- kriminalita v rodině;
- nízká inteligence nebo slabý školní výkon;
- rodinné faktory: nedostatečná výchova dítěte (tím je míněna nízká míra vyžadované disciplíny, nedostatečný dohled nebo odloučení dítěte od rodiče, tzv. „narušená struktura rodiny“ a příliš časně rodičovství);
- impulzivita, rizikové chování, neklid (včetně psychomotorického), špatná schopnost koncentrace – všechny tyto „individuální zvláštnosti“ se řadí k syndromu deficitu pozornosti a hyperaktivity;
- ekonomický nedostatek (nízký příjem rodiny, nespokojivé bytové podmínky, rozsáhlá, početná rodina)¹⁸.

Shrneme-li všech těchto šest kategorií proměnných, které se podle autorů Cambridgeské studie „odrážejí“ v kriminálním chování (a to nezávisle na sobě), dostaneme následující „pojmy“: impulzivita, inteligence,

způsob výchovy dítěte (špatná výchova), kriminalita v rodinné anamnéze, socio-ekonomická deprivace (chudoba) a antisociální chování v dětství (problémy ve škole, syndrom deficitu pozornosti a hyperaktivity)¹⁹. Mluvíme-li o individuálních faktorech, zvyšujících riziko kriminálního chování u mladých lidí, máme na mysli (a zkoumáme) především tyto rizikové činitele: *nízká úroveň rozumových předpokladů a vzdělání neboli vědomostí; dále pak nízká míra empatie (vcítění) a impulzivita*²¹.

Prezentace a analýza hlavních teoretických přístupů, které popisují příčiny vzniku kriminálního chování jednotlivců, nás vede k následujícím zobecňujícím závěrům.

Především musíme konstatovat, že *neexistuje jedna, tak říkajíc integrativní nebo syntetická teorie*, která by vysvětlovala příčiny vzniku kriminality, a to v důsledku následujících skutečností. Kauzální souvislost je pouze jednou z podob souvislosti mezi prvky systému, přičemž je to souvislost, jež se výrazně projevuje jenom v rámci relativně jednoduchých systémů. Avšak již biologické a tím více sociální a psychologické systémy a procesy, které v jejich rámci probíhají, jsou velice komplikované a mají charakter pravděpodobnostní, nelineární a stochastický, přičemž určit, co je příčina a co jsou důsledky, je v těchto složitých systémech ve své podstatě prakticky nemožné. Kromě toho je nutné uvést, že procesy zločinnosti jsou natolik rozmanité, že to vylučuje podmíněnost zločinnosti pouze jednou příčinou.

Zároveň je třeba zdůraznit, že jsou faktory (anebo skutečnosti), jejichž existence vyvolává s větší anebo menší pravděpodobností vznik kriminálního chování; jakou podobu toto chování získá, závisí na nahodilosti (tzv. „kriminální příležitosti“) a individuálních predispozicích subjektu, jenž páchá trestnou činnost. Obecně řečeno, *nahodilost* v současné vědě sehrává o mnoho větší roli při vysvětlování příčin jednotlivých procesů, než rigidní determinismus. Do budoucna by proto bylo potřebné, aby vznikla nová – z dnešního pohledu – svým způsobem nekonvenční teorie, která by překročila hranice a potenciál existujících teorií výkladu příčin kriminálního chování jednotlivců, a která by proto z těchto důvodů byla zpočátku mainstreamovým proudem v kriminologii kategoricky odmítnuta (Guilinsky 2004: 163-164).

¹⁶ Dominující přístup (v podstatě vycházející z behaviorismu) k lidské osobnosti jako k mechanickému „výsledku“, který dostaneme po sečtení všech vlivů prostředí a vrozených individuálních předpokladů, je pochopitelně neudržitelný. Osobnost není fatálně určená ani genetickými, ani sociálními determinanty: člověk je především bytost svobodná. To znamená, že i v nejnepříznivější situaci mu zůstává svobodná volba.

¹⁷ Donziger 1996; Field 1998; Kerr 1994; Canada: ... 1995; National...1990; Loeber – Stouthamer-Loeber 1998 (In: Blatníková – Netík 2008).

¹⁸ V mírně pozměněné podobě cit. podle Blatníková – Netík 2008: 16.

¹⁹ Kromě výše uvedených autorů viz. také: McLaughlin – Muncie, J. (eds.) 2001.

²⁰ Někteří autoři rozlišují mezi kognitivní empatií (porozumění pocitům jiných lidí) a emoční empatií (spoluprožití pocitu jiných lidí) (Jolliffe – Farrington 2006).

²¹ Právě impulzivita jakožto specifický osobnostní rys se stala součástí řady psychologických technik, osobnostních dotazníků a projektivních testů. Malé shrnutí různých definic impulzivity nalezneme v již citované práci Blatníková – Netík 2008: 22.

2 Empirická část sondy: mladiství ve výkonu trestu odnětí svobody

„Je však skutečností, že psychologie i další příbuzné obory neposkytují vhodné standardizované metody k vyřešení specifík odsouzených osob. Proto jsou voleny vlastní či méně vhodné metody.“

PhDr. Alena Marešová, IKSP, z oponentního posudku na rigorózní práci Ing. Mgr. Zdeňka Kiliána „Vznik, vývoj a náprava kriminálního chování“. Praha, 10. listopadu 2010.

2.1 Charakteristika nejfrekventovanějších metod psychologického a klinického výzkumu

Metoda je za všech okolností jen zkoncentrovanou teorií příslušné vědní disciplíny – v našem případě psychologické školy, směru. Metody, které tak říkajíc visí ve vzduchoprázdnu, bez opory na teorii, neexistují. Nebo ještě jinak – metoda je ve své podstatě zkrácenou formou teorie. A právě skutečnost, že samotná psychologie nepředstavuje jednotný systém a její metody zkoumání se opírají o četné dílčí teorie o zákonitostech lidské psychiky a chování, které jsou pravidelně kritizovány a často i znehodnocovány a vyvracovány, vede k relativizmu všech těchto metod (které používáme paradoxně i nadále navzdory již překonaným teoriím, z kterých tyto metody původně vyvěraly).

Pro ilustraci tohoto stavu uvedeme „reálný stav“ některých nepoužívanějších a nejoblíbenějších metod psychologického a klinického výzkumu (jsou aplikovány i v kriminologickém výzkumu).

Tak, testy inteligence Cattella v podstatě byly elementárními senzomotorickými testy. Na nepřítomnost validity testů intelektu Cattella poukázal již jeho žák Clark Wissler (a tím právě vstoupil do análů vědy) a Cattellův učitel Fr. Galton (zakladatel tzv. vědecké diagnostiky a vynálezce nástroje měření psychiky, tj. testu) podrobil testy svého někdejšího žáka neúprosné kritice²². Dále, známé „zařazení do pásem“, které je používáno pro klasifikaci úrovně rozumových schopností a na základě kterého vynášíme soudy o intelektové vybavenosti člověka a rozsudky o jeho umístění, vzniklo na základě klasifikačního schématu, které předložil Lewis Madison Terman na základě jím navržené verze Stanford Revision and Extension of the Binet-Simon Intelligence Scale (protože – jak jinak – nebyl spokojen s předcházejícími výsledky Binet-Simon Intelligence Scale) a přitom poctivě upozornil, že jím stanovené limity (tj. „zařazení do pásem“) jsou určeny naprosto libovolně a že samotné klasifikační schéma může být použito pouze a jen jako obecný návod pro nové měření (na toto varování se bohužel brzy pozapomnělo a „škály“, „pásma“ a „normy“ se používají jako samozřejmý základ pro posuzování úrovně rozumových schopností).

Jiný příklad – osobnostní dotazníky H. J. Eysencka – jedna z nejrozšířenějších a nejpobulárnějších „metod“ zkoumání osobnosti. Teorie Eysencka spadá pod tzv. typologické přístupy ke zkoumání osobnosti. Pro tento přístup je příznačná orientace na biologické předpoklady vývoje osobnosti a málo se věnuje sociálně-kulturním aspektům a také mezilidským vztahům jako faktorům a podmínkám formování osobnosti (ovšem neměně populární dotazník J. Cattella se pro změnu orientuje na zkoumání rysů osobnosti a postuluje, že osobnost může být adekvátně popsána cestou její lokalizace v systému škál, jejichž souhrn představuje výčet rysů osobnosti. Ignoruje se přitom problém – a to reálně existující – proměnlivosti rysů osobnosti, nemluvě o jejich formování a cílevědomé proměně. Cattell chápe rysy jako něco stabilního, neměnného, jako něco, co je potřeba objevit s pomocí speciální techniky a pak počítat korelace. Je to přinejmenším sporné, neboť problém proměnlivosti rysů přece jen existuje – a právě z tohoto důvodu jsme se rozhodli tento dotazník pro naše účely nepoužívat).

Eysenck ve svých pracích mnohokrát poukazyval na to, že jeho výzkumy jsou podníceny nedokonalostí psychiatrických diagnóz (takže i zde můžeme konstatovat, že nový přístup vzniká na základě nespokojenosti a kritiky předešlých vědecko-výzkumných postupů). Předpokládal, že tradiční klasifikace psychických onemocnění má být zaměněná systémem dimenzí, ve kterém by byly zastoupeny nejdůležitější charakteristiky osobnosti. Přitom psychické poruchy by se jevíly jen jako pokračování individuálních rozdílů, které můžeme pozorovat u normálních jedinců; předpokládal dále, že existují tři základní dimenze osobnosti: neurotismus, extraverte a psychoticismus.

Eysenck se v průběhu dlouhé doby snažil „ospravedlnit“ a opřít faktor extraverte (*o němž se právě mluví ve výše zmíněné Cambridgeské studii jako o faktor, zvyšujícím riziko kriminálního chování mladistvých*) o fyziologický základ, přičemž vycházel z materialistické teorie I. P. Pavlova. V posledních letech se stejným způsobem zdůvodňuje i faktor „psychoticismu“. Například jedním z prokazujících experimentů bylo zkoumání skupin psychotiků, neurotiků a zdravých osob pomocí testu kožně-galvanických reakcí, „bystrosti zraku“, schopnosti rozpoznávání „šumějících objektů“ apod. Ukázalo se, že skupiny se liší podle dvou faktorů – neurotismu a psychoticismu. Zůstává nejasné, čím se řídili výzkumníci, když sestavovali tyto baterie testů²³. Aplikované hodnoty (ukazatele) nemají žádné teoretické zdůvodnění a, pokud je aplikujeme na neurotismus a psychoticismus (jak jsme již zmínili, obě hodnoty jsou považovány – a proto i zkoumány – jako individuální rizikové faktory vzniku kriminálního chování zejména u mladistvých),

²² GALTON, F. (1879): *Psychometric Experiments – Brain*, V. 2. Ke stanovisku samotného Cattella viz jeho práci CATTELL, J. (1980): *Mental Tests and Measurements // Mind*, V. 15.

²³ Podrobněji viz www.vusnet.ru/biblio.

nemůžeme je chápat jako vnitřní determinanty, které vyvolávají neurotické nebo psychotické symptomy. Navzdory tomu – a opět čelíme stejnému paradoxu – neurotismus a psychoticismus, pokud jde o jejich vysokou hodnotu na odpovídajících škálách, jsou považovány za „náchylnost“ k odpovídajícím nemocem (v našem výzkumu, až na 4 výjimky, byly ukazatele na škále psychoticismu v normě. Dále ještě upřesníme, že „naplnění normy“ pro naši skupinu odsouzených mladistvých se poněkud lišilo od standardů pro tzv. „normální jedince“).

Dimenze osobnosti předložené Eysenckem mohou být chápány pouze jako některé charakteristiky chování, jejichž význam se určuje podle jejich vztahu k dostatečně širokému okruhu životních situací (při přípravě a volbě „vhodných“ metod pro náš výzkum jsme předpokládali a spoléhali právě na podrobné anamnestické údaje, které by nám mohly poskytnout onen kýžený „dostatečně široký okruh životních situací“. Níže vysvětlíme objektivní okolnosti, které zabránily pořízení anamnestických údajů).

Eysenck Personality Questionnaire, neboli EPQ, který používá většina badatelů a jež jsme použili i my, vznikl v roce 1969 jako nový dotazník místo ne příliš spolehlivých prvních dotazníků MMMQ (Maudsley Medical Questionnaire z r. 1947) a Maudsley Personality Inventory (MPI z r. 1956). Validita obou škál MPI (N a E) byla určována způsobem, který byl mnohými badateli z metodického hlediska shledán naprosto neudržitelným, a proto i validita byla neprokazatelná. Zjištěná korelace mezi škálami extra-introverze a neurotismus s koeficientem 0,15–0,40 je v přímém rozporu s předpokladem Eysencka o nezávislosti daných dimenzí osobnosti (v námi již několikrát citované Cambridgeské studii jsou navzdory tomuto zjištění tyto individuální rizikové faktory stále hodnoceny jako nezávislé). Přestože Eysenck nikdy nedokázal přesvědčivě vyvrátit kritické postoje a poznámky zveřejněné v mnohých kritických publikacích, MPI se v psychologických výzkumech používal dlouho.

Pokud jde o námi aplikovaný EPQ, poukazuje se v četných zahraničních studiích na to, že zavedení takové osobnostní dimenze jako psychoticismus nemá žádné vědecké zdůvodnění, experimentální data jsou rozporuplná a používání škály psychoticismu v praxi může vést a napomáhat ke zrození falešných diagnostických milníků²⁴.

Bez ohledu na skutečnost, že samotní koryfeje psychologické vědy prokázali limity metod a testů používaných touto vědou, jsou tyto metody a testy ve výzkumu běžně používány, protože absolutně správné a neposkvřené metody a způsoby testování nejsou v rezervoáru psychologické vědy v současnosti k dispozici.

Vědomi si těchto závažných faktů, přistoupíme k deskripci výsledků sondy, kterou jsme uskutečnili ve věznicí Všešrdy.

Pro náš cíl jsme vybrali několik psychodiagnostických metod:

1. NEO osobnostní inventář (podle NEO-PI-R autorů P. T. Costy a R. R. McCraea), který by měl patřit k nejvýznamnějším psychodiagnostickým metodám současnosti. Měl by – dle svých autorů – zjišťovat pět obecných a široce pojatých dimenzí osobnosti – neuroticismus, extravertzi, otevřenost vůči zkušenosti, přívětivost a svědomitost. Přes určité pochybnosti (tento pětifaktorový model osobnosti vznikl – a to navzdory tomu, že nebylo jednoznačně stanoveno, které dílčí vlastnosti osobnosti každou z pěti obecných charakteristik reprezentují – na základě racionální úvahy Costy a McCraea, že každou dimenzi-škálu reprezentuje šest dílčích charakteristik – subškál) a váhání (celkem inventář obsahuje 240 položek: práce s takovým inventářem vyžaduje alespoň průměrnou schopnost koncentrace pozornosti, průměrnou úroveň verbální inteligence a určitý návyk práce s textem – dokonce i s tak jednoduchým) jsme se pro tento osobnostní dotazník rozhodli ze dvou důvodů. Zaprvé, autoři české verze se skutečně maximálně vynasnažili, aby vytvořili nové normy pro českou populaci, a to na základě reprezentativního vzorku několika tisíc osob, což pro náš účel – zjistit, do jaké míry a v jakém směru se osobnostní charakteristiky vězeňské populace mladistvých odlišují od norem testů – představovalo přednostní význam. Zadruhé, chtěli jsme porovnat výsledky NEO-PI-R s výsledky EPQ (Eysenckovy osobnostní dotazníky pro dospělé), které „měří“ podobné dimenze osobnosti).
2. Eysenckovy osobnostní dotazníky pro dospělé: EPQ a IVE (dotazník impulzivitu). I tyto dotazníky byly vybrány, protože se zaměřují na „cambridgeské“ individuální rizikové faktory přispívající ke vzniku kriminálního chování mladistvých;
3. Nonverbální test inteligence Ravena;
4. Test stromu (BAUM-test), který představuje relativně jednoduchou, časově nenáročnou (a naopak, je podstatně náročnější na jeho vyhodnocení) diagnostickou metodu umožňující pohled na osobnost v celé její složitosti a dynamice;
5. Lüscherův test barev + zaměřený klinický rozhovor.

Velkým handicapem naší sondy byla nečekaná překážka: přes opakované intervence vedení Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v Praze a sliby odpovědných pracovníků věznic Všešrdy nám nebyl umožněn přístup k soudním spisům, ani k případným

²⁴ Podrobněji viz <http://www.pedlib.ru>.

znaleckým posudkům z oblasti psychologie a psychiatrie, ani ke zprávám OSPOD a škol. Sociální pedagogové a vychovatelé – ze stejného důvodu (ochrana osobních dat mladistvých) – nám ani v ústním neformálním rozhovoru nemohli poskytnout systematické informace o anamnestických údajích mladistvých. Pro psychologa ovšem znalost sociálních vazeb, rodinného backgroundu, anamnestických údajů, včetně pre- a perinatálních informací představuje alfu a omegu prováděného psychologického vyšetření, na jehož základě pak může vyslovit závěry a doporučení. Testy a dotazníky jsou jen nápomocné; psycholog nikdy nemůže vyvodit závěry jen na základě testového šetření (i když v poslední době dochází – zvláště v prostředí soudních znalců – k porušování tohoto etického kodexu a profesionálního kréda psychologa). Dostal by se tak do paradoxní situace, kdy by se místo kýženého empirického výzkumu vydal riskantní cestou „spirituálního zvyvání duchů“ a magie čísel... Naše vyšetření proto zůstává pouze orientačním,²⁵ a naše závěry tak také budou mít pouze orientační charakter.

Ve věznicích Všeřady bylo postupně vyšetřeno 30 vězněných mladistvých. Psychologická sonda byla provedena vždy v nevelkých skupinách, které umožňovaly individuální kontakt.

NEO – PI – R inventář se ukázal jako neaplikovatelný na tuto skupinu vyšetřovaných. I přes opakovanou instruktáž nebyli mladiství schopni samostatné práce a vyžadovali, aby „tvrzení“, na které podle instrukce měli reagovat jednoduchou odpovědí v záznamovém archu, jim bylo předčítáno nahlas. Tento způsob podání testu vydržel u prvních šesti nejjednodušších vět, pak jsme museli číst věty již každému zvlášť a navíc je tlumočit. Stejně nebyla jistota, že jim správně rozumějí: kromě toho, že neznali význam mnoha slov (namátkou: slova „navzdory“, „optimista“, „filosofie“, „debaty“, nemluvě o jejich kombinacích – například, tvrzení 053 „*filosofické debaty mě nudí*“, u nich vyvolávala nejistotu, dokonce psychomotorický neklid), nezažili ani situace, které byly v koncentrované podobě těchto tvrzení zformulovány v Neo osobnostním inventáři.

Dalším problémem byl záznamový list samotný: nemohli samostatně, bez dodatečného vysvětlování a ukazování pochopit, jakým způsobem svůj souhlas / nesouhlas mají odstupňovat a zaznamenávat. Až na dvě výjimky přibližně po šedesátém tvrzení ztratili výdrž (zájem neměli od začátku) a záznamový list vyplňovali „sázkovou metodou“.

Pro tyto mladistvé, kteří měli jen základní vzdělání (musíme přihlídnout i ke skutečnosti, že všichni – alespoň podle jejich vlastních výpovědí – již v adolescenci měli časté absence ve škole, takže si ani ze základního povinného vzdělání pravděpodobně moc neodnesli).

Část z nich navštěvovala zvláštní školy a jejich životní zkušenosti a rozhled jsou limitovány pobytem v diagnostickém ústavu a vězení, proto verbální testy, které „mapují“ rozmanité lidské příležitosti a zkušenosti „svinuté“ do symbolické podoby knižního slova jsou tu naprosto nevhodnou metodou.

V Eysenckových osobnostních dotaznících (EPQ a IVE) se věznění mladiství projeví následovně: L-skóre (jinými slovy – škála lži, která měří disimulace) ve 24 případech (ze 30) natolik výrazně převyšovala úroveň přípustnosti (ergo, normy), že, přísně vzato, všech 24 testů můžeme považovat za nevalidní a závěry vyplývající z následného vyhodnocování testů mají pouze orientační hodnotu. Ze zbývajících šesti testů, tři ukazatele L-skóre dosahovaly maximálního „limitu normy“ (do jisté míry „extrému“, i když ještě v rámci normy) a pouze tři (ze 30!) se pohybovaly v „pásmu průměru“ pro normální osobnosti (ovšem kromě snahy jevit se v „lepší světlo“ může tato vysoká hodnota L-skóre naznačovat určitý stupeň sociální naivity nebo konformity (pro přesnější odhad nám chybí anamnestické údaje). Může také svědčit o určitém posunutí hranice reálného náhledu sebe a okolí, o pokřivených představách o realitě – ostatně, v dalších testech se s touto tendencí v různých podobách opět setkáme.

V průběhu vyhodnocování EPQ a IVE jsme se setkali se zajímavým fenoménem. Kromě hodnot ve škále psychotismu, které byly vesměs v rámci normy, skóre ostatních ukazatelů (neurotizismus, neboli eufemisticky „emocionalita“, která má podle Eysencka úzký vztah s vrozeným stupněm lability autonomního nervového systému, na níž se odráží silný vliv dědičnosti; dále extraverte / introverte; impulzivita, kterou výše zmiňovaní Farrington a West zahrnují do prediktorů vývoje kriminálního chování ve věku 8–10 let, ve kterých se budoucí delikventi budou lišit od budoucích nedelikventů; návykovost a kriminalita) vždy nějakým způsobem překračuje stanovenou normu. Obvykle jde o výrazné překračování normy (2 až 4 krát), nebo alespoň mírné: tam, kde se ukazatel pohybuje ještě „v pásmu normy“, to bude vždy její (tj. normy) maximálně únosný limit, její jakýsi extrém (lze říci „extrémní hranice normy“), nejzazší hranice tolerovaného a dovoleného, k jejímuž překročení jim stačí onen nepatrný a neopatrný pohyb (ona „kriminální příležitost“ podle M. R. Gottfredsona a T. A. Hirschiho, viz Gottfredson – Hirschi 1990). Tyto extrémy, z výsledků testů jasně pozorovatelné, maximální amplitudy hodnot a ukazatelů, tato „přehnanost“ ve všem – jako by dovedení ad absurdum, do karikatury, grotesky toho nevelkého segmentu reality – ochuzeného a deformovaného –, kterou jako jedinou znají a zažili...

²⁵ V této souvislosti chci vyjádřit obdiv a poděkování mé kolegyni z PPP Středočeského kraje PhDr. Evě Havlíčkové, jejíž vysoká profesionalita, mnohaleté a hluboké zkušenosti s psychodiagnostikou (včetně práce s projektivními technikami) a dar utváření výstižných a přesných formulací vytvářely onen chybějící kontext pro uchopení celé situace vzniklé na základě našeho „okleštěného“ psychologického vyšetření.

Ukazatel Empatie byl vesměs v normě; rozhodně tedy nemůžeme mluvit o deficitu vcítění, jenž podle četných autorů souvisí s kriminálním a agresivním chováním zejména mladistvých pachatelů; na druhé straně to, že věznění mladiství z našeho vzorku prokázali, že se jejich schopnost vcítění (empatie) pohybuje „v pásmu normy“, ještě jednou potvrzuje to, že míry empatie jako kriminálního faktoru nejsou dobře validizované nebo akceptované, a neexistují prospektivní longitudinální průzkumy, které by mapovaly souvislost „rané empatie“ s pozdějším pácháním trestné činnosti (Blatníková – Netík 2008: 20–21).

Extraverze je obraz, jenž se u Eysencka podobá Jungovu pojetí (pro naše účely z celého popisu extravertního chování jenom zdůrazníme, že typický extravert je sociabilní, někdy může mít sklon k agresii). Jak jsme již uvedli výše, hodnota tohoto ukazatele byla v celém vzorku výrazně zvýšená.

Neurotismus / emocionalita podle Eysencka úzce souvisí s vrozeným stupněm lability autonomního nervového systému; byl shledán silný vliv dědičnosti na extraverzi a neurotismus (Shields 1962). V naší psychologické sondě ze 30 vyšetřených mělo 24 hodnoty výrazně převyšující přípustnou normu; dalších pět – „nejzazší hranici normy“ a „toliko jeden“ měl ukazatel v dolním pásmu normy.

S určitou mírou zdrženlivosti – a pokud se budeme přidržovat Eysenckova chápání této osobnostní dimenze – můžeme konstatovat, že většina mladistvých z našeho vzorku má vrozenou labilitu autonomního nervového systému, která za určitých okolností může přispět ke zkratovitému jednání.

(Pozorované vztahy mezi rysy osobnosti by se daly vysvětlit řadou různých způsobů, jež by byly navzájem matematicky ekvivalentní, ale z psychologického hlediska by byly velmi odlišné. Proto je třeba nezaměřovat se pouze na statistický a kvantitativní přístup, nýbrž pokusit se také o spojení dimenzí osobnosti se základním souborem experimentální a teoretické psychologie, viz Eysenck 1967.)

Skóre „dobrodružství“ (risk „taking“ chování) v dotazníku impulzivité IVE se opět shodovalo s námi naznačenou tendencí k překročení mezí, norem a limitů, i když v menší míře, než u ukazatelů impulzivité (která je Eysenckem pokládána za abnormální nebo patologický aspekt „risk-taking“ chování spojeného s komponentem extraverze): v 6 případech hodnota zkoumaného ukazatele výrazně převyšovala stanovenou normu, v 15 případech dosahovala onoho „limitu normy“ a pouze v 9 případech se pohybovala v hranicích normy. V kombinaci s výrazně vysokým skóre impulzivité, které bylo příznačné pro celý náš vzorek vězněných mladistvých, můžeme konstatovat (opět s jistou mírou opatrnosti, neboť nám chybí anamnestický kontext), že většina z nich si vůbec neuvědomuje důsledky svého chování.

V neverbálním testu intelektu Ravena, který mnozí nadšeně uvítali, neboť ho již jednou při pobytech v diagnostických ústavech absolvovali, dosáhli větši-

nou (20 z 30) lehce nadprůměrných výsledků; zbývajících deset – podprůměrných (opět chybí „střed“, i když tento neverbální test úrovně intelektu lehce nadhodnocuje).

Kresba stromu (Baum-test) přibližně u poloviny vyšetřovaných vyvolala rozpaky. „*Nikdy jsem to nekreslil!*“, „*Proč to chcete?*“, „*Co mám nakreslit?*“ – byly nejčastější otázky. Vyhodnocení Baum-testu přineslo také několik – tentokrát očekávaných – zjištění.

Prakticky u všech vězněných mladistvých se v kresbě projeví stavy a rysy nezakotvenosti, nezvratlosti, prostoduchosti, těžkopádnosti a vykořeněnosti, dále výbušnost, otevřenost vůči pudům, impulzům a nevědomí. Na prožitkové úrovni je patrná primitivita, dalším velmi častým jevem je menší smysl pro realitu (hůře se orientují v sobě a v realitě – extrémní skóre lži-škály svědčí o stejném posunutí hranic percepce reality). V kresbách převládají další specifické „entity“: nerozvinutost představ o sobě a realitě, narušené vnímání reality v jejich souvislostech. Zde se potvrzuje známá filosofická úvaha, že zkušenost a poznání „zla“ nepřispívají k poznání reality, která funguje a je založená na jiných principech. Jak pravili ruští filosofové, „zlo je špatný stylista“ (nivelezuje skutečnost, kdežto láska ji naopak diferencuje) a jeho „zakoušení“ paradoxně nepřináší poznání o světě... V osobních rozhovorech se s až překvapivou pravidelností opakoval stejný příběh (a opět další zjištění: ve srovnání s normální populací jejich vrstevníků zde můžeme konstatovat velmi malou osobní diferencovanost, ať již jde o životní příběhy, které lze s nepatrnou obměnou psát „přes kopírák“, anebo o způsoby uchopování a „nakládání“ s realitou, které jsou si také velice podobné, anebo o formy a stereotypy reagování, které zjišťujeme testy): nefunkční rodina – slabé rodinné vazby – slabé školní výsledky – záškoláctví v období dospívání – setkání se s partou – drogy a alkohol – drobná kriminální činnost – intervence sociálních pracovníků (někdy přímo na žádost rodiče) – umístění do „pasťáku“ – neuvážené a spontánní útoky (vzpomeneme si na zvýšené skóre impulzivité v testech IVE) – podmínka – stejná činnost v podmínce – vězení.

Lüscherův test barev. Při práci s touto metodikou můžeme pozorovat stejnou tendenci: monotónnost a stejnorodost barevných kombinací; projevují lhostejnost, co nejdříve to celé „odbyť“ (pouze jeden z vyšetřovaných vyjádřil „vztah“ k modré barvě: „*Ne, tak tuhle rád nemám, mám ji na sobě.*“). Analýza výsledků této projektivní metodiky ukazuje, že momentálně prakticky všichni věznění mladiství, kteří podstoupili naši sondu, prožívají svou situaci jako značně neuspokojivou, zneklidňuje je, a proto reagují podrážděně (nic jiného by se snad ani nedalo očekávat). Chtěli by se vyvarovat pocitu vnitřní izolovanosti a samoty (v osobním rozhovoru se nám jeden z nich přiznal, že je nesmírně skličující (doslova řekl „blbě“) potkávat během několika měsíců stále tytéž lidi). Cítí se být vystaveni výzvám a požadavkům, které těžce snáší, a od vyčerpávajících požadavků by se chtěli

osvobodit. Požadavky pocítují jako něco nesmyslného, potlačují zlost a kumulují agresivitu. Vůči aktuální situaci zaujímají distancovaný a obranný postoj (shrne-li tato zjištění, můžeme konstatovat, že prožívání jejich aktuální situace je vcelku adekvátní).

Z osobních rozhovorů vyplývá, že nezažili hlubší citové vazby (přibližně třetina mladistvých se nám svěřila, že buď oni sami, nebo rodiče je nechtějí ve vězení navštěvovat); na otázku, co dělají rodiče, matka, jen pokrčili rameny: „*Nevim, nezajímá mě to.*“; jsou ze sociálně slabých, málo podnětných rodin, často vychováni jen matkou. O své kriminální činnosti pokaždé mluvili jinak (na jejich sklon k fabulování nás upozorňovali i vychovatelé). V prvním rozhovoru sdělovali, že většinou „sedí“ za opakované útky z diagnostického ústavu, z dalších rozhovorů vyplynulo, že kradli a loupili, protože potřebovali peníze (ověřit tyto informace pro nedostupnost jejich osobní dokumentace nemůžeme). Jejich slovní zásoba je extrémně chudá (to je jednou z příčin, proč je podání verbálních testů kontraproduktivní), projevuje se ztížená artikulace, mluví v jednoduchých, nerozvinutých větách.

2.2 Formulace teoreticko-praktických závěrů výzkumu

Pokusíme-li se vytvořit na základě testů a rozhovorů „generalizovaný portrét“ a „psychologický profil“ vězněného mladistvého pachatele v „kategoriích“, můžeme říci, že jde o simplexní osobnost se sníženým intelektem a omezenými nerozvinutými sociálními a komunikačními předpoklady; s chudou slovní zásobou, nízkou úrovní vzdělání (základní škola a zvláštní škola). Jde o impulzivního jedince se sklonem k rizikovému chování (protože si často neuvědomují důsledky takové činnosti vzhledem k onomu několikrát námi konstatovanému sníženému smyslu pro realitu, horšímu vnímání souvislostí a vazeb).

Empirická část naší sondy potvrdila správnost aplikace hlavních teoretických přístupů, které popisují příčiny vzniku kriminálního chování jednotlivců (zejména mladistvých), a to: sociostrukturální teorie, socioprocesuální teorie, viktinologicky orientované teorie, početných teorií rizikových a ochranných faktorů a také vybraných psychodiagnostických metod. Lze s velkou určitostí předpokládat, že funkčnost těchto teoretických přístupů a metod by byla potvrzena také v případě jejich aplikace při interpretaci anamnestických údajů mladistvých pachatelů, které jsme – jak již bylo uvedeno – z důvodů objektivních neměli k dispozici.

Zůstává však před námi ještě úkol, který zformuloval například již námi zmiňovaný autor Yakov Guilinsky, a to pokusit se o nástin konstrukce nového kriminologického paradigmatu, které nalezne jeden společný hlubinný základ v celé té spleti faktorů podmiňujících vznik kriminálního chování mladistvých.

Podnětem ke vzniku nového paradigmatu často bývá literatura (nikoli náhodou A. Einstein ve své

době zdůraznil, že romány Fjodora Michajloviče Dostojevského daly větší podnět pro vznik jeho teorie relativity, než práce jeho kolegů-fyziků).

Nositel Nobelovy ceny za literaturu A. I. Solženicyn ve svém monumentálním díle z oblasti literatury faktu „Souostroví GULAG“ uvádí, že za celou historii zvláštních táborů (sovětských vyhlazovacích táborů) se nikomu z odsouzených – až na jednu výjimku – nepodařilo uprchnout, neboť každý útěk tamního trestance znamenal totéž, jako když státní hranici překročí důležitý špion; znamenal politickou poskrvnu pro správu tábora i pro velitelství strážních vojsk.

Úspěšný útěk se povedl jenom odsouzenému mladému muži, jenž uprchl z koncentračního tábora ve Východní Sibíři, aby se nakonec po dlouhých a nebezpečných peripetiích vrátil do Vídně, kde strávil své dětství a mládí (byl to totiž syn ruských emigrantů, žijících ve Vídni, než byl násilně deportován těsně po ukončení II. světové války z Rakouska do tehdejšího Sovětského svazu). A. I. Solženicyn (1990: 114) zdůraznil, že tento ojedinělý, nadlidský výkon se tomuto mladému muži povedl jenom a jenom proto, že on měl ve své paměti, vědomí a srdci nejsvětější vzpomínky na to období, které strávil v kruhu svých nejbližších právě ve Vídni. Solženicyn to stručně a výstižně vyjádřil ve větě „*On věděl, kam jde*“.

Základní problém vězněných mladistvých – nejenom ve věznicích Všešrdy – spočívá v tom, že oni nemají ve svém světě pocitů, vzpomínek a zkušeností kam se vracet.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BECKER, H. (1963): *Outsiders*. The Free Press of Glencol.
2. BLATNÍKOVÁ, Š. – NETÍK, K. (2008): *Predikce vývoje pachatele*. Praha: IKSP.
3. *Canada: The War Against Women* (1995): Report of the House of Commons Permanent Committee on Justice and Solicitor General. Ottawa: House of Commons.
4. CLOWARD, R. – OHLIN, L. (1960): *Delinquency and Opportunity*. N.Y.: Free Press.
5. COIE, J. D. (1990): Towards a theory of peer rejection. In: ASHER, S. R. – COIE, J. D. (eds.): *Peer rejection in childhood*. Cambridge MA: Cambridge University Press.
6. COMTE, A. (1831): *Cours de la Philosophie positive*. Paris.
7. ČÍRTKOVÁ, L. (1998): *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion.
8. DE SINGLY, F. (1999): *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
9. DISHON, T. J. – PATTERSON, G. R. – STOOLMILLER, M. – SKINNER, M. L. (1991): *Family, school, and behavioral antecedents to early adolescent involvement with antisocial peers*. *Developmental Psychology*, vol. 27(1), 172–180.

10. DODGE, K. A. – PRICE, J. M. (1994): On the relation between social information processing and socially competent behavior in early school-age children. *Child Development*, 65.
11. DONZIGER, S. R. (ed.) (1996): *The Real War in Crime. The Report of the National Criminal Justice Commission*. New York: Harper.
12. EDDY, J. M. – REID, J. B. – FETROW, R. A. (2000): An elementary school-based prevention program targeting modifiable antecedents of youth delinquency and violence: Linking the Interests of Families and Teachers (LIFT). *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 8.
13. EYSENCK, H. J. (1967): *The Biological basis of Personality*. Springfield: C. C. Thomas.
14. FARRINGTON, D. P. et al. (2006): *Criminal Careers and Life Success: New Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. Findings 281*. London: Research Development and Statistics Directorate.
15. FARRINGTON, D. P. (2007): Childhood Risk Factors and Risk-focused Prevention. In: *Oxford Handbook of Criminology*. London: Oxford University Press.
16. FARRINGTON, D. P. – SUTTON, C. – UTTING, D. (2004) (eds.): *Support from the Start: Working with Young Children & their Families to Reduce the Risks of Crime & Antisocial Behaviour*. Department for Education & Skills.
17. FIELD, S. (1998): *Trends in Crime Revisited*. London: Home Office.
18. FISHBEIN, D. (2001): *Biobehavioural Perspective in Criminology*. Belmont: Wadsworth, Thomson Learning.
19. FRANKL, V. (1960): Paradoxical Intention. A Logotherapeutic Technique. *American Journal of Psychotherapy*, 14.
20. FRANKL, V. (1972): Logotherapy as Personal Theory. *Israel Annals of Psychiatry*, 10.
21. FRANKL, V. (1994): *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta.
22. GALTON, Fr. (1879): *Psychometric Experiment*. Brain, V. 2.
23. GOTTFREDSON, M. R. – HIRSCHI, T. A. (1990): *General Theory of Crime*. Stanford: Stanford University Press.
24. GUILINSKY, YA. (2004): *Deviantology. Sociology of Crime, Narcotism, Prostitution, Suicide and other „Deviations“*. St.-Petersburg: Juridichesky Center Press.
25. HAWKINS, J. D. – VON CLEVE, E. – CATALANO, R. F. (1991): Reducing early childhood aggression: results of a primary prevention program. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 30, 208–217.
26. HIRSCHI, T. (1969): *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
27. JELÍNEK, J. (2005): Problémy trestní odpovědnosti a sankcionování mladistvých. *Karlovarská právní revue*, 1.
28. JELÍNEK, J. – SOVÁK, Z. (1996): *Trestní zákon*. Praha: Linde.
29. JOLLIFFE, D. – FARRINGTON, D. P. (2006): Examining the relationship between low empathy and self-reported offending. *Legal and Criminological Psychology*.
30. KELLER, J. (2004): *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Slon.
31. KERR, J. (1994): *Calling for Change: International Strategies to End Violence against Women*. The Hague, the Netherlands: Ministry of Foreign Affairs.
32. КИРИЛЛОВ, С. Й. – ПОПОВ, С. Й. – ЧУМАКОВ, А. Н. (2004): *История философии: учебное пособие для вузов*. Москва: Юрист.
33. LALLY, J. R. – MANGIONE, P. L. – HONIG, A. S. – WITTNER, D. S. (1988): *More pride, less delinquency. Findings from the ten-year follow-up study of the Syracuse University Family Development Research Programme. Zero to Three*.
34. LEMERT, E. (1951): *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. N.Y.: McGraw-Hill.
35. LOEBER et al. (2000): Oppositional defiant and conduct disorder: A review of the past 10 years. Part 1. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39, 1468–1483.
36. LOEBER, R. – STOUTHAMER-LOEBEL, M. (1986): Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency. In: TONRY, M. – MORRIS, N. (eds.): *Crime & Justice: A Review of Research*, vol. 7. Chicago: University of Chicago Press.
37. LOEBER, R. – STOUTHAMER-LOEBEL, M. (1998): Development of Juvenile Aggression and Violence. Some Common Misconception and Controversies. *American Psychologist*, vol. 53 (2).
38. MACKENZIE, D. L. (2006): *What works in Corrections*. Cambridge University Press.
39. MARTENS, B. K. – MELLER, P. J. (1986): The application of behavioral principles to educational settings. In: GUTKINN, T. B. – REYNOLDS, C. R. (eds.): *Handbook of School Psychology*.
40. MATĚJČEK, Z. (2007): *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál.
41. McLAUGHLIN, E. – MUNCIE, J. (eds.) 2001: *The Sage Dictionary of Criminology*. London: Sage Publ. Ltd.
42. МЕРТОН, Р. (2005): Социальная структура и аномия. In: *Социология преступности*. Москва.
43. MOFFITT, T. E. (1993): Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100.
44. National Committee on Violence (1990): *Violence: Directions for Australia*. Canberra: Australian Institute of Criminology.
45. O'DONNELL, J. – HAWKINS, J. D. – CATALANO, R. F. – ABBOTT, R. D. – DAY, L. E. (1995): Preventing school failure, drug use and delin-

- quency among low-income children: long-term intervention in elementary schools. *American Journal of Orthopsychiatry*, 65, 87–100.
46. PATTERSON, G. R. – FORGATCH, M. S. – YOERGER, K. L. – STOOLMILLER, M. (1998): Variables that initiate and maintain an early-onset trajectory for juvenile offending. *Development and Psychopathology*, 10, pp. 531–547.
  47. REID, J. B. – PATTERSON, G. R. (1989): The development of antisocial patterns of behaviour in childhood and adolescence. *European Journal of Personality*, 3, 107–119.
  48. RUTTER, M. – GILLER, H. – HAGELL, A. (1998): *Antisocial Behaviour by Young People*. Cambridge: Cambridge University Press.
  49. SACK, f. (1968): Neue Perspektiven in der Kriminologie. In: SACK, F. – KÖNING, R.: *Kriminal-sociologie*. Wiesbaden.
  50. СЕРДЮК, Л. В. (2002): *Насилие: криминалогическое и уголовно-правовое исследование*. Москва: Юрлитинфо.
  51. SHELEY, J. (ed.) (2000): *Criminology: A Contemporary Handbook*. Wadsworth, Thomson Learning.
  52. SHIELDS, J. (1962): *Monozygotic Twins Brought up Apart and Brought up Together*. London: Oxford University Press.
  53. SHUR, E. (1965): *Crimes without Victims*. Englewoods Clifs.
  54. SOLŽENICYN, A. I. (1990): *Souostrovi GULAG 1918-1956. Pokus o umělecké pojednání*. 3. díl, 5.–7. část. Praha: OK Centrum.
  55. STRAIN, P. S. – STEELE, P. – ELLIS, T. – TIMM, M. A. (1982): Long-term effects of oppositional child treatment with mothers as therapists and therapist trainers. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 15, 1163–69.
  56. SUCHÝ, O. et al. (1983): *Příčiny a prevence recidivy*. Praha: VÚK.
  57. SUTHERLAND, E. – CRESSEY, D. (1960): *Principles of Criminology*. N. Y., Philadelphia.
  58. SYKE, G. – MATZA, D. (1957): *Techniques of Neutralization. A Theory of Delinquency*. *American Sociology Review*.
  59. TANNENBAUM, F. (1938): *Crime and the Community*. N.Y.: Columbia University Press.
  60. TRASHER, F. (1927): *The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago*. Chicago: University of Chicago Press.
  61. WEST, D. J. (1982): *Delinquency: Its Roots, Careers and Prospects*. London: Heinemann.
  62. ZAPLETAL, J. (1995): *Kriminologie I*. Praha: Policejní akademie ČR.
  63. ZAPLETAL, J. (1996): *Kriminologie II*. Praha: Policejní akademie ČR.

ADDRESS & ©

PhDr. Marina LUPTÁKOVÁ
Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, 150 21 Praha 5, PB 87
Czech Republic
MLuptakova@iksp.justice.cz

TREST SMRTI A ČESKÁ SPOLEČNOST

Capital Punishment and Czech Society

Roman SVATOŠ

České Budějovice, Czech Republic

ABSTRAKT: V tomto příspěvku se autor zamýšlí nad vztahem české společnosti k trestu smrti a vývojem názorů na tento trest. Dále se snaží hledat odpověď na otázku, proč stále, v 21. století, ve středoevropské, demokratické zemi s křesťanskými kořeny, jako je Česká republika, je tolik příznivců znovuzavedení tohoto absolutního trestu, když bylo například s využitím DNA (kyselina deoxyribonukleová) zjištěno, kolik justičních vražd bylo v minulosti ve světě spácháno, a to včetně takové země, jako jsou Spojené státy americké.

Klíčová slova: trest smrti – absolutní trest – vražda – zločin – trestní zákon

ABSTRACT: The author of this paper thinks about the attitude of the Czech society to the capital punishment and the development of the views of this punishment. He also tries to find an answer to the question why still, in the 21th century, in the Central European, democratic country with Christian roots that The Czech Republic is, there are so many supporters of the reimposition of this absolute punishment when it was found, for example, with the discovery of the DNA (deoxyribonucleic acid) applications, how many judicial murders were committed in the past in the world, including such a country like The United States of America are.

Key words: capital punishment – absolute punishment – murder – offence – criminal law

---

ÚVOD

O trestu smrti již bylo v minulosti napsáno nepřehledné množství publikací a různých článků či zpráv. Důvodem pro napsání tohoto příspěvku byly právě velmi závažné údaje o tom, že v České republice jsou na základě různých průzkumů veřejného mínění téměř dvě třetiny obyvatel pro znovuzavedení trestu smrti²⁶, přestože od tzv. sametové revoluce uplynulo již více než 20 let, jsme právním, demokratickým státem a máme z vlastní minulosti, ale i ze současnosti z některých oblastí světa tak špatné zkušenosti s tímto institutem. Příspěvek se proto snaží nalézt odpověď na otázku, zda výsledky průzkumů veřejného mínění na tuto problematiku mají racionální základ, a, pokud ano, proč je česká společnost znovuzavedení absolutního trestu do našeho právního řádu tak nakloněna.

Příspěvek se stručně dotýká vývoje ukládání trestu smrti na historických územích českých zemí, současného stavu jeho aplikování v jednotlivých zemích, uvádí argumenty svědčící pro a proti jeho znovuzavedení, zmiňuje nejdůležitější mezinárodní právní dokumenty a rovněž přináší výsledky průzkumu názorů na znovuzavedení trestu smrti, analýzu získaných dat a jejich interpretaci.

CÍL A METODIKA

Cílem je na základě výzkumu:

- potvrdit nebo vyvrátit výsledky výše zmíněných průzkumů veřejného mínění týkajících se trestu smrti;
- zjistit, zda věk, druh povolání, pohlaví a dosažené vzdělání ovlivňují vztah k tomuto institutu;
- v případě zjištění tohoto vlivu se pokusit odhalit jeho příčiny.

Z metod byly zvoleny metoda historická, sběr dat, analýza, syntéza, indukce, dedukce, komparace a hodnocení. Pro sběr dat byla použita technika dotazníku distribuovaného prostřednictvím e-mailu.

Stručný historický exkurz

V zemích českých, jakožto i v jiných evropských zemích, patřil trest smrti odpradáva k běžné a poměrně často používaným trestům, které byly obsaženy v trestním právu té které doby. Pod vlivem nastupující buržoazie a osvícenské filosofie došlo poprvé k zrušení trestu smrti na našem území za vlády Josefa II., a to „Všeobecným zákoníkem o zločinech a trestech“ z roku 1787. Tresty smrti byly zrušeny v řádném řízení vůbec a ponechány jen pro řízení v případě výji-

---

²⁶ <http://www.novinky.cz/domaci/217345-drtiva-vetsina-cechu-je-pro-obnoveni-trestu-smrti-ale.html>

mečného stavu (podle stanného práva).²⁷ Po smrti Josefa II. v roce 1795 byl trest smrti opět zaveden, a to pro velezradu či pokus o ni. Toto opatření zřejmě vycházelo z kontrarevolučních opatření vídeňské vlády proti infiltraci idejí francouzské buržoazní revoluce.²⁸ V roce 1803 byl v Rakousku-Uhersku přijat nový trestní zákoník pod názvem „Zákoník o zločinech a o těžkých policejních přestupcích“, který platil, vyjma Uher, v celém mocnářství. Tento zákoník obsahoval trest smrti. Trest smrti bylo možné ukládat výlučně za zločiny, byl vykonáván oběšením.²⁹ Trest smrti obsahoval i „Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852 (č. 117 ř. z.). Ten s různými novelami platil v českých zemích až do roku 1950. Zákon ukládal trest smrti za vyjmenované zločiny, a to za velezradu, veřejné násilí zlomyslným uškozením na cizím majetku, zlomyslné činy nebo opominutí za okolností zvláště nebezpečných, za zločiny dokonané vraždy, loupežné vraždy a žhářství. Novelou uvedeného právního předpisu, provedenou zákonem č. 134/1885 ř. z. byl rozšířen počet zločinů, za které bylo možné uložit trest smrti, a to za úmyslné nebezpečí pro majetek, zdraví nebo život jiného použitím třeskavých látek jako prostředků trhacích, byla-li tím způsobena smrt některého člověka a mohl-li být tento výsledek pachatelem předvídan. Trest smrti se nadále prováděl oběšením, v době stanného práva se mohl realizovat i zastřelením.³⁰

Výkon trestu smrti byl za první republiky upraven zákonem č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech. I když byl trest smrti kodifikován, byl v období první republiky využíván velmi sporadicky. Převážnou část udělených trestů smrti v tomto období zmírnil na tresty odnětí svobody prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk, využiv svého ústavního práva. Po dobu trvání samostatného Československého státu (1918–1938) bylo na jeho území popraveno celkem 15 osob.

Po 15. březnu 1939 po obsazení Československa jsme se dostali do područí hitlerovské diktatury. Z tohoto důvodu se na naše občany vztahovaly říšské zákony. V době okupace bylo na území Čech popraveno 1079 osob, popravy byly prováděny v Pankrácké věznici, v místnosti, které se říkalo sekyrárna. K popravám tu sloužila gilotina.

Po druhé světové válce byly v Československu zřízeny mimořádné lidové soudy, a to na základě Dekretu prezidenta republiky č. 16 ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. Velký retribuční dekret), podle kterého měly být trestány zločiny spáchané v době zvýšeného ohrožení

státu. Počátkem tohoto období byl stanoven 21. květen 1938. Vládním nařízením č. 217 ze dne 22. listopadu 1946 byl stanoven konec období zvýšeného ohrožení státu na 31. prosinec 1946.

Dne 28. října 1945, kdy začala činnost Prozatímního národního shromáždění také skončilo prezidentské zmocnění vykonávat zákonodárnou moc prostřednictvím dekretů. Všechny dekrety – včetně dekretů ústavních – prošly 28. března 1946 tzv. ratihabací (tj. dodatečným schválením) a byly prohlášeny za zákony. Zákonný podklad byl v ústavním zákoně č. 57 Sb. ze dne 28. března 1946. Na základě retribučních dekretů bylo vykonáno 739 trestů smrti.

Po příchodu komunistů k moci byl v rámci tzv. právníké dvouletky 12. července 1950 přijat nový trestní zákon č. 86/1950 Sb. Tento zákon byl brzy nahrazen novým trestním zákonem č. 63/1956 Sb. Dalším trestním zákonem byl zákon č. 140/1961 Sb., který byl platný a účinný až do konce roku 2008. Po únorovém převratu v roce 1948 trestní normy držela v rukou pevně komunistická strana, která je obratně používala k represím vůči obyvatelstvu. Ve vykonstruovaných procesech byla za spiknutí a velezradu popravena řada „nepřátel režimu“. Po roce 1956 se již trest smrti proti politickému apartheidu neuplatňoval. V prvopočátcích do roku 1956 bylo nejvíce poprav prováděno ve vykonstruovaných procesech a jen menší množství například za vraždy. Do roku 1956 bylo za velezradu, souběh velezrady a vyzvědačství nebo za souběh velezrady a vraždy popraveno celkem 230 osob. Po roce 1956 bylo za velezradu nebo souběh velezrady s vyzvědačstvím popraveno již „jen“ 6 osob a jedna za ostatní trestné činy. Od roku 1956 byly tresty smrti udělovány již převážně za kriminální delikty (vraždy), kterých bylo vykonáno 117.

Celkem bylo v letech 1945–1989 popraveno 1176 osob.³¹ Zlomovým bodem české historie tohoto trestu byl rok 1989 a zákon č. 175/1990 Sb., kterým se novelizuje trestní zákon a jenž trest smrti zrušil.

Současná situace ve světě

Podle tiskové zprávy Amnesty International z 28. března 2011 trestu smrti ve světě stále více ubývá a uplatňuje jej stále menší počet zemí. Za posledních deset let přestalo popravovat celkem 31 zemí. Celkový počet států, které nepopravují, se tak vyšplhal již na 139. Celkový počet zaznamenaných poprav klesl ze 714 v roce 2009 na 527 v roce 2010. Tento údaj nezahrnuje tisíce lidí, které byly s největší pravděpodobností popraveny v Číně. Ačkoli trend praktikovat trest smrti klesá, na popravištích v roce 2010 umírali lidé ve 23 zemích světa. Mezi země s nejvyš-

²⁷ MALÝ, K. – SIVÁK, F. (1988): *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha: Panorama, s. 335.

²⁸ MALÝ, K. – SIVÁK, F. (1988): *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha: Panorama, s. 336.

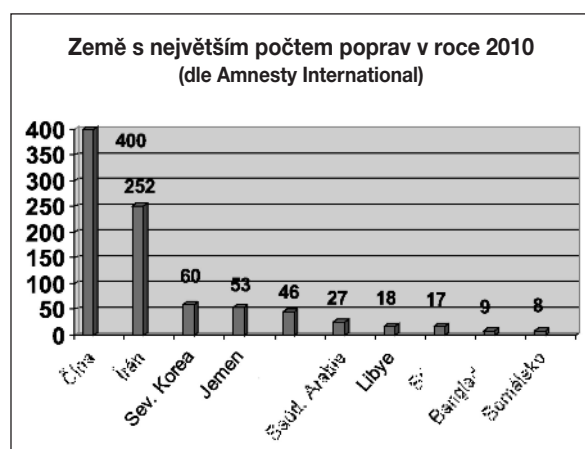
²⁹ MALÝ, K. – SIVÁK, F. (1988): *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha: Panorama, s. 336–337.

³⁰ MONESTIER, M. (1998): *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers, s. 369.

³¹ MONESTIER, M. (1998): *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers, s. 374.

ším počtem poprav patří Čína, Írán, Severní Korea, Jemen, Spojené státy americké a Saúdská Arábie. Některé z nich přitom jednájí v přímém rozporu s mezinárodním právem. Nejvíce poprav se v roce 2010 uskutečnilo ve dvou regionech – v Asii a na Blízkém východě. Čína popravila v roce 2010 z nejrůznějších důvodů tisíce lidí. Počet poprav v této zemi převyšuje celkový počet trestů smrti vykonaných všemi ostatními zeměmi světa dohromady. Významný počet poprav či rozsudků smrti byl vydán za zločiny spojené s drogovými delikty. Mezi státy, které popravovaly kvůli drogové kriminalitě, patří Čína, Egypt, Indonésie, Írán, Laos, Libye, Malajsie, Thajsko, Spojené arabské emiráty, Saúdská Arábie a Jemen.³²

Graf č. 1.

Pozn.: V grafu č. 1 jsou použity údaje ze zprávy Amnesty International. Jde o nejnižší počty skutečně prokazatelně vykonaných rozsudků trestů smrti. Odhaduje se, že ve skutečnosti je jich páčáno, zejména v Číně, mnohonásobně více.

Faktory svědčící pro a proti existenci trestu smrti

Jako každá mince má svůj rub a líc, tak i pohled na trest smrti má dvě stránky. Mezi ty, které odůvodňují existenci trestu smrti, jistě patří **funkce ochrany** společnosti před následným páčáním trestné činnosti ze strany osoby odsouzené k trestu smrti. Další funkcí je **funkce preventivní**, kdy by měl trest smrti dostatečným způsobem odvrátit potenciální pachatele od páčání činnosti, za kterou je možné uložit tento absolutní trest. Ohledně této **odstrašující funkce** byla provedena celá řada průzkumů, jejichž výsledkem byla zjištění, že odstrašující funkce trestu smrti pro potenciální pachatele je téměř nulová. Mezi další funkce podporu-

jící existenci trestu smrti jistě patří zadostiučnění pro pozůstalé. Jisté je, že lidé, kteří přišli o své blízké z důvodu jejich násilné smrti, mají jednoznačný názor na trest smrti. Tento stav je zapříčiněn smyslem pro spravedlnost „oko za oko, zub za zub“. Je nutné si uvědomit, že každý člověk má v sobě určitou míru msty, která více či méně iracionálně³³ ovlivňuje jeho pohled na řešení určité konfliktní situace. Snad poslední funkcí podporující existenci trestu smrti je **funkce ekonomická**, kdy doživotní věznění je pochopitelně finančně mnohem náročnější, než provedení trestu smrti.

Proti vykonávání trestu smrti musíme jednoznačně zařadit takové faktory, jako možnost **justičních omylů**. Těch v minulosti bylo, ale určitě i dnes je, celá řada, a to i přes fakt, že kriminalistické metody, které by měly objektivně odhalit skutek, za který je možné uložit trest smrti, jsou dnes na vysoké úrovni. Nikdo a nikdy není schopen zjistit absolutní pravdu. Marxisté znali materiální pravdu, dnešní evropské demokracie znají objektivní pravdu, ale ne více.³⁴ Dalším faktorem, svědčícím proti, je možnost **zneužití**. Můžeme namítnout, že dnešní evropská společnost, tedy včetně České republiky, je postavena na právních, demokratických základech.³⁵ Na tuto skutečnost však nelze spoléhat – svět se příliš rychle mění. A co ti **lidé kati**, kteří trest smrti musí konkrétně vykonat a jejich obrovská psychická zátěž? Jde o lidi, kteří byli a mohou být vyloučeni ze společnosti a tím si nést další následky. Jak uvádí L. Barring (2008: 141) „katovské povolání zaujímal po dvě tisícovky let zvláštní postavení mezi všemi ostatními profesemi. Na jedné straně vyloučené ze společnosti, nazývané nečestným a opovrhované do té míry, že pouhý katův dotek vylučoval dotyčného z řad rádných lidí“.

Mezinárodně-právní úprava trestu smrti

Ve světě byla přijata řada mezinárodních smluv, týkajících se trestu smrti, které jej buď absolutně zakazují, nebo za určitých podmínek připouštějí. Pro Evropskou unii je závazná **Listina základních práv Evropské unie**, která v hlavě I., článku 2, odstavci 2 jednoznačně vylučuje trest smrti. Tento mezinárodní akt zavazuje všechny členské státy k tomu, že nemohou vlastním zákonodárstvím realizovat znovuzavedení trestu smrti. Dalším evropským dokumentem je **Evropská úmluva o ochraně lidských práv**. Tato úmluva však v minulosti v článku 2, odstavci 1, trest smrti umožňovala, když uváděla, že nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchaní trestného

³² <http://www.amnesty.cz/trestsmrti>

³³ Všem, kteří v takové situaci byli nebo se nacházejí, se omlouvám.

³⁴ I v trestním řádu (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním v platném znění) je v § 2 uvedeno: „Orgány činné v trestním řízení postupují tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nutný pro jejich rozhodnutí.“ Nesmí tedy existovat důvodné pochybnosti, ale ty ostatní pochybnosti se zjevně připouští. A na tom nic nemění ani skutečnost, že v případě pochybností soud rozhoduje ve prospěch obžalovaného (in dubio pro reo).

³⁵ Německo bylo do roku 1933 také právním státem s prvky demokracie.

činu, pro který zákon ukládá tento trest. A dále, že stát může zákonem stanovit trest smrti za činy spáchané v době války nebo bezprostřední hrozby války; tento trest smí být uložen pouze v případech předvídaných zákonem a v souladu s jeho ustanovením. V roce 2002 protokol č. 13 k této úmluvě zrušil trest smrti za všech okolností. Mezi celosvětové dokumenty můžeme zařadit především **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech**. Tento dokument ve své části 3, článku 6, odstavci 1 na jedné straně zakazuje zbavit lidskou bytost života, avšak na druhé straně umožňuje používání trestu smrti těm státům, které stále mají ve vnitrostátních úpravách takovýto trest kodifikován. Tento dokument bez stanovení lhůty vybízí státy, které stále disponují trestem smrti, k přijetí takových opatření, aby byl zrušen.

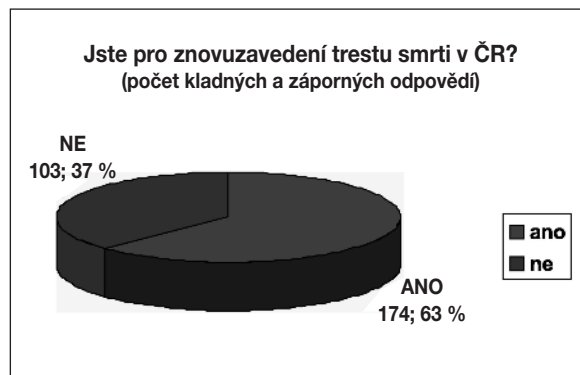
Průzkum veřejného mínění

Za účelem zjištění stavu veřejného mínění ohledně znovuzavedení trestu smrti v České republice, tedy potvrzení či nepotvrzení výsledků různých průzkumů veřejného mínění, které uvádějí, že cca 2/3 českého obyvatelstva jsou pro znovuzavedení trestu smrti, byl na Vysoké škole evropských a regionálních studií, o. p. s. v Českých Budějovicích proveden průzkum názorů na tento problém. Průzkum byl proveden v prosinci 2011, a to pomocí dostupných e-mailových adres. Tímto způsobem byli osloveni všichni studenti a všichni zaměstnanci této vysoké školy. Celkem bylo osloveno 312 osob, z nichž odpověď uvedlo 277 respondentů. Byla položena pouze jedna otázka, která zněla: „*Jste pro znovuzavedení trestu smrti v České republice?*“ Otázka byla položena bez jakýchkoliv alternativ, odpovědět tedy bylo možné pouze ano či ne. K takovéto

formulaci otázky bylo přistoupeno proto, aby respondenti co nejméně o odpovědi přemýšleli a odpovídali spíše pocitově.

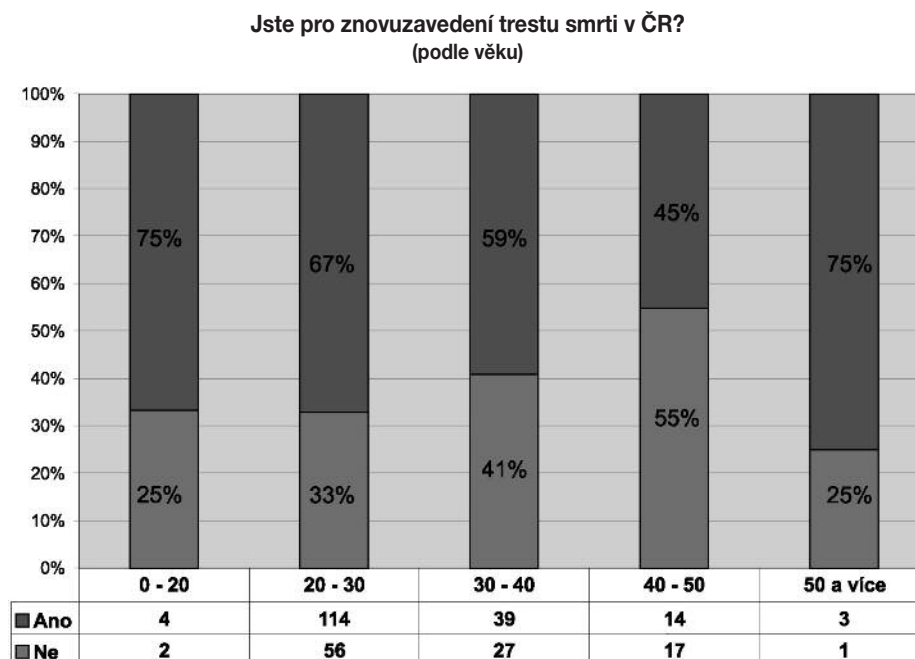
VÝSLEDKY A DISKUSE

Graf č. 2.

Jak vyplývá z grafu č. 2, bylo z celkového počtu odpovědí (277) pro znovuzavedení trestu smrti 174 respondentů, což činí cca 63 %. Proti bylo 103, tedy 37 %. Tímto výsledkem se skutečně potvrzují výsledky průzkumů veřejného mínění, které jsou prováděny renomovanými společnostmi na větších souborech a u širší struktury obyvatelstva, než jsou pouze studenti a zaměstnanci vysoké školy. Lze pouze odhadovat, že rozdíl cca 3 %, která „chybí“ do dvou třetin u příznivců tohoto institutu, je způsoben tím, že na vysoké škole je větší zastoupení vysokoškolsky vzdělaných lidí, včetně budoucích absolventů, u nichž se dá předpokládat spíše zdrženlivější postoj.

Graf č. 3.

Podle věkového složení dotázaných je poměrně vysoké zastoupení kladných odpovědí u osob do dvaceti let (75 %), ale také u osob ve věku 20–30 let (67 %), tedy převážně studentů prezenčního studia. Tato situace je pochopitelná. Mladí lidé vidí svět více černobíle, nejsou natolik ovlivněni minulostí, aby si uvědomili, jak bylo možné tento institut zneužívat, případně to, kolik bylo v minulosti a nejenom u nás vykonáno rozsudků trestů smrti jako justičních omylů.

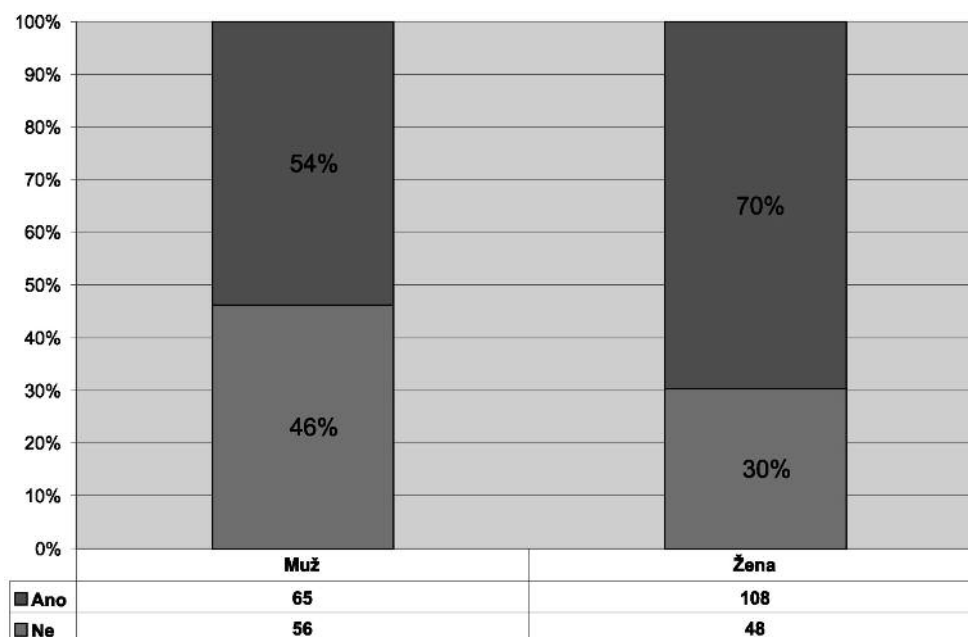
U věkové skupiny 30–40 let počet kladných odpovědí klesá (59 %) a je nejnižší u skupiny 40–50 let (45 %). U této věkové skupiny je jako u jediné větší počet záporných odpovědí než kladných. Z výsledků se dá usuzovat, že tito lidé středního věku s již poměr-

ně velkými životními zkušenostmi nejsou zastánci radikálních řešení, jsou více ovlivněni smutnou historií tohoto institutu na našem území a zároveň jsou znalejší poměrů ve světě, kde se tohoto trestu stále užívá. Osoby této věkové kategorie si jistě více uvědomují relativnost účinnosti tohoto trestu.

Pokud jde o věkovou skupinu 50 let a více, je zde kladných odpovědí 75 %. Můžeme-li vůbec považovat 4 respondenty za objektivní vzorek, lze možné vysvětlení hledat ve skutečnosti, že osoby v tomto věku prožily větší část života v bývalém režimu, kdy bezpečnost osob ve vztahu ke kriminalitě byla mnohonásobně vyšší než dnes, a mohou tak tehdejší stav přičítat i existenci institutu trestu smrti v Československu.

Graf č. 4.

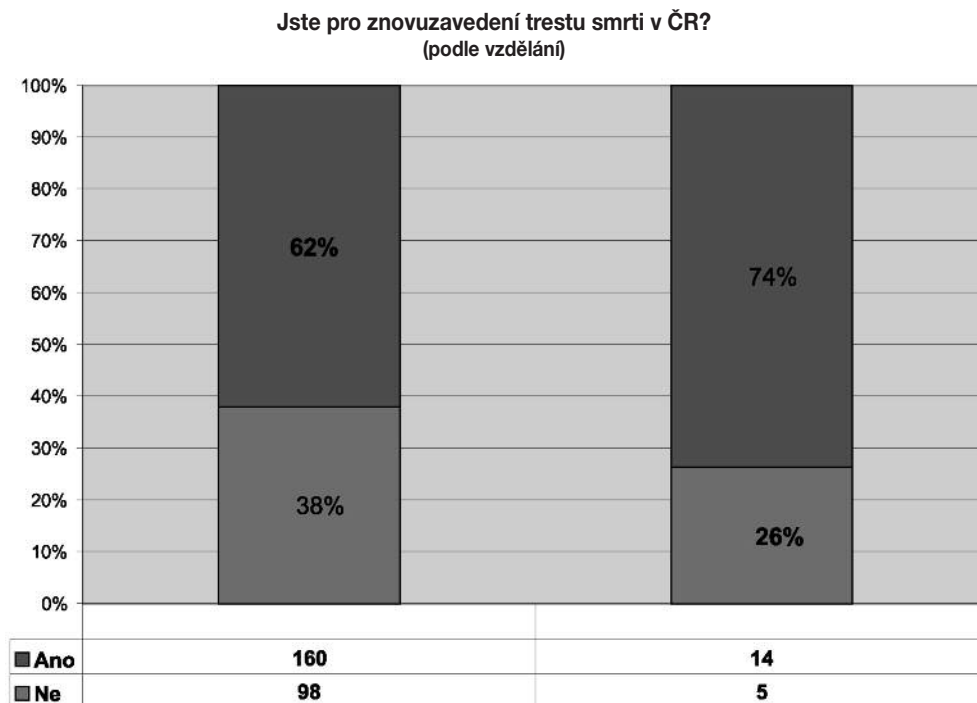
Jste pro znovuzavedení trestu smrti v ČR?
(podle pohlaví)

V grafu č. 4 jsou vyjádřeny počty kladných a záporných odpovědí rozlišené podle pohlaví respondentů. U mužů převažuje kladných odpovědí méně (54 %) než u žen (70 %). Tato skutečnost je poměrně překvapivá. Dalo by se předpokládat, že právě ženy, které jsou nositelkami budoucího života, budou mít s tímto institutem značné problémy. Vysvětlení snad můžeme hle-

dat v té skutečnosti, že je poměrně hlasitě voláno po znovuzavedení trestu smrti u závažných kriminálních činů, jako jsou vraždy, znásilnění a brutální pohlavní zneužití, a právě při znásilnění jsou převážně obětmi ženy a u vražd a pohlavních zneužití navíc jejich děti. Patrně právě pro těžké zločiny zejména na dětech mohou být názory žen radikálnější než u mužů.

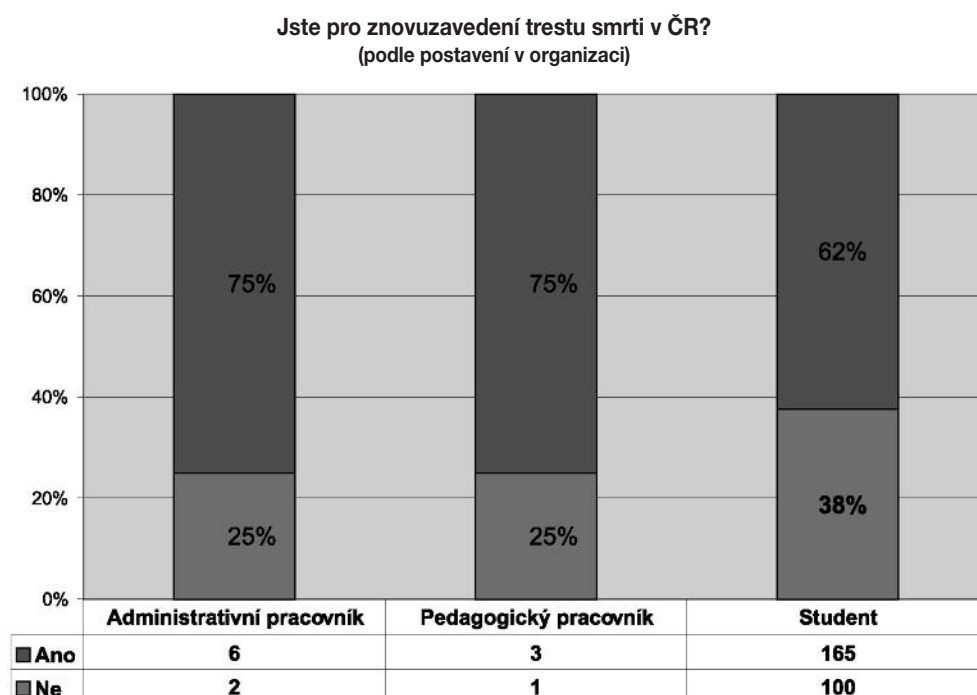
Graf č. 5.

V grafu č. 5 jsou respondenti rozdělení podle dosaženého vzdělání. Výsledky jsou taktéž překvapivé. U středoškolsky vzdělaných respondentů je pro znovuzavedení trestu smrti „pouhých“ 62 %, kdežto u vysokoškoláků 74 %, tedy téměř tři čtvrtiny dotázaných. Dalo by se spíše předpokládat, že právě lidé s vyšším vzděláním budou mít k tomuto institutu negativní postoj, neboť by měli být více seznámeni s jeho problémovým využíváním v minulosti, s jeho

nízkou odstrašující funkcí pro brutální pachatele, s jeho zneužíváním i v současné době v různých částech světa a s možností justičních omylů. Nebo snad názor vysokoškoláků je více ovlivněn neutěšenou mírou závažné kriminality a neúčinností současných právních nástrojů? Na tento stav se skutečně velmi těžko hledá adekvátní odpověď a tato skutečnost by jistě mohla být dobrým podnětem pro další zkoumání.

Graf č. 6.

V grafu č. 6 jsou tazatelé rozčleněni podle postavení na vysoké škole. Pokud porovnáme tento graf s výsledky grafu č. 5, dospějeme k závěru, že právě středoškolsky vzdělaní lidé jsou současně i studenty. Potvrzují to shodné výsledky při odpovědích (62 % : 38 %). Pedagogičtí i administrativní pracovníci ve srovnání s předchozím grafem představují i vysokoškoláky (na vysoké škole jsou administrativní pracovníci vesměs i vysokoškoláky – ekonomové atd.). Odpovědi těchto dvou skupin jsou totožné s odpověďmi vysokoškoláků, viz graf č. 5 a činí u pozitivních odpovědí 75 %. Na interpretaci výsledků grafu č. 6 je tak možné aplikovat vysvětlení u grafu č. 5.

ZÁVĚR

Na základě výzkumu bylo potvrzeno, že skutečně téměř dvě třetiny obyvatelstva v České republice jsou pro znovuzavedení trestu smrti. Čím věk respondentů stoupá, klesá podpora trestu smrti. Toto řešení preferují zejména mladí lidé ve věku do 30 let. Ve věkové skupině 40–50 let převažují občané, kteří mají k trestu smrti zamítavý postoj. Pokud jde o pohlaví, preferují trest smrti ženy více než muži, což je velice zajímavé zjištění. Vliv zaměstnání a dosaženého vzdělání na tento problém se nepodařilo zjistit.

Tematiku trestu smrti je nutné vést neustále v patrnosti. Zejména pokud jde o mladou generaci, je nutné jí neustále připomínat, jak i u nás v minulosti docházelo ke zneužívání tohoto institutu, jak docházelo a jistě dochází k justičním omylům. Mladou generaci je nutné vést k vyšší toleranci a problematická témata je třeba trpělivě vysvětlovat. V této věci by měla sehrát větší úlohu i církev. Jedině působením na mladou generaci můžeme otočit poměr zastánců a odpůrců. Zralé, dospělé lidi s pevně ustáleným žebříčkem hodnot již nepřesvědčíme.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BARRING, L. (2008): *Trest smrti*. Praha: Naše vojsko. 166 s. ISBN 978-80-206-0975-5.
2. MALÝ, K. – SIVÁK, F. (1988): *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha: Panorama. 547 s.
3. MONESTIER, M. (1998): *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers. 405 s. ISBN 80-86182-05-3.
4. Novinky.cz: *Drtivá většina Čechů je pro obnovení trestu smrti, ale...* [online]. [cit. 22. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz>
5. Trest smrti Amnesty International ČR [online]. [cit. 27. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.amnesty.cz/trestsmrti>

ADDRESS & ©

JUDr. Roman SVATOŠ, Ph.D.
Katedra právních oborů a bezpečnostních studií
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
svatos@vsers.cz

STRATEGIE A TAKTIKA V BEZPEČNOSTNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Strategy and Tactics in Security Education

Petr STEIN

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: Tématem příspěvku je vzdělávání v oboru bezpečnostních činností. Vzdělávání v tomto oboru je zajišťováno státními, ale i soukromými subjekty. Obsahem této práce je návrh modelu vzdělávání příslušníků a pracovníků bezpečnostních složek pro bezprostřední zásahy. Navrhovaný model je transdisciplinární. Předpokládá vytvoření nového učebního předmětu. Obsah tohoto předmětu vychází z nauky o strategii a taktice policejní činnosti.

Klíčová slova: bezprostřední zásah – strategie – taktika – transdisciplinární výuka

ABSTRACT: The topic of the paper is the education in the field of security activities. The education in this sphere is provided by the state, but by private subjects as well. The article deals with the newly proposed model of education for police officers and personnel of security forces in immediate intervention. The suggested model is transdisciplinary. A new teaching subject is expected to be created. The content of this course is based on the theory of strategy and tactics of policing.

Key words: immediate intervention – strategy – tactics – transdisciplinary teaching

---

ÚVOD

Pojmy strategie a taktika jsou v obecném povědomí, ale nezřídka i v odborných publikacích, často považovány za synonyma: za slova, která se vztahují k lidskému jednání a mají vyjádřit, že toto jednání není nahodilé, nýbrž má buď svou vnitřní logiku, anebo jednoznačný cíl. Sémantické splývání obou pojmů podporuje vznik bariér, které sice umožňují zkvalitňování stávajícího modelu profesního bezpečnostního vzdělávání, ve svém důsledku však nemotivují k odborné diskusi o odlišných modelech.

Cílem tohoto příspěvku je předložit širší odborné veřejnosti k diskusi návrh nového modelu profesního vzdělávání příslušníků bezpečnostních organizací vycházející z nauky o strategii a taktice bezpečnostní činnosti. Cílovou skupinou, pro kterou je uvedený koncept určen, jsou osoby provádějící bezprostřední zásahy. Zejména příslušníci státních organizací (Policie České republiky, Vězeňská stráž, Justiční stráž, Vojenská policie), ale i pracovníci ostatních bezpečnostních organizací (městské a obecní policie, civilní bezpečnostní agentury).

I přes určitou diferenci v tom, jak jsou ti, kteří mají být v rámci profesní přípravy vzděláváni, v agogických odborných monografiích a právních předpisech nazýváni, je pro ně v tomto příspěvku použito obecné a ustálené slovo označující vyučovaného a učícího se – žák. Stejně tak vyučující je v této práci nazýván běžně používaným slovem – učitel.

Východiska: od praxe k teoretickému promýšlení

Úkolem soustavy policejních škol je poskytovat vzdělávání také v základní odborné přípravě příslušníků Policie České republiky. Od roku 2005 byl do základní odborné přípravy implementován nový model. Jeho odlišnost spočívala v kompetenčním přístupu při vymezení vzdělávacích cílů a v integraci, která našla praktický odraz v uspořádání věcného obsahu studia do jednotlivých bloků.

V intenci rámcového vzdělávacího programu byly jednotlivými školami vypracovány školské vzdělávací programy. Tento postup umožnil určitou diferenciaci mezi nimi. Ve Vyšší policejní škole MV v Praze – jako v jediné policejní škole – došlo ke konstituování no-

vého integrovaného předmětu pod názvem integrovaná praktická výuka.³⁶

V důsledku následné a postupně uskutečňované racionalizace základní odborné přípravy, která se projevila v jejím zkrácování, došlo i ke zrušení předmětu integrovaná praktická výuka. Zkušenost s touto formou integrace našla odraz v rámcových vzdělávacích programech racionalizované základní odborné přípravy. Kromě předmětové výuky stanoví vzdělávací program časovou dotaci i pro tzv. výkon služby. Ten bychom mohli charakterizovat jako vyučovací hodiny určené pro integrovanou praktickou výuku. V těchto hodinách v rámci praktické činnosti žáci využívají a prohlubují si znalosti a dovednosti osvojené v dosud samostatně vyučovaných předmětech. Tzv. výkon služby je tedy praktickou výukou bez vlastní teorie. Proto nemůže být označen za předmět. I přesto zůstala možnost konstituování integrovaného předmětu reálnou vývojovou cestou směřující ke zvýšení efektivity profesní přípravy.³⁷

Od roku 2004 působím jako učitel v oddělení výcviku, metodiky a integrace výuky ve Vyšší policejní škole MV v Praze. Tedy přímo v oddělení, které se významnou měrou podílelo na tvorbě učebního obsahu předmětu integrovaná praktická výuka a zároveň jeho výuku zajišťovalo. Zkušenosti z této výuky jsme spo-

lečně s kolegy nejen opakovaně popularizovali v řadě článků, ale také jsme se je snažili zobecňovat a teoreticky rozpracovávat v populárně odborných nebo odborných textech.³⁸ Námi vytvářené didaktické produkty byly opakovaně oceňovány.³⁹

Racionalizace základní odborné přípravy příslušníků Policie České republiky jednoznačně zvyšuje nároky na efektivitu výuky samotné. Promyšlení zkušeností z výuky integrovaného předmětu mě vedlo k úvahám, zda skutečné zefektivnění výuky není podmíněno konstituováním integrovaného předmětu, který by již nebyl pouhým výsledkem průniku jednotlivých oborů, ale jeho východiskem by byla analýza sociální reality, resp. její výše, která se projevuje jako služební činnost. Vzhledem ke stávajícímu zaměření základní odborné přípravy můžeme tuto služební činnost nazvat bezprostředními zásahy. V následujícím textu proto předkládám k úvaze dílčí výsledek těchto úvah.

Bezprostřední zásahy jsou prováděny nejen příslušníky Policie České republiky, ale také příslušníky nebo pracovníky dalších bezpečnostních organizací. Proto se domnívám, že předkládané úvahy jsou využitelné nejen v základní odborné přípravě příslušníků Policie České republiky, nýbrž také v rámci celého bezpečnostního vzdělávání.

³⁶ „V organizační struktuře bylo zřízeno samostatné oddělení metodiky a integrace výuky a nový předmět – integrovaná praktická výuka. V obsahu výuky odborných předmětů došlo k uspořádání učiva do tematických bloků na základě konsenzu mezi předmětovými odděleními a oddělením metodiky a integrace výuky. Vztah mezi výukou zajišťovanou předmětovými odděleními a oddělením metodiky a integrace výuky lze vyjádřit následujícím způsobem. Předmětová oddělení učí studenty teoretickým základům odborných disciplín. Učitelé oddělení metodiky a integrace výuky učí studenty umět na základě analýzy věcného skutku (modelových zaměstnání) aplikovat znalosti ze specializované výuky a správně provádět veškeré odborné, taktické, etické a administrativní úkony k vyřešení problému. Studenti tak v komplexních zaměstnáních se šířeji navozeným kontextem uplatňují a současně prokazují úroveň získaných zkušeností a především si fixují vědomí, že práce policistů v přímém výkonu služby není pouhou aplikací zákonných oprávnění, ale jednou z forem sociálního styku a sociální komunikace (verbální, neverbální), které mají nejen právní aspekty a z nich vyplývající reflexi v životě dotčených osob, ale mohou mít přesahy i do ostatních sfér života společnosti.“ (Zlámal 2009: 115). Obsahem integrovaného předmětu se stala nejen praktická výuka, ale také výuka teoretická. V jejím rámci však byly pouze didakticky interpretovány mezipředmětové vztahy. Učitelé oddělení postupně vytvořili teoretické konstrukty, které samy o sobě nebyly předmětem výuky, ale jejichž prostřednictvím si žáci mohli uspořádat znalosti a dovednosti osvojené v dosud samostatných předmětech do vztažných rámců. To jim umožňovalo chápat a rozumět osvojeným znalostem a dovednostem jako součásti vnitřně sjednoceného celku.

³⁷ Stávající rámcový vzdělávací program pro základní odbornou přípravu formálně uspořádává obsah vzdělávání do obsahových okruhů, které jsou následující: Právo; Komunikace a etika; Motorová vozidla + dopravní služba; Trestní zákon, zákon o přestupcích, trestní a přestupkové řízení; Výkon služby na základním útvaru; Donucovací prostředky a služební zbraň (krátká zbraň); Informační a komunikační systémy a technologie; Další témata vyplývající z usnesení vlády a resortních koncepcí. Tyto obsahové okruhy jsou potom zařazeny do dvou tematických vzdělávacích okruhů: Tematický vzdělávací okruh I - Základy policejní činnosti; Tematický vzdělávací okruh II - Postup policisty při provádění služebních úkonů, zákroků a činností. Formální uspořádání obsahových i tematických okruhů jistě vytváří předpoklady pro interdisciplinární pojetí výuky. Ale věcný obsah učiva v těchto okruzích je již rozepsán pro jednotlivé učební předměty. A tak je obsahový okruh Právo vyučován v předmětu právo, ale i v předmětech služba pořádkové policie a služba dopravní policie. I přes deklaraci blokového uspořádání obsahu výuky ve vzdělávacím programu je tak vyučováno celkem 10 samostatných učebních předmětů s dotací 600 vyučovacích hodin. Dále pak výkon služby s dotací 100 vyučovacích hodin (*Rámcový vzdělávací program: Základní odborná příprava policistů služby pořádkové, dopravní a železniční policie (pro služební místa ve 3. a 4. tarifní třídě) platný od 1. června 2008 (stav platný od 1. 1. 2009). Kódové označení: P1/0025*). Je legitimní otázkou, zda dosažení efektivity výuky v hodinách výkonu služby do jisté míry nebrzdí fakt, že praktická výuka nevychází z uspořádané teorie, nýbrž z pojmů a teoretických konstruktů osvojených v jednotlivých, dosud samostatně vyučovaných, předmětech, které v mnoha případech nejsou kompatibilní. Zrušení integrovaného předmětu lze interpretovat jako vítězství pragmatické koncepce profesního vzdělávání, v jejímž pojetí se integrovaná a praktická výuka považují za synonyma.

³⁸ Jako příklad je možné uvést: MITÁČEK, A. et al. (2006): Strategie policejní činnosti jako didaktický problém. In: ZLÁMAL, J. (ed.): *Současné trendy v profesním vzdělávání příslušníků ozbrojených sil a sborů*. Praha: Střední policejní škola MV v Praze, s. 156–162. Kolektiv učitelů OMIV: Využití modelových situací v přípravě policistů. *Policista*, roč. 13, č. 6, příloha. STEIN, P. – TESÁREK, A.: Komunikace jako didaktický problém. In: ZLÁMAL, J. (ed.) (2007): *Význam komunikace v policejní práci a vytváření komunikačních standardů v profesní přípravě policistů*. Praha: Vyšší policejní škola a střední policejní škola MV v Praze, s. 94–102. NOVÁK, M. (2009): Stresové faktory bojových modelových situací. *Kriminalistický sborník*, č. 1, s. 44–49.

³⁹ V roce 2008 na 45. ročníku Techfilmu byl didaktický program Extremismus a terorismus oceněn stříbrnou tužkou ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Na 46. ročníku Techfilmu v roce 2009 byl didaktický program Strategie a taktika policejní činnosti oceněn stejným způsobem.

Vymezení problému

Současný koncept vzdělávání pro bezpečnostní činnosti vychází z interdisciplinárního přístupu⁴⁰ a pragmatické pedagogiky⁴¹. Jeho výsledkem je předmětová výuka maximálně združující mezipředmětové vazby. Osvojené teoretické znalosti a dovednosti si žáci upevňují a rozvíjejí při nácviku nebo prostřednictvím inscenační metody v rámci řešení namodelovaných situací. Důraz je tedy kladen na správnou aplikaci teoretických poznatků a metodicky správné provedení psychomotorických činností. Hodnocení správnosti celkového postupu při řešení namodelovaných situací je dáno součtem správně provedených aplikací a metodicky správně provedených činností.

Předpokladem pro úspěšné absolvování vzdělávání v takovém konceptu je nutné osvojení taktických postupů složených z dílčích znalostí a dovedností a jejich metodicky správné provedení, tedy ovládnutí prostředků k řešení situace. K samotnému řešení postačuje předvedení.⁴²

Interdisciplinární přístup je založen na zkoumání jevů z různých aspektů prostřednictvím pojmů, teorií a metod jednotlivých oborů. Takový výzkum je zpravidla prováděn interdisciplinárními týmy a je racionálně plánován.

To však neplatí v plném rozsahu pro interdisciplinární model bezpečnostního vzdělávání. Uvedený model poskytuje v rámci jednotlivých učebních předmětů instrumentář, resp. prostředky, v podobě teoretických

konstruktů, pojmů, metod, ale i rejstřík dovedností, které lze uplatnit při provádění bezprostředních zásahů. Na možné rozpory mezi racionalitami jednotlivých učebních předmětů je v rámci interdisciplinárního modelu upozorňováno a jsou ad hoc řešeny. Ale jejich vzájemný poměr pro potřeby provádění bezprostředního zásahu není jednoznačně uspořádán.

Obsahem teorie více vyučovaných předmětů je popis činností při provádění bezpečnostního zásahu. Tento popis má v některých případech charakter návodu. Je tedy natolik podrobný, že ho lze uplatnit pouze v jedné konkrétní situaci, nebo je naopak natolik obecný, že má charakter zásad, jejichž znalost a uplatnění při provádění bezprostředního zásahu jsou bezesporu nutné, ale samy o sobě nepředstavují dostatečnou metodiku pro řešení situace. Navíc není zřejmé, který popis činností, vytvořený učebním předmětem, má prioritu, v jakém případě a proč.

Stávající model je vystavěn na názoru (filosofickém východisku), že existuje jednoznačné řešení situací. Jde tedy jen o to nalézt ho. K tomu se žák může dopracovat jednak prostřednictvím postupného osvojování teoretických konstruktů obsažených v jednotlivých předmětech, jednak získáváním zkušeností s jejich využitím při provádění bezprostředních zásahů v praxi.

V rámci popsaného modelu profesního vzdělávání jsou žáci připravováni pro provádění bezprostředních zásahů. Nejdříve je tedy nutné podrobit analýze tento pojem.

⁴⁰ Pojmy interdisciplinarita a transdisciplinarita bývají často zaměňovány s multidisciplinaritou. Je proto vhodné připojit stručné vysvětlení. D. Krámský nabízí srovnání mezi multikulturalismem a multidisciplinaritou. Multikulturalismus můžeme chápat jako jednotící ideu či koncept pro soužití rozmanitých kultur nebo jako (reálný) stav a proces soužití (koexistence, konfliktu) rozmanitých kultur obývajících společný region (Krámský 2008: 144). Druhé pojetí je blízké chápání pojmu multidisciplinarita ve vědě a tedy i v pedagogice. „*Multidisciplinarita je neologismus, slovo internacionální, jak se říká učeně, dlouhé se svými osmi slabikami... na samé přijatelné hranici slovní délky... Počáteční morfém multi- je dnes módní produktivní prefix (či kořenový morfém). Ve slovníku novotvarů... je uvedeno 36 složenin s multi-, z nichž 18 je adjektivum... Význam slov multidisciplinárni a multidisciplinarita je pouze naznačen latinskou motivací. Předpokládáme, že jde nějakým způsobem o mnoho disciplín a oborů. Pouze bližší vysvětlení nebo definice zprávně tuto přibližnou motivaci...*“ (Kocourek 2005: 96). „*Kvazisynonymní s multi- je předpona pluri- (více-), v češtině vzácná, jež se neobjevuje ani v cizích slovnících příliš často (nacházíme ji patnáctkrát včetně slova pluridisciplinary (víceoborový), v anglickém slovníku Shorter Oxford English Dictionary (SOED) z roku 1993, jedenáctkrát, včetně slova pluridisciplinaire ve francouzském slovníku Le nouveau Petit Robert... Multi- a pluri- jsou původem z latiny, takže s latinským základem disciplína stojí ústrojně, zatímco jinak mnohem častější řecké poly- by vytvořilo řecko-latinské hybridní synonymum polydisciplinarita...*“ (Tamtéž: 97). „*Kvazisynonymní se slovem multidisciplinarita jsou v textech také výrazy interdisciplinárni (mezioborový) a transdisciplinárni (nadoborový). Interdisciplinárni klade větší důraz na vzájemnou komunikaci mezi několika obory, Transdisciplinárni může naznačovat i jakousi nadřazenost tohoto přístupu k přístupu unidisciplinárni (jednooborovému). Poznamenejme, že unidisciplinárni, a tím spíše monodisciplinárni v uvedených slovnících chybí.*“ (Tamtéž: 96). Pedagogická interpretace může být i radikálnější ve vztahu k odlišení uvedených pojmů. Pod multidisciplinaritou se potom chápou pouhá sumace poznatků z různých oborů (učebních předmětů), vztahujících se ke společnému předmětu výuky (např. profesní činnost v určité situaci), a to bez jakékoli přidané hodnoty. Interdisciplinarita je v tomto pojetí již tvořivou syntézou sumarizovaných poznatků. Transdisciplinarita je chápána jako konstituce nové disciplíny (Palán – Langer 2008: 46).

⁴¹ Její rozvoj – na bázi pragmatické filosofie – je spojen především se jmény John Dewey a William Heard Kilpatrick. Právě J. Dewey vychází ve svém filosofickém pojetí výchovy z názoru o sblížení dvou základních lidských činností, a to ideálního poznávání a experimentování. V tomto složitém procesu hraje důležitou roli myšlení jako nástroj boje člověka o život. Žádná forma lidského poznání není odrazem objektivní reality, nýbrž jen prostředkem a nástrojem k lepšímu ovládnutí přírody a společnosti. Cílem myšlení není poznání, nýbrž regulace lidského jednání jako nástroje přizpůsobení se situaci. Člověk se ve svém prostředí setkává s problémovými situacemi, k jejichž řešení dospívá cestou pokusů a omylů. Přitom vytváří různé pojmy, hypotézy a zákony, které však nejsou odrazem skutečnosti, nýbrž slouží – tj. pragmaticky slouží – pouze k řešení situace. Z uvedených stručných charakteristik již jasně vyplývá, že vůdčí pedagogickou strategií je výuka za využití problémové metody, osobního jednání, experimentování a nalézání řešení (Singule 1990: 36).

⁴² Předvedení zpravidla využíváme v nejasných situacích, které musíme prakticky každodenně řešit. „*Přechod od vyvstalé nejasnosti k jejímu překonání se děje buď přímým kontaktem s nějak známou věcí (vezmu ji do ruky, prohlédnu si ji zblízka aj.), nebo pátráním po informaci, která je nějak dostupná (v knize, na internetu, v hlavě někoho apod.). Motivem přechodu však obvykle nebývá dosažení samotného vědění, nýbrž dosažení nějakého praktického zájmu, resp. užítu.*“ (Adámek 2010: 46). „*Předvedení je takové vědění, do něhož člověk postupně vrstá pobýváním v různých skupinách, počínaje rodinou, a které se může prohlubovat vlastním zájmem o vědění. Díky němu jsem s to řešit každou nejasnou situaci.*“ (Tamtéž: 55). Předvedení spočívající v orientaci na praktické řešení situace se může plně uplatnit ve vzdělávacích konceptech vycházejících z pragmatické pedagogiky (viz poznámka č. 19).

Analýza bezprostředního zásahu

Bezprostředním zásahem se v tomto textu rozumí činnost příslušníka nebo pracovníka bezpečnostní organizace (útvaru, jednotky), popř. jiné osoby, jejíž součástí je zásah do práv a svobod osob a která směřuje ke splnění úkolů v oboru bezpečnosti. Uvedené vymezení vychází z následujících předpokladů:

- pojem zásah v sobě zahrnuje činnosti, které jsou v pozitivním právu a právní teorii vymezeny jako služební zákrok, služební úkon a jiná opatření⁴³;
- činnost může být prováděna buď příslušníkem Policie ČR, nebo subjektem povoláním k plnění úkolů policie⁴⁴, ale také jakoukoliv jinou osobou, která byla policistou požádána o pomoc⁴⁵;
- činnost směřuje ke splnění úkolů policie (nikoliv např. k ochraně fiskálních zájmů státu) – i když jsou plněny soukromoprávními subjekty (např. civilní bezpečnostní agentura dohlíží na bezpečnost v obci na základě soukromoprávní smlouvy).

Pojem zásah tak, jak je používán v této práci, je třeba odlišit od pojmu bezprostřední zásah, který používá teorie správního práva.⁴⁶ Zároveň je však nutné zdůraznit, že pojem bezprostřední zásah svým obsahem značně přesahuje pouhé překonání fyzického odporu osoby, do jejíž práv a svobod je zasahováno. Vedle použití donucovacích prostředků nebo zbraně jsou součástí bezprostředního zásahu i činnosti trestně-procesní, kriminalisticko-taktické a kriminalisticko-technické.

Bezprostřední zásah je tedy možné vymezit jako soubor činností,

- jejichž metodicky správné provedení je stanoveno postupy vytvořenými v rámci zcela samostatných oborů (učebních předmětů);
- přičemž situace, ve které je konkrétní bezprostřední zásah realizován, nemusí umožnit metodicky správné provedení všech žádoucích činností, a to buď současně, nebo vůbec.

Výše uvedená analýza obsahu pojmu bezprostřední zásah odhaluje dvoji dimenzi služební činnosti.⁴⁷

Jedna z možných reakcí na tuto skutečnost odkazuje na nutnost integrovat věcné obsahy učiva, a to vytvořením ohniskového předmětu, k němuž se budou ostatní samostatné předměty vztahovat tím, že jejich pojmy a teorie budou vykládány v intencích teorie a pojmů ohniskového předmětu. Dosavadní zkušenosti umožňují vyslovit názor, že tento ohniskový, interdisciplinárně pojatý, předmět měl být založen na nauce o strategii a taktice bezpečnostní činnosti.

V následujícím textu jsou předloženy argumenty podporující uvedené tvrzení.

Strategická a taktická dimenze bezpečnostní činnosti

Aplikace strategie a taktiky na bezpečnostní činnost vychází z nepochybnitelné skutečnosti, že tato činnost na místě bezprostředního zásahu se nejen skládá z dílčích postupů, nýbrž zároveň je komplexní. Dílčí postupy totiž musí být uspořádány takovým způsobem, který je kompatibilní s cíli služební činnosti. Proto je činnost na místě bezprostředního zásahu řízena (samot-

⁴³ Viz § 10, § 51 a § 113 zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

⁴⁴ Viz § 22 zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky. K plnění úkolů policie lze povolávat za zákonem stanovených podmínek a zákonem stanoveným způsobem vojáky Armády České republiky, příslušníky Vězeňské služby České republiky a Celní správy České republiky. Na rozdíl od právní úpravy účinné v období 1. republiky není možné k plnění úkolů policie povolávat strážníky.

⁴⁵ Vyžadování pomoci od fyzických osob je upraveno v ustanovení § 18 zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky. Pokud fyzická osoba vystoupí na podporu úřední osoby nebo na její ochranu, poskytuje jí trestní zákoník stejnou ochranu jako osobě úřední (viz ustanovení § 327 odst. 1 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

⁴⁶ Bezprostřední zásahy jsou teorií správního práva považovány buď za specifický případ správních aktů či za jiné právně významné úkony, nebo za správní činnost sui generis. Bezprostřední zásah je správní činností k odvrácení nebezpečí, které bezprostředně ohrožuje právem chráněné zájmy. Veřejná správa při něm zasahuje do právních poměrů osob, které toto ohrožení vyvolaly, nebo třetích osob a omezuje je na jejich právech. Tyto osoby mají povinnost zásah strpět. Sám bezprostřední zásah je neformální ve dvojitě smyslu. Jednak mu nepředchází žádná neformální procedura, jednak vlastní rozhodnutí provést zásah splyvá s jeho realizací. Problematika bezprostředních zásahů byla zpracována podle učebnice Hendrych, D. et al. (1992: 71–72).

⁴⁷ Na dvoji dimenzi poukazují shodně odborníci zabývající se sebeobranou. Taktika souvisí „s dodržováním pravidel účinného, tj. objektivně správného jednání a chování“, která směřují k řešení konkrétní reálně nebezpečné situace. To konstatuje Z. Náchodský, protože „situace jsou charakteristické nesmírnou proměnlivostí momentů, na které je nucen každý účastník reagovat“, a ježto se v taktice výrazně uplatňuje „činnosti myšlení, které má tvůrčí charakter“, musí mít taktická příprava dvě roviny: osvojení si způsobu řešení sebeobraného a útočného zásahu a rozvoj schopnosti optimálního řešení a vyhodnocení bojové situace. Součástí této druhé roviny je jednoduché vyhodnocení bojové situace, rychlé rozhodnutí a určení míry samostatného tvůrčího přístupu k řešení situace. Autor tak na základě empirických a spekulativních postupů dospívá k závěru o dvoji dimenzi řešení situace (Náchodský 1992: 47, 83). Komplexní přístup k dané problematice zaujali i autoři Manuálu obranné střelby. Způsob popisu problematiky vykazuje vysokou systematickosti. Od základů střelecké dovednosti přecházejí k problematice dynamické střelby, další kapitola nese název Přechod k realitě a následně je zařazena problematika psychických aspektů po násilném střetnutí. Poslední kapitola je již interdisciplinární interpretací předchozích kapitol. Autoři rozlišují mezi taktickou a technickou rovinou akce. „Stručně řečeno, technika říká, co použít, taktika, kdy to použít.“ (Černý – Goetz 2004: 142). Další odborník považuje za relevantní dokonce tři úrovně řešení situace: taktickou, operační a strategickou (Konečný 2000: tab. č. 34). Je možné vyslovit otázku, zda za reflexi této dvoji dimenze v pedagogice nemůže považovat revizi Bloomovy taxonomie vzdělávacích cílů. Myšlenka o revizi původní taxonomie vznikla v průběhu diskusí mezi D. R. Krathwohlem a V. Blatfordovou, vedoucí redaktorkou oddělení pedagogické literatury nakladatelství Addison Wesley Longman v 90. letech minulého století. Nakladatelství bylo totiž vlastním autorských práv k původní Bloomově publikaci. K vytvoření týmu však došlo až v roce 1995 a výsledky práce byly publikovány v roce 2001. Modifikovaná taxonomie je dvojdímní. Dimenze kognitivní procesy je členěna do následující hierarchie: *zapamatovat si, porozumět, aplikovat, analyzovat, tvořit*. Rozdíl spočívá v tom, že syntéza byla změněna na tvorbu a byla dána na nejvyšší místo. Dimenze poznatky je strukturována následujícím způsobem: *faktické, konceptuální, procedurální, metakognitivní* (Byčkovský – Kotásek 2004: 203–214).

nými zasahujícími) – ať již uvědoměle, či nikoliv – ve dvou rovinách: v rovině strategické a v rovině taktické. A proto je také v obou rovinách vyhodnotitelná.

Teoretický základ nauky o strategii a taktice bezpečnostní činnosti nachází svá myšlenková východiska v dnes již klasickém díle Carl von Clausewitze O válce. K poměru strategie a taktiky se zde uvádí: „Vedení války je tedy uspořádání a řízení bojové činnosti. Kdyby byla tato činnost jednotlivým aktem, pak by tu nebyl důvod k nějakému dalšímu dělení; ježto bojová činnost se skládá z více nebo méně velkého počtu jednotlivých v sobě uzavřených akcí, kterým říkáme boje ... a které tvoří nové prvky. Z toho pak vznikají dvě úplně odlišné činnosti. Jedna organizuje a řídí každý jednotlivý boj zvlášť, druhá je spojuje mezi sebou tak, aby byly v souladu s účelem války. Ta první byla nazvána taktika, ta druhá strategie.“⁴⁸

Převzetí pojmů z vojenské teorie a jejich aplikace na činnosti z oboru bezpečnosti však vyžaduje důsledné rozlišení vojenské a policejní činnosti, které nabývá na významu zejména v souvislosti s rozmělněnými hranicemi mezi výhradně vojenskými a výhradně bezpečnostními riziky. Z hlediska účelnosti směřuje policejní akce vždy k utlumení konfliktu a k předcházení vzniku násilí, nikoliv ke zničení nepřátelských prvků. Z hlediska metody se využívají postupy ke snižování agresivity osob a osobám je po příslušných výzvách poskytnut čas k zanechání protiprávního jednání. Z hlediska pravidel je při policejním zásahu nutné dodržovat zákony a represii realizovat s ohledem na lidská práva.⁴⁹

Navrhovaný model je vystavěn na názoru (filosofickém východisku), že neexistuje jednoznačné řešení situace. Jednoznačně dány jsou pouze prostředky k jeho řešení (právní, technické, taktické atd.), které jsou uspořádány do ucelených taktických postupů.

Ovšem nelze jednoznačně obecně stanovit (tedy lze stanovit právě pro jednu konkrétní situaci), který z taktických postupů využít a kdy.

Taktiku můžeme definovat jako zkušenostmi ověřený a teoreticky odůvodněný soubor postupů a technik pro zabránění eskalace konfliktu, překonání fyzického odporu a odstranění dalších překážek, zabraňujících dokončení bezpečnostní činnosti.

Strategii je možné nahlížet jako zkušenostmi ověřený a teoreticky odůvodněný soubor doporučení pro volbu priorit a pro volbu vhodných taktických postupů a technik při provádění bezpečnostní činnosti.

Z vymezení obou pojmů vyplývá, že strategie obsahuje rozhodnutí o tom, co a v jakém okamžiku služební činnosti použít. Strategickým rozhodnutím jsou například i ty skutečnosti, zda policista upřednostní pronásledování pachatele, nebo poskytnutí pomoci osobě zraněné pachatelem. Taktika potom určuje, jak provádět jednotlivé dílčí činnosti (postupy a techniky), např. jak dosáhnout odzbrojení pachatele, jak zabránit zničení stop na místě kriminalisticky relevantní události nebo jak zastavit tepenné krvácení.

Nauka o strategii a taktice má tedy racionálně-empirický obsah. K jejímu teoretickému rozpracování, ale i praktickému využití již nepostačuje předvedení, nýbrž je nutné vědění (tj. vědecký přístup).⁵⁰

Strategie a taktika jako didaktické kategorie

Strategie i taktika jsou dvě svébytné samostatné oblasti lidské činnosti, které disponují samostatnými „racionality“, v jejichž intencích je vnímána a analyzována jedna a táž událost (realita) a v jejichž intencích probíhá vlastní jednání.

Obsahem činnosti subjektu ve strategické dimenzi je především deklarování cílů služební činnosti. Cíl je možné chápat jako vyjádření žádoucího budoucího

⁴⁸ Clausewitz, C. (1996: 78). Sofistikované rozpracování strategie a taktiky v citovaném díle vedlo autora tohoto příspěvku k zevrubnému studiu uvedené problematiky se zaměřením na možnosti implementace nauky o strategii a taktice do profesního vzdělávání policistů. Zpočátku opatrné („nesmělé“) pokusy aplikovat dílčí získané teoretické poznatky do výuky a následně již systematické rozpracování uvedené problematiky v rámci předmětů integrovaná praktická výuka (předmět základní odborné přípravy policistů) a strategie a taktika policejní činnosti (předmět vyššího odborného vzdělávání) přineslo autorovi práce řadu zkušeností. Carl Philipp Gottfried von Clausewitz (1780–1831) sloužil v armádě od svých dvanácti let a v patnácti letech získal svou první vojenskou hodnost. Po pádu Pruska v napoleonských válkách v letech 1806–1807 se podílel na reformě armády v zemi a přednášel taktiku a strategii v Důstojnickém vojenském učilišti v Berlíně. Byl stoupencem prusko-ruského společenství. Když francouzský císař přinutil pruského krále k pomoci při protiruském tažení, Clausewitz přešel do služby v ruské armádě. Zúčastnil se bojů u Ostrova a Smolenska a pak i slavné Borodinské bitvy. Roku 1813 se stal náčelníkem jedné z ruských armád. Později sloužil ve společné prusko-ruské armádě ve Slezsku, které velel Blücher. Po bitvě u Waterloo se Clausewitz vrátil k činnosti pedagoga, ale především se věnoval studiu dějin a teorie vojenství. Jako horlivý stoupenec Hegelovy filosofie se snažil za pomoci dialektické metody hlavní kategorie vojenské vědy propojit v jednotný celek a porozumět příčinám, podstatě a bytostnému určení války. Polské povstání donutilo Clausewitze opustit vědeckou pracovní a stanout v čele pruské armády na polských hranicích. Tady Clausewitz ve věku padesáti let zemřel na cholera. Po jeho smrti začala jeho díla vydávat jeho manželka Maria von Clausewitz. Na Clausewitzovo dílo O válce měla jistě vliv i vlastenecká válka z roku 1812, jakož i další boje z let 1813–1815. Přínos Carla von Clausewitze spočíval zejména v tom, že analyzoval rozdílnosti mezi revolučními válkami a válkami starého režimu. Charakterizoval válku jako záležitost nejen faktorů morálních a politických, ale i jako předmět vojenské expertizy. Poukázal na fakt, že války vedené s využitím celé energie národa měly vždy jinou podobu než války, v nichž omezený počet vojsk bojuje za omezené cíle. A dále poukázal na možnost, že takové konflikty budou probíhat i v budoucnu.

⁴⁹ Nastoupil, R. (1995: 144). Je sice pravda, že mezinárodní legislativu – zejména s ohledem na ochranu lidských práv – by se měly řídit i konflikty vojenské. Nicméně ona „nutnost“ podrobení se příslušné legislativě se zdá být v konfrontaci s fakty světového dění výrazně „slabá“. Zdaleka nedosahuje intenzity této nutnosti při provádění policejních akcí na území vlastního státu.

⁵⁰ Vědění se uplatňuje tehdy, kdy nám nejde o praktický cíl, nýbrž o dosažení samotného vědění. „K získání vědění musejí přistoupit ještě minimálně tyto individuálně podmíněné skutečnosti: trvalý zájem o věc, soustředění se, paměť, osvojení terminologie. Dále musí teoretický přístup splňovat tyto vzájemně spjaté požadavky: a) schopnost rozlišit pravdu a omyl, resp. skutečnost a klam; b) odůvodnit toto rozlišení.“ (Adámek 2010: 55).

stavu, ke kterému musí strategie přispět. Pokud strategii vztahujeme výhradně na problematiku bezprostředních zásahů, nejeví se jako nutné a didakticky vhodné provádět další dělení cílů (např. na krátkodobé nebo dlouhodobé). Samotný bezprostřední zásah se totiž odehrává pouze ve velmi časově omezené výseči reality. Jinak by tomu bylo, pokud by se předmětem aplikace strategie a taktiky staly policejní činnosti probíhající v delším časovém kontinuu. Například bezprostřední zásah jako součást zpravodajského nebo operativního rozpracování zneškodnění teroristické organizace nebo zločinecké skupiny.

Ten, kdo provádí zásah, musí být schopen odlišit kauzální, normativní a teleologický myšlenkový řád, který lze v situaci nalézat. Například zvažování možnosti realizace určitého oprávnění policistou se odehrává v kauzálním myšlenkovém řádu. Příčinou, která umožňuje policistovi zadržet osobu, je skutečnost, že dotyčná osoba je podezřelá ze spáchání trestného činu. To, že je dáno podezření ze spáchání trestného činu, policista zjišťuje v řádu normativním. A to z rozporu mezi tím, co je, a co podle zákona býti má. Ovšem oprávnění pro policistu neznamena povinnost konat, nýbrž míru možnosti konání. Zda bude toto oprávnění realizováno, nelze již dovozovat v myšlenkovém řádu kauzálním nebo normativním, nýbrž teleologickém. Jde totiž o závislost na cíli (účelu) služební činnosti.

Tomu, kdo provádí bezprostřední zásah, se události jeví v celé své složitosti. Racionální složka jeho osobnosti – míněno na tomto místě textu jako protiklad složky emocionální – nemůže rozhodnout, jaký cíl si v dané situaci vytknout. Může pouze předestřít ke zvážení: kdyby bylo cílem to a to, musíš použít právě takové a takové taktické postupy.

Určování cíle služební činnosti a řazení jednotlivých činností při bezprostředním zásahu je nejproblematičtější záležitostí celé nauky o strategii a taktice bezpečnostní činnosti. Právě v tomto bodě se rozpadá čistě racionální konstrukt (vědecká konstrukce) nauky. Zjišťujeme totiž, že činnost ve strategické dimenzi nemá pouze odborná východiska.

Osoba, provádějící zásah, musí nejen určit konkrétní cíl služební činnosti, ale následně rozhodovat mezi jednotlivými variantami dalšího postupu. V tomto případě již hodnotí preference jednotlivých variant. Zde

je třeba zdůraznit, že „každé pojmání kvalit nebo rozhodování o preferencích je založeno na nějakém předporozumění. Proto již samotná volba určitého hlediska či přístupu, sama o sobě neutrální, není ‚nevinná‘ – je totiž podmíněna tím, co bezpečně pokládáme za samozřejmé, a proto i správné, dobré.... A zadruhé: jediným prostředkem, jak toto osudově nutné předporozumění, většinou skryté v percepčních a stylizačních stereotypích, zřetelně odhalit a zacházet s ním, je dialog směřující k poznání“.⁵¹ V takovém pojetí dostává rozhodovací proces i o záležitosti ryze odborné morální rozměr.⁵²

Hodnocení, které policista provádí ve strategické rovině, je multikriteriální. Didaktickým obsahem nauky o strategii je tedy stanovení určitých pravidel pro vymezenou oblast hodnocených entit. Vytvořená pravidla by měla obsahovat „zejména tyto složky:

- vymezení domény entit, které jsou předmětem hodnocení, včetně nároků na specifikaci těchto entit;
- soubor hodnotících procedur nebo postupů, které budou užity pro tvorbu konečného rozhodnutí;
- soubor hodnotících funkcí nebo kritérií, kterých má být použito pro tvorbu konečného rozhodnutí.“⁵³

Hodnocení žákovy činnosti v dané dimenzi musí učitel provádět právě s ohledem na výše uvedenou skutečnost. „Přínos k definování problému by měl být ceněn více než přínos k jeho vyřešení.“⁵⁴ Jinak řečeno, cílem profesní přípravy pro strategickou dimenzi služební činnosti je osvojení si pravidel preferenčního multikriteriálního hodnocení.

Obsahem bezpečnostní taktiky (a tedy i techniky) je stanovení jednoznačných standardizovaných postupů, tj. souboru návodů, pokynů, operativních nebo užitelských dispozic.⁵⁵

Ovšem ani taktická (resp. technická) dimenze není založena pouze na praktickém (činnostním přístupu). Konkrétní taktické postupy jsou sice pro daný okamžik jednoznačně stanoveny, avšak i ony se vyvíjejí s ohledem na aktuální kulturní a sociálně politický kontext. Taktická dimenze však při rozpracování jednotlivých postupů nemůže vycházet z teorie rozpracované v dimenzi strategie. Vědět *co* (udělat – tj., jakou variantu zvolit) ještě neznamena vědět *jak* (to udělat).⁵⁶

⁵¹ Slavík, J. (2005: 14).

⁵² Právní normy orientují příslušníka Policie České republiky při řešení uvedeného problému pouze částečně, a to pro případy volby mezi činnostmi různé závažnosti. Otázka volby mezi stejně závažnými činnostmi zřejmě odůvodněně není předmětem právní úpravy, ale její rozpracování zcela nečekaně absentuje také v českých teoretických publikacích. Jedná se o problém tzv. policejní libovůle a selektivního uplatňování zákona. Viz Incardi 1994: 221–225.

⁵³ Tondl, L. (1999: 51).

⁵⁴ Dlouhá, J. (2004: 328).

⁵⁵ Tondl, L. (2009: 69).

⁵⁶ „I když formulace typu ‚znalost, že‘ a ‚znalost, jak‘ mohou operovat se shodnými pojmy, respektive shodnými systémy veličin pro tyto pojmy, nelze koncipovat jednotné pravidlo pro transformaci formulace jednoho typu znalosti do formulace druhého typu. Navíc pak odlišný typ významu operátora v obou typech znalostí podstatně modifikuje význam pojmů. Je nezbytné připomenout, že mnohé znalosti typu návodů a postupů nebo operačních pravidel vznikaly nezávisle na znalostech, které měly charakter přírodovědných znalostí a byly formulovány mnohem později.“ (Tondl 2009: 69–70).

Didaktická interpretace

Můžeme rozlišit tři druhy vědění, které se vztahují ke třem hybatelům lidského života: účelům, prostředkům a faktům.⁵⁷

Vzdělání vztahované k účelům bývá označováno jako „vědět proč“ nebo „vědět co“. Ti, kteří pro jeho označení užívají slovo „proč“, poukazují na jeho racionální a tedy naučitelný základ. Ti, kteří ho označují slovem „co“, spatřují jeho základ především ve ctinosti, jejíž dosažení není možné prostřednictvím pouhého vzdělávání, nýbrž především prostřednictvím výchovy a kultury.

Právě tento druh vzdělání se plně uplatňuje ve strategické dimenzi bezprostředního zásahu. Není důležité rozhodnout, zda se jedná o „vědění proč“ nebo „vědění co“, ale připustit, že existují jeho dva zdroje: racionální a iracionální. Racionální stránku tohoto vědění lze rozvíjet zejména prostřednictvím řešení problémových úloh a případových studií. Ovlivnění té iracionální může být jen výsledkem dlouhodobého sociálně pedagogického působení.

Snad nedosažitelný se může zdát ideál strážce – a neobávejme se v tomto případě použít Platónova označení –, který se neptá „proč“, aby sám sobě racionálně odůvodnil použití nějakého taktického postupu v konkrétní situaci, nýbrž přesně ví, „co“ má použít. Samozřejmě tomu můžeme říkat sociální inteligence. Inteligence je přece odborný termín, zatímco moudrost nám připadá příliš knižní a zastaralé.

Vědění vztahující se k prostředkům bývá označováno jako „vědění, jak“. Je nezbytným předpokladem profesní přípravy v oboru bezpečnosti. Například policistovi nestačí vědět, že je oprávněn použít donucovací prostředek, ale musí také vědět – respektive disponovat k tomu dovedností – jak ho správně použít. Toto vědění již tedy není oním věděním v onom úzkém kognitivním slova smyslu, nýbrž je nutné ho chápat v širším kontextu jako psychomotorickou dovednost. Plně se uplatňuje v dimenzi taktické. Vůdčí didaktickou metodou k jeho osvojení a rozvíjení je nácvik.

Vědění vztahující se k faktům bývá označováno jako „vědění, co“ nebo „vědění, že“. I přes odlišné označení není sporu o jeho obsahu. Jedná se o typické vědění z kognitivní oblasti. Toto vědění je jakýmsi svorníkem, který zajišťuje komplexnost bezprostředního zásahu. Uplatňuje se v dimenzi taktické i strategické. K osvojení tohoto druhu vědění dochází nejen výkladem, ale také samostudiem – četbou. K jeho rozvíjení dochází především promyšlením osvojených myšlenek. Bez ohledu na to, zda je toto promyšlení organizováno učitelem za využití konstruktivistických didaktických metod, nebo je prováděno jednotlivcem samostatně.

ZÁVĚR

Navrhovaný koncept profesní přípravy policistů vychází z představy reality jako pole možností a překážek. Jevy a procesy v konkrétních situacích nutně ani neexistují, ani nevznikají, nýbrž pouze vykazují tendence k existování a tendence ke vznikání. Snahou o poznání skutečnosti a zasahováním do ní identifikuje člověk překážky, objevuje možnosti. Svým jednáním může některé tendence posilovat, nebo naopak eliminovat. Nelze však jednoznačně tvrdit, že konkrétní akt jednání člověka vždy určitý jev nebo proces vyvolá či utlumí.

Navrhovaný model lze označit za transdisciplinární. Rozvíjení schopnosti řešit výše uvedeným způsobem interpretované situace si vyžaduje nezakládat profesní vzdělávání na přesvědčení o schopnosti jedince samostatně přecházet mezi jednotlivými racionalitami samostatných předmětů (oborů). Podstatou navrhovaného modelu je naopak konstruování dalšího, dvou nových typů racionalit, které budou ostatním (oborovým, předmětovým) racionalitám nadřazeny. K nim se budou ostatní samostatné předměty vztahovat tím, že jejich pojmy a teorie budou vykládány v intencích teorie a pojmů ohniskového předmětu.

Nauka o strategii a taktice policejní činnosti je dvojdimenzionální. Dvojí dimenze spočívá v existenci dvou rovin řízení a vyhodnocování situací, a to roviny strategické a taktické.

Strategii lze vymezit jako zkušenostmi ověřený a teoreticky odůvodněný soubor doporučení pro volbu priorit a pro volbu vhodných taktických postupů a technik při provádění služební činnosti. Věcným obsahem učiva strategie je soubor kritérií pro rozhodování.

Taktiku lze vymezit jako zkušenostmi ověřený a teoreticky odůvodněný soubor postupů a technik pro zabránění eskalace konfliktu, překonání fyzického odporu a odstranění dalších překážek, zabraňujících dokončení služební činnosti. Věcným obsahem policejní taktiky a tedy i techniky je stanovení jednoznačných standardizovaných postupů.

Didaktická interpretace tohoto faktu je následující. Žák si již nevystačí s osvojenými schémata, která získal při řešení typových situací. Řešení situace se pro něho stává sérií opakování nacvičených taktických postupů, jejichž posloupnost řazení do smysluplného rámce nelze vyvodit ze žádného absolutně platného teoretického konstruktů, nýbrž musí být vždy a znovu konstruováno vzhledem k originální povaze konkrétní situace. Řešení je proto také sérií nekonečného – ve stále jiných kontextech – opakování rozhodování. Žák si proto na straně jedné musí osvojit taktické po-

⁵⁷ Jedná se o filosofickou reflexi vzdělávání převzatou z Scruton 2002: 27. Toto pojetí je zcela nepřekvapivě odlišné od pojetí pedagogického, které se projevuje zejména ve vzdělávacích taxonomiích. Lze srovnat s jejich přehledem v Blížkovský 1997: 124–125.

stupy složené z dílčích znalostí a dovedností. Na straně druhé musí disponovat kritérii, která mu umožní v konkrétní situaci volit v optimálním momentu optimální taktický postup. S těmito kritérii se ovšem musí také ztotožnit.

Nauka o strategii a taktice tak nutí učitele i žáky přebývat ve světě nejednoznačných pravd, různých možných interpretací téhož fenoménu a paradoxu vyplývajícího z použití rozdílných didaktických technologií v oblasti taktiky a strategie.

Zároveň však zcela nepochybně vychází vstříc požadavku na vzdělávání nejen příslušníků a pracovníků bezpečnostních organizací, nýbrž také požadavku kladenému na současné vzdělání obecně.

Chaotičnosti současných dějů – ať již je nazýváme světověkem, radikalizovanou modernitou, postmodernou, nebo tekutými časy – již nelze zcela porozumět. Do jednotlivých životních situací již nelze pouze pronikat nebo získávat do nich vhled, jakkoliv i to je důležité pro přijetí okamžitého řešení. Tento aspekt se významně uplatňuje v taktické rovině činnosti člověka. Reaguje. Postupně řeší problémy obsažené v situaci. Současně se ale ocitá v nebezpečí pohlcení jednotlivými situačními jevy a hrozí mu ztráta celkové orientace v situaci. Proto je stejně důležitý i náhled na situaci za účelem jejího komplexního zpracování. Tento aspekt se významně uplatňuje ve strategické rovině činnosti člověka.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

Monografie

- ADÁMEK, P. (2010): Co je vědění aneb cesta za vlčími dětmi. In: FISCHER, O.: *Úvod do filosofie pro pomáhající profese*. JABOK – Vyšší škola sociálně pedagogická a teologická.
- BLÍŽKOVSKÝ, B. (1997): *Systémová pedagogika*. Ostrava: Amosium Servis.
- CLAUSEWITZ, C. (1996): *O válce*. Brno: Bonus A.
- ČERNÝ, P. – GOETZ, M. (2004): *Manuál obranné střelby*. Praha: Grada Publishing.
- HENDRYCH, D. et al. (1992): *Správní právo: obecná část*. Praha: C. H. Beck.
- KONEČNÝ, A. (2000): *Slovník sebeobrany JI-JITSU. Netradiční učebnice systému univerzální sebeobrany JI-JITSU*. Olomouc: Votobia.
- KRÁMSKÝ, D. (2008): *O povaze humanitních věd: K etickým a metodologickým východiskům humanitně vědního poznávání*. Liberec: Nakladatelství Bor.
- NÁCHODSKÝ, Z. (1992): *Učebnice sebeobrany pro každého*. Praha: Futura.
- PALÁN, T. – LANGER, T. (2008): *Základy andragogiky*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
- SCRUTON, R. (2002): *Průvodce inteligentního člověka po kultuře*. Praha: Academia.

- SINGULE, F. (1990): *Vývoj a rozbor pragmatické pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- TONDL, L. (1999): *Hodnocení a hodnoty: Metodologické rozměry hodnocení*. Praha: Filosofia. 184 s. ISBN 80-7007-131-1.
- TONDL, L. (2009): *Člověk ve světě techniky*. Liberec: Nakladatelství Bor.
- ZLÁMAL, J. (2009): *Didaktika profesního vzdělávání v širším pedagogickém kontextu*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.

Periodické publikace

- NASTOUPIL, R. (1995): Udržování vnitrostátního pořádku. *Vojenské rozhledy*, roč. 4 (36), č. 3, s. 141–148.

Sborníky

- BYČKOVSKÝ, P. – KOTÁSEK, J. (2004): Nástin revize Bloomovy taxonomie. In: Vališová, A. (ed.): *Historie a perspektivy didaktického myšlení*. Praha: Karolinum, s. 203–221.
- DLOUHÁ, J. (2004): Vzdělání je prostředkem našeho převážně technického světa. A co člověk. In: PEŠKOVÁ, J. – PRŮCHA, M. – VAŇKOVÁ, I.: *Hledání souřadnic společného světa: Filosofie pro každý den*. Praha: Eurolex Bohemia, s. 318–331.
- KOCOUREK, R. (2005): O multidisciplinarity, lingvistiky a jazyku. In: SLAVÍK, J. (ed.): *Multidisciplinární komunikace: problém a princip všeobecného vzdělávání*. Praha: PedF UK, s. 37–55.
- SLAVÍK, J. (2005): Mezi osobitostí a normou: proměny české výtvarné výchovy na přelomu tisíciletí. In: SLAVÍK, J. (ed.): *Obory ve škole a metaanalýza empirických poznatků oborových didaktik*. Praha: PedF UK, s. 11–49.

Pedagogické dokumenty

- Rámcový vzdělávací program: Základní odborná příprava policistů služby pořádkové, dopravní a železniční policie (pro služební místa ve 3. a 4. tarifní třídě) platný od 1. června 2008 (stav platný od 1. 1. 2009). Kódové označení: P1/0025.*

Právní předpisy

- Zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky ve znění pozdějších změn a doplňků.
- Zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších změn a doplňků.

ADDRESS & ©

plk. Mgr. Petr STEIN
 Oddělení metodiky a integrace výuky
 Vyšší policejní škola MV ČR
 Pod Táborem 102/5, 190 24 Praha 9
 Czech Republic
PetrStein@seznam.cz

OCHRANA KRITICKÉ INFRASTRUKTURY V OBLASTI ENERGETIKY: ROZDÍLY MEZI STÁTNÍM A SOUKROMÝM SEKTOREM

Critical Infrastructure Protection in Power Industry: Differences between Public and Private Sector

Radovan KOŽÍŠEK

Brno, Czech Republic

ABSTRAKT: Článek ukazuje možnosti propojení dvou skupin subjektů, které v rámci ochrany kritické infrastruktury dosud působí jako relativně samostatné, ovšem s četnými vzájemnými vazbami. Toto propojení je potřeba definovat jako sadu konkrétních a vymahatelných opatření. Vzhledem k tomu, že v praxi není naplněn hlavní princip ochrany kritické infrastruktury – zohlednění vzájemných vazeb, informačních i surovinových toků, zajištění tzv. integrální bezpečnosti –, zaměřuje se článek na možnosti nápravy, které je třeba hledat v důsledné koordinaci ze strany vlády ČR, vymahatelné legislativě, systematickém vzdělávání a informačních kampaních pro veřejnost i příslušné odpovědné osoby ve státním i soukromém sektoru.

Klíčová slova: kritická infrastruktura – elektroenergetika – ochrana kritické infrastruktury – krizový plán – plán krizové připravenosti

ABSTRACT: The paper shows the possibility of linking two groups of subjects which within the protection of critical infrastructure act as relatively independent, yet have numerous mutual ties. This connection is necessary to be defined as a set of specific and enforceable measures. Owing to the fact that in practice the main principle of protection of critical infrastructure is not fulfilled – taking into account the mutual relations, information and raw materials flows, assurance of the integral safety – the paper focuses on the remedies to be sought in strict coordination by the Czech government, enforceable legislation, systematic education and information campaigns for the public and the responsible persons in public and private sectors.

Key words: critical infrastructure – energy production – protection of critical infrastructure – emergency plan – contingency planning

ÚVOD

Tématem článku je porovnání přístupu k ochraně kritické infrastruktury v oblasti elektroenergetiky u soukromých a státních subjektů. Ochrana kritické infrastruktury je po útoku na World Trade Center 11. září 2001 a dalších incidentech zaměřených na USA (Assaf 2008) i země náležející do Evropské unie tématem nejvyšší důležitosti rovněž pro Českou republiku. Americký prezident B. Clinton zahájil národní program Ochrany kritické infrastruktury již v květnu 1998.

Její kořeny však lze najít již ve středověku ve formě budování materiálně technické základny pro případ neočekávaných živelních pohrom či pandemií.

Následky plynoucí z oslabení funkčnosti kritické infrastruktury mohou být pro ekonomiku i životy obyvatel dané země fatální (Cohen 2010; Šenovský – Balog 2009), pozornost Evropské unie a jejích členských států je tedy v posledních letech upřena především na preventivní opatření (Beneš – Rosa

2008; Beneš et al. 2011). Tento článek se proto zaměří také na práva a povinnosti subjektů kritické infrastruktury a na relevantní právní rámec (Šenovský – Adamec 2007) vyplývající ze zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (dále jen „krizový zákon“), a z navazujícího nařízení vlády č. 462/2000 Sb.

Problematika ochrany kritické infrastruktury (KI) může být rozdělena do několika oblastí. V ČR bylo vybráno 10 oblastí KI, tj. energetika, vodní hospodářství, potravinářství a zemědělství, zdravotní péče, doprava, komunikační a informační systémy, bankovní a finanční sektor, nouzové služby, veřejná správa (Usnesení Výboru pro civilní nouzové plánování č. 277 ze dne 12. 6. 2007). Energetika je společně s dopravou stěžejním prvkem KI.

V současné době neexistuje jednotný postup, který by zajistil rychlé a efektivní zajištění legislativních požadavků z oblasti ochrany KI do interních postupů / procesů subjektů KI (tedy soukromých i státních firem, které podnikají v některém z výše

zmíněných odvětví). Jako žádoucí se tedy jeví zobecnění použitých metod a strategie konkrétního řešení pro jednu společnost do roviny generického scénáře implementace systému krizového řízení ve společnosti náležející do oblasti KI (Šenovský et al. 2007b).

Značná pozornost soukromých subjektů je věnována ekonomickým problémům vyplývajícím ze spolupráce soukromého a státního sektoru v oblasti ochrany KI, resp. z odlišných zájmů těchto subjektů (Šenovský – Balog 2009; Kratochvílová 2005; Šenovský et al. 2007a). Jako nezbytný předpoklad pro stanovení strategií ochrany KI a zachování kontinuity obchodní činnosti je nutné znát stupeň ohrožení dle specifických zdrojů rizik, což umožní správně nastavit priority řešení (Crowthe 2010; Bartlová 2008; Kromer et al. 2010).

Cílem příspěvku je ukázat možnosti společného postupu dvou skupin subjektů, které v rámci ochrany kritické infrastruktury dosud působí jako relativně samostatné, ovšem s četnými vzájemnými vazbami. Toto propojení je potřeba definovat jako sadu konkrétních a vymahatelných opatření.

MATERIÁL A METODY

Cíle článku bude dosaženo prostřednictvím srovnání stávající situace s cíli státu v oblasti ochrany KI ve sféře elektroenergetiky. Na základě tohoto srovnání budou identifikovány rozdíly v cílovém a stávajícím stavu a budou navržena opatření směřující k odstranění těchto rozdílů.

Budou uvedeny metody pro identifikaci a analýzu rizik objektů KI, zpracován princip sběru a vyhodnocování dat o incidentech a potenciálních krizových situacích.

Definice kritické infrastruktury a její ochrany

Kritickou infrastrukturou se rozumí „*prvek kritické infrastruktury nebo systém prvků kritické infrastruktury, narušení jehož funkce by mělo závažný dopad na bezpečnost státu, zabezpečení základních životních potřeb obyvatelstva, zdraví osob nebo ekonomiku státu*“ (krizový zákon).

Cílem ochrany KI je zvýšení energetické bezpečnosti a odolnosti ČR a posílení schopnosti zajistit nezbytné dodávky energií v případech kumulace poruch, vícenásobných útoků proti KI a v případech déletrvajících krizí v zásobování palivy. Nižší odolnost

sítí je částečně způsobena také liberalizací v oblasti energetiky (Percebois 2008).

Právní rámec ovlivňující systém ochrany kritické infrastruktury

Základními zákony krizové legislativy pro řešení mimořádných a krizových situací:

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR;
- Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR;
- Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon);
- Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému;
- Zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy;
- Zákon č. 59/2006 Sb., o prevenci závažných havárií;
- Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách;
- Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně;
- Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany ČR;
- Bezpečnostní strategie České republiky, schválená 8. září 2011;
- Nařízení vlády č. 462/2000 Sb., k provedení § 27 odst. 8 a § 28 odst. 5 zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon);
- Usnesení Vlády ČR z 24. 11. 2008 č. 1500, Statut Ústředního krizového štábu.

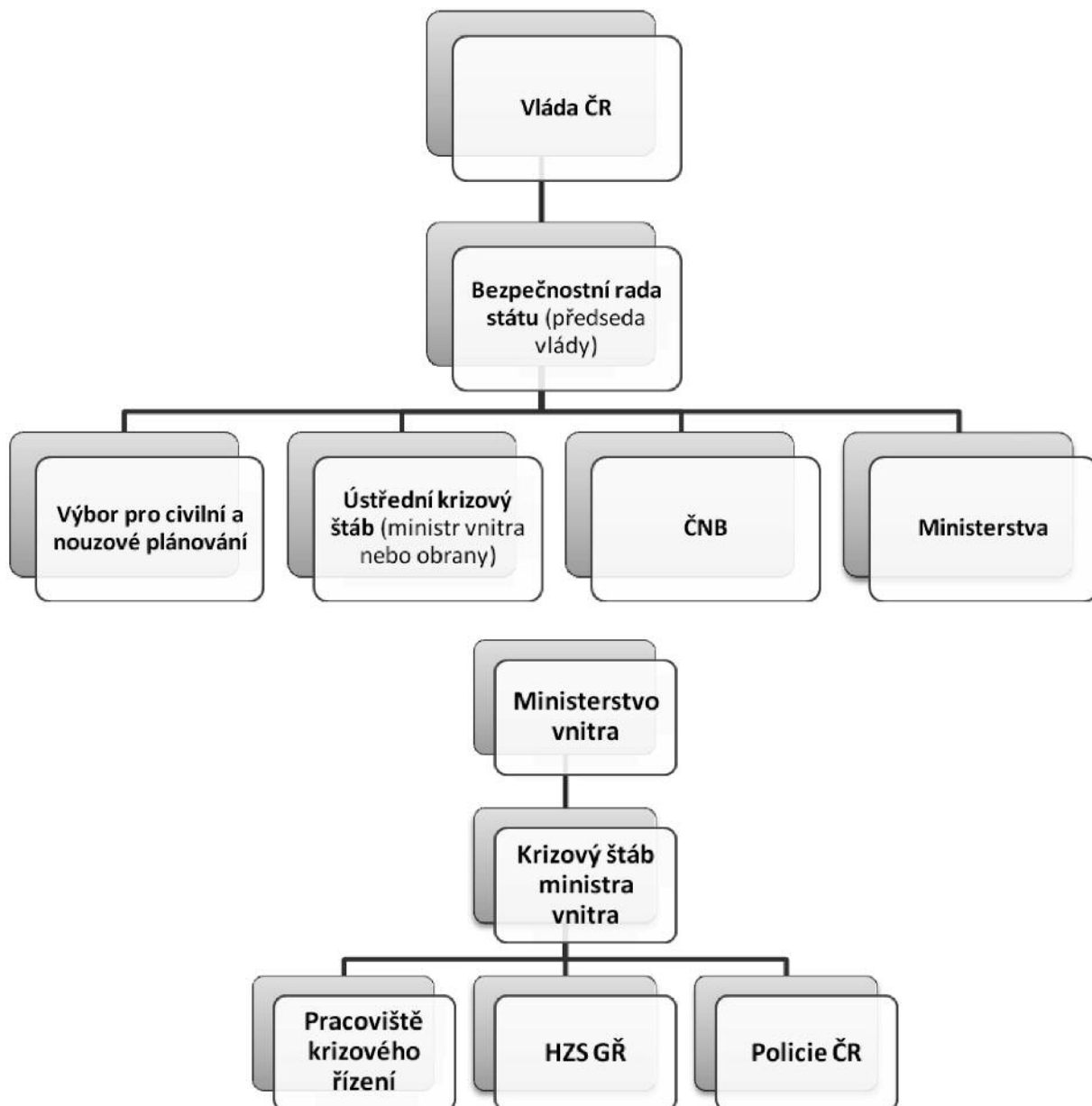
Nejdůležitější pro systém krizového řízení z hlediska legislativy je krizový zákon (Šenovský – Adamec 2007), který vymezuje působnost a pravomoc orgánů veřejné správy a práva a povinnosti právnických a fyzických osob při přípravě na krizové situace a na jejich řešení. Krizový zákon stanoví orgány krizového řízení a jejich koordinační a poradní orgány a vymezuje jejich úkoly v krizovém řízení. Tento zákon dále vymezuje pojem a obsah krizových plánů a plánů krizové připravenosti, které zpracovává veřejná správa a samospráva a právnické osoby. Krizový zákon zavádí pojem „krizový stav“ a jeho možné typy (stav nebezpečí, nouzový stav, stav ohrožení státu).

Základní orgány systému ochrany kritické infrastruktury

V této části jsou charakterizovány základní orgány systému ochrany KI. Zjednodušené organizační schéma orgánů krizového řízení v České republice je zobrazeno na obr. č. 1.

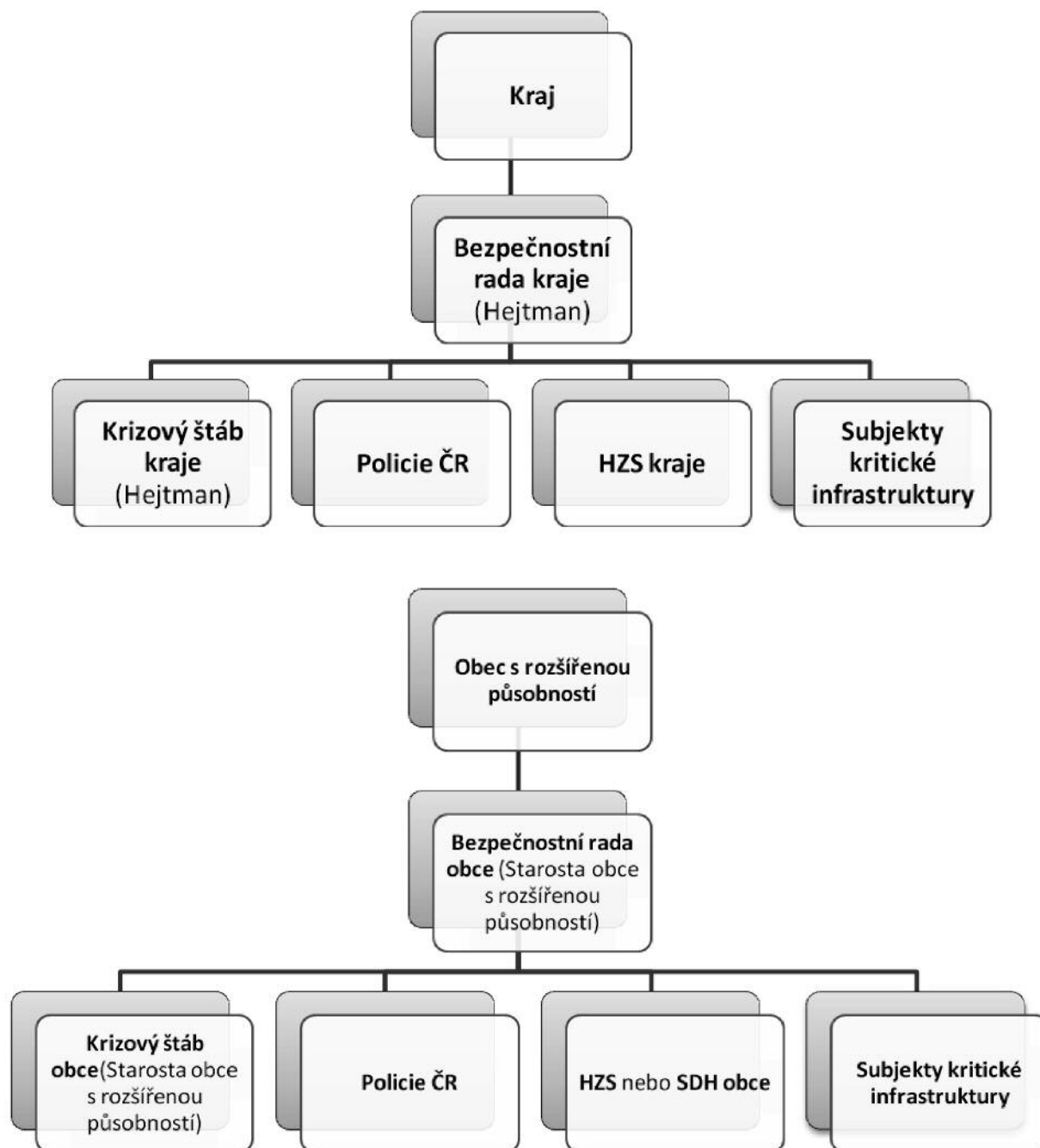
Obr. č. 1: Orgány krizového řízení s celostátní a územní působností.

a) Orgány krizového řízení s celostátní působností

Zdroj: Vlastní výzkum.

b) Orgány krizového řízení s územní působností

Zdroj: Vlastní výzkum.

Krizové řízení

Krizové řízení je ve své podstatě jen transformace informací s cílem optimálního využití zdrojů ke zvládnutí krize. Krizové řízení znamená souhrn řídicích činností věcně příslušných orgánů zaměřených na analýzu a vyhodnocení bezpečnostních rizik, plánování, organizování, realizaci a kontrolu činností prováděných v souvislosti s řešením krizové situace. Krizové řízení vykazuje několik podstatných rozdílů od běžného

řízení, a to především nutnost rychlosti při rozhodování, různorodost situací či různé typy organizačního uspořádání.

Krizový plán

Je to dokument obsahující souhrn krizových opatření a postupů k řešení krizových situací. Zpracovávají jej všechna ministerstva a kraje (za zpracování zde zodpovídá příslušné krajské ředitelství Hasičského

záchranného sboru). Pro sjednocení postupu tvorby krizových plánů vydalo Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR metodiku pro zpracování jednotlivých částí krizového plánu ústředních správních úřadů, kraje a obce. V návaznosti na tuto metodiku a v souladu s krizovým zákonem a nařízením vlády č. 462/2000 Sb. jsou připravovány také jednotlivé části krizového plánu Ministerstva vnitra.

Podle metodiky jsou zpracovávány a průběžně aktualizovány dokumenty krizového plánu: základní část krizového plánu Ministerstva vnitra (organizace krizového řízení, výčet rizik v působnosti ministerstva, podklady a zásady pro zpracování a používání příloh krizového plánu) a přílohy krizového plánu.

Subjekty a objekty kritické infrastruktury

Subjekty KI jsou vlastníci a provozovatelé objektů kritické infrastruktury.

Objekty KI jsou zejména stavba, zařízení, prostředek nebo veřejná infrastruktura, určené podle průřezových a odvětvových kritérií; ty zahrnují rozsah ztrát na životě, dopad na zdraví osob, mimořádně vážný ekonomický dopad nebo dopad na veřejnost v důsledku rozsáhlého omezení poskytování nezbytných služeb nebo jiného závažného zásahu do každodenního života a limitní technické nebo provozní hodnoty.

Plán krizové připravenosti subjektu KI

Plán krizové připravenosti je dokument obsahující souhrn postupů, činností a opatření, kterými budou zabezpečeny požadavky za krizových stavů. Zpracovává jej vlastník objektu KI podle platné legislativy a metodických pokynů HZS. Při zpracování je využíváno analýzy rizik tak, aby výsledkem byl jasný postup činností vedoucích k odvrácení rizika či zmírnění dopadů.

Právníké a podnikající fyzické osoby zařazené mezi subjekty KI musí prověřit i další související dokumenty a plány. Typickým souvisejícím dokumentem je např. havarijný plán, který může za splnění určitých podmínek naplňovat požadavky stanovené pro plán krizové připravenosti subjektu KI a není tedy nutné uchovávat a aktualizovat oba typy plánů. Tento přístup je vhodný vzhledem k zamezení nevhodného překrývání plánů a nejednoznačnosti činností a postupů pro havarijní a krizové situace. Vždy je však nutné provést důkladnou analýzu a následnou aktualizaci havarijního (či jiného existujícího) plánu, který pak může být zároveň prohlášen za plán krizové připravenosti.

Dalším dokumentem je pak seznam určených prvků KI, seznam identifikovaných možných ohrožení funkce prvků KI atd.

V případě, že správní úřad zahrne do krizového plánu konkrétní právnickou osobu nebo podnikající fyzickou osobu, je tato osoba povinna bezplatně poskytnout a aktualizovat požadované podklady o výrobních programech, výrobních kapacitách, rozsahu

zásob surovin, polotovarů a hotových výrobků, počtech zaměstnanců a jejich kvalifikaci, počtech zaměstnanců ve výrobních provozech a počtech osob bydlících v místech předpokládané evakuace, množství, složení a umístění vyráběných, používaných nebo skladovaných nebezpečných látek, počtech a typech dopravních, mechanizačních a výrobních prostředků, uspořádání vnitřních prostorů výrobních objektů, popř. jiných objektů důležitých pro řešení krizových situací, vodovodech, kanalizacích, produktovodech a energetických sítích. Správní úřady, územní správní úřady nebo obce mohou s právníckými osobami a s podnikajícími fyzickými osobami uzavřít smlouvy ke splnění úkolů vyplývajících z krizových plánů.

Cíle státu při ochraně kritické infrastruktury

Problematickou KI se zabývá mnoho mezinárodních organizací v souvislosti se snahou vyloučit narušení plynulého chodu zmíněných infrastruktur, které mohou být ohrožovány přírodními a technologickými mimořádnými událostmi a případně úmyslnými útoky, především terorismem.

Ochrana KI má ve své podstatě zabránit narušení systémů spadajících do oblasti KI. Jde o zavedení takových opatření a principů, které mohou minimalizovat možná ohrožení KI před hrozbami různých typů. Rozeznání možných rizik, plynoucích z dané hrozby, je základním předpokladem pro aplikovatelnou ochranu KI, neboli se tím „rozumí proces, který při zohlednění všech rizik a hrozeb směřuje k zajištění fungování subjektů kritické infrastruktury a vazeb mezi nimi“ (Šenovský – Adamec 2007: 48). Jak vyplývá z této definice, je ochrana KI je souborem opatření, který obsahuje jednak opatření preventivní, jednak opatření, která se zabývají způsobem minimalizace případných následků mimořádných jevů.

Cíle ochrany mohou být dle Aktualizace státní energetické koncepce České republiky (MPO 2009) dále detailizovány, resp. rozpracovány do podoby požadavků:

- Zajistit plný a neomezený rozsah dodávek energií v případě krátkodobých a střednědobých výpadků jednoho dodavatele nebo ztráty (poruchy) jednoho přeshraničního propojení.
- Zajistit pokrytí minimálních technologických potřeb hospodářství a pokrytí nezbytné spotřeby obyvatelstva v případě střednědobých a dlouhodobých výpadků jednoho dodavatele nebo jednoho propojení, a v případech krátkodobých a střednědobých výpadků v rozsahu úplného zastavení dodávek energetických komodit ze zahraničí nebo v případě provozu příslušného síťového systému ČR v ostrovním provozu.
- Zajistit schopnost dodávek energií v lokálních (ostrovních) subsystémech v případě rozpadu systému vlivem rozsáhlých poruch způsobených živelnými událostmi nebo teroristickým útokem v rozsahu nezbytném pro minimální zásobování obyvatelstva a udržení funkčnosti infrastruktury.

- Zajistit dodávky základních energií a jejich substitutů alespoň na minimální technologické úrovni a úrovni zajišťující chod společnosti po dobu déletrvajících výpadků dodávek ze zahraničí.
- Trvale zajišťovat schopnost rychlé obnovy síťových systémů po jejich rozpadu bez podpory ze zahraničních systémů.
- Realizovat opatření na zvýšení připravenosti státu čelit hrozbám vůči strategickým energetickým zařízením a trasám (ochrana KI), koordinovaná mezi členskými státy EU.
- Testování krizové připravenosti – interní testování krizové připravenosti, následně i se zapojením institucí státní a regionální správy.
Při vytváření všech částí plánů krizové připravenosti bude velice vhodné vytvářet dílčí plány (jak doporučuje i legislativa) pro konkrétní objekt (z důvodu lepší adaptability plánu), a upustit tedy od centralizovaného (obecného) plánování.

Indikativní ukazatele a cílové hodnoty

Do roku 2020 je dle Aktualizace státní energetické koncepce České republiky (MPO 2009) potřeba v rámci ochrany KI naplnit tyto požadavky:

- Vybudovat řídicí systémy a propojení zajišťující ostrovní napájení elektrinou všech aglomerací nad 50 tisíc obyvatel.
- Zajistit implementaci systému inteligentních sítí a decentralizovaného řízení umožňujícího dálkové řízení všech zdrojů s výkonem nad 1 MW a významné části (až 80 %) spotřeby do roku 2020 na základě dříve provedené analýzy.
- Implementovat účinné nástroje pro zamezení šíření poruch a řízený přechod do ostrovních subsystémů a zabezpečit nezávislou schopnost startu ze tmy jednotlivých ostrovů.
- Dopracovat územní energetické koncepce tak, aby zajišťovaly nezbytné dodávky energie a rychlou a účinnou reakci v případech rozsáhlých poruch nebo živelních katastrof.
- Zajistit a pravidelně prověřovat nástroje účinné koordinace stavů nouze v elektroenergetice a plynárenství na centrální i krajské úrovni.

Cíle krizového řízení v soukromé společnosti

Za krizi nejčastěji považujeme kritickou situaci (situaci ve spojitosti s krizovými jevy), kdy v určitém prostředí dojde k nahromadění negativních, pro krizi příznačných jevů nestability, jež znemožňují řádné fungování určité oblasti infrastruktury a vyžadují si zásadní řešení. Je tedy nutné nejprve identifikovat, zda ke krizi došlo. Toto vyhodnocení je možné jen díky relevantním, včasným a přesným informacím.

Strategie pro krizové řízení bude rozdělena do následujících částí:

- Analýza vnějšího prostředí firmy;
- Analýza vnitřního prostředí firmy;
- Analýza rizik a kritických činností;
- Návrh organizace krizového řízení včetně stanovení zodpovědností;
- Návrh dokumentace krizového řízení;
- Návrh personální a komunikační strategie;
- Stanovení scénářů včetně periody jejich pravidelné aktualizace;

Identifikace rizik kritické infrastruktury

V ČR je již předem definováno několik typů hrozeb, které mohou vážným způsobem narušit chod státu a běžného způsobu života, např. katastrofy přírodního rázu, technogenní katastrofy a narušení základního zásobování.

Pokud se zaměříme v duchu Směrnice Rady 2008/114/ES, o určování a označování evropských kritických infrastruktur a o posouzení potřeby zvýšit jejich ochranu, na kritické infrastruktury v oblasti energetiky a dopravy, zjistíme, že se jedná o jedny z nejzranitelnějších infrastrukturálních systémů obecně. V sektoru energetiky jde především o systém přepravy energetických surovin a produktů, dále o objekty kritických infrastruktur (jaderné elektrárny, distribuční sítě). V oblasti energetických objektů KI dochází k napadení samotného objektu KI, kde je primárním cílem teroristického útoku narušení systémů KI (např. rozvodů energií, napadení produktovodů).

Obecné metody užívané pro identifikaci zdrojů rizika (Paleček 2005) jsou:

- Bezpečnostní prohlídka;
- Analýza kontrolním seznamem;
- Relativní klasifikace;
- Předběžná analýza zdrojů rizika;
- „Co se stane, když...“;
- Studie nebezpečí a provozuschopnosti;
- Analýza způsobů a důsledků poruch;
- Analýza stromu poruch (poruchových stavů).

Rizika objektů KI bývají stanovována na základě expertních analýz dle hodnoty objektu KI, míry a pravděpodobnosti ohrožení a jeho dopadu. Jde o kvalitativní hodnocení vstupních parametrů s využitím expertního odhadu. Provedení analýzy rizik zvolenou metodikou zahrnuje následující kroky:

- stanovení hodnoty objektu KI;
- identifikace hrozeb a stanovení jejich pravděpodobnosti u objektů KI;
- identifikace dopadů hrozeb na objekty KI;
- výpočet rizik jako součinu výše uvedených parametrů.

Typy ohrožení:

- přírodní hrozby;
- technická selhání;
- lidský faktor (organizační selhání nebo úmysl, zejména terorismus).

VÝSLEDKY A DISKUSE

Ochrana kritické infrastruktury u soukromého subjektu

Krizový štáb společnosti

Z hlediska míry ohrožení nedosahuje většina mimořádných událostí hranice krize. Tyto události představují lokální, ohraničenou zátěž, která je v daném prostředí a čase zvládnutelná (např. možnostmi integrovaného záchranného systému), takže se nestává zdrojem nestability pro své okolí (např. provozní nehody). Není naplněna jevová stránka krize, i když důsledky takovéto události mohou být tragické. Z výše uvedených informací tedy vyplývá, že organizace pro odvrácení krize jako nepřetržitě fungující organizace má na starost prevenci. Tu zajišťuje odpovídající přípravou a prací na tvorbě krizových plánů tak, aby v případě mimořádné události již měla základní plán, jak situaci zvládnout.

V případě vzniku mimořádné události zasedá krizový štáb společnosti, který za pomoci svého koordinátora komunikuje s organizací pro odvrácení krize a společně pracují na řešení vzniklé situace. Jakmile však dojde k vyhodnocení, že nastala událost, která napovídá blízkému vypuknutí krize, případně se již firma ve fázi krize nachází, je nutné neprodleně předat řízení firmy specializovanému orgánu, na tuto situaci připravenému a vycvičenému. Tento orgán bývá nazýván Podnikový krizový štáb (PKŠ), který vykazuje vlastnosti vojenské instituce s důrazem na hierarchii, komunikační a velicí nástroje, technickou a personální vybavenost (E.ON 2010):

- PKŠ je veden odpovědnou osobou, vedoucím PKŠ na úrovni člena představenstva;
- PKŠ se skládá z klíčového týmu a dle potřeby z dalších členů PKŠ tvořících tzv. pool krizových manažerů;
- PKŠ má být personálně maximálně štíhlý, ale zároveň dle potřeby rozšiřitelný. Každá funkce má být obsazena jmenovitě, včetně zástupců.

V PKŠ by měli být zaměstnanci vykonávající zodpovědné funkce a specialisté, kteří se vyznačují především:

- a. charakterovou vhodností, zejména schopností práce v týmu a vysokou psychickou stabilitou;
- b. rozsáhlými zkušenostmi s vedením a rozvinutou schopností prosadit se silnou odbornou kompetencí a univerzálním profilem.

Získávání informací o potenciální krizové situaci

Představuje jednu ze základních činností při výskytu (nahlášení) kritické situace (incidentu). Vyhodnocením informací je typicky pověřen člen Krizového štábu, případně samostatný a k tomuto účelu vyškolený pracovník (manažer incidentů, krizový manažer). Základní sada dotazů k potenciální krizové situaci je znázorněna v tab. č. 1.

Tab. č. 1: Sada dotazů.

Dotazování na stav věci	<ul style="list-style-type: none"> • Průběh události • Rozsah škod • Potenciál nebezpečí • Doposud učiněná opatření na odvrácení • Doposud informovaná místa • Dosavadní kontakty s médii • Kontaktní osoby pro dotazy / Dostupnost
Ohodnocení dotazovaného	<ul style="list-style-type: none"> • Kompetence • Odpovědnost • Stupeň rozrušení

Předběžné vyhodnocení incidentu

Rozhodovací tabulku kritérií pro rozpoznání krizové situace ukazuje tab. č. 2.

Tab. č. 2: Rozhodovací tabulka.

Událost s krizovým potenciálem	
Rozsáhlé škody na životním prostředí	<ul style="list-style-type: none"> • Velká intenzita • Velká plocha zasažení
Rozsáhlé škody na zdraví	• Mnoho zraněných / mrtvých
Rozsáhlé škody na majetku	• Velký rozsah
Rozsáhlé výpadky dodávek	• Velkoplošné výpadky
Rozsáhlé omezení provozu	<ul style="list-style-type: none"> • Obsazení / Blokáda • Demontrace • Stávky

Stanovení závažnosti incidentu

Prvním krokem při hodnocení informace je stanovení závažnosti (zde např. na škále 1–4 reprezentované barvami bílá, žlutá, oranžová a červená – viz tab. č. 3). Tyto stupně pak následně vyvolávají různé (předem definované) typy reakcí, tedy různý průběh řešení krizové situace a z toho vyplývající odlišný způsob komunikace a řízení.

Tab. č. 3: Stupně závažnosti krizové situace.

Bílá	Předat odbornému úseku ke zpracování
Žlutá	Informovat vedoucího PKŠ a předat odbornému úseku ke zpracování
Oranžová	Informovat vedoucího PKŠ, svolat PKŠ a předat incident odbornému úseku ke zpracování
Červená	Informovat vedoucího PKŠ a převzít odpovědnost za vedení firmy, řešení incidentu

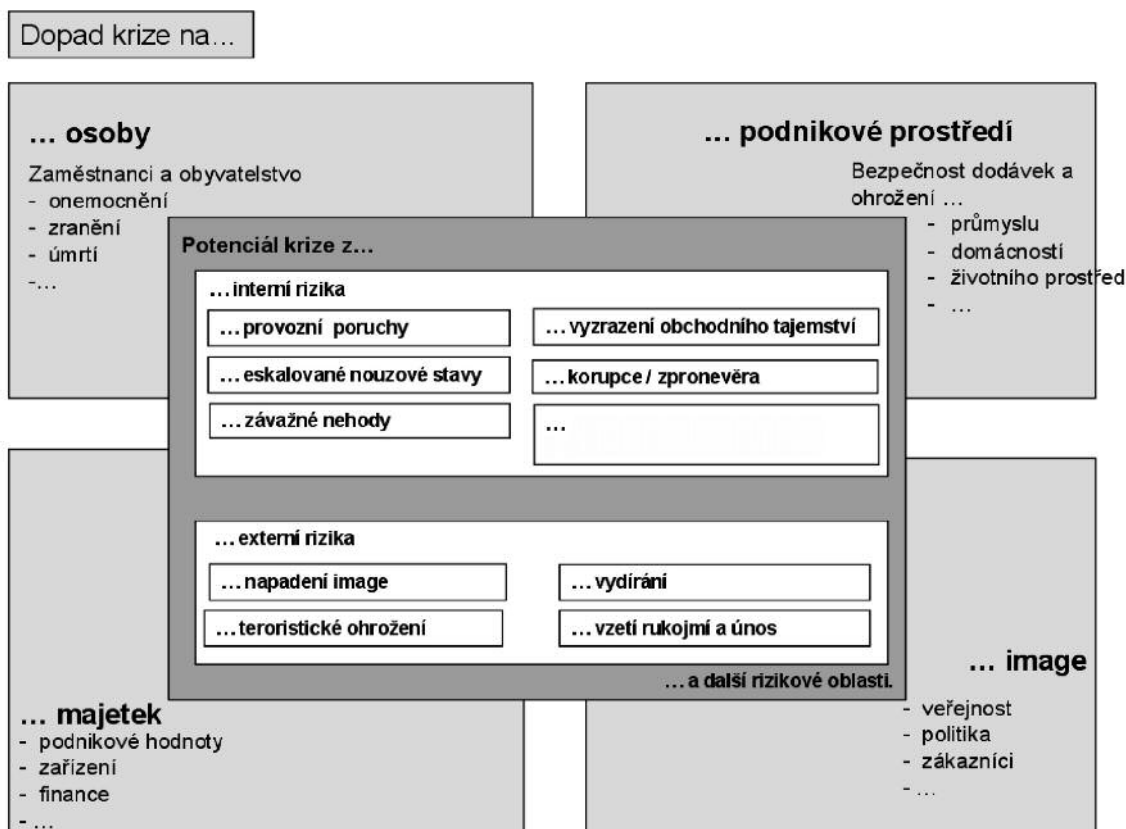
Stupně eskalace a odpovědnosti za řízení:

- Zpracuje se v rámci provozní běžné denní organizace.
- Zpracuje se v rámci provozní běžné denní organizace. Očekává se však zhoršení situace.

- Je svolán PKŠ – odpovědnost za vedení je ještě stále na běžné denní organizaci.
- Je svolán PKŠ, který převezme odpovědnost za vedení firmy v rámci krize.

Jako vstupní základna pro rozlišení jednotlivých typů krizí a jejich zdrojů je využitelný Diagram zdrojů dle oblasti vzniku a možného dopadu krizové události (viz obr. č. 2).

Obr. č. 2: Matice dopadů krize.

Zdroj: Vlastní výzkum.

Na základě konkrétních hrozeb a zdrojů krizové události bude vydáno rozhodnutí o výběru krizového scénáře, stanoveny nutné zdroje pro zvládnutí krize, informován management, média, státní instituce, zaměstnanci, veřejnost.

Po skončení krizové situace se provede detailní vyhodnocení průběhu krizové události s ohledem na kvalitu řízení, krizových plánů, komunikační matice a následně se definují opatření pro zlepšení procesu krizového řízení, stanoví se nutné změny ve strategii a definuje se nový scénář testování krizové připravenosti. O průběhu, dopadech a výsledcích krizové události budou následně opět informovány všechny zájmové skupiny v okolí firmy.

Východiska a cíle státu při ochraně kritické infrastruktury

Základní charakteristika českého elektroenergetického sektoru

Česká republika je, co se výroby elektřiny týká,

soběstačnou zemí, zatím patří i k největším evropským exportérům, a současně je vzhledem ke své poloze významnou tranzitní zemí s kvalitní přenosovou soustavou. Energetický trh je plně liberalizován, v posledních letech lze mezi dodavateli elektřiny pozorovat silící konkurenci, a to i v segmentu domácností.

Dalším znakem je vysoká energetická náročnost průmyslu – činí více než trojnásobek unijního průměru. Vyšší hodnoty energetické náročnosti průmyslu vykazuje pouze Rumunsko, Bulharsko, Litva a Estonsko. Naopak spotřeba elektřiny na obyvatele ČR leží pod průměrem EU.

Hrubá výroba elektřiny činila v roce 2011 87,56 TWh, čistá spotřeba 58,63 TWh (meziroční pokles o 1,05 %) a vývoz 27,5 TWh, přičemž kladné saldo přesáhlo 17,04 TWh (ERÚ 2011). Mírný nárůst byl zaznamenán u velkoobdobatelů, kteří zvýšili spotřebu elektřiny o 1,9 % na 34,823 TWh. Domácnosti v loňském roce spotřebovaly 14,2 TWh (meziročně o 2 % méně) a ostatní maloodběratelé 8,05 TWh (ERÚ 2011).

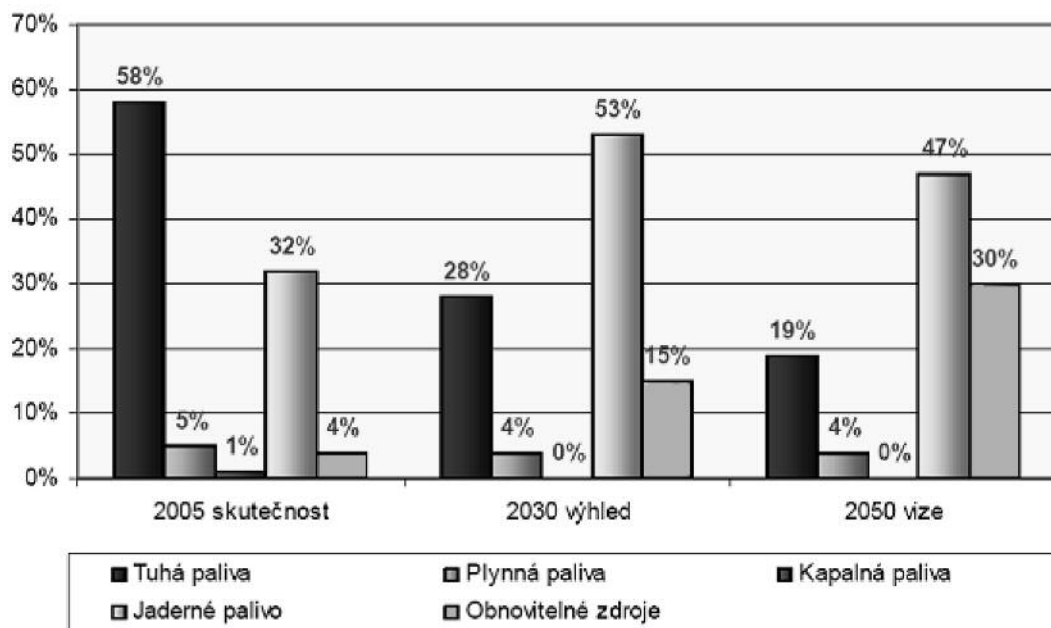
Zdrojová základna

Na výrobě elektřiny se nejvíce podílelo spalování hnědého uhlí (46,82 %), jaderná energie (32,3 %) a dále spalování černého uhlí (6,5 %). Celkem 7,25 TWh bylo v roce 2011 vyrobeno z obnovitelných zdrojů energie, což je o téměř 100 % více než v roce 2008. Podíl obnovitelných zdrojů na celkové produkci elektřiny v ČR se meziročně zvýšil ze 8,3 % na téměř 10,28 % (ERÚ 2011).

V rámci obnovitelných zdrojů jsou nejvíce za-

stoupeny malé vodní elektrárny (27,08 % v roce 2011), dále biomasa (23,22 %), bioplyn a skládkový plyn (12,87 %), větrné elektrárny (5,48 %) a fotovoltaické elektrárny (30,11 %), jejichž podíl se meziročně zvýšil 3,5krát. (ERÚ 2011) Podle Aktualizace státní energetické koncepce ČR (MPO 2009) by se v referenčním scénáři měla skladba výroby elektřiny do roku 2050 vyvíjet ve prospěch jádra a obnovitelných zdrojů a na úkor tuhých paliv, jak je znázorněno v grafu č. 1.

Graf č. 1: Skladba výroby elektřiny do roku 2050.

Zdroj: Aktualizace státní energetické koncepce ČR z 10/2009 (MPO 2009).

Zásobování elektřinou za běžného stavu a v případě krize

Pro zásobování elektřinou existuje poměrně robustní přenosová soustava, která má dostatek regulačních výkonů, a přiměřená distribuční soustava zajišťující dostatek kapacit pro normální provozní podmínky. Výsoce kapacitní propojení na sousední síť a přebytekový charakter výkonové bilance zajišťuje její významnou odolnost i v případech rozsáhlé kumulace poruch na výrobních zařízeních. V případech rozpadu evropské sítě je elektrizační soustava ČR jako přebyteková soustava schopna bezpečného přechodu do krátkodobého ostrovního provozu a zajištění dodávek. Nástroje pro řízení stavů nouze byly opakovaně ověřeny v reálné situaci rozpadu sítě. Pro dlouhodobý ostrovní provoz není však vždy zajištěna dostatečná výše rychlých rezerv, potřebných pro kumulované výpadky nebo výpadky velkých výkonů. Pro případ úplného výpadku elektrického napětí (tzv. blackoutu) existuje aktualizovaný plán obnovy napájení prostřed-

nictvím jednotlivých zdrojů schopných startu ze tmy. V případě kumulace poruch či útoků na více místech a následné dezintegrace přenosové sítě však nejsou všechny oblasti ČR schopny provozu v ostrovním režimu, a proto není garantována dodávka elektřiny pro všechny velké aglomerace. Při zvýšeném využití elektřiny jako substitutu při poruchách v dodávkách plynu nebo centralizovaného tepla se mohou vyskytnout problémy s udržení integrity některých lokálních distribučních oblastí. Územní energetické koncepce se komplexním způsobem dosud nezabývají zásobováním daného území elektřinou a zajištěním chodu.

Situační analýza energetického sektoru ČR

V souvislosti s přípravou strategie ochrany kritické infrastruktury vláda ČR identifikovala jako nejvýznamnější vnitřní podmínky:

- Síťová infrastruktura byla budována převážně již v 70. a 80. letech minulého století (elektřina, plyn) a se zaměřením zejména na transfery různých forem

energie v ose východ – západ. Omezená propojení se západními zeměmi byla do systému doplněna v 90. letech minulého století.

- Silná a integrovaná elektroenergetika, která se stává regionálně významným hráčem na trhu EU. Významným faktorem je i vlastnický vliv státu v nejvýznamnějším výrobci elektřiny.
- Dosavadní orientace na domácí zdroje energie se záměrem udržet dovozní energetickou závislost na přijatelné úrovni a posílit energetickou bezpečnost státu.
- Přetrvávající relativně vysoká energetická náročnost HDP, která představuje významný potenciál úspor. Smyslem analýzy prostředí je popsat a charakterizovat vnější příležitosti a hrozby (ty organizace většinou ovlivnit nemůže) a zároveň vnitřní silné a slabé stránky (které již jsou organizací ovlivnitelné).

Obecná strategie je pak zabezpečení schopnosti distribuční soustavy v případě rozpadu přenosové sítě pracovat střednědobě v ostrovních provozech a zajistit minimální úroveň dodávek elektřiny nezbytných pro obyvatelstvo a kritickou infrastrukturu. V této souvislosti je tedy nutné zajistit aktualizaci územních energetických koncepcí krajů tak, aby směřovaly k zabezpečení schopností ostrovních provozů v havarijních situacích.

Důvody rozdílného přístupu u veřejného a soukromého sektoru

Soukromé subjekty se svými plány krizové připravenosti ve většině případů nezabývají pouze situacemi, které potenciálně poškozují jejich obchodní či finanční zájmy, případně jimi plní své zákonné povinnosti. Není tedy naplněn hlavní princip ochrany kritické infrastruktury – zohlednění vzájemných vazeb, informačních i surovinových toků, zajištění tzv. integrální bezpečnosti.

Veřejná správa primárně nehodnotí ekonomickou stránku ochrany KI, nýbrž dopad jejího výpadku na obyvatelstvo daného území.

Tento odlišný pohled je zcela přirozený a vychází z rozdílného poslání obou skupin subjektů, tedy na jedné straně vytváření zisku a dlouhodobé přežití na trhu, na straně druhé služba veřejnosti, zajištění základních potřeb a dostupnost základních služeb.

Spolupráce veřejné správy a soukromých subjektů při ochraně kritické infrastruktury

Mezi prvky KI řadíme takové subjekty a objekty, jejichž výroby, práce či služby jsou bezpodmínečně nutné pro správné fungování státu za běžné situace i za krizových stavů.

Otázky bezpečnosti byly doposud převážně v odpovědnosti státu a veřejné správy. V ČR se v nedávné minulosti používal pojem „chráněné zájmy státu“, které byly v podstatě definovány stejně jako u KI, tudíž její ochrana pod jiným názvem existovala již dříve.

Současný pohled na ochranu KI má za cíl navrhnout ji jako součást evropského, popř. i světového systému.

Většina prvků KI je dnes vlastněna a provozována soukromými subjekty (cca 85 %), a jejich ochrana již proto nemůže být zajištěna pouze v gesci státních orgánů. Proto poprvé v historii dochází ke sdílení odpovědnosti mezi státním a soukromým sektorem, přičemž je nutná jejich koordinovaná spolupráce.

Ochrana KI jako oficiální pojem zazněl v ČR poprvé při zasedání Výboru pro civilní a nouzové plánování v roce 2002. Pevně byl v legislativě ukotven při novelizaci krizového zákona v roce 2010. Prvotní pojetí (rok 2000) inklinovalo spíše k izolovanému řešení krizové připravenosti pro jednotlivé subjekty s nízkou mírou provázanosti a komplexnosti. Krajské úřady a další územní správní celky zpracovávají krizové plány, zatímco právnické nebo podnikající fyzické osoby, jež do KI spadají, jsou odpovědné za vytvoření plánu krizové připravenosti. Oba dokumenty na sebe navazují, přičemž zastřešující roli pro obě oblasti mají dle legislativy sehrávat orgány státní správy. Prakticky však tyto orgány plní roli řídicí, metodickou a kontrolní pouze v rámci regionálních struktur státní správy a územní samosprávy a vazba na podnikající fyzické a právnické osoby je pouze naznačena.

Motivace pro aktivní spolupráci v oblasti ochrany KI

Motivace pro soukromé subjekty může být pozitivní či negativní. Pozitivní motivací je například zahrnování alespoň části nákladů spojených s ochranou KI do regulovaných cen (jedná-li se o regulované subjekty typu Provozovatel distribuční soustavy) nebo daňové zvýhodnění u běžných tržních subjektů. Negativní motivace je pak tvořena sankcemi, zhoršováním podmínek regulace apod., ty však vždy vyvolávají pouze pasivní přístup a snahu o minimalizaci jinak žádoucích činností.

Z hlediska veřejného sektoru (zastřešeného Vládou ČR) by pak největší motivací měla být prevence, na niž je nutné klást v dnešní turbulentní a neklidné době maximální důraz. V případě podcenění této problematiky a odklonu od aktivního přístupu zde hrozí nedostatečná připravenost některých krajů, případně celého území ČR, na neplánované dlouhodobé výpadky elektrické energie, které postiženou oblast paralyzují a způsobí výrazné omezení a ztrátu přístupu obyvatelstva k základním produktům či službám, nutným pro život a zdraví.

Argument, že doposud k žádnému výraznému ohrožení na našem území nedošlo, je nepravdivý, nebo přinejmenším zavádějící.

Státem definované povinnosti soukromých subjektů při ochraně kritické infrastruktury

Součástí budování systému ochrany KI je rovněž obecná strategie, kterou by měly v této oblasti realizovat soukromé subjekty. Ke stanovení takovéto strategie je naprosto nezbytná spolupráce soukromého a státního

sektoru, která v odborné literatuře dosud není detailně popsána.

Předpokladem systému ochrany KI je jednotná struktura požadující vzájemnou propojenost a zpětnou vazbu. Tento předpoklad je nyní možné naplňovat, a to díky změnám zavedeným novelou krizového zákona, jelikož v této novele je kladen velký důraz na KI a její ochranu.

Krizový zákon ve svém úvodu mění definice zavedených pojmů pro jejich lepší využití v reálné situaci a k nim zavádí celou řadu nových pojmů převážně z oblasti KI a její ochrany.

Nyní má každý prvek KI provést opatření k ochraně následujícími kroky:

- vypracovat plán krizové připravenosti subjektu nejdéle do 1 roku;
- umožňovat příslušnému ministerstvu provádět kontroly plánu krizové připravenosti;
- oznámit příslušnému ministerstvu bez prodlení každou změnu výrobní, organizační či jinou změnu, má-li vliv na určení prvku KI.

Jako nedodržení podmínek je ze zákona bráno následující: Právní osoba se nepodílí na zpracování krizových plánů, nezpracuje plán krizové připravenosti. Za tyto delikty jí hrozí pokuta až do výše 3 000 000 Kč.

Nová úprava legislativy tedy vytyčila konkrétní úkoly pod hrozbou sankcí. Pravděpodobnost dosažení výsledků v konkrétním časovém horizontu se tímto krokem výrazně zvýšila.

Vytvoření celkového plánu pro oblast elektroenergetiky

Plán pro oblast elektroenergetiky musí splňovat hlavní princip ochrany KI – zohlednění vzájemných vazeb, informačních i surovinových toků, zajištění tzv. integrální bezpečnosti. Možnosti uskutečnění je třeba hledat v důsledné koordinaci ze strany vlády ČR, vymahatelné legislativě, systematickém vzdělávání

a informačních kampaních pro veřejnost i příslušné odpovědné osoby ve veřejném i soukromém sektoru.

Za tímto účelem je potřeba vytvořit koncepci na úrovni státu, krajů, obcí, subjektů a objektů KI. Jejím hlavním cílem je jednotná aplikace zásad managementu krizí (v pojetí jednoho subjektu někdy také nazývaného managementem incidentů). Tato koncepce musí obsahovat standardy, kompetence a odpovědnosti a stanovit jednotnou komunikační linii.

Z obecných legislativních pravidel je nutné vyjít jako ze základního dokumentu a adekvátně je implementovat dle konkrétních specifik a požadavků dané lokality, resp. objektů KI.

Následující seznam představuje chronologický výčet kroků nutných k úspěšné implementaci systému ochrany KI v oblasti elektroenergetiky. Tyto kroky jsou částečně obecné (metodické) a částečně konkrétní, týkající se daného území (kraje). Předpokládá se, že základní jednotkou (týmem) pro vytvoření plnohodnotného plánu ochrany KI je kraj, který má svá specifika z pohledu rizik i typů objektů KI, ale také dostatečné pravomoci a možnosti, jak pro své území zajistit nikoli pouze formální, nýbrž naprosto konkrétní a prokazatelně funkční systém ochrany KI.

Vhodnými členy pracovní skupiny jsou zástupci veřejné správy (tedy státní správy i samosprávy), IZS, veřejnosti, vlastníků prvků KI, jakož i další tuzemští i zahraniční experti.

Na základě zkušeností z oblasti elektroenergetiky, diskusí s četnými odborníky jak z řad provozovatelů distribuční či přenosové soustavy, zástupců krajských úřadů, HZS, MPO a odborné veřejnosti vyplývá následující návrh celkového plánu kroků pro vytvoření funkčního systému ochrany KI. Hlavní odpovědnost za zpracovávání oblasti náleží z logiky věci Ministerstvu průmyslu a obchodu jako zastřešujícímu rezortu pro oblast elektroenergetiky. Dílčí společná odpovědnost dvou a více kooperujících skupin je naznačena u jednotlivých bodů plánu:

Tab. č. 4: Celkový plán kroků (chronologické řazení).

Popis rolí v rámci pracovní skupiny	MPO, MV
Vytvoření harmonogramu prací	MPO, MV
Identifikace prvků KI, EKI	SKI, MPO, KÚ
Popis vazeb mezi prvky KI	SKI, KÚ, ORP
Popis vazeb mezi skupinami KI	SKI, KÚ, ORP
Oblast elektroenergetika vs. další oblasti KI	SKI, KÚ, ORP, MPO, MV
Definice typů incidentů (porucha, havárie, krize, katastrofa)	SKI, HZS, MPO
Typy incidentů (nezávislé, kaskádové, eskalační)	SKI, HZS, MPO
Typy vazeb (závislostí) mezi incidenty	SKI, HZS, MPO
Analýza a popis rizik, mapa rizik	SKI, HZS, KÚ, ORP
Rizika objektů KI vs. rizika území (ohrožení záplavami, sesuvy půdy apod.)	SKI, HZS, KÚ, ORP
Popis rolí v rámci řešení krizové situace	SKI, HZS, KÚ
Hierarchie při řešení krizové situace	MPO, SKI, HZS, KÚ

Návrh typových krizových plánů	MV, MPO, KÚ
Tvorba krizových plánů na úrovni krajů	KÚ, ORP, veřejnost
Návrh typových plánů krizové připravenosti	HZS, KÚ
Tvorba plánů krizové připravenosti	SKI, KÚ
Komunikační matice pro krizové události	SKI, KÚ, ORP, HZS
Pravidla pro vyhodnocování incidentů a aktivaci krizových plánů (KP nebo PKP)	MPO, KÚ, SKI
Eskalační pravidla	MPO, MV
Harmonogram a frekvence testování, typy testů, účastníci testů, dokumentace	MPO, KÚ
Sankce	MPO, MV
Financování systému ochrany KI v oblasti elektroenergetiky	MPO
Preventivní a osvětová činnost	MPO, HZS, veřejnost

Použité zkratky:

MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu	ORP	Obec s rozšířenou působností
MV	Ministerstvo vnitra	HZS	Hasičský záchranný sbor ČR
SKI	Subjekt kritické infrastruktury	KP	Krizový plán
KÚ	Krajský úřad	PKP	Plán krizové připravenosti

Forma propojení státu se soukromými subjekty

Toto propojení bylo částečně zajištěno novými požadavky vyplývajícími z novely krizového zákona, především společnou tvorbou krizových plánů z úrovně regionálních institucí a subjektů KI.

Pro žádný ze subjektů KI sice není zakotvena povinnost být členem bezpečnostní rady, krizového štábu kraje nebo obce s rozšířenou působností, ale na jednání bezpečnostní rady nebo krizového štábu mohou být přizvány i jiné osoby, pokud je jejich účast nezbytná k posouzení stavu zabezpečení a stavu připravenosti na krizové situace. Na výzvu příslušného orgánu krizového řízení je každý subjekt KI povinen poskytnout součinnost.

Dojde-li za krizového stavu k ohrožení života, zdraví nebo hrozí-li škody velkého rozsahu na majetku nebo životním prostředí, může hejtman nebo starosta obce s rozšířenou působností uložit úkoly jdoucí nad rámec opatření stanovených v krizových plánech. Při poskytování věcných prostředků nesmí dojít k narušení funkce prvku KI.

Každý subjekt KI je povinen poskytnout HZS součinnost při zpracování krizového plánu kraje a obce s rozšířenou působností. V rámci této součinnosti je HZS oprávněn vyžadovat a shromažďovat údaje stanovené v § 15 odst. 3 krizového zákona a subjekt KI je povinen tyto údaje bezplatně poskytnout a aktualizovat. Na výzvu příslušného správního orgánu (Ministerstva průmyslu a obchodu) je každá podnikající fyzická nebo právnická osoba povinna poskytnout nezbytné informace k určení prvku KI a poskytnout další součinnost při ochraně KI.

Narizení vlády č. 432/2010 Sb. stanovilo průřezová a odvětvová kritéria pro určení prvků KI. Jako subjekt KI odpovídá za ochranu prvků KI a byl do 31. 12. 2011 povinen vypracovat plán krizové připravenosti subjektu KI. V souladu s ustanovením § 29c krizového zákona by měl subjekt KI bez zbytečného odkladu

určit styčného bezpečnostního zaměstnance a jeho určení oznámit příslušnému ministerstvu. Tento styčný zaměstnanec poskytuje za subjekt KI součinnost při plnění úkolů podle krizového zákona. O této osobě bychom měli informovat HZS, hejtmány a starosty obcí s pověřenou působností.

Subjekt KI je povinen zpracovat plán krizové připravenosti subjektu KI. Doposud byla za oblast elektroenergetiky dle platné legislativy povinnost vypracovat pouze tzv. havarijní plán s jiným obsahem i strukturou. Pro určení, jakými úpravami musí stávající havarijní plán projít, aby naplňoval všechny požadavky stanovené pro plán krizové připravenosti subjektu KI, je nutné provést důkladnou analýzu havarijního plánu.

V průběhu roku 2012 bylo u všech identifikovaných subjektů KI nutné zpracovat plán krizové připravenosti subjektu KI (určit prvky KI, identifikaci možných ohrožení funkce prvku KI atd.).

Zobecnění strategie krizového řízení

Vzhledem ke značné komplexnosti a časové náročnosti implementace systému ochrany KI je nutné nastavit hlavní a dílčí priority a postupovat podle předem pevně stanovených kroků.

Obecná strategie subjektu KI v oblasti elektroenergetiky by měla naplňovat následující hlavní principy:

- Zaměření se na podstatné problémy s cílem snížení zranitelnosti;
- Zaměření se na nejzranitelnější systémy, pod-systémy, prvky;
- Zaměření se na prevenci;
- Informovanost občanů, co dělat v případě krizové situace či mimořádné události.
- Naplnění veškerých zákonných požadavků; respektování rozdílných zájmů obou skupin subjektů (soukromý subjekt vs. veřejná správa), rychlé zjištění situace a možných rizik, efektivní rozhodovací

postupy, komunikační a součinnostní strategie pro spolupráci s veřejnou správou a médii.

Odpovědnost za prevenci v oblasti krizového managementu, vyhodnocování incidentů a aktivaci krizového štábu, nastavení rolí, funkcí, struktury a systému krizového řízení ve společnosti přísluší odpovědnému manažerovi incidentů a krizí.

Odpovědnost za vedení operativního krizového managementu leží v zásadě na odpovědném krizovém štábu společnosti.

Management krizí, resp. událostí s krizovým potenciálem, které by při další eskalaci mohly vést k podnikové krizi a následnému narušení KI, si vyžaduje zvláštní pracovní postup a specifickou organizaci. Zvláštní pracovní postup odpovědného managementu v krizi se opírá o výzkumy psychologických procesů člověka a týmů ve stresových situacích.

Problematika ochrany KI se v posledních 3 letech v ČR vyvíjela velice dynamicky, je tedy nutná pravidelná aktualizace výše uvedených doporučení i strategie implementace a údržby systému efektivní ochrany KI v oblasti elektroenergetiky.

ZÁVĚR

Sjednání přístupu veřejného sektoru (státní správy a samosprávy) a soukromých subjektů, které do kritické infrastruktury náleží, je kritickým faktorem úspěšnosti celé problematiky krizového řízení a ochrany KI. Navrhovaným řešením, jak docílit požadovaného stavu úrovně ochrany KI, je vytvořit stálou pracovní skupinu složenou ze zástupců soukromého a veřejného sektoru, která zajistí především pravidelnou komunikaci a vzdělávání v této oblasti na všech úrovních (myšleno horizontálně i vertikálně), dále zpracování metodiky pro identifikaci a analýzu rizik, metodiky pro jednotnou úroveň a hloubku detailu zpracování krizových plánů jednotlivých krajů a následně také plánů krizové připravenosti u všech subjektů KI ČR.

Kroky definované v kapitole Vytvoření celkového plánu pro oblast elektroenergetiky je nutné plnit za účasti všech relevantních zájmových skupin (tedy jak subjektů KI, tak i institucí veřejné správy, veřejnosti apod.), průběžně komunikovat, testovat a vyhodnocovat. Pravidelná revize a aktualizace výše uvedených doporučení i strategie implementace a údržby systému efektivní ochrany KI v oblasti elektroenergetiky je dalším důležitým předpokladem pro naplnění cílů ČR v oblasti ochrany KI.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ASSAF, D. (2008): Models of critical information infrastructure protection. *International Journal of Critical Infrastructure Protection*, 1: 6-14.
2. BARTLOVÁ, I. (2008): *Prevence a připravenost na závažné havárie*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství v Ostravě. ISBN 978-80-7385049-4.

3. BENEŠ, I. – ROSA, J. (2008). *Projekt VD20072008A05 – Systémové řešení nouzového zásobování elektřinou v případě krizových stavů* (2007–2008, MV0/VD).
4. BENEŠ, I. – ROSA, J. – MEJTA, F. – PEJČOCH, J. – ŠVARC, L. (2007). *Energetická bezpečnost. Informační příručka*. Praha: CITYPLAN. ISBN 978-80-254-1244-2.
5. BENEŠ, I. – ROSA, J. – MEJTA, F. – PEJČOCH, J. – ŠVARC, L. (2011): *Projekt 2A–ITP1/065 – Zvýšení odolnosti distribuční soustavy proti důsledkům dlouhodobého výpadku přenosové soustavy ČR s cílem zvýšení bezpečnosti obyvatel* (2006–2011, MPO/2A).
6. BENEŠ, I. – ROSA, J. – ŠKACH, M. – KONEČNÝ, M. – KOČIŠ, L. (2009): *Projekt 2A–2TP1/003 – Výzkum možností posílení startů ze tmy pro zvýšení spolehlivosti a odolnosti provozu elektrizační soustavy ČR* (2007–2009, MPO/2A).
7. COHEN, F. (2010): What makes critical infrastructures critical? *International Journal of Critical Infrastructure Protection*, 3: 53-54.
8. CROWTHER, K. (2010): Risk-informed assessment of regional preparedness. *International Journal of Critical Infrastructure Protection*, 3: 83-98.
9. Energetický regulační úřad, Energetický regulační věstník (2011), http://www.eru.cz/dias-browse_articles.php?parentId=338
10. E.ON (2010): *Příručka pro Krizový management*.
11. Hospodářské noviny (listopad 2010): *Aktualizace Státní energetické koncepce je připravená*. Zdroj: <http://hn.ihned.cz/c1-47654370-aktualizace-statni-energeticke-koncepce-je-pripravena>.
12. Interní dokumentace E.ON Česká republika, s.r.o., 2009-2012.
13. KRATOCHVÍLOVÁ, D. (2005): *Ochrana obyvatelstva*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství. ISBN 80-86634-70-1.
14. KROMER, A. – MUSIAL, P. – FOLWARCZNY, L. (2010): *Mapování rizik*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství v Ostravě. ISBN 978-80-7385-086-9.
15. Ministerstvo průmyslu a obchodu (říjen 2009). *Aktualizace Státní energetické koncepce České republiky*. Zdroj: <http://www.mpo.cz/kalendar/download/71707/priloha002.pdf>
16. PALEČEK, M. – BUMBA, J. – KELNAR, L. – SLUKA, V.: Postupy a metodiky analýz a hodnocení rizik pro účely zákona o prevenci závažných havárií (duben 2005).
17. PERCEBOIS, J. (2008): Electricity Liberalization in the European Union: Balancing Benefits and Risks. *The Energy Journal*, 29: 1-20.
18. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/89/ES ze dne 18. ledna 2006, o opatřeních pro zabezpečení dodávek elektřiny a investic do infrastruktury.
19. ŠENOVSKÝ, M. – ADAMEC, V. (2007): *Právní rámec krizového managementu*. Ostrava: Sdružení

- požárního a bezpečnostního inženýrství v Ostravě. ISBN 80-86634-67-1.
20. ŠENOVSKÝ, M. – ADAMEC, V. – HANUŠKA, Z. (2007): *Integrovaný záchranný systém*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství v Ostravě. ISBN 978-80-7358-007-4.
21. ŠENOVSKÝ, M. – ADAMEC, V. – ŠENOVSKÝ, P. (2007): *Ochrana kritické infrastruktury*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství v Ostravě. ISBN 978-80-7358-025-8.
22. ŠENOVSKÝ, M. – BALOG, K. (2009): *Integrovaná bezpečnost*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství v Ostravě. ISBN 978-80-7385-076-0.
23. Usnesení Bezpečnostní rady státu č. 30 ze dne 3. 7. 2007.
24. Usnesení Výboru pro civilní nouzové plánování č. 277 ze dne 12. 6. 2007.
25. VALÁŠEK, J. – ROSA, J. – BENEŠ, I. (2005): Projekt RN20042005001 – Ochrana obyvatelstva a její vazby na kritickou infrastrukturu v oblasti energetických systémů (2004–2005, MV0/RN).

ADDRESS & ©

Ing. Radovan KOŽÍŠEK
Ústav managementu
Provozně ekonomická fakulta
Mendelova univerzita
Zemědělská 1, 613 00 Brno
Czech Republic
radovan.kozisek@seznam.cz

4 RECENZE · REVIEWS

Lubomír PÁNA – Lukáš VALEŠ et al.: *Sociologie politiky – minulost, současnost, budoucnost (k teorii, dějinám a problémům)*. České Budějovice: VŠERS, 2012, 268 s., ISBN 978-80-87472-33-0, ISBN 978-80-87472-27-9.

Lubomír PÁNA – Lukáš VALEŠ et al.: *Sociology of Politics – Past, Present, Future (to the Theory, History and Problems)*

Monografie k počtě profesora E. Pecky překvapila jednak autorským a tematickým rozsahem a kvalitou, jednak počtem domácích autorů VŠERS, kteří tvoří jednu třetinu z dvaceti pěti autorů. Téma sociologie politiky je pojednáno v rozsahu od empirické sociologie s jejím aparátem, až po kulturně filosofickou tematiku, včetně tematiky biografické a vzpomínkové. Kniha je i celkově dobře vybavena jako kniha odborná. Editoři zřetelně mají dvojí aspiraci: předložit knihu odbornou, vědeckou a současně knihu věnovanou jubileu Emanuela Pecky. Existuje mnoho příkladů publikací „Na počest...“ a přitom koncipovaných jako vysloveně odborné publikace. Aspirace na odbornou publikaci je při dnešních mechanismech hodnocení intelektuální práce žádoucí.

Vydaná kniha právě z hlediska odborné aspirace zaujme. Je kvalitní, podnětná, velmi dobrá. Kniha je natolik podnětná, že je možné očekávat diskusi v odborných časopisech k jednotlivým problémům, které nastoluje, případně konferenci uspořádanou VŠERS.

Kniha má silný intelektuální náboj, ceněné jsou aktualizace obsažené ve většině příspěvků i pozornost věnovaná okruhu ruskému. Kniha určitě překračuje výukový rozměr, o němž se editoři zmiňují, i když je ve výuce využitelná, a přesahuje i v knize akcentovaný aspekt jubilantský.

ADDRESS & ©

prof. PhDr. Lubomír BROKL
Katedra sociologie
Filozofická fakulta
Univerzita Hradec Králové
náměstí Svobody 331, 500 03 Hradec Králové III
Czech Republic
lubomir.brokl@uhk.cz

Anna POLEDNÁKOVÁ et al.: *Vplyv finančných trhov na finančné riadenie podnikov pôsobiacich v SR a ČR v kontexte súčasných globálnych procesov*. Bratislava: Ekonóm, 2011, 176 s., ISBN 978-80-225-3252-5.

Anna POLEDNÁKOVÁ et al.: *Impact of Financial Markets on Financial Management of Companies Working in The Czech Republic and in The Slovak Republic in the Context of Current Global Processes*

Problematika globalizácie a internacionalizácie podnikania v kontexte získavania finančných prostriedkov pre realizáciu rozvoja firiem a financovania ich vlastných investičných činností predstavuje kľúčový faktor úspešnosti a konkurencieschopnosti v rámci globálneho trhu. Autorky vedeckej monografie sa zaoberajú problematikou optimalizácie kľúčových faktorov finančného riadenia podnikov pôsobiacich v globálnom podnikateľskom prostredí. Vedecká monografia je výsledkom riešenia medzinárodného projektu aplikovaného výskumu, na ktorom sa podieľajú vedecko-výskumní pracovníci z Fakulty manažmentu Ekonomickej univerzity v Bratislave a Fakulty podnikateľské VÚT v Brne.

Vedecká monografia je tematicky rozdelená na tri časti: finančný trh, podnik a alternatívne formy financovania; získavanie finančných zdrojov spoločností na finančných trhoch; cenné papiere, komunikačné kompetencie a zručnosti. Autorky sa v prvej tematickej časti vedeckej monografie zaoberajú problematikou organizácie a fungovania finančného trhu a jeho nadväznosti na konjunkturálne cykly vývoja hospodárstva v sledovaných krajinách. Zaoberajú sa problematikou priameho, nepriameho a polopriameho financovania, kde následne rozoberajú problematiku corporate governance, reguláciu a dohľad nad finančným trhom. Súčasťou uvedeného tematického okruhu je aj charakteristika a špecifikácia jednotlivých subjektov fi-

nančného trhu a ich miesta a úlohy pri sprostredkovaní a organizácii finančných transakcií za účelom ich efektívnej alokácie do jednotlivých nástrojov finančného riadenia. Druhá časť uvedeného tematického okruhu je zameraná na alternatívne formy financovania potreby finančného kapitálu podniku. Autorky svoju pozornosť zameriavajú na identifikáciu možných alternatívnych zdrojov financovania, kde sú predmetom ich skúmania aj možnosti financovania podnikateľských aktivít z finančných a investičných fondov. V kontexte viaczdrojového financovania špecifikujú kritické faktory úspešnosti získavania finančného kapitálu podnikom. Záver uvedeného tematického okruhu tvorí prípadová štúdia: „*Zkušenosti s investováním fondů soukromého kapitálu v České republice*“.

Získavanie finančných zdrojov spoločností na finančných trhoch je druhým tematickým okruhom vedeckej monografie. V úvode tejto časti sa autorky zaoberajú zdrojmi a možnosťami financovania firemných potrieb finančným kapitálom na Slovensku, kde neskôr rozširujú svoj pohľad na možnosti, ktoré poskytuje medzinárodný finančný trh. Hlavným zameraním uvedenej problematiky je komparácia možností získania finančných prostriedkov na burze v porovnaní s úverovými možnosťami. Autorky sa zaoberajú porovnávaním hlavných výhod a nevýhod jednotlivých foriem financovania vzhľadom na obmedzené zdroje finančného kapitálu. Súčasťou uvedeného tematického okruhu je aj analýza objemu získaných finančných prostriedkov jednotlivých podnikov pôsobiacich na Slovenskom trhu z vlastných a cudzích zdrojov.

Tretí tematický okruh vedeckej monografie tvorí problematika komunikačných zručností a kompetencií vo finančnom riadení s nadväznosťou na cenu a hodnotu cenných papierov. Predmetom zamerania uvedenej časti vedeckej monografie je problematika stanovenia všeobecnej hodnoty cenných papierov v kontexte legislatívnych zmien. Autorky sa zaoberajú špecifikáciou objektivizovanej hodnoty cenných papierov pre potreby ohodnotenia z pohľadu legislatívnej úpravy platnej v Slovenskej republike. Súčasťou uvedenej kapitoly je špecifikácia postupov pre ohodnotenie uvedeného nástroja finančného trhu z hľadiska medzinárodných ohodnocovacích štandardov. V druhej časti tretieho tematického okruhu sa autorky zaoberajú komunikačnými kompetenciami a zručnosťami z hľadiska finančného riadenia podniku. Z hľadiska finančného riadenia podniku môžeme špecifikovať tri hlavné kompetenčné zložky, ktoré sú nevyhnutným predpokladom pre efektívne finančné riadenie podniku, reprezento-

vané finančným manažérom. Tieto kompetencie sú: emocionálne kompetencie, mediálne komunikačné kompetencie a interkultúrne komunikačné kompetencie. Emocionálne kompetencie sú úzko previazané s emocionálnou inteligenciou, ktorú tvorí schopnosť: sebareflexie, sebakontroly, sebahodnotenia, sebakritiky a sociálneho odhadu. Súčasťou emocionálnej kompetencie sú aj emocionálne zručnosti, medzi ktoré zaraďujeme: schopnosť identifikovať, regulovať a prejavovať city. Emocionálne kompetencie a emocionálne zručnosti navzájom úzko súvisia a vo finančnom riadení vytvárajú bázu pre úspešne zvládnutie neštandardných a hlavne rizikových situácií. Mediálne a interkultúrne komunikačné schopnosti súvisia s mediálnou gramotnosťou finančného manažéra a jeho schopnosťou prichádzať do interakcie s rôznym kultúrnym prostredím v rámci globalizovaného trhu. Záver uvedenej kapitoly zameriavajú autorky na rozvoj kompetencií a komunikačných zručností finančných manažérov aj prostredníctvom didaktických hier.

Vedecká monografia komplexným spôsobom systematizuje poznatky z aplikovaného výskumu uskutočňovaného v rámci medzinárodnej spolupráce. Ponúka východiská a riešenia vybraných aspektov finančného riadenia podnikov v kontexte zmien podnikateľského prostredia ovplyvneného globálnou finančnou krízou. Autorky poskytujú čitateľovi ucelený pohľad na finančné riadenie podnikov v SR a ČR, ktoré je ovplyvnené súčasnými globálnymi procesmi. Uvedená vedecká monografia je výstupom empirického výskumu na podnikoch pôsobiacich vo vyššie špecifikovaných krajinách, ktorých finančné riadenie a možnosti získavania finančného kapitálu pre rozvoj svojich činností priamo, resp. nepriamo, ovplyvňuje vývoj na globálnych finančných trhoch. Odporúčam čitateľom túto vedeckú monografiu, pretože poskytuje komplexný pohľad z viacerých vedných disciplín na teoretické poznatky v oblasti finančného riadenia podnikov, ktorých aplikovateľnosť priamo overuje na vybranej vzorke podnikateľských subjektov v SR a ČR.

ADDRESS & ©

Ing. Jakub KINTLER, PhD.
Katedra podnikovohospodárska
Fakulta podnikového manažmentu
Ekonomická univerzita
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
Slovak Republic
jakub.kintler@euba.sk

Николай Федорович АЛЕФИРЕНКО – Лидия Глебовна ЗОЛОТЫХ: Фразеологический словарь. Культурно-познавательное пространство русской идиоматики. Москва: Издательство Элпис, 2008, 469 s., ISBN 978-5-902872-18-4.

Николай Федорович АЛЕФИРЕНКО – Лидия Глебовна ЗОЛОТЫХ: *Phraseological Dictionary*

Pod obvyčejným názvem Фразеологический словарь se neskrývá tradiční slovník frazeologizmů, který obsahuje „pouze“ výklad ustálených frazémů. Uvedené frazémy podle autorů slovníků obsahují kulturně-příznakové sémantické komponenty, jako např. *баню задавать / задать / устроить* кому (прост.) – 1. Сильно ругать. Бранить кого-либо. 2. Жестоко побить, поколотить и т.п. Ve frazeologismech uvedeného typu nejsou patrné vnější etnokulturní markery. Jsou skryty v samotném frazeologickém významu. Kulturně-sémantická příznakovost má úzký vztah k pověsti, podle níž dobyvatel Kyjeva Boleslav Chrabrý, když často trávil čas v sauně, bral s sebou i mladé provinilce, jimž pak *пřиправовал такую lázeň*, na niž nemohli dlouho zapomenout. Nicméně existuje nejméně ještě jeden výklad zmíněného významu, podle nějž jde o obvyčejnou kognitivní metaforu: člověk, který absolvuje lázeň, vypadá tak, jako by mu „řádne“ vynadali, má rudý obličej a unavené oči, potí se a samotné podmínky v lázni vytvářejí představu dobrovolného týrání sama sebe, což dokresluje to, že v tradiční lázni jsou rozpálené kameny polévány vodou, lidé se ukládají na místa, kde je velmi teplo, a poté se ještě šlehají březovými metličkami. Odtud plyne pocit ohrožení, který je obsažen v souhrnném významu frazému.

Ve srovnání s ostatními frazeologickými slovníky tento využívá synergický mechanismus působení jednotlivých složek smyslu v přísné hierarchii jak hlubinných, tak i povrchových struktur k detailnímu a všestrannému výkladu jednotlivých frazeologizmů. Uživatel tak získává optimální souhrn nejpodstatnějších lingvistických i extralingvistických údajů encyklopedických, vlastivědných, kulturologických

i etnografických. Navíc získá ucelenou představu nejen o podmínkách fungování frazeologizmu v typizovaném kontextu, nýbrž též o souběžném procesu myšlenkových a řečových postupů. Právě tento mnohostranný přístup umožňuje znásobit kumulativní efekt.

Uvedené tvrzení se stane zřejmé při detailnějším pohledu na strukturu slovníkového hesla. Slovníkové heslo poskytuje interpretaci frazeologizmu z různých úhlů pohledu, ale v souladu se současným stavem všeobecně přijatého výkladu v ruské vědě. Obsahuje nejen gramatickou charakteristiku obratu, ale do širšího kontextu užití je uvedeno stylistické a příznakové hodnocení frazeologizmu. Zcela samostatnou část slovníkového hesla frazeologizmu tvoří kognitivně-kulturologická část, zahrnující mimo jiné historickou retrospektivu jazykového jevu spolu s kognitivní strukturací v podobě konceptů a subkonceptů. Velmi podrobně jsou popsány i neverbální podmínky diskurzu, v němž je frazeologizmus užíván, a lingvokulturologické zvláštnosti komunikantů.

Domníváme se, že slovník mohou velmi dobře využívat nejen studenti rusistiky a slavistiky, ale i učitelé a překladatelé v témže oboru, i když v budoucnu zřejmě budou autoři některá tvrzení zpřesňovat, jako např. hodnocení sféry užití frazeologizmu *Метать бисер перед свиньями* do sféry elitního užití.

ADDRESS & ©

doc. Mgr. Jiří KOROSTENSKI, CSc.

Katedra aplikované jazykovědy

Vysoká škola evropských a regionálních studií

Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice

Czech Republic

korostenki@vsers.cz

Словарь социолингвистических терминов. Москва: Институт языкознания РАН, 2006, 312 s., ISBN 5-88934-311-4.

Dictionary of Sociolinguistic Terms

Rychlý vývoj lingvistické vědy v posledních desetiletích a holistický přístup k výzkumu vyžaduje poměrně detailní orientaci lingvistů v pojmosloví soumezných disciplín, mezi nimiž zaujímají sociální vědy přední místo.

K ustálení, zpřesnění a zkvalitnění výkladu pojmů přispívají výkladové slovníky. Slovník sociolinguvistických termínů patří mezi takto pojaté „pomůcky“. Současně jde o první slovníkářské dílo podobného druhu z oblasti sociální lingvistiky. I když se otázka

sestavení sociolinguvistického slovníku v odborné literatuře vyskytovala opakovaně (Muckey 1991; Brann 1989), přesto zůstalo spíše u dílčích pokusů, jako Социолингвистический глоссарий (2003), A Glossary of Sociolinguistics (Trudgill 2003) nebo Малка энциклопедия (Пачева 1993).

Slovník vykládá více než 900 termínů a jejich variant. Je zcela zřejmé, jak autoři sami zdůrazňují, že ani tímto reprezentativním terminologickým korpusem není různorodý a proměnlivý sociolinguvistický termi-

nologický materiál zdaleka vyčerpán. Neustálý vývoj oboru v současnosti a tvůrčí potenciál samotných vědců v oblasti sociální lingvistiky dávají tušit, že se i v budoucnu bude sféra termínů rychlým tempem zvětšovat.

Obsahová stránka slovníku je autory detailně zpracována. Slovníkové heslo je uvedeno hlavním nejužívanějším terminologickým pojmenováním. Do závorek za hlavní slovníkové heslo jsou umísťovány varianty termínu, který je považován za hlavní. Pokud ovšem existuje paralelní terminologický název, který je ovšem méně zdařilý a méně frekventovaný, umísťuje se tento název na jiném místě slovníku bez dalšího výkladu, ale s odkazem na heslo hlavní. Následující definice termínu je podrobná a vždy zahrnuje kromě synchronního výkladu i pohled historický. Za definicí vlastního termínu nalezneme výklad druhových a rodových termínů, které mohou vyjadřovat vztahy mezi hyperonymy – hyponymy – ko-hyponymy. Jako předposlední jsou uváděny údaje o termínech opačného významu a v samotném závěru hesla pak následují odkazy na termíny jako prvky systému, které jsou s ním obsahově a významově spojeny.

Vlastní technická stránka tak náročného díla zahrnuje sběr faktografického materiálu z domácích a zahraničních sociolingvistických textů a tvorbu kartotéky, sestavení pomocného hesláře a vlastních hesel, a je tedy celkově velmi náročná. Jsme si vědomi, že ani tak rozsáhlé a reprezentativní dílo nemůže zahrnovat veškerou terminologii oboru, poněvadž vymezení hraničních disciplín není chápáno zcela přesně nejen v totožném vědecko-kulturním okruhu, nýbrž ani v odlišných tradicích.

Integrace a standardizace sociolingvistické terminologie je proto teprve hudbou budoucnosti. Je všeobecně známo, že standardizovaná terminologie má ustálenou podobu jednoho konceptu a vyhýbá se všem druhům polysémního rozlišení. Integrace sociologické terminologie s ohledem na různé tradice ruské i zahraniční je možná pouze částečně na konceptuální úrovni a poněkud méně pak v rovině přímého slovního vyjádření. Postupné vyrovnávání v oblasti konceptua-

lizace je v ruské sociolingvistické tradici posíleno rovněž obdobným procesem v rovině přímého slovního vyjádření díky internacionalizaci terminologického systému sociolingvistiky.

Poněvadž sociolingvistika má mnoho průníků s vývojem společnosti jako takové, lze i v jejím terminologickém pojmosloví sledovat terminologický „boom“ v souvislosti s radikálními sociálními změnami, jimiž ruská společnost prošla na počátku 90. let minulého století. Termíny jako *титульный язык*, *титульный народ*, *титульная нация* bezprostředně odrážejí tuto etapu překotného vývoje národnostních a jazykových vztahů v době těsně před a po rozpadu SSSR. Rovněž typické polo-jazyky typu *трясанка*, *суржик* jsou fenoménem, který charakterizuje překotný vývoj na pomezí slovanských jazyků (běloruštiny a ukrajinštiny v místech, kde se dotýká s ruštinou). Zmíněný jev zároveň svědčí o podstatných změnách v jazykové výchově a vzdělávání v Rusku i ostatních postsovětských státech. Jde rovněž o specifikum ruské sociolingvistiky.

Předkládaný slovník svým terminologickým záběrem pokrývá nejobzornější oblasti sociolingvistického prostředí, od metod a forem (*тест*, *вопросник*) vědeckého výzkumu počínaje a vlastními vývojovými stavy a procesy jazyka konče (*умирание языка*, *диглоссия*). Přes rozsáhlost a preciznost zpracování by bylo možné uvažovat o zařazení některých dalších pojmů z oblasti umělých dorozumívacích jazyků, jako např. *идо* nebo ze sféry sociálně lingvistických vztahů *языковая ситуация* a dalších.

Slovník sociolingvistických termínů se nepochybně stane důležitou pomůckou každého lingvisty v prostředí slovanské jazykovědy.

ADDRESS & ©

doc. Mgr. Jiří KOROSTENSKI, CSc.
Katedra aplikované jazykovědy
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Czech Republic
korostenski@vsers.cz

5 VARIA

POLITICKÝ SYSTÉM Z HLEDISKA SVĚTOVÉHO NÁZORU

Political System from Point of World Outlook

Václav STUPKA

Praha, Czech Republic

ABSTRAKT: Ve shodě se statickým a zvláště s dynamickým poznáváním celého jednotného světa, projevujícího se soustřednými, hierarchickými a sebezáchovnými systémy při jejich vývoji, je politika, závislá na vzájemném kvantitativním poměru lidských sil, rozhodujícím způsobem podporujících politiky, chápána jako cíl (tj. správa veřejných záležitostí státní společnosti) a jako prostředek (tj. obsazování nadřazených pozic ve státu, který je definován svou určující mocí); příchod nových politiků do popředí je dynamickým centrem politické soustavy. Kromě zmíněných dvou subsystémů politického systému k nim patří ještě státní moc s donucováním (ta je statickým středem této soustavy), autorita politiků, způsoby vládnutí a politické ideologie s velkými společenskými skupinami. O všech šesti subsystémech politické soustavy se empiricky pojednává v souvislosti s demokracií, komunizmem a fašizmem obecně. Poslední dva politické systémy (jakožto podřazené subsystémy demokracie jako nadřazeného supersystému) byly navzájem protikladnými výchylkami, vznikly z demokracie a při svém zániku se vrátily zpět do ní. Jak státní moc, tak správa veřejných záležitostí vycházejí buď z ohrožování, nebo z uspokojování těchž lidských hodnot. Rozlišují se monokratické a polykratické státy, jakož i předěl politické soustavy a revoluce, jejíž označení jako demokratická se předpokládá pro Česko od roku 1989. Je charakterizována tamní politická soustava následující poté.

Klíčová slova: systém – politický systém – demokracie – komunismus – fašizmus

ABSTRACT: In correspondence with a static and especially with a dynamic cognition of the whole unified world, manifested oneself by concentric, hierarchical and self-preservative systems with their development, the politics, depending upon a mutual quantitative ratio of human forces (decisive to support politicians), are viewed as an aim (it is the administration of public affairs of a state society) and a means (it is the occupying superior positions in a state, which is defined by its crucial power); the arrival of new politicians in a foreground is a dynamic centre of the political system. In addition to those two subsystems of political system, there are the following other subsystems: the state power with coercion (state power is a static centre of that system), the authority of politicians, the methods of governance and the political ideologies with large social groups. All the six subsystems of political system are discussed empirically in terms of the democracy, the communism and the fascism in general. The latter two political systems (as subordinate subsystems of democracy as a higher standing supersystem) were opposed to each other as deflections, arose from democracy and, with their doom, have been changed back into democracy. As state power, as administration of public affairs get out either of a threatening, or of a satisfying the same human values. The monocratic states and the polycratic states as well as the dividing line of political system and the revolution are distinguished. The designation of a democratic revolution has been proposed for The Czech Republic since 1989. An account of the afterwards following political system existing there is given.

Key words: system – political system – democracy – communism – fascism

Při celoživotním pozorování veškeré skutečnosti jsem dospěl k závěru, že v celém *jednotném světě* se všechny části hmoty projevují tím, že svými vztahy vytvářejí *systémy* s jejich *středou* a relativními *hranicemi*, že soustavy jsou *hierarchické* jako nadřazené supersystémy a jim podřazené subsystémy v jejich rámcích a že směřují ke své *sebezáchově*. Při jejich poznávání se uplatňuje nejen *statika*, nýbrž především *dynamika*, neboť systémy procházejí svým *vývojem* od vzniku k zániku.

Uvedené *principy* platí i pro politiku. Lidé jako organizmy živé hmoty při své *specifičnosti* usměřňují své chování myšlením a tím se z chování stává jejich *jednání*. Přitom společenské vztahy mezi nimi jsou podstatou jejich sdružování ve společenských skupinách. Příslušníci jedné z těchto skupin podléhají *státu* jako instituci a tvoří *státní společnost*.

Jednání, jehož *cílem* je regulace státní společnosti (správa veřejných, tj. životy jednotlivců a jejich rodin přesahujících záležitostí) a jehož *prostředkem* je ob-

sazování nadřazených pozic ve státu či úsilí o ně (tedy, stane-li se někdo představitelem některého *státního orgánu* čili např., získá-li si *osobní funkci* hlavy státu, člena vlády, parlamentu apod.) – to je *politika*, jejimiž subjekty jsou *politici*. K ní patří i snaha o zřízení vlastního státu nebo analogické jednání v místní a regionální *samosprávě*. Politickými představiteli celého státu i celkové organizace státních občanů jsou *státníci*.

Mezi ty politiky, kteří jakožto *vládcí* rozhodují o politickém jednání ve státu, a mezi jejich *pomocníky* (tj. vykonavatele jejich rozhodnutí) je rozdělena veškerá státní moc. Ta představuje *statické centrum politického systému* a je definičním znakem, jímž se stát odlišuje od ostatních institucí; v něm je moc určujícím společenským vztahem. Má-li však být státní moc dostatečná, musí být stát *legitimní* čili musí s uplatňováním jeho moci souhlasit rozhodující část jeho obyvatel. Jeho *funkcí* je závazně určovat pravidla lidského soužití i dbát na jejich dodržování a funkcí politické soustavy je zachovávat soudržnost *celospolečenského systému* státní společnosti; je tedy jeho jakoby páteří. Stát má své hranice, shodující se s hranicemi politické soustavy, které jsou relativně *trvale* vymezeny příslušníky státní společnosti a územím daného státu. Ten má své *prostorové* ústředí ve svém hlavním městě.

1. Jistou *moc* má každý člověk. Má ji i nemluvně, které pláčem může nutit rodiče, aby mu věnovali pozornost. Moc spočívá v tom, že člověk (nebo více lidí – *subjekty moci*) může (či *je schopen*) uskutečňovat svá rozhodnutí, třebaže ti, kteří těm rozhodnutím podléhají (*objekty moci*), ale s nimi například nesouhlasí nebo se jimi necítí být *vázáni*. Disponovat mocí proto znamená, že její subjekt je s to *donucovat* její objekt k chování, které požaduje; může působit proti vůli či sklonům objektů moci a *ovládat* je neboli potlačovat jejich *osobní svobodu*. Je to tedy společenský vztah *asymetrický* (jednostranný, ve vztahu jen od subjektu k objektu) a *potenciální* (znamená pouze možnost, na rozdíl od donucování samého, které je společenským vztahem *reálným*). Člověk má moc i tehdy, když ji *nepoužívá* (tj. právě tehdy, když nikoho k ničemu možnému nedonucuje). Moc je obdobná jako *vlastnictví*, které se však týká majetku (věcí nebo zvířat, nehledě mezi lidmi k otrokům či nevolníkům) a jež znamená ještě svrchovanější ovládnutí toho, k čemuž se vztahuje, nežli představuje moc.

Mocí nedisponují všichni stejnou měrou. Není to ani možné, protože každý člověk by v takovém případě byl objektem moci a zároveň by mohl být subjektem moci stejně velké, ale opačně zaměřené, takže výsledná moc by byla nulová. Moc tedy musí být kvantitativně *odstupňována* a *státní moc* je v rozhodující míře soustředěna v rukách jen některých svých subjektů, tj. vládců s jejich pomocníky. Jejich státní moc je obvykle *účinnější* než moc jiných subjektů, protože ta je *zajišťována* vládcům již jejich *nadřazenou pozicí* ve státu a jeho legitimitou.

Státní moc jako *mocenský subsystém* politické soustavy je *hierarchicky centralizována*, a proto ji lze

znázornit přibližně jako kužel. Na jeho vrcholu stojí lidé s největší mocí, kterých je nejméně (*mocenská elita*, která je osobním a tím *časově* určeným středem státu), směrem dolů moci ubývá s rostoucím počtem jejich subjektů a základnu kuželu tvoří ti, kteří jsou *nepolitickou většinou* příslušníků státní společnosti a jejichž státní moc jako jednotlivců je ve všech těchto společnostech fakticky nepatrná. Větší státní moc svých výše nadřazených subjektů bývá přitom obvykle prostředkována mocí celé hierarchie jim podřazených.

Různá výška mocenských kuželů vyjadřuje velikost rozdílnosti v *množství státní moci* mezi jejich nejvíce a nejméně mocnou vrstvou a neměnná šířka jejich základny vystihuje to, že podíly osob s nejmenší mocí jsou ve všech politických systémech zhruba stejné. Dochází-li mezi subjekty k přesunům moci, objem kuželu zůstává beze změny, protože úhrnná moc ve státu je *konstantní*; zvětšení moci jedněch je možné jen stejně velkým zmenšením moci jiných.

Větší výška a zároveň ostrý úhel horní části kuželu charakterizují stát, který lze označit jako *monokratický* (diktatura, absolutní monarchie nebo autoritativní stát), kde je nejvyšší moc soustředěna v rukách *jediného subjektu* (vždy spojeného s jeho pomocníky). Naproti tomu kužel příznačný pro stát *polykratický* (pro pluralitní republiku či konstituční monarchii), jenž vrcholnou moc rozděluje mezi jejich více *subjektů* (např. tím, že rozlišuje její subjekty navzájem „nezávislé“ moci zákonodárné, výkonné a soudní), je nahoře spíše plochý. Mezi těmito formami však není ostrá hranice, neboť kupř. i polykratický stát mívá své *mocenské centrum* (bývá jím obvykle vláda v čele s premiérem nebo prezidentem). Rozdíly v hierarchii moci mezi různými typy státu jsou tedy kvantitativní i poměrně malé a týkají se spíše horních částí mocenských kuželů. Nicméně diference ve tvaru kuželů napovídají, že monokratický systém je ohrožen více *vertikálně*, tj. přerušením kontaktu mocenské špičky s níže postavenou masou lidí, a plochá soustava polykratická může mít potíže spíše s udržením *horizontální* jednoty (např. s potlačením odstředivých tendencí jednotlivých území státu).

Klíčové (uzlové) pozice v síti mocenských vztahů, jež se rozprostírá na území státu, bývají pojmenovány jako již uvedené osobní funkce, k nimž přísluší otevřené (veřejně známé, „formální“) *kompetence* (pravomoci) jejich nositelů, kteří však mívají i skrytý („neformální“) vliv na jiné články mocenského subsystému. V *diktatuře* nebo *absolutní monarchii* může vrcholný vládce sám měnit *pravidla*, jimiž se jeho kompetence mají řídit či má být určována délka doby, po kterou svou funkci vykonává. Naproti tomu v polykratickém zřízení je moc spjata (obvykle podle příslušné písemné *ústavy*) s předem určenými osobními funkcemi ve státu a jednotlivci jich nabývají jen na omezenou dobu. V *autoritativním státu* (ve státu s jediným nejvyšším činitelem těšícím se neobvyklé autoritě, ale nemajícím skutečné postavení diktátora)

může být moc vrcholného vládce poněkud omezená a lze tam nalézt i jednotlivé polykratické prvky.

Vládcí a jejich pomocníci svou moc vůči jejím objektům prosazují *hrozbou* použití moci až otevřeným *násilím*: mohou člověka *zbavit života*, způsobit mu jinou tělesnou újmu (*bolest*) nebo *omezit jeho pohyby* (spoutat ho) a zabránit *stykům* s jinými lidmi (uvěznit jej). Tím mohou postihovat *základní lidské hodnoty*, kterými jsou (v pořadí podle jejich důležitosti) život, zdraví a osobní svoboda. Ohroženy však mohou být i další *významné hodnoty*, jakými jsou kupř. *zdroje obživy* (majetek, odměna za práci) a také možnosti věnovat se ve volném čase *zálibám*. Avšak hrozba pro nejvyšší hodnotu, kterou nutně je „štěstí“, se jeho využíváním pro státní moc neuplatňuje; je to asi proto, že není dostatečně známé, na čem všem „štěstí“ opravdu závisí a jak je lze ohrozit.

Všechny hodnoty pramení z objektivních *potřeb* člověka a z jeho *zájmů*, které jsou vlastně jeho subjektivními představami o svém vlastním *prospěchu*. Z hodnot jsou tvořeny individuálně odlišné *stupnice hodnotových orientací*, jež se jejich nositelé snaží pro sebe zachovat. Hrozba jejich ztráty je proto významným instrumentem, jímž subjekty státní moci usměrňují chování jejich objektů. Subjekty si vybírají ty *způsoby donucování*, jichž mohou optimálně používat v dané situaci. Přitom i různé cesty takového tlaku tvoří hierarchii a, neúčinkují-li jeho mírnější metody, lze sáhnout k tvrdšímu donucování, jež může končit až ztrátou základních hodnot (např., není-li zaplácena pokuta, je možné dlužníka potrestat ztrátou osobní svobody. *Důležitost* ohrožených lidských hodnot objektů státní moci může být vedle *počtu* mocensky podřazených osob kritériem pro posouzení toho, jak *velkou moc* má její subjekt.

Člověk, který chce čelit státní moci, se musí vzdát těch hodnot, jichž mohou používat vládcí jako *donucovacích prostředků*, nebo nepřímo tuto moc odmítá tím, že klade odpor těm, kteří uplatňují donucování z ní vyplývající. Avšak nadřazení *donucující činitelé* v mocenském subsystému zpravidla mají účinnější moc, než je opačné, negativní působení podřazených lidí. Je-li státní moc méně účinná při jí nepřátelském působení podstatné části nepolitických příslušníků státní společnosti, bývá existující politický systém *nahrazen* jiným, účinnějším.

Vědí-li lidé, že by subjekty státní moci mohly jejich hodnoty zničit nebo omezit, působí tato moc již svou pouhou *existencí*, aniž dochází k donucování. Jestliže jí vládce či jeho pomocník používat nemusí, raději se odpovídajícího donucování vzdává. Avšak dostatečně účinná může být moc jen tehdy, když se donucovacích prostředků občas skutečně použije a tím se lidem hrozba ztráty hodnot připomene.

Donucujícími činiteli jsou *represivní orgány*. Uvnitř státní společnosti to bývají policisté či příslušníci podobných ozbrojených sborů, úředníci s trestní pravomocí, státní žalobci, soudci zabývající se trestním právem, vězeňští dozorcí, exekutoři apod. Zásahy

těchto specializovaných pomocníků vládců však nejsou vždy úspěšné. Moc je tvrdá, ale zároveň křehká a vratká a projevy její neúčinnosti mohou způsobit rozvrat státu.

2. Státní moc, která se projevuje *negativně*, nestačí k tomu, aby stát a politický systém plnily své funkce. Může vyvolávat *strach* a tím zabraňovat nežádoucímu chování, ale potřebnou *aktivitu* lidí je s to navozovat jen v omezené míře. K tomu jsou nutné hlavně *pozitivní* podněty. Ty jsou dány, jestliže se lidé podřizují rozhodnutím politika *dobrovolně*, díky jeho *autoritě*, kterou mu přiznávají příslušníci státní společnosti na základě toho, že ho *hodnotí kladně*. Proto politici usilují nejen o získání, zvětšení nebo udržení moci, nýbrž také o sympatie a souhlas lidí, k nimž se obracejí. Takováto snaha je mnohdy odlišuje od pomocníků politiků.

Autorita jednotlivých subjektů moci je dána nejen legitimitou státu, jež představují. Kladné vztahy obyvatel k politikovi mají ve svém systému různé *druhy* a *stupně*. Může to být racionální, citově nezabarvený souhlas lidí s tím, co politik dělá. Jindy požívá politicky činný člověk vážnosti, úcty nebo obdivu, který může přerůst do zbožňování. Často přejímá stoupenec politického činitele jeho názory a stanoviska, a to někdy s nadšením. Pokud je ochoten pomoci mu aktivně, uspokojí to jeho zájmy ještě více. Přitom se zvláště cení taková ochota člověka k obětem, jež může v krajních případech vést až k položení jeho vlastního života. Sympatie k politikovi se někdy stávají fanatickými. K přijímání vyšších stupňů jeho autority mají sklon zejména mladí nebo méně vzdělaní lidé.

Na rozdíl od moci je politická autorita *oboustranným* vztahem, neboť ji záměrně podněcují i sami vládcí nebo jejich odpůrci čili *opozičníci*, kteří rovněž mívají své pomocníky. Politici to činí mnoha způsoby, které se vzájemně doplňují a tím rovněž tvoří soustavu.

Pozitivně může působit již pouhý *vzhled* politika. Příjemná tvář, souměrná postava a vkusné oblečení navozují představy i o jeho charakterových, někdy snad též intelektuálních kvalitách. Někteří politici se líbí zvláště osobám opačného pohlaví. Z takových podnětů však obyčejně nevzniká autorita vyšších stupňů, i když ji dnes může zčásti nahradit úsilí politických pomocníků.

Podobně jako vzhled může účinkovat i *společenské chování*. Kladně někdy působí projevovaná skromnost nebo „lidovost“, jindy naopak sebevědomí, jež vyvolává dojem, že politik ví, co chce, a že se proto vyplatí ho následovat. Body mu přitom získává herecký talent. Jednou účinkuje energie jeho mládí, podruhé moudrost a důstojnost jeho stáří. Přibližovat politika k obdivovateli mohou i drobné nedostatky v jeho oblečení, chování či řeči. Svě závažné chyby však politici připouštějí co nejméně, aby neutrpěla jejich prestiž.

Způsob, jakým politik *mluví* (včetně jeho gestikulace), je obzvláště významný. Přesvědčivější je ovšem

řeč spatra než projev čtený. Hlasitá mluva, spíše pomalá, ale nikoli monotónní, s občasnými důrazy, srozumitelná, logicky uspořádaná, podložená jasnými argumenty nebo citově zabarvená – to vše přispívá k účinnosti projevu politika. Ten dává v řeči najevo své nejlepší úmysly a morálnost svého chování. Slova, která volí, bývají působivá a optimistická, vůči soupeřům útočná, někdy nadsazená, ale zároveň často opatrná, a více, než je obvyklé, zastírají skutečné myšlenky a pocity řečníka, jenž se tak vyhýbá odpovídáním na nepříjemné otázky.

Kromě toho, co člověk na politikovi vidí nebo co od něho bezprostředně slyší, je důležité to, co se o něm od něho dozvídá jinak. Jeho autoritu posilují udělené tituly a vyznamenání i jiné příznivé údaje z jeho životopisu. Stoupence mu mohou získávat také písemné proklamace a úvahy, jichž je autorem. *Respekt* mu zjednává i jeho znalost toho, jak má dodržovat předepsané formalities, a to, že pořádá slavnosti. Vědomí, že politik pochází ze stejného společenského postavení jako ten, o jehož přízeň se uchází, budí dojem, že oba mají tytéž zájmy, z nichž nejintenzivnější se týkají jejich postavení v ekonomice.

Podobně jako přednosti, které připisuje politik sám sobě, působí příjemný obraz, jež o něm vytvářejí jiní. Zvláště důležitý je v tomto směru účinek *tištěných a elektronických prostředků*, které hromadně sdělují lidem *informace*, ovlivňují *veřejné mínění* a utvářejí *postoje* obyvatel; nejpůsobivějším z nich je dnes televize, dříve rozhlas již konkuroval novinám a letákům jako původním nástrojům. Tato *komunikační média* více a více nahrazovala kázání kněží a odstraňovala omezené opisování knižní produkce. Jsou doplňována *školským, osvětou a aplikovaným uměním*.

I když prostředky hromadné masové komunikace zdůrazňují svou „*nezávislost*“ *na politicích*, ve skutečnosti otevřeně i skrytě posilují kladné hodnocení některých politiků, potlačují jejich záporné stránky a mohou též vyzývat k aktivitám v jejich prospěch. Na druhé straně v jejich zájmu naopak záměrně snižují autoritu jejich nepřátel nepříznivými zprávami a komentáři. Tito politici bývají kritizováni, uráženi a zesměšňováni. Bulvární tisk uveřejňuje nepříjemné podrobnosti z jejich soukromého života. Škodí jim i pouhá podezření z jejich trestné činnosti, ale hlavně jejich skutečné trestní stíhání, pro něž se také hledají důvody k jejich odsouzení.

3. Vládcí rozhodují o politickém dění ve státu (čili *vládnou*) různými způsoby. Ty jsou ovlivněny mírou, v jaké je respektována jejich autorita, a možnostmi, které jim poskytuje moc. Jde tedy o to, jak vládcí se svými pomocníky své moci a autority *používají*.

Opírají-li se vládcí o sympatie obyvatelstva a o moc pouze omezenou, bývají *metody vládnutí* poměrně *snášlivé*. Jestliže však mají slabou autoritu, ale zato mohou používat účinnějších způsobů výkonu moci, vládne se spíše *represivně*; vzniklý nátlak má zabraňovat činnostem, které jsou *zakázány*, nebo nutit k chování, jež je *příkázáno*. Je-li jak autorita, tak moc

na vysoké úrovni, dovoluje to vládcům zaměřit se na *expanzi* do zahraničí. Nízký stupeň obou aspektů pak je předzvěstí zásadní *změny* politického systému.

Negativním krajním způsobem vládnutí je zbavovat nepřátele nebo nežádoucí osoby života, tím využívat strachu lidí ze smrti a likvidovat odpor; dochází k hromadnému *usmrcování* obyvatel státem (např. k válce nebo ke genocidě) nebo násilnou nestátní organizací (k jejímu teroru) anebo k jejich individuálnímu soudnímu trestání smrtí či k atentátům na vedoucí politiky, kteří si proto zajišťují ozbrojenou ochranu. Při výsleších zatčených se někdy používá *bolestivých metod*. Často však postačuje odnímat opozičníkům osobní i politickou svobodu *vězněním* nebo koncentrací ve střežených pracovních táborech. Možné je i zakázat lidem *pobyt* na daném místě nebo je donutit žít jinde (ve vyhnanství či v exilu). Jinými způsoby prosazování moci je znemožnit obyvatelům *výkon* určitého povolání či studium ve školách nebo je přimět k přijetí *odmítaného* zaměstnání. Také *zabavování* majetku nebo udělování peněžních *pokut* jsou účinnými prostředky, jak potlačovat odpor proti vládcům. Vytvoření obyvatel může postihovat *cenzura*. Někdy je nežádoucí chování sice formálně dovoleno, ale ve skutečnosti je *znevýhodněno*.

Na druhé straně jsou vybraným lidem udělovány *výhody* nebo *výsady* a je jim poskytován *majetek*, aby podporovali držitele moci. Avšak dosud nikdy nebyly zdroje tak velké, aby nebylo nutné výhody přerozdělovat; mají-li je jedni dostat, musí se druhým vzít. Nicméně se lidem alespoň umožňuje, aby sami dosahovali *náležitého postavení* ve společnosti. Státní občané nabývají různých *lidských práv a svobod*, které mají i tlumit jejich opoziční nálady. Některým vyhovuje maximum svobody v jejich životě, ale jiným spíše *pořádek*.

Z uvedeného systému způsobů vládnutí vybírají vládcí ty stránky, které se jim v dané situaci zdají nejvhodnější. V *mimořádných poměrech*, jako je válka nebo násilný převrat politického systému, se používá dočasných opatření: pravomoci ozbrojených sil se rozšiřují, veřejné objekty jsou střeženy, vyhlášeje se stanné právo, tresty se zpřísní, obyvatelům se zakazuje vycházet z jejich příbytků a shromažďovat se, doprava i spoje jsou omezovány a státní hranice se uzavírají. Jinak je volba příslušných metod a opatření výsledkem *vyjednávání* mezi zainteresovanými činiteli, které vede buď k plnému prosazení vůle silnějšího z vyjednávajících subjektů, nebo ke *kompromisu*. Samo vyjednávání je přitom typickým způsobem vládnutí a politické činnosti vůbec. Projevy svých rozhodnutí vydávají vládcí na veřejnosti v podobě zákonů, nařízení, výnosů a vyhlášek. Těmito *právními normami* jsou určovány povinnosti a vymezována práva všech příslušníků státní společnosti.

Souborem zvolených způsobů vládnutí je politický *režim*. Jeho odstíny jsou rozrůzněné podle zemí a proměnlivé v čase. Režim, který obyvatelům celkově ponechává volnost, je možné charakterizovat jako

otevřený, zatímco tehdy, kdy je jejich chování spíše řízeno, je to režim uzavřený.

4. Nutnou podmínkou fungování politického systému je, aby bylo dost politiků schopných používat státní moci, těšících se dostatečné autoritě a volících přiměřené způsoby vládnutí, což jsou *statické předpoklady* této soustavy. Jak se však ukazuje, je lidí, domnívajících se, že uvedené požadavky mohou splňovat, a usilujících o získání nadřazených pozic ve státu, všude a vždy mnohem více než těchto pozic. To je dáno velkou *přitažlivostí* moci a autority, které patří k *cílovým* nebo *instrumentálním hodnotám* mnoha lidí: člověk často touží ovládat jiné lidi a být jimi uctíván anebo vidí ve svém nadřazeném postavení prostředek k získání jiných hodnot (např. majetku získaného *korupcí*, což mu umožňuje jeho kompetence, či dokonce vlastního pobavení). Někdy chce mít pocit, že díky své moci a autoritě vykonal něco ve prospěch svých spoluobčanů, a očekává jejich vděčnost s jejími přiměřenými důsledky. Přitom mu příliš nevádí *stinné stránky* politického života: zvýšené riziko ztráty života nebo zdraví, nedostatek soukromí či ohledy na to, jak veřejnost jeho jednání přijme.

Uvedená situace vede k tomu, že politici mezi sebou neustále *soupeří*: jedni (vládci) se snaží udržet nebo zlepšit své politické postavení a druzí (opozičníci), protože nemají dostatečnou moc, je na základě své autority chtějí vytlačit a zaujmout jejich místa. Tak politický systém nabývá *dynamického průběhu*. Vztahy mezi politiky jsou tedy v podstatě *skládáním* jejich různé intenzivních a rozdílně zaměřených *sil*. Směřují-li tyto síly proti sobě, vzniká mezi politickými činiteli *napětí*, a když se protikladné síly protnou, dojde k *boji*, jehož účastníci se snaží navzájem zničit nebo oslabit. Jestliže však síly vedou ke svým subjektům sbíhavě z jednoho bodu, je to soutěž (*konkurence*), v níž jde o snahu některého účastníka posílit své pozice bez náležitého prospěchu ostatních soutěžících. Při shodném směru sil nastává *součinnost* (spolupráce, spojenectví), která může prospívat všem zúčastněným. Jinak jsou vzájemné vztahy víceméně *neutrální*.

V soupeření politiků vítězí ten, kdo je silnější; rozhoduje v něm tedy kvantitativní *poměr sil*. Tento zápas se podobá přírodnímu výběru, protože neexistují specifická společenská pravidla, která by jej dostatečně regulovala; obvyklý *právní řád* k tomu nestačí. Silou je v politice především *podpora*, již se dostává politickému činiteli od jiných příslušníků státní společnosti. Tato podpora je buď dobrovolná, založená na jeho autoritě, nebo *vynucená* státní mocí, pokud jí politik disponuje. Faktickou podporou je často též politicky navozená pasivita nebo neutralita nezúčastněných, čehož se někdy dosahuje jejich *rozdělováním* podle jejich odlišných zájmů.

Účinek podpory politikovi závisí nejen na jejím druhu a na počtu těch, kteří mu ji poskytují, nýbrž i na jejich pozici a aktivitě. Klíčoví jsou jeho nejbližší *spolupracovníci* a přímí *podřízení*, zvláště, mají-li i oni své podřízené. Rozhodující je podpora posky-

tovaná politicky *aktivní menšinou* státní společnosti, která s sebou strhne nebo neutralizuje *pasivní většinu*. *Širší veřejnost* podporuje politiky odevzdáváním hlasů ve volbách, manifestacemi, demonstracemi, peticemi, politickými stávkami i ozbrojenými vystoupeními. Někteří pomáhají politikům jako *členové* politických a podobných organizací i jakožto *aktivisté*. Důležité je také vybavení účastníků politického zápasu *potřebnými prostředky* (penězi, médii, zbraněmi aj.).

Politickou podporu si zpravidla nejsou schopni zajistit jednotlivci. Proto se sdružují a uzavírají různá *spojenectví*. Tak vznikají i celé organizace, v posledních staletích především *politické strany*. Po společném úspěchu se však vytvořené svazky mnohdy rozpadají a jejich bývalí účastníci se stávají soupeři.

Konečným výsledkem uvedeného spolupůsobení politických sil je proměnlivé *obsazování nadřazených pozic* ve státu, které je dovršováno „formálně“. Vzácně se politici sami *prohlašují* vládci. Častější však je jejich *volba* (jejich ustanovení zdola) či *jmenování* (určení shora). K automatickému zaujetí funkce podle *nástupnického řádu* je nutná jeho široká podpora. Postavení vybraných činníků bývá *vratké*; často jsou odstraněni nebo donuceni ze svých funkcí odejít. Větší vliv než nadřazení funkcionáři mívají někdy jejich *tajemníci*, *poradci* aj. a ti mohou být vybráni také v soutěži (*konkurzu*) z více uchazečů.

Různé varianty politických soustav přitahují odlišné *typy osobností*, i když též lidé, kteří se v politice dostávají do čela, mívají podobné osobní vlastnosti jako ti, jimž o politický vzestup nejde. Vždy však jsou ctižádostivější. Sám zápas z politiky vyřazuje jednotlivce příliš ohleduplné a váhavé. Výjimečné *intelektuální schopnosti* jsou u politiků vzácné, ale *umělecké nadání* jednat s lidmi a mluvit na veřejnosti se předpokládá. Ti, kteří jsou celkově *schopnější*, se obvykle dostávají na vyšší pozice. Političtí činitelé mívají rozmanité *vzdělání* a pocházejí z různých *profesí*.

Příchod *nových politiků* do popředí podněcuje změnu politického systému. Jsou jeho *dynamickým středem*, k němuž směřují *dostředivé síly* (obsazování nadřazených pozic ve státu) a od něhož vedou *síly odstředivé* (správa veřejných záležitostí).

5. Obsazení nadřazených osobních funkcí uchazeči je předpokladem toho, co nepolitici příslušníci státní společnosti očekávají od vládců. Požadují od nich takovou *správu veřejných záležitostí*, která dává politickému životu přijatelný smysl; má *uspokojovat zájmy* těchto příslušníků realizováním hodnot, jejichž naplňování od svého státu žádají, čímž se ke svému „štěstí“ přibližují.

Kladnými relativními hodnotami v politice jsou kupř. *politická svoboda*, která znamená, že občan může dělat to, co odpovídá jeho přijatým právům. V různé míře ji potřebuje každý člověk, ale vyhovuje především společensky silným (např. majetným) činitelům, kteří toho dokáží využívat lépe než ostatní. Naproti tomu spíše sociálně slabí (kupř. chudší) lidé požadují více *jistoty* (bezpečnost, ochranu, solidaritu),

avšak přitom i nejsilnější občan se chce zajistit proti svým konkurentům, aniž ví, jak dlouho ve svém postavení smí zůstat. Dále je to *spravedlnost* ve společenském uspořádání (zasloužené buď zvýhodňování, nebo postihování člověka). Její chápání je pak rozpolceno: jedněmi je spravedlnost pojímána spíše jako *rovnost* mezi lidmi (např. jejich stejné podléhání zákonům), druhými jako *nerovnost*, založená na různých kritériích pro hodnocené osoby (na jejich původu, prestiži, bohatství, schopnostech či zásluhách). Předpokladem naplňování všech uvedených hodnot je jistý pořádek.

Každá společenská skupina ovšem zdůrazňuje *přednost*, kterou sama má (kupř. intelektuálové by chtěli hodnotit lidi podle úrovně jejich vzdělání). Avšak v případě *blahobytu* čili vysoké hmotné životní úrovně jde o hodnotu spíše ekonomickou, byť rovněž podléhající státní regulaci.

Tytéž hodnoty, kterých v mocenském subsystému politické soustavy mohou negativně používat subjekty státní moci, působí ve správě veřejných záležitostí právě opačným směrem: jejich naplnění dosahuje toho, co od státu pozitivně *požaduje většina* příslušníků státní společnosti jako mocenských objektů. Např. život a zdraví lidí podporuje jak regulace zdravotnictví, tak zřízená policie, která také chrání majetek vlastníků. Soudnictví může zajišťovat dodržování svobody a lidských práv. Hospodářská a sociální politika vlády pomáhá obstarávat lidem zdroje obživy. Předpoklady pro uplatnění v práci poskytuje budování školství. Stýkat se s jinými lidmi usnadňuje fungování pošty i internetu a rozvoj osobní dopravy. Zahraniční politika státu může sjednávat kontakty s cizinou. Pro věnování se zálibám kupř. subvencuje kulturní politika uměleckou tvorbu. Život občanů zlepšuje také ochrana životního prostředí.

Uvedené a jiné příslušné činnosti jsou podle resortů vykonávány *specializovanými státními orgány* (zvláště ministerstvy), jež tak státu umožňují *pozitivně přesahovat* stíhání vnitřní *kriminality* a mocenské (zvláště *vojenské*) zajišťování vlastních zájmů navenek.

Jak bylo předtím patrné, některé ze známých činností státu bývají nazývány i jako politika (ale v jiném smyslu, než se v této stati používá). Pro vládcu je takováto *regulace veřejného života* základním způsobem vládnutí, který jim má obstarávat statickou podporu v dalším zápasu o nadřazené pozice ve státě. Soustava složitěho spolupůsobení pozitivních hodnot a jeho konkretizace podle různých zájmů společenských skupin činí i správu veřejných záležitostí dynamikou, v níž se vzájemně střetávají politické síly.

6. Jestliže člověk pro své jednání, i když je určeno jeho egoistickými zájmy, potřebuje podporu od jiných lidí, použije takového zdůvodnění a ospravedlnění, aby tito lidé nabyli dojmu, že jeho jednání odpovídá i jejich zájmům. Jde-li v takovém případě namísto jednotlivce o velkou společenskou skupinu, vzniká pro motivaci jejich příslušníků i sympatizantů celá odůvodňující a obhajující soustava idejí čili *ideologie*.

Ta má tím získat podporu této skupiny, a tak sloužit politikům k prosazení jejich celkové činnosti. Ideologie obvykle čerpá z písemných zdrojů a dosahuje různé myšlenkové hloubky (někdy dospěje až k filosofickým principům).

Některé *velké společenské skupiny* vznikly *biologickým* působením. Vedle sebe tak stojí lidé navzájem se odlišující celkovým vzezřením nebo původem (*rasy*), *sexuální* orientací (muži a ženy), *věkem* (mládež, dospělí a senioři) i vztahem k mimolidské přírodě (zvláštní skupina *přírodních ochránců*). Jiné takové skupiny byly původně (a dosud jsou) tvořeny věřícími určitého *náboženství*. Později vznikl *národ* jako obyvatelstvo jistého státu většinou spjaté i společnou řečí nebo jako jednojazyčné uskupení souvisle obývající své území (bez vlastního státu). Dnes tvoří velké společenské skupiny také osoby působící v témže *ekonomickém postavení* (zaměstnavatelé, zaměstnanci a samostatně pracující jednotlivci) nebo ve stejném hospodářském či jiném *odvětví*. Někdy se uvedené a jiné skupiny navzájem překrývají, a tvoří tak další velké společenské skupiny (např. to jsou zaměstnanci činní v průmyslu a s nižším vzděláním, tedy průmysloví dělníci). Různé dosažené *stupně vzdělání* však nevedou ke vzniku samostatných skupin lidí s vlastními zájmy; někteří *intelektuálové* se stavějí do čela skutečných velkých společenských skupin.

Také roztržení státní společnosti do skupin s větším rozsahem je založeno na jejich potřebách a zájmech; zahrnují hodnoty vzájemně odlišující zájmy těchto skupin. Přitom ideologie vystihuje zaměření některé velké společenské skupiny a dostává se do rozporu s jinými ideologiemi. Snad biologický základ nebo náboženské vyznání lidí působí na to, že i některé jiné ideologie jsou navzájem *nesmiřitelné* a, střetávají-li se v boji, jde obvykle o zápas vedený nemilosrdně. To platí rovněž tehdy, když si jsou soustavy idejí podobné, ale konkurují si zaměřením na získání téže velké společenské skupiny.

Jsou-li ideologie prosazovány i pomocí státu (někdy též s využíváním nadstátní organizace v politice), stávají se politickými. Formulují svůj vztah ke státu. Jejich představiteli jsou nejen ideologové, ale i sami politici. Ideologie vládců zdůvodňuje a ospravedlňuje především základní zaměření jejich správy veřejných záležitostí, ale klade důraz také na vlastní mocenskou elitu, na používání zvolených způsobů vládnutí a donucovacích prostředků. Opozičníci ve své ideologii vysvětlují svou kritiku vládců a veřejnosti nabízejí své vlastní řešení kladených otázek. *Politickou ideologii* obsahují ústavy, proklamace a zvláště programy politických stran, které se snaží získat, posílit nebo udržet své mocenské postavení; lidem za jejich podporu slibují opatření státu v jejich prospěch (např. „*pravicová*“ a „*levicová*“ politika).

Politickou složku mívají teorie *ekonomické*, zabývající se i mírou zasahování státu do hospodářského života, a *učení náboženská*, spojující víru v boží existenci nebo v posmrtný život s předpisy pro společen-

ské uspořádání (včetně politického). Svou vlastní politickou ideologii má též každá celková organizace státních občanů a opírá se často o zkušenosti z *dějin obyvatel* svého státu.

V oblasti mezistátních a mezinárodních vztahů působí kupř. zdůrazňování specifčnosti a významu vlastního státu nebo národa (*nacionalismus*), které je někdy zesilováno údajnou zvláštností rasy jeho národa a nepřátelstvím k jiným rasám (*rasizmem*) nebo výlučností jeho náboženství (*klerikalizmem*). Některé ideologie jsou naopak založeny na stírání rozdílů v oné sféře (*kosmopolitizmus* nebo *internacionalizmus*).

Mají-li být ideje *působivé*, musí být poutavé a jevit se jako *pravdivé*, aby je ten člověk, jehož zájmy mají vystihovat, mohl na základě svého poznání přijmout, aniž je rozhodující, zda jim zcela věří i jejich hlasatelé. Zároveň však ideologie musí být natolik *neurčitě*, aby je nebylo možné jednoznačně vyvrátit, třebaže cenou za to je, že je nelze ani dokázat. Je pro ně třeba získat co nejvíce *stoupenců*, a proto mají být jednoduše a srozumitelně formulovány. O zájmech velké společenské skupiny jako o zájmech *celé společnosti* pojednávají ideologové a politici. Ti chtějí v zájmu možného *zjednodušení* převádět všechny své odpůrce na jednoho společného jmenovatele. Noví představitelé státu *negativně hodnotí* zvláště své bezprostřední předchůdce, aby zabránili návratu dřívějších vládců. Naproti tomu ideologové a politici *oslavují* některé vybrané osobnosti (zvláště, jsou-li již mrtvé) jako vzory. Ideologickou podstatu má také připomínání různých *výročí*.

Propagace ideologie se nevyhýbá *citovému působení*, např. analogiím, nadsázkám a kontrastům (zvláště černobílým). Organizace vyjadřují svou ideologii i hmotnými *symboly* (vlajkami, znaky, stejnokroji, písněmi, stavbami) a za jejich napadání odpůrce postihují. Zřetelně se odlišují vlastní klady od záporů nepřátel. Stoupenci ideologie jí mají věřit, jako věří zastánci svému náboženství.

Politickou ideologii šíří, zvláště pomocí komunikačních médií, *propaganda* a obyvatele podněcuje k odpovídajícím činnostem *agitace*. Jejich podoba se dnes řídí zásadami obchodní reklamy. Účinek těchto prostředků získává politikům na veřejnosti podporu. Jejich *programy* a *praktická činnost* mohou být do jisté míry *obměňovány* podle existující situace, ale ideologie má tendenci *neměnit se*. Vyznávání určité ideologie je základem identity politika a ztráta jeho oddanosti jí se může rovnat jeho „politické smrti“. Zároveň ovšem lpěním na ideologickém rámci se politikům omezují možnosti manévrování a snižuje se přizpůsobivost správy veřejných záležitostí k měnícím se poměrům, ale naopak *modifikace* ideologie otřásá celým politickým systémem a může vést až ke změně jeho dané konkrétní podoby.

Kromě státní moci a donucování (1) je jednotlivým *subsystémem politické soustavy* také uvedená autorita politiků (2), způsoby vládnutí (3), obsazování nadřazených pozic ve státě (4), správa veřejných zá-

ležitostí (5) i politické ideologie a velké společenské skupiny (6). Změny (dynamika) kteréhokoli z těchto subsystémů víceméně způsobují odpovídající změny jejich jiných subsystémových částí; přitom pozměňuje i celý *politický systém*. Ten je jedním z *funkčních subsystémů* podřazených *celkovému uspokojování lidských potřeb a zájmů* jako supersystému.

Vývoj politické soustavy je rozdělen *mezisky* na různá *období*. Její menší změny jsou pouhé *předěly*. Ty jsou spojeny s výměnou vládců a při ní se více nebo méně mění subsystémy tohoto systému. Kupř. je to změna vládní koalice. Ve vývoji celospolečenské soustavy státní společnosti je výrazným převratem *revoluce*, při níž se přetváří více subsystémů právě tohoto systému. Nejdříve tu sice dochází také k předělu politické soustavy, ale v souvislosti s ním následují další změny příslušných subsystémů, zvláště v *ekonomice* (především přesuny *majeteků*). Toto jejich spojení platí pro označení „revoluce“, jehož se používá v podáních dějin jednotlivých zemí k charakteristice mimořádně významných událostí. Ty nemusí být vždy *násilné*.

Podaný přehled politického systému je mým *empirickým* pokusem o *zobecnění* soustav, které jsem prožil ve své zemi. Snad tím i přesahuje mnou dlouhodobě pozorované politické systémy. Tento přehled není konkrétním popisem jednotlivé současné či bývalé soustavy a dříve uvedené jisté *prvky politického systému* (např. trest smrti) nejsou v takové soustavě všude jejími součástmi; jejich výčet nebyl úplný a nezabíhal do podrobností. Žádný reálný politický systém tu nebyl uceleně charakterizován a pojmenován.

Soustředil jsem se prostorově na *Evropu* a časově na *20. století*. V jádru tohoto století (1914–91) se v části Evropy vystřídaly tři hlavní politické soustavy.

Základy nejstaršího ze zmíněných systémů vznikly v západní Evropě a Severní Americe během 17. a 18. století. Pro něj se ustálilo označení „*demokracie*“, v níž po revolucích vedených *měšťanstvem* proti panovníkům a jejich společenským oporám a po rozšíření *gramotnosti* (ta umožňovala používání tehdejších hromadných prostředků komunikace) *hlasují* různí *státní občané* pro výběr představitelů státu podle své *početnosti* a vládci smejí být *nahrazováni* dosavadními opozičními stranami. Tato soustava se vyvíjela k uzákonění všeobecného a rovného volebního práva a rozšířila se do dalších zemí.

Za *první světové války* (1914–18) nedovedla v Rusku nově vzniklá demokratická republika potlačit nespokojenost svých prostých obyvatel s válečným strádáním a ke své moci se po listopadové revoluci (1917) dostala jedna z opozičních politických stran. V Rusku, pak přejmenovaném na Svaz sovětských socialistických republik (SSSR), nastolila soustavu, pro niž se podle označení této strany dnes používá názvu „*komunismus*“.

Politická změna v Rusku našla ohlasy i jinde a jako reakce proti nim se ujala vlády další nová strana, a to nejdříve (1922) jako „*fašistická*“ v Itálii, která také

usilovala o pozici významnější velmoci. Též podle pojmenování zčásti podobné („*nacionálně socialistické*“) strany byl pak (1933) zřízen fašistický systém v Německu, tehdy značně postiženém dosud největší světovou hospodářskou krizí a pak zamýšlejícím dosáhnout revanše za svou porážku v první světové válce. Rovněž fašismus vznikl v již demokratickém zřízení, ale strany prosadivší obě dvě nové politické soustavy se v čele s výjimečně silnými vrcholnými vládci staly *jedinými panujícími*; výběr představitelů se pak při eventuálním hlasování v těchto státech podle toho *omezil* a opozice i jejich společenské opory byly *stíhány*.

Když ztroskotala dohoda nacionálně socialistického Německa a fašistické Itálie s demokratickými a koloniálními velmocemi Británie i Francie o Československu a Německo se zatím shodlo s SSSR, začala *druhá světová válka* (1939–45). Ta se pak podstatně rozšířila tím, že přes dřívější dojednání zaútočilo Německo proti SSSR jako svému úhlavnímu nepříteli a že militaristické Japonsko napadlo demokratické Spojené státy americké (USA). Německo zpočátku ovládlo velkou část Evropy, ale nakonec bylo znovu poraženo; stejně jako v Itálii i tam zanikl fašismus a rozdraceno bylo též Japonsko. SSSR se nově stal protifašistickým spojencem západní demokracie a vedle USA se z něho stala supervelmoc. Rozšířil svůj politický systém o podobné státy v Evropě, Asii i Latinské Americe. Tím však nastalo *mírové soupeření* mezi komunizmem a demokracií. SSSR, který, když ztratil (1989) své evropské spojence, se nakonec (1991) sám rozpadl a tím demokracie v Evropě zvítězila.

Již minimální přehled vývoje uvedených politických systémů a vztahů mezi nimi ukazuje, že komunizmus a fašismus vznikly v lůně soustavy demokracie, staly se z ní navzájem protikladnými výchyly a zanikly po složitém střetání mezi všemi systémy. Ve shodě se svým *systémovým pojetím* celkové skutečnosti proto považují *demokracii za původní supersystém*, jemuž byly blízko v prostoru a v čase podřazeny *nové subsystemy komunizmu a fašizmu*. Ty sice přinesly své vlastní negativní specifčnosti, ale převzaly i vlastnosti supersystému a ve vývoji se při svém zániku *vrátily* do své původní soustavy.

Z evropských zemí *Česko* zažilo dovršenou demokracii v „první“, Československé republice (1918 až 38) a pak znovu od roku 1989. Jeho obyvatelé prožili také fašismus (1939–45) a komunizmus (1948–89). Mezi nimi proběhla přechodná období jednak fašizované „druhé“, Česko-Slovenské republiky (1938–39) a jednak soustavy, již lze označit za „polodemokracii“ (1945–48) jako obnovení demokracie v Československu po porážce do té doby tam vládnoucího nacionálně socialistického Německa a zároveň jako přerůstání demokratické etapy do komunistické revoluce.

V Československu velké majetkové změny začínají zavedením „národní správy“ nad zkonfiskovaným vlastnictvím poražených Němců přes zřízení „národ-

ních podniků“ v celém průmyslu a peněžnictví až po dovršený vznik „jednotných zemědělských družstev“ (celkově tedy od roku 1945 do sklonku 50. let) ukazují průběh tamní *komunistické revoluce*. Naproti tomu první a druhá vlna „privatizace“ státního majetku i objevení se nových vrstev soukromých „podnikatelů“ a „farmářů“ dokládají *českou demokratickou revoluci* po roce 1989; na *Slovensku* byl po jeho osamostatnění (1993) dokončen vývoj odděleně.

Sám převrat v Československu a pak v Česku se po nástupu nové mocenské elity roku 1989 zřetelně projevil též ideologicky tím, že *marxismus* (ve své verzi přijaté původně v SSSR), který byl ve všech komunistických zemích *zpravidla jedině přípustný*, ale také fašistický rasismus a nacionalismus byly nahrazeny *ideologií lidských práv*. Ta se na demokratickém Západě rozvinula a ve značné míře prosadila i do jiných zemí po druhé světové válce, aby se demokracie výrazněji odlišila od fašizmu i komunizmu. Zbývající politici ještě se poněkud přibližující k bývalým ideologiím jsou odmítáni jako *extremisté*. Nová ideologie se opírá o vrstvy, které požadují plnou politickou svobodu. Je vyjádřena i v deklarační listině doprovázející *Ústavu České republiky* a zvláště ve dvou paragrafech *trestního zákoníku*.

Podle nové ústavy se přešlo od dříve monokratického k polykratickému státu a ten se svou *zákonně omezenou mocí* snaží donucovat obyvatele ke svému respektování. Mocenská elita a stát z negativních způsobů vládnutí připouštějí jen *dovolené policejní zásahy a pokuty i soudně určenou ztrátu svobody; usmrcování lidí mimo válku* se u nás již nedovoluje. V Česku byl nastolen *otevřený režim*. Probíhá *nenásilné obsazování nadřazených pozic* ve státě a k získávání politické autority se uplatňují jen jeho *modernější stránky*. Správa veřejných záležitostí však naráží na měnící se *rozpory* mezi vládou a opozicí. Tím politici do značné míry *ztrácejí sympatie* ve státní společnosti. Vládcí prosadili vstup Česka do *Severoatlantické aliance* i do *Evropské unie* a tím ovšem omezili svrchovanost svého státu.

Odpověď na otázku, zda vývoj politického systému v Česku od roku 1989 je procesem, který vede k výrazně pozitivním změnám, ovšem závisí na stupnici hodnotových orientací všech jednotlivců. Protože však větší počet členských států Evropské unie prošel kromě demokracie také fašizmem nebo navíc ještě komunizmem, je třeba se zamýšlet nad *novým* politickým přístupem. Zkušenosti z 20. století tak nabádají ke kritickému pohledu na politiku.

ADDRESS & ©

Mgr. Václav STUPKA
research fellow emeritus
past Sociologický ústav ČSAV Praha
Vodičkova 26, 110 00 Praha 1
Czech Republic
vaclav.stupka@seznam.cz

SEZNAM RECENZENTŮ VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ DO ČASOPISU AUSPICIA Č. 2/2012, PRŮBĚH A VÝSLEDKY RECENZNÍHO ŘÍZENÍ

Jednotliví oponenti (30) recenzovali 1–3 články ze sekcí 1.–3. tohoto čísla (vč. článků přeřazených z minulého čísla či posléze vyřazených). Redakce od nich obdržela na každý příspěvek 1–3 posudky, celkem 44 posudků.

- doc. Ing. Jiří **BECK**, CSc. (*Katedra ekonomiky, Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky, Praha, ČR*)
- PhDr. Ing. Jaroslava **DĚDKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra marketingu, Ekonomická fakulta, Technická univerzita, Liberec, ČR*)
- JUDr. Michal **DLOUHÝ**, Ph.D. (*Pyrotechnická služba Policie České republiky, Praha, ČR*)
- Ing. Miroslava **DOLEJŠOVÁ**, Ph.D. (*Ústav statistiky a kvantitativních metod, Fakulta managementu a ekonomiky, Univerzita Tomáše Bati, Zlín, ČR*)
- prof. Ing. Jiří **DVOŘÁČEK**, CSc. (*Katedra podnikové ekonomiky, Fakulta podnikohospodářská, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- prof. PhDr. Jaroslav **ERNEKER**, DrSc. (*Katedra právních oborů a bezpečnostních studií, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- pplk. Mgr. Robert **FIRST** (*Katedra profesní přípravy, Fakulta bezpečnostně právní, Policejní akademie České republiky, Praha, ČR*)
- doc. Ing. Vladimír **GAZDA**, Ph.D. (*Katedra financí, Ekonomická fakulta, Technická univerzita, Košice, Slovensko*)
- prof. Ing. Ladislav **HÁJEK**, CSc. (*Katedra ekonomie, Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové, ČR*)
- PhDr. Helena **HRICOVÁ** (*Univerzitní středisko Plzeň, Katedra mezinárodních vztahů, Metropolitní univerzita, Praha, ČR*)
- Mgr. Jindřiška **KAPITÁNOVÁ**, Ph.D. (*Katedra slavistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc, ČR*)
- Mgr. Štěpán **KAVAN**, Ph.D. (*Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje, České Budějovice, ČR*)
- PhDr. Rastislav **KAZANSKÝ**, Ph.D. (*Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko*)
- Ing. Jakub **KINTLER**, Ph.D. (*Katedra podnikovohospodárska, Fakulta podnikového manažmentu, Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko*)
- doc. Ing. Magdalena **KOTÝNKOVÁ**, CSc. (*Katedra hospodárske a sociálnej politiky, Národohospodárska fakulta, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- RNDr. Jiří **KOVÁŘ** (*Katedra veřejné ekonomiky, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava ČR*)
- JUDr. Stanislav **KRIŽOVSKÝ**, Ph.D. (*Ústav občianskej bezpečnosti, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, Košice, Slovensko*)
- Ing. Jozef **KRNÁČ** (*Katedra verejnej ekonomiky a regionálneho rozvoja, Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko*)
- Judit **BEZÁK LOVISEK**, Ph.D. (*Katedra politologie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava, Slovensko*)
- doc. Ing. Hana **MOHELSKÁ**, Ph.D. (*Katedra managementu, Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové, ČR*)
- doc. Ing. Otakar **NĚMEC**, CSc. (*Katedra personalistiky, Fakulta podnikohospodářská, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- prof. Ing. Jaroslav **NENADÁL**, CSc. (*Katedra kontroly a řízení jakosti, Fakulta metalurgie a materiálového inženýrství, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava, ČR*)
- doc. RNDr. Dana **PROCHÁZKOVÁ**, Ph.D., DrSc. (*Ústav bezpečnostných technológií a inženýrství, Fakulta dopravní, České vysoké učení technické, Praha, ČR*)
- PhDr. Eva **SKOPEČKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra anglického jazyka a literatury, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita, Plzeň, ČR*)
- doc. Ing. Jan **SUCHÁČEK**, Ph.D. (*Katedra regionální a environmentální ekonomiky, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava, ČR*)
- prof. PhDr. Miroslava **SZARKOVÁ**, CSc. (*Katedra manažmentu, Fakulta podnikového manažmentu, Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko*)
- doc. Dr. Ing. Milada **ŠŤASTNÁ** (*Ústav aplikované a krajinné ekologie, Agronomická fakulta, Mendlova univerzita, Brno, ČR*)

doc. PhDr. Lukáš VALEŠ, Ph.D.
PhDr. Ladislav VOBOŘIL, Ph.D.

(Ústav humanitních věd, Newton College, Brno, ČR)
*(Katedra slavistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého,
Olomouc, ČR)*

doc. PhDr. Helena ZÁŠKODNÁ, CSc.

*(Katedra psychologie a speciální pedagogiky, Zdravotně sociální
fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)*

CELKOVÝ POČET OBDRŽENÝCH VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ:	24
CELKOVÝ POČET RECENZOVANÝCH VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ:	24
CELKOVÝ POČET OSLOVENÝCH RECENZENTŮ:	38
– z toho vypracovali posudek / posudky:	30
– recenzenti odkud (2 státy, 16 měst, 22 pracovišť):	

ČR (23; 86 %)

- univerzity a vysoké školy: Brno (MLU – 1; NC – 1), České Budějovice (JU – 1; VŠERS – 1), Hradec Králové (UHK – 2), Liberec (TU – 1), Olomouc (UP – 2), Ostrava (VŠB-TU – 3), Plzeň (ZČU – 1), Praha (ČVUT – 1; MU – 1; PA – 1; VŠE – 3; VŠMIE – 1), Zlín (UTB – 1);
- jiné instituce: České Budějovice (Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje – 1); Praha (Pyrotechnická služba Policie České republiky – 1);

Slovensko (7; 14 %)

- univerzity a vysoké školy: Banská Bystrica (UMB – 2), Bratislava (EUBA – 2; UK – 1), Košice (TU – 1; VŠBM – 1);
- z toho se omluvili (z důvodu zaneprázdnění, nemoci, jiné odbornosti): 3
- z toho na oslovení nereagovali: 5

CELKOVÝ POČET OBDRŽENÝCH RECENZNÍCH POSUDKŮ:	44
--	-----------

Z toho recenzenti doporučili:	Sekce 1	Sekce 2	Sekce 3	CELKEM
- přijmout beze změn:	4	3	3	10 (22,5 %)
- přijmout po malé úpravě:	3	1	7	11 (25 %)
- přijmout po velké úpravě:	5	3	6	14 (32 %)
- odmítnout:	6	2	1	9 (20,5 %)
CELKEM	18	9	17	44 (100 %)

Pozn.: Všechny recenzní posudky jsou v tištěné podepsané i elektronické podobě k nahlédnutí v archivu redakce vydavatele.

CELKOVÝ POČET PUBLIKOVANÝCH VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ	19
CELKOVÝ POČET PŘÍSPĚVKŮ ZAŘAZENÝCH DO Č. 2/2012 – 8 (sekce 1); 2 (sekce 2); 9 (sekce 3); 4 (sekce 4); 1 (sekce 5):	24

DO SAZBY ČÍSLO 2/2012 PŘEDÁNO PO PRVNÍCH KOREKTURÁCH: 8. 10. 2012 (poté ještě jedny korektury)

SEZNAM AUTORŮ PŘÍSPĚVKŮ DO 9. ROČNÍKU ČASOPISU AUSPICIA (2012)

V roce 2012 publikovalo v časopise své příspěvky celkem 75 odborníků.

- doc. Ing. Josef **BRČÁK**, CSc. (*Katedra ekonomických teorií, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- M. sc. Bedrudin **BRLJAVAC** (*Department of Political Science, Faculty of Political Science, University of Sarajevo, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina*)
- prof. PhDr. Lubomír **BROKL** (*Katedra sociologie, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové, ČR*)
- Mgr. Zdeněk **CAHA**, Ph.D. (*Katedra cizích jazyků, Vysoká škola technická a ekonomická, České Budějovice, ČR*)
- doc. Ing. Eva **CUDLÍNOVÁ**, CSc. (*Katedra strukturální politiky EU a rozvoje venkova, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Zita **DRÁBKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra účetnictví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Jiří **DUŠEK**, Ph.D. (*Katedra managementu a marketingu služeb, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- Mgr. Radka **DUŠKOVÁ** (*Katedra lékařských a humanitních oborů, Fakulta biomedicínského inženýrství, České vysoké učení technické v Praze, Kladno, ČR*)
- doc. Ing. Antonín **DVOŘÁK**, CSc. (*Institut pro udržitelné podnikání, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- Ing. Jana **DVOŘÁKOVÁ** (*Katedra účetnictví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- RNDr. Zuzana **DVOŘÁKOVÁ LÍŠKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra strukturální politiky EU a rozvoje venkova, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Mgr. Jana **DZURŇÁKOVÁ** (*koordinátorka Európskeho fondu pre návrat, Ministerstvo vnútra, Bratislava, Slovensko*)
- Ing. Barbora **FEIXOVÁ** (*Katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Brno, ČR*)
- Ing. Ivana **GECÍKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra verejnej správy, Ústav verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, Bratislava, Slovensko*)
- Ing. Lubomíra **GERTLER**, Ph.D. (*Katedra financií, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko*)
- doc. Ing. Aleš **HES**, CSc. (*Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- doc. Ing. Marie **HESKOVÁ**, CSc. (*Katedra managementu a marketingu služeb, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Lucie **HOLEŠINSKÁ** (*Katedra regionální a environmentální ekonomiky, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava, ČR*)
- doc. Ing. Monika **HUDÁKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra malého a stredného podnikania, Ústav pre ekonómiu a manažment, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, Bratislava, Slovensko*)
- Ing. Liběna **KANTNEROVÁ**, Ph.D. (*Katedra účetnictví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- mjr. Mgr. Štěpán **KAVAN**, Ph.D. (*Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Jakub **KINTLER**, Ph.D. (*Katedra podnikovohospodárska, Fakulta podnikového manažmentu, Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko*)
- Ing. Viktorie **KLÍMOVÁ**, Ph.D. (*Katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Brno, ČR*)
- doc. Mgr. Jiří **KOROSTENSKI**, CSc. (*Katedra aplikované jazykovědy, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- Mgr. Nina **KOŠECKÁ** (*Katedra ekonómie a financií, Fakulta managementu, Univerzita Komenského, Bratislava, Slovensko*)

- doc. Ing. Magdalena **KOTÝNKOVÁ**, CSc. (*Katedra hospodářské a sociální politiky, Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- doc. Ing. Jindřiška **KOUŘILOVÁ**, CSc. (*Katedra účetnictví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- doc. Ing. Kateřina **KOVÁŘOVÁ**, Ph.D. (*Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Mgr. Radana **KROUTILOVÁ NOVÁKOVÁ**, Ph.D. (*Department of Pedagogical Sciences, Faculty of Humanities, Tomas Bata University, Zlín, ČR*)
- Ing. Karina **KUBELKOVÁ**, MBA (*Katedra hospodářské a sociální politiky, Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- Ing. Roman **KUBÍČEK** (*Katedra řízení, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Lucie **KVASNIČKOVÁ STANISLAVSKÁ** (*Katedra řízení, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- PhDr. Miloslav **LAPKA**, CSc. (*Katedra strukturální politiky EU a rozvoje venkova, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- PhDr. Marina **LUPTÁKOVÁ** (*Institut pro kriminologii a sociální percepce, Praha, ČR*)
- Mgr. Magdalena **MALECHOVÁ**, Ph.D. (*Katedra aplikované jazykovědy, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Klára **MARGARISOVÁ** (*Katedra řízení, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Ing. Lukáš **MELECKÝ** (*Katedra evropské integrace, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava, ČR*)
- Mgr. Adéla **MEZEROVÁ** (*Katedra strukturální politiky EU a rozvoje venkova, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Bc. Jana **MINAŘÍKOVÁ** (*Czech Social Security Administration, Zlín, ČR*)
- doc. Ing. Hana **MOHELSKÁ**, Ph.D. (*Katedra managementu, Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové, ČR*)
- Ing. Jan **NEVIMA**, Ph.D. (*Katedra matematických metod v ekonomice, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Ostrava, ČR*)
- Lucie **OGHOMONE**, B.A. (*Department of Politics, Language and International Studies, University of Bath, Bath, Great Britain*)
- Ing. Milana **OTRUSINOVÁ**, Ph.D. (*Ústav financí a účetnictví, Fakulta managementu a ekonomiky, Univerzita Tomáše Bati, Zlín, ČR*)
- doc. Dr. Lubomír **PÁNA**, Ph.D. (*Katedra společenských věd, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- doc. Ing. Viera **PAPCUNOVÁ**, Ph.D. (*Ústav manažmentu a informačných technológií, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra, Slovensko*)
- Ing. Eliška **PASTUSZKOVÁ**, Ph.D. (*Ústav financí a účetnictví, Fakulta managementu a ekonomiky, Univerzita Tomáše Bati, Zlín, ČR*)
- PhDr. Ivan **PEŠOUT**, Ph.D. (*Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko*)
- Ing. Filip **PETRÁCH** (*Katedra ekonomiky, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Ladislav **PILAŘ** (*Katedra řízení, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Ing. Jitka **POKORNÁ** (*Katedra řízení, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Ing. Radka **PROKEŠOVÁ** (*Katedra právních oborů, řízení a ekonomiky, Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita; Katedra strukturální politiky EU a rozvoje venkova, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Paula **PUŠKÁROVÁ** (*Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko*)

- Ing. Marta **REGNEROVÁ**, CSc. (*Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- PhDr. Ing. Lucie **SEVEROVÁ**, Ph.D. (*Katedra ekonomických teorií, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Ing. Karel **SLINTÁK** (*Ústav podnikové ekonomiky, Fakulta managementu a ekonomiky, Univerzita Tomáše Bati, Zlín, ČR*)
- Ing. Marcela **SOKOLOVÁ**, Ph.D. (*Katedra managementu, Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové, ČR*)
- doc. PhDr. Miroslav **SOMR**, DrSc. (*Katedra pedagogiky a psychologie, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Bc. Alena **SRBOVÁ** (*Katedra obchodu a cestovního ruchu, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- plk. Mgr. Petr **STEIN** (*Oddělení metodiky a integrace výuky, Vyšší policejní škola a Střední policejní škola MV ČR, Praha, ČR*)
- Ing. Ladislav **STEJSKAL**, Ph.D. (*Ústav marketingu a obchodu, Provozně ekonomická fakulta, Mendelova univerzita, Brno, ČR*)
- doc. Jelena Nikolajevna **STRELČUK**, CSc. (*Katedra ruského jazyka, Fakulta humanitních studií, Federální státní rozpočtové vzdělávací zařízení vysokoškolského profesionálního vzdělávání „Ivanovská státní chemicko-technologická univerzita“, Ivanovo, Rusko*)
- Mgr. Štěpán **STRNAD** (*Katedra společenských věd, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- Mgr. Václav **STUPKA** (*research fellow emeritus, past Sociologický ústav ČSAV, Praha, ČR*)
- JUDr. Roman **SVATOŠ**, Ph.D. (*Katedra právních oborů a bezpečnostních studií, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- Ing. et Mgr. Jan **SVOBODA**, M.A. (*Individuální badatelské projekty, Filosofický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., Praha, ČR*)
- Ing. Lucia **SZABOVÁ** (*Katedra hospodářské a sociální politiky, Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- prof. PhDr. Miroslava **SZARKOVÁ**, CSc. (*Katedra manažmentu, Fakulta podnikového manažmentu, Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko*)
- doc. Tatjana Michajlovna **ŠKAPENKO**, CSc. (*Katedra slovanských a baltických jazyků, Fakulta filologie a žurnalistiky, Baltická federální univerzita I. Kanta, Kaliningrad, Rusko*)
- Ing. Michaela **ŠTÁDLEROVÁ** (*Katedra řízení, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Ing. Kateřina **ŠTASTNÁ** (*Katedra řízení, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Mgr. Jindřiška **ŠULISTOVÁ** (*Katedra cizích jazyků, Vysoká škola technická a ekonomická, České Budějovice, ČR*)
- Mgr. Zdeněk **VOPAT** (*Centrum globálních studií, Filosofický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha, ČR*)
- Ing. Jaroslav **VRCHOTA** (*Katedra řízení, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Lucie **WINKLEROVÁ** (*Katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Brno, ČR*)
- Ing. Vladimír **ŽÍTEK**, Ph.D. (*Katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Brno, ČR*)

CHARAKTERISTIKA ČASOPISU A POKYNY AUTORŮM

1 CHARAKTERISTIKA ČASOPISU

Časopis *Auspicia* je nezávislým recenzovaným neimpaktovaným časopisem pro otázky společenských věd.

Je založen na **5 základních principech**:

- řádné a přísné recenzní řízení;
- mezinárodnost;
- otevřenost;
- výběrovost;
- kontinuální zvyšování kvality.

Je zaměřený zejména na **oblast řízení, správy, administrativy** (EU, státní správa a samospráva), sekundárně i na **další společenskovední otázky**.

Je vydáván devátým rokem (od r. 2004) Vysokou školou evropských a regionálních studií (VŠERS) v Českých Budějovicích, Filosofickým ústavem Akademie věd ČR a Jihočeskou pobočkou České společnosti pro politické vědy. Časopis založil prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., druhý rektor VŠERS. Vychází dvakrát ročně. Je již zavedeným a renomovaným časopisem. Od 1. 1. 2008 je jeho šéfredaktorem PhDr. Jan Gregor, Ph.D.

V dosavadních 19 číslech bylo celkově otištěno cca 538 vědeckých a odborných článků a řada recenzí k otázkám fungování státní správy a samosprávy, EU, bezpečnosti apod. Všechna dosavadní čísla, redakční rada a další informace jsou k dispozici na webové adrese http://vsers.cz/?page_id=729.

Uveřejňuje **původní vědecké a odborné práce** s danou problematikou. V tomto smyslu akceptuje pouze příspěvky, které nebyly dosud publikované a nejsou přijaty k publikování v jiném časopise, o čemž autor předloží prohlášení.

Obsah časopisu je strukturován takto: nejprve příspěvky z oblasti **veřejná správa, řízení, administrativa**, vč. sféry evropské integrace a bezpečnosti, dále z oboru **politologie a politické vědy**. Tuto základní kostru doplňují **vybrané příspěvky z dalších humanitních oborů**, jako např. jazykověda, historie, sociální politika apod. Čtvrtou částí časopisu jsou **recenze** a konečně poslední součástí je sekce **varia**, v níž se tisknou zprávy z konferencí, vědeckých a odborných akcí, anotace, informativní texty, zmínky o jubileích vědeckých pracovníků apod.

Články lze publikovat v **šesti jazycích** (češtině, slovenštině, angličtině, němčině, ruštině a polštině). U každého příspěvku musí být před jeho odesláním redakci dodržena jednotná struktura a úprava textu (vizte níže pokyny pro autory). **PŘI NERESPEKTOVÁNÍ REDAKČNÍCH POKYNŮ K ÚPRAVĚ PŘÍSPĚVKŮ SE PŘÍSPĚVKY AUTORŮM VRACÍ K DOPLNĚNÍ A ÚPRAVÁM**. První i druhé **korektury** všech příspěvků provádí pracovníci redakce, přičemž autoři i recenzenti mají příležitost se k nim vyjádřit (recenzenti navíc k zohlednění případných doporučených úprav).

Všechny zaslané příspěvky jsou podrobeny **nezávislému, oboustranně anonymnímu, objektivnímu, tajnému, avšak současně pro možné ověření transparentnímu recenznímu řízení**. Vždy dva externí oponenti dostávají k posouzení bezejmenný text a vyplní recenzní posudek. Oponenti tak neví, kdo je autorem textu (to se mohou dozvědět až po uveřejnění tohoto textu v časopisu, pokud onen text poznají) a oficiálně o tom nejsou nikdy informováni. Stejně tak se autor nedozví, kdo zpracoval posudek na jeho článek. Vybraný recenzent je vždy nejen z jiného pracoviště, ale většinou i z jiného města (či ještě lépe – státu) než autor a sám v *Auspici* zpravidla nepublikuje. Recenzenti jsou odměňováni částkou 300,- Kč (ta se jim na konci roku zasílá na BÚ po podpisu dohody o provedení práce), autoři článků autorským výtiskem s jejich článkem. Takto profesionálně zabezpečené recenzní řízení odpovídá všem parametrům kvalitních recenzovaných (ale i impaktovaných) časopisů.

2 POKYNY AUTORŮM

Příspěvky lze redakci zasílat **v průběhu celého roku**. **Data uzávěrek**: 31. března pro 2. číslo a 30. září pro 1. číslo.

Rukopisy zasílejte na adresu:

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice,
e-mail: auspicia@vsers.eu, předmět: Auspicia, tel.: 00420 386 116 837.

Za výdaje spojené s uveřejněním vědeckého příspěvku v sekcích 1.–3. hradí autor částku **1200,- Kč**, a to nejpozději do uzávěrky příslušného čísla převodem na účet vydavatele (VŠERS) u Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040, IBAN: CZ83 8040 0000 0070 0001 2206, BIC: OBKL CZ2X (zahraniční plátcí si poplatek za převod hradí sami), nebo v hotovosti na ekonomickém oddělení VŠERS. Variabilním symbolem je IČO autora pracoviště. Do zprávy pro příjemce se uvede jméno autora / autorů a pracoviště.

STRUKTURA PŘÍSPĚVKU

Představuje formální členění v souladu s konvencí pro vědecké sdělení. Autoři by se měli držet **šablony**, k tomuto účelu speciálně předpřipravené, a do ní psát svůj článek. Tato šablona je ke stažení na http://vsers.cz/?page_id=729.

Nadpis (název článku) v jazyce českém (slovenském, anglickém, německém, ruském či polském) a anglickém – stručný, výstižný, poskytující jasnou informaci o obsahu článku (do deseti slov). Použít velká písmena, začínat od levého okraje. Jako první se uvede název práce v českém (slovenském, německém, ruském) jazyce, pak název práce v jazyce anglickém.

Jméno autora (autorů) článků se uvádí bez titulů, v pořadí – jméno, příjmení, např. Josef NOVÁK. Příjmení se v případě potřeby opatří indexem.

Abstrakt v českém (slovenském) jazyce. Jasně se stanoví cíl a metody výzkumu, stručný popis pokusů, průzkumů, výsledky a závěry. Rozsah 100 až 200 slov, tj. cca 15–20 řádků (Word – Panel nástrojů – Nástroje – Počet slov). Neopakuje se název článku, neuvádí se všeobecně známá tvrzení.

Klíčová slova v jazyce českém (slovenském) nemají přesáhnout 5 slov, řadí se od obecnějších ke konkrétnějším, navzájem se oddělují pomlčkou.

Abstract nejprve v anglickém (německém, ruském) jazyce. Platí zde stejná pravidla jako pro abstrakt v českém (slovenském) jazyce.

Key words – klíčová slova v angličtině (němčině, ruštině). Platí zde stejná pravidla jako pro klíčová slova v češtině (slovenštině).

Úvod – obsahuje nejnütnější údaje k pochopení tématu, krátké zdůraznění, proč byla práce uskutečněna, velmi stručně stav studované problematiky. Je možné uvést citace autorů vztahující se k práci, zejména z posledních let. Doporučuje se vyhnout rozsáhlým historickým přehledům.

Materiál a metodika – umožňuje zopakování popsaných postupů. Podrobný popis metodiky se uvádí tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvést případné odchylky. Způsob získání podkladových dat se popisuje stručně.

Výsledky – zahrnují věcné, stručné vyjádření výsledků, zjištění, nálezů a pozorovaných jevů. Vedle tabulek se doporučuje používat grafů. Graf nemá být kopií tabulky, má vyjadřovat nové skutečnosti. Tabulky mají shrnovat výsledky statistického vyhodnocení (ne být přehledem jednotlivých měření). Popis výsledků má být věcný, obsahovat pouze faktické nálezy, nikoliv závěry a dedukce autora.

Diskuse – vyhodnocuje zjištěné výsledky, konfrontuje je s literárními údaji, zaujímá stanoviska, diskutuje o možných nedostacích. Srovnává je s dříve publikovanými údaji. Vyžaduje-li to charakter práce, je možné popis výsledků a diskusi spojit do jedné stati „Výsledky a diskuse“. Pokud to autoři považují za účelné, může být do příspěvku zařazen závěr.

Závěr – zahrnuje základní informace o materiálu a metodice, stručně vystihuje nové a podstatné znaky. Je nekritickým informačním výběrem významného obsahu příspěvku, včetně statistických dat, nikoliv jen jeho pouhým popisem. Má být psaný celými větami (ne heslovitě) a nemá překročit 10 řádků.

Podle uvážení autora je možné na tomto místě uvést poděkování spolupracovníkům.

Použitá literatura a informační zdroje – se uvádí pouze ta, která byla skutečným podkladem pro napsání příspěvku. Musí odpovídat současné platné normě.

Uvádění jednotlivých titulů v seznamu literatury – abecedně podle příjmení (prvního) autora.

Uvedení publikace zahrnuje:

1. velkými písmeny **příjmení** autora /čárka, mezeřa/ **iniciála křestního jména** /tečka, mezeřa/;
2. levá závorka, **rok** vydání, pravá závorka /dvojtečka, mezeřa/;
3. plný **název** kurzivou /tečka, mezeřa/;
4. **místo** vydání /dvojtečka, mezeřa/;
5. **název vydavatele** /tečka/.

Příklad uvedení publikace (monografie, učebnice atd.):

LATTIMORE, O. (1962): *Inner Asian Frontiers of China*. Boston: Beacon Press.

Uvedení článku z časopisu zahrnuje:

1. velkými písmeny **příjmení** autora /čárka, mezera/ iniciála **křestního jména** /tečka, mezera/;
2. levá závorka, **rok** vydání, pravá závorka /dvojtečka, mezera/;
3. plný **název** článku /tečka, mezera/;
4. **název** časopisu kurzivou nebo jeho obvyklá zkratka /čárka, mezera/;
5. číslo **ročníku** /čárka, mezera/;
6. číslo **sešitu** /tečka, mezera/ + pořadové **číslo** /čárka, mezera/;
7. zkratka **strany** s tečkou („s.“ pro češtinu, „pp.“ pro angličtinu, „S.“ pro němčinu, „c.“ pro ruštinu apod.), /mezera/;
8. první a poslední **strana** citovaného článku (mezi nimi pomlčka, nikoli rozdělovník (spojovník), bez mezer /tečka/).

Příklad uvedení článku z časopisu:

ŠTÍCHA, F. (1990): K syntakticko-sémantické konkurenci aktivních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 42, č. 3, s. 183–192.

Uvedení článku ze sborníku zahrnuje:

1. velkými písmeny **příjmení** autora /čárka, mezera/ iniciála **křestního jména** /tečka, mezera/;
2. levá závorka, **rok** vydání, pravá závorka /dvojtečka, mezera/;
3. plný **název** článku /tečka, mezera/;
4. „**In**“ /dvojtečka, mezera/;
5. **editor/editoři** sborníku + „(eds.)“ /čárka, mezera/;
6. **název** sborníku kurzivou /tečka, mezera/;
7. **místo** vydání /dvojtečka, mezera/;
8. **název vydavatele** /čárka, mezera/;
9. zkratka **strany** s tečkou („s.“ pro češtinu, „pp.“ pro angličtinu, „S.“ pro němčinu, „c.“ pro ruštinu apod.), /mezera/;
10. první a poslední **strana** citovaného článku (mezi nimi pomlčka, nikoli rozdělovník (spojovník), bez mezer /tečka/).

Příklad uvedení článku ze sborníku / kolektivní monografie:

JANČÁK, P. (1997b): Mluva v severozápadočeském pohraničí. In: F. Daneš – J. Bachmannová – S. Čmejrková – M. Krčmová (eds.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 239–249.

Uvedení článku nebo jiného příspěvku v elektronickém seriálu

Příklady:

VŠETEČKA, R. (2008): *Český internet má rekord. Používá jej více než 6 milionů lidí*. [online]. Praha: iDNES [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p4l-sw_internet.asp?c=A080226_105146_sw_internet_vse.

KUBROVÁ, R.: *Nástroj online marketingu. Ikaros* [online]. 1998, č. 6 [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z <http://technet.idnes.cz>.

Odkazy v textu na použitou literaturu a informační zdroje za textem, práce s uvozovkami

– vždy uvádíme iniciálu křestního jména před příjmením; odkaz na literaturu za článkem se pak uvádí v textu článku v závorce kulaté (bezprostředně za příjmením citovaného autora), nebo i hranaté (jen číslo, které se shoduje s pořadovým číslem příslušné položky v seznamu literatury, řazené abecedně).

Příklady:

J. Novák (2008) zdůrazňuje, že... (u parafráze nemusí být uvedena strana)

J. Novák (2008: 135) zdůrazňuje, že „u přesné citace musí být uvedena strana“.

J. Novák (2008: 135) zdůrazňuje: „U přesné citace musí být uvedena strana.“

„U přesné citace musí být uvedena strana“ (Novák 2008: 135).

„U přesné citace,“ říká J. Novák (2008, 135), „musí být uvedena strana.“

N. F. Alefirenko (Алефиренко 2005: 35) отмечает, что «...».

...zejména program Erasmus Mundus [5].

Address: (kontaktní adresa za článkem)

– se uvádí jako poslední údaj v příspěvku. Obsahuje v tomto závazném pořadí:

1. řádka: titul(y) + jméno + příjmení (+ titul(y));
2. řádka: katedra / ústav
3. řádka: fakulta
4. řádka: univerzita
5. řádka: ulice + č.p., PSČ+ město (jde o přesnou adresu pracoviště (příp. bydliště))
6. řádka: stát
7. řádka: e-mail

Například:

ADDRESS & ©

prof. Ing. Jan NOVÁK, CSc.
Ústav managementu
Provozně ekonomická fakulta
Mendelova zemědělská a lesnická univerzita
Zemědělská 1, 613 00 Brno
Czech Republic
novak@mendelu.cz

Nadpis u recenze uvádějte takto (vše tučně, Times New Roman, velikost 14):

1. křestní **jméno** autora /mezera/ velkými písmeny **příjmení** autora /dvojtečka, mezera/;
2. plný **název** recenzované práce kurzivou /tečka, mezera/;
3. **místo** vydání /dvojtečka, mezera/;
4. **název vydavatele** /čárka, mezera/;
5. **rok** vydání /čárka, mezera/;
6. počet **stran** / čárka, mezera/;
7. **ISBN** /tečka/.

Příklad psaní nadpisu u recenzí:

Patrik MITTER: *Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině.*
Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2003, 190 s., ISBN 80-7044-554-8.

Kontaktní údaje autora za recenzí se uvádějí stejně jako v případě autora článku.

Jak uvádět svůj článek, otištěný v *Auspicii*, v seznamech literatury?

Příklad:

NOVÁK, J. (2008): Současný vývoj českého hospodářství. *Auspicia*, 5, č. 1, s. 10–15.

TECHNICKÁ ÚPRAVA RUKOPISU**Způsob záznamu:**

Rozsah: max. 5 stran

Elektronická podoba: **.txt, .doc, .rtf** na e-mail redakce (viz výše)

Způsob psaní textu:

Velikost písma: 12 pt, řádkování 1,5, formát A4, okraje 2,5 cm

Neoddělovat odstavce mezerami, pouze klávesou Enter.

Nestránkovat.

Mezítitulky neoddělovat mezerami.

Názvy kapitol a mezítitulky psát minuskami /malými písmeny/.

Jména pište v plném znění.

Nadpisy či potřebu zvýraznění textu – nepodtrhávejte.

Fotografie, ilustrace, loga (v časopise otištěny černobíle):

Fotografie a kresby předávejte:

- a) v originále, ostré a nepoškozené, očíslované na zadní straně tužkou. Obrázky převzaté z časopisů (výstřižky apod.) nebudou přijímány;
- b) v elektronické podobě, skenované na rozlišení 300 DPI, uložené ve formátech **.tif** nebo **.eps** pod čísly, např. **foto-1.tif**

Loga: předávejte ve vektorových formátech **.ai, .eps, .cdr, .wmf**.

Na fotografii musí být v textu odvolávka.

Tabulky (v časopise otištěny černobíle):

Na tabulku musí být v textu odvolávka.

Závěrečné upozornění:

Autor odpovídá za jazykovou a gramatickou správnost textu. Redakce podrobuje rukopisy recenzím dle vlastního uvážení. Rukopisy, jejichž úprava nesplní uvedené požadavky nebo budou v rozporu s etickými zásadami pro publikování, nebudou přijaty.

Sestavil Jan Gregor

CHARACTERISTICS OF THE JOURNAL AND INSTRUCTIONS TO AUTHORS

1 CHARACTERISTICS OF THE JOURNAL

The journal *Auspicia* is an independent, reviewed, non-impact journal dealing with social sciences.

It is based on the **five following principles**:

- regular and strict review process;
- internationality;
- openness;
- selectiveness;
- continuous quality improvement.

It deals mainly with the **management sphere and the administration** (the EU, state administration and self administration); secondarily it concerns **other social-science questions**.

It has been published since 2004 by the College of European and Regional Studies (VŠERS), the Institute of Philosophy (the Academy of Sciences of the Czech Republic) and the South Bohemian office of the Czech Society for Political Science. The journal was founded by prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., the second rector of VŠERS. The journal is issued twice a year. It is a well-established and renowned journal. PhDr. Jan Gregor, Ph.D. has been its editor-in-chief since 1st January 2008.

538 scientific and professional contributions and reviews have been published dealing with the function of state administration and self administration, the EU, safety etc. in 19 issues. All issues, the members of the editorial board and further information are available at http://vsers.cz/?page_id=729.

Original scholarly and professional papers are published in the journal. Therefore only contributions that have not been published before and have not been accepted to be published in another journal can be submitted. All authors are requested to submit a proclamation confirming that.

The content of the journal is structured as follows: first, there are contributions dealing with **public administration, management and administration** including the sphere of European integration and safety, then there are contributions dealing with **political science**. This basic structure is completed with **selected contributions from other humanities** such as linguistics, history, social politics and so on. The fourth part of the journal is aimed at **reviews** and the fifth part is called **miscellaneous** where readers can find informative texts, reports from conferences and scientific or professional events there as well as annotations, notes on notable scholars' jubilees etc.

Articles can be published **in six languages** (Czech, Slovak, English, German, Russian and Polish). All articles must be structured and formatted in one way (see below instructions for authors). **IF NOT RESPECTING EDITORIAL INSTRUCTIONS, CONTRIBUTIONS ARE SENT BACK TO THEIR AUTHORS TO BE COMPLETED AND FORMATTED**. The first as well as the second **corrections** of all contributions are made by editorial staff. Authors and reviewers have the opportunity to express their opinions to the corrections (reviewers can also see how the authors took into account the recommended make-ups).

All delivered contributions are remitted to **independent, anonymous, objective, secret but at the same time transparent review process**. Two external opponents are given anonymous texts and fill in a review report. Thus the peers reviewing the contribution will not know who the author of the submitted paper is (they can learn it only after it is published in the journal) and they are never informed on that officially. In the same way, the authors never learn who reviewed their articles. Chosen reviewer comes always from another workplace and most of the time from another town, too (or from another country) and does not usually contribute to *Auspicia*. The reviewers are compensated with 300 CZK (which is sent to their bank accounts after signing the service contract at the end of the year). The authors of published contributions are rewarded with the author's copies containing their articles. Such a professionally supported review process relates to all parameters of quality reviewed (and even impact) journals.

2 INSTRUCTIONS TO THE AUTHORS

The contributions can be sent to the editorial office **all year round**. **Closing dates** are as follows: 31st March for the second issue and 30th September for the first issue.

Manuscripts please send to this address:

College of European and Regional Studies, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, e-mail: auspicia@vsers.eu, subject: Auspicia, tel.: 00420 386 116 837.

The authors of the papers (contributions) are to pay the amount **1200 CZK** for the expenses connected with the publishing the scholarly contributions in sections 1–3. They are to do this by the closing of a certain volume either by means of the payment order transferred to the publisher's bank account No. 7000012206/8040, Oberbank České Budějovice, IBAN: CZ83 8040 0000 0070 0001 2206, BIC: OBKL CZ2X (foreign payors pay the transfer charge by themselves), or they can pay it by cash at the economic department of College of European and Regional Studies. Registration numbers of authors' workplaces are variable symbols then. The information for payee involves the name of author / authors and workplace.

STRUCTURE OF CONTRIBUTIONS

Structure and formatting follow a formal structure according to the rules of scholarly works. The authors should follow the template made especially to suit this and write their contributions into it. The template can be downloaded at http://vsers.cz/?page_id=729.

Title (the title of the article) in Czech (Slovak, English, German, Russian, Polish) and English – a brief, concise phrasing giving the information on the content of the article (up to 10 words). It is necessary to use capital letters and to start writing at the left margin. First, there is the title of the work in Czech (Slovak, German, Russian) and then in English.

The name of the author (or authors) of the article is stated without academic degree in the following form: first name, surname, e. g. Josef NOVÁK. The surname can be stated with an index if necessary.

Abstract in Czech (Slovak). It clearly determines the aim and the methods of the research and it briefly describes tests, surveys, results and conclusions, i. e. in 100–200 words, app. 15–20 lines (Word – Options – Tools – Number of Words). The title of the article is not repeated, and well-known generalities are not stated.

Key words in Czech (Slovak) should not exceed by five in number, and they are ranged from the general ones to the more concrete ones, a dash is used to sort them.

Abstract first in English (German, Russian). There are the same rules as for the Czech (Slovak) abstract.

Key words in English (German, Russian). The same rules apply as for the key words in Czech (Slovak).

Introduction – it concerns the information necessary for understanding the topic, a short statement giving reasons why the article was written as well as a brief description of a problem. It is possible to add quotations of the authors relating to the article, especially the most recent ones. It is highly recommended to avoid giving comprehensive historical information.

Material and methodology – it enables repeating procedures mentioned above. A description of methodology in detail is stated when it is original otherwise it is sufficient to quote the author of the method and present possible variations. The way of data gathering which the article is based on is described briefly.

Results – it involves factual findings, briefly stating the results, findings and observed effects. Graphs are strongly recommended to be used besides tables. A graph should not be a copy of a table, it should depict new findings. Tables should sum up results of statistical evaluation (not every single measure). The description of results should involve factual findings rather than the conclusions or deductions of the author.

Discussion – it assesses the acquired results and compares them to literary data, and it makes statements and discusses any drawbacks. It compares them to previously published data. If it is needed according to the character of the article, the description of the results and the discussion can be made as one termed „Results and Discussion“. If the authors consider it useful, they can add the conclusion to the discussion.

Conclusion – it involves basic information on materials and methodology having been used, it emphasises new and significant effects, including uncritical information selection from essential content of the article, including statistical data. It is not only a description of the article. It should be written in whole sentence exposition and it should not exceed 10 lines.

Following the author's consideration, there may be a place for acknowledgments here.

Literature used and information sources – only such sources that the article is based on are stated. The form of statement must comply with current standards.

Listing the titles of sources – alphabetically according to surnames of the (first) author.

Citing an issue involves:

1st **surname** of the author in capitals /comma, space/ initial of **first name** of the author /dot, space/;

2nd in brackets, the **year** of publishing, brackets closed /colon, space/;

3rd full **title** in italics /dot, space/;

4th **place** of publishing /colon, space/;

5th **name** of the publisher /dot/.

Example of stating an issue (monography, textbook etc.):

LATTIMORE, O. (1962): *Inner Asian Frontiers of China*. Boston: Beacon Press.

Citing an article excerpted from a magazine involves:

1st **surname** of the author in capitals /comma, space/ initial of **first name** of the author /dot, space/;

2nd in brackets, the **year** of publishing, brackets closed /colon, space/;

3rd full **title** of the article /dot, space/;

4th **title** of the magazine in italics or its common abbreviation /comma, space/;

5th number of the **volume** /comma, space/;

6th number of the **copy** /dot, space/ + sequence number /comma, space/;

7th **page** abbreviation with a dot („s.“ for Czech, „pp.“ for English, „S.“ for German, „c.“ for Russian etc.), /space/;

8th the first and the last **page** of the excerpted article (with a dash between them, not a hyphen, without space /dot/).

An example of stating an excerpted article:

ŠTÍCHA, F. (1990): K syntakticko-sémantické konkurenci aktivních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 42, č. 3, s. 183–192.

Citing an article excerpted from proceedings involves:

1st **surname** of the author in capitals /comma, space/ initial of **first name** of the author /dot, space/;

2nd in brackets, the **year** of publishing, brackets closed /colon, space/;

3rd full **title** of the article /dot, space/;

4th „In“ /colon, space/;

5th **editor/editors** of the proceedings + „(eds.)“ /comma, space/;

6th **title** of the proceedings in italics /dot, space/;

7th **place** of publishing /colon, space/;

8th **name** of the publisher /comma, space/.

9th **page** abbreviation with a dot („s.“ for Czech, „pp.“ for English, „S.“ for German, „c.“ for Russian etc.), /space/;

10th the first and the last **page** of the excerpted article (with a dash between them, not a hyphen, without space /dot/).

Example of stating an article excerpted from proceedings / a collective monography:

JANČÁK, P. (1997b): Mluva v severozápadočeském pohraničí. In: F. Daneš – J. Bachmannová – S. Čmejrková – M. Krčmová (eds.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 239–249.

Citing an article or another kind of a contribution in electronic form:

Examples:

VŠETEČKA, R. (2008): *Český internet má rekord. Používá jej více než 6 milionů lidí*. [online]. Praha: iDNES [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p41-sw_internet.asp?c=A080226_105146_sw_internet_vse.

KUBROVÁ, R.: *Nástroj online marketingu*. Ikaros [online]. 1998, č. 6 [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z <http://technet.idnes.cz>.

Textual references to literature used or information sources after the text, the work with inverted commas – it is necessary to state the initial of a first name before a surname; literary references stated after the article are cited in the text in round brackets (just right after the surname of the quoted author) but they can also be cited in square brackets (it is just a number identical with the number of the appropriate item in the list).

Examples:

J. Novák (2008) concludes that... (paraphrases do not have to be accompanied with the number of the page)

J. Novák (2008: 135) emphasizes that „*an exact quotation must be accompanied with the number of the page*“.

J. Novák (2008: 135) stresses: „*An exact quotation must be accompanied with the number of the page.*“

„*An exact quotation must be accompanied with the number of the page*“ (Novák 2008: 135).

„*An exact quotation,*“ J. Novák says (2008: 135), „*must be accompanied with the number of the page*“.

N. F. Alefirenko (Алефиренко 2005: 35) отмечает, что «...».

...Erasmus Mundus programme particularly [5].

Address: (a contact address after the article)

– it is stated as a last item in the contribution. It contains the following:

1st line: academic degree(s) + first name + surname + academic degree(s);

2nd line: department / institute

3rd line: faculty

4th line: university / college

5th line: street + No., postcode + town / city (address of a workplace or a place of living)

6th line: country

7th line: e-mail

Example:

ADDRESS & ©

prof. Ing. Jan NOVÁK, CSc.

The Institute of Management

Faculty of Business and Economics

Mendel University of Agriculture and Forestry

Zemědělská 1, 613 00 Brno

Czech Republic

novak@mendelu.cz

Please follow these instructions in writing the **title of the review** (everything in bold, Times New Roman, size 14):

1st **first name** of the author /space/ in capitals **surname** of the author /colon, space/;

2nd full **title** of a reviewed work in italics /dot, space/;

3rd **place** of publishing /colon, space/;

4th **name** of a publisher /comma, space/;

5th **year** of publishing /comma, space/;

6th number of **pages** /comma, space/;

7th **ISBN** /dot/.

An example of writing a title of a review:

Patrik MITTER: *Compound hybrid nouns with the first component of a foreign origin in current Czech.*
Ústí nad Labem: The University of J. E. Purkyně in Ústí nad Labem, 2003, 190 pp., ISBN 80-7044-554-8.

Reviewers' contacts are stated in the same way as authors' contacts.

How to cite an article published in *Auspicia* in lists of literature?

Example:

NOVÁK, J. (2008): The Development of Czech Current Economics. *Auspicia*, 5, No. 1, pp. 10–15.

PREPARATION OF THE MANUSCRIPT

The way of recording a text is as follows:

Extent: 5 pages maximum

Electronic version: **.txt**, **.doc**, **.rtf** via e-mail of editor's office (see above)

Follow these instructions how to type a text:

Font size: 12 pts, line spacing 1,5, A4 format, margins 2,5 cm.

Do not format the text because formatting is cancelled in the setting program.

Do not space the paragraphs, but use just the Enter key to distinguish them.

Do not type the numbers of pages.

Do not space the crossheadings.

The titles of chapters as well as crossheadings should be written in normal letters.

Names should be written in full.

Do not underline the titles or any other parts of the text that should be stressed.

Photographs, Illustrations, Logos:

Please send the photographs and illustrations as follows:

- a) pictures should be original, sharp and undamaged, numbered with a pencil on the back. Pictures that will be taken out of the magazines (e.g., scraps etc.) will not be accepted.
- b) pictures in electronic form should be scanned in 300 DPI resolution, saved in **.tif** or **.eps** formats and numbered, e. g. **photo-1.tif**

Logos should be passed in vector formats as follows: **.ai**, **.eps**, **.cdr**, **.wmf**.

There must be a reference to the photograph in the main text above.

Tables:

Please put notes under the table. Every table must be referred to in the main text above it.

Final statement:

Every author is responsible for the linguistic and grammar correctness of their contribution. Manuscripts are submitted to the reviewers in through the editor's own discretion. Contributions which are not in compliance with the format requirements stated above or which are in conflict with the ethic publishing rules will not be accepted.

From Czech language translated by Christopher Erwin Koy

ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛА И УКАЗАНИЯ АВТОРАМ

1 ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛА

Журнал *Auspicia* – это независимый рецензируемый журнал, предназначенный для обсуждения вопросов, касающихся общественных наук.

5 основных принципов журнала:

- тщательный и точный порядок рецензирования;
- международность;
- открытость;
- избирательность;
- постоянное повышение качества.

Он направлен главным образом на область деятельности общественных органов, **экономики, управления и администрирования** (Евросоюз, государственное управление и самоуправление), а также на **другие общественно-научные вопросы**.

Журнал издается девятый год (с 2004 г.) Высшей школой европейских и региональных исследований (VŠERS) в городе Ческе Будейовице, Философским институтом Академии наук ЧР и Южночешским филиалом Чешского общества политических наук. Журнал основал проф. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., второй ректор VŠERS. Журнал выходит два раза в год, уже известен среди специалистов. С 1 января 2008 г. его главным редактором является PhDr. Jan Gregor, Ph.D.

В 19 номерах было опубликовано примерно 538 научных и специальных статей и ряд рецензий, посвященных вопросам работы государственного управления и самоуправления, ЕС, безопасности и под. Все существующие номера, редколлегия и другая информация представлены на сайте http://vsers.cz/?page_id=729.

В журнале публикуются **оригиналы научной и специальной работы** по данной проблематике. В журнал принимаются только работы, которые прежде не были опубликованы и не готовятся к публикации в другом журнале, о чем автор предоставляет заявление.

Содержание журнала структурировано следующим образом: сначала работы из области **общественных органов, управления, администрации**, в том числе сферы европейской интеграции и безопасности, далее из сферы **политологии и политической науки**. Эту основу дополняют **избранные работы из других гуманитарных специальностей**, таких, как лингвистика, история, социальная политика и т. п. Четвертая часть журнала – это **рецензии**, и, наконец, последняя – это секция „**разное**“, где печатаются новости с конференций, научных и специальных мероприятий, аннотации, информационные тексты, напоминания о юбилеях научных работников.

Статьи можно публиковать на **шести языках** (на чешском, словацком, английском, немецком, русском и польском). Каждая работа перед отправлением в редакцию должна быть проверена на соблюдение единой структуры и оформления текста (смотрите ниже указания авторам). **ПРИ НЕСОБЛЮДЕНИИ РЕДАКЦИОННЫХ ТРЕБОВАНИЙ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ РАБОТЫ БУДУТ ВОЗВРАЩЕНЫ АВТОРАМ ДЛЯ ДОПОЛНЕНИЯ И ИСПРАВЛЕНИЯ**. Первая и вторая **корректур**а всех статей проводится работниками редакции, причем авторы и рецензенты могут высказать свое мнение относительно поправок (более того, рецензенты могут узнать, учли ли авторы их рекомендации).

Все присланные статьи подвергаются **независимому, анонимному, объективному, тайному, но при этом открытому для возможного контроля рецензированию**. Всегда два внештатных оппонента получают неподписанный текст и пишут рецензии на данную работу. Таким образом, оппоненты не знают, кто автор текста (могут узнать это только при опубликовании в журнале, если при прочтении вспомнят, что рецензировали именно эту работу), и официально никто об этом не информирован. Точно также автор не узнает, кто писал заключение на его статью. Выбранный рецензент всегда не только с другого места работы, но и в большинстве случаев из другого города (а что еще лучше – государства), и сам в журнале „Auspicia“ не публикуется. Рецензенты получают вознаграждение в размере 300 чешских крон (которое им в конце года посылается на банковский счёт при подписанном договоре о выполнении работы), авторы статей – экземпляр журнала с их работой. Такой профессиональный процесс рецензирования отвечает всем параметрам качественных рецензируемых журналов.

2 ИНСТРУКЦИИ АВТОРАМ

Статьи принимаются в редакцию **в течение всего года. Материалы должны быть присланы не позднее:** 31 марта для второго номера и 30 сентября для первого номера.

Рукописи присылайте на адрес:

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, e-mail: auspici@vsers.eu, předmět: Auspicia, tel.: 00420 386 116 837.

За затраты, связанные с опубликованием научной статьи в секциях с 1–3, автор выплачивает сумму в **1200 чешских крон**, это должно быть сделано не позднее последнего срока принятия материалов в соответствующий номер журнала на счет издательства (VŠERS) в Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040. IBAN: CZ83 8040 0000 0070 0001 2206, BIC: OBKL CZ2X (иностранцы платят за перевод сами). Переменным символом является ИНН места работы автора. В графе „Сообщение для адресата“ необходимо указать ФИО автора / авторов статьи и место работы.

СТРУКТУРА СТАТЬИ

Представляет собой формальное членение в соответствии с конвенцией о научной информации. Авторы должны придерживаться **типовой схемы**, специально подготовленной для этой цели, и по ней писать свою статью. Модель статьи доступна на http://vsers.cz/?page_id=729.

Заголовок (название статьи) на чешском языке (словацком, английском, немецком, русском или польском) и английском – краткий, точный, дающий ясную информацию о содержании статьи (до десяти слов). Использовать прописные буквы, начинать с левого края. Первым приводится название статьи на чешском (словацком, немецком, русском) языке, затем на английском.

Имя автора (авторов) статьи приводится без званий, в порядке - имя, фамилия, например, Josef NOVÁK. Фамилии при необходимости нумеруются.

Резюме на чешском (словацком) языке. Ясно определить цель и методы исследования, его краткое описание, результаты и выводы. Объем - 100–200 слов, т.е. приблизительно 15–20 строк (Word - Панель инструментов - Сервис - Статистика). Не повторяется название статьи, не приводятся общеизвестные факты.

Ключевые слова на чешском языке (словацком) – не более 5 слов, от более общих к более конкретным, должны быть отделены друг от друга с помощью тире.

Резюме вначале на английском языке (немецком, русском). Здесь действуют такие же правила, как для резюме на чешском (словацком) языке.

Key words – ключевые слова на английском языке (немецком, русском). Здесь действуют такие же правила, как для ключевых слов на чешском (словацком) языке.

Введение – содержит самую необходимую информацию для понимания темы, краткое пояснение выбора данной темы, вкратце степень изученности проблемы. Можно привести цитаты авторов, относящиеся к рассматриваемой тематике, особенно последних лет. Рекомендуется избегать широкого исторического обзора.

Материал и методика – позволяет повторение описанных действий. Подробное описание методики приводится в том случае, если она оригинальна, разработана самим автором, в противном случае достаточно процитировать автора метода и привести необходимые отличия. Способ освоения фундаментальных данных описывается кратко.

Результаты – включает содержательное, краткое представление результатов, открытий, анализов, объектов наблюдения. Наряду с таблицами советуем применять графики. График должен быть не копией таблицы, а содержать новую информацию. В таблице обобщаются результаты статистического исследования (не перечень отдельных измерений). Описание результатов должно быть предметным, содержать только фактические открытия, а не умозаключения и догадки автора.

Дискуссия – оценка выявленных результатов, сопоставление их с литературными фактами, занятие определенной позиции, обсуждение возможных недостатков. Сравнение с ранее опубликованной информацией. Если этого требует характер работы, то можно описание результатов и дискуссию соединить в одну часть „Результаты и дискуссия“. Если авторы посчитают это целесообразным, то может быть включено также заключение.

Заключение – включает основную информацию о материале и методике, сжатое представление новых и существенных показателей. Является кратким изложением главных положений работы, в том числе статистических данных, а не только простым описанием содержания статьи. Заключение должно быть написано с помощью целых предложений (не конспективно), по объему не должно превышать 10 строк. По усмотрению автора можно также привести благодарность своим коллегам и др.

Использованная литература и информационные источники – приводится только та, которая действительно была основой для написания статьи. Должна отвечать современному действующему стандарту.

Оформление отдельных названий в списке литературы – в алфавитном порядке по фамилии (первой) автора.

Оформление издания:

1. прописными буквами **фамилия** автора /запятая, пробел/ инициала **имени** /точка, пробел/ инициала **отчества** /точка, пробел/;
2. левая скобка, **год** издания, правая скобка /двоеточие, пробел/;
3. полное **название** курсивом /точка, пробел/;
4. **место** издания /двоеточие, пробел/;
5. название **издательства** /точка/.

Пример оформления издания (монографии, учебника и т.д.):

LATTIMORE, O. (1962): *Inner Asian Frontiers of China*. Boston: Beacon Press.

Оформление статьи из журнала:

1. прописными буквами **фамилия** автора /запятая, пробел/ инициала **имени** /точка, пробел/ инициала **отчества** /точка, пробел/;
2. левая скобка, **год** издания, правая скобка /двоеточие, пробел/;
3. полное **название** статьи /точка, пробел/;
4. **название** журнала курсивом или его сокращение /запятая, пробел/;
5. номер **журнала** /запятая, пробел/;
6. номер **выпуска** /запятая, пробел/ + порядковый номер /запятая, пробел/;
7. сокращение **страницы** с точкой („s.“ для чешского, „pp.“ для английского, „S.“ для немецкого, „с.“ для русского и т. д.) /пробел/;
8. первая и последняя **страницы** цитированной статьи (между ними тире (не дефис), без пробела /точка/).

Пример оформления статьи из журнала:

ŠTÍCHA, F. (1990): K syntakticko-sémantické konkurenci aktivních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 42, č. 3, s. 183–192.

Оформление статьи в сборнике:

1. прописными буквами **фамилия** автора /запятая, пробел/ инициала **имени** /точка, пробел/ инициала **отчества** /точка, пробел/;
2. левая скобка, **год** издания, правая скобка /двоеточие, пробел/;
3. полное **название** статьи /точка, пробел/;
4. „In“ /двоеточие, пробел/;
5. **редактор/редакторы** сборника /запятая, пробел/;
6. **название** сборника курсивом /точка, пробел/;
7. **место** издания /двоеточие, пробел/;
8. название **издательства** /запятая, пробел/.
9. сокращение **страницы** с точкой („s.“ для чешского, „pp.“ для английского, „S.“ для немецкого, „с.“ для русского и т. д.) /пробел/;
10. первая и последняя **страницы** цитированной статьи (между ними тире (не дефис), без пробела /точка/).

Пример оформления статьи в сборнике / коллективной монографии:

JANČÁK, P. (1997): Mluva v severozápadočeském pohraničí. In: F. Daneš – J. Bachmannová – S. Čmejrková – M. Krčmová (eds.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 239–249.

Оформление статьи или другой работы в электронном виде:

Примеры:

VŠETEČKA, R. (2008): *Český internet má rekord. Používá jej více než 6 milionů lidí*. [online]. Praha: iDNES [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p41-sw_internet.asp?c=A080226_105146_sw_internet_vse.

KUBROVÁ, R.: *Nástroj online marketingu. Ikaros* [online]. 1998, č. 6 [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z <http://technet.idnes.cz>.

Сноски в тексте на использованную литературу и информационные источники после текста, работы в кавычках – всегда приводим инициалы перед фамилией; сноски на литературу в тексте статьи могут приводиться в круглых скобках (непосредственно после фамилии цитируемого автора), или в квадратных (только номер, который соответствует позиции в списке литературы).

Примеры:

J. Novák (2008) подчеркивает, что... (при перефразировании не должна быть приведена страница)

J. Novák (2008: 135) отмечает, что „у точной цитаты должна быть приведена страница“.

J. Novák (2008: 135) обращает внимание: „У точной цитаты должна быть приведена страница.“

„У точной цитаты должна быть приведена страница“ (Novák 2008: 135).

„У точной цитаты,“ говорит J. Novák (2008: 135), „должна быть приведена страница.“

N. F. Alefirenko (Алефиренко 2005: 35) отмечает, что „...“.

...особенно программа Erasmus Mundus [5].

Адрес (контактная информация после статьи) - приводится как последний элемент работы. Приводится в обязательном порядке:

1. строка: звание (звания) + имя + фамилия (+ звание (звания));

2. строка: кафедра

3. строка: факультет / институт

4. строка: университет / высшее учебное заведение

5. строка: улица + порядковый номер, индекс + город (точный адрес места работы (или же места жительства))

6. строка: государство

7. строка: электронная почта

Например:

ADDRESS & ©

prof. Ing. Jan NOVÁK, CSc.

Ústav managementu

Provozně ekonomická fakulta

Mendelova zemědělská a lesnická univerzita

Zemědělská 1, 613 00 Brno

Czech Republic

novak@mendelu.cz

Название рецензии оформляется следующим образом (жирный шрифт, Times New Roman, размер 14):

1. **имя** /пробел/ **отчество** /пробел/ прописными буквами **фамилия** автора /двоеточие, пробел/;

2. полное **название** рецензируемой работы курсивом /точка, пробел/;

3. **место** издания /двоеточие, пробел/;

4. название **издательства** /запятая, пробел/;

5. **год** издания /запятая, пробел /;

6. количество **страниц** /запятая, пробел/ + сокращение **страницы** с точкой („s.“ для чешского, „pp.“ для английского, „S.“ для немецкого, „с.“ для русского и т. д.), /пробел/;

7. **ISBN** /точка/.

Пример оформления названия в рецензии:

Patrik MITTER: *Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2003, 190 s., ISBN 80-7044-554-8.

Координаты автора после рецензии приводятся таким же образом, как координаты автора статьи.

Как привести свою статью, напечатанную в журнале „Auspicia“ в списках литературы?

Пример:

NOVÁK, J. (2008): Současný vývoj českého hospodářství. *Auspicia*, 5, č. 1, s. 10–15.

ТЕХНИЧЕСКОЕ ОФОРМЛЕНИЕ РУКОПИСИ

Объем: max. 5–8 страниц

В электронном виде: **.txt**, **.doc**, **.rtf** на электронную почту (см. выше).

Оформление текста:

Размер шрифта: 12, межстрочный интервал 1,5, формат A4, поля 2,5 см

Не отделять абзацы пробелами, только клавишей Enter.

Не нумеровать страницы.

Внутренние (промежуточные) заголовки - не отделять пробелами.

Названия глав и внутренних (промежуточных) заголовков писать строчными буквами. Имена пишете в полной форме.

Названия с целью выделения в тексте - не подчеркивайте.

Фотографии, иллюстрации, символы:

Фотографии и рисунки сдавайте:

- a) в оригинале, четком и неповрежденном, пронумерованном на задней стороне ручкой. Изображения, взятые из журналов (вырезки и т.д.) не принимаются;
- b) в электронном виде, сканированные в расширении 300 DPI, сохраненные в форматах **.tif** или **.eps** под номерами, например: **foto-1.tif**

Символы: принимаются в векторных форматах **.ai**, **.eps**, **.cdr**, **.wmf**.

В тексте на фотографию должна быть ссылка.

Таблицы:

Объяснения пишете под таблицей. В тексте на таблицу должна быть ссылка.

Заключительные замечания:

Автор несет ответственность за языковую и грамматическую правильность текста. Редакция отдает работы на рецензирование для собственного рассмотрения. Рукописи, чье оформление не выполняет приведенные требования либо противоречат этическим нормам для публикации, приняты не будут.

Перевод с чешского языка сделан Екатериной Анатольевной Анисимковой.

FORMULÁŘ NA PŘEDPLATNÉ ČASOPISU

OBJEDNÁVKA PŘEDPLATNÉHO ČASOPISU AUSPICIA V R. 2013

Recenzovaný neimpaktovaný časopis pro otázky společenských věd (formát A4, cca 150–220 stran, ISSN 1214-4967, 2x ročně). Roční předplatné činí 200,- Kč za 2 čísla. Číslo účtu VŠERS: Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040.

ODBĚRATEL

Titul .....

Jméno .....

Příjmení .....

Instituce .....

Ulice + č. p. ....

PSČ .....

Město .....

Telefon .....

E-mail .....

Fax .....

IČO .....

DIČ .....

V ..... dne ..... 2012.

.....
podpis, razítko

Tuto závaznou objednávku zašlete prosím na adresu:

Radim JANEČEK
Knihovna
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 5, 370 01 České Budějovice
00420 383 839 550
knihovna@vsers.cz

JOURNAL SUBSCRIPTION FORM

ORDER OF THE SUBSCRIPTION OF THE AUSPICIA JOURNAL IN 2013

Reviewed, non-impact journal dealing with social science (A4 format, cca 150–220 pp., ISSN 1214-4967, twice a year). Annual subscription fee is 200,- CZK for 2 issues. Bank account of VŠERS: Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040.

SUBSCRIBER

Degree .....

First name .....

Surname .....

Institution .....

Street + No. ....

Postal code .....

City .....

Telephone .....

E-mail .....

Fax .....

Ident. No. ....

In ..... on ..... 2012.

.....
signature, stamp

Please send this form order to:

Radim JANEČEK
Knihovna
Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 5, 370 01 České Budějovice
00420 383 839 550
knihovna@vsers.cz